KENTSEL

LESLIE KERN

FEMİNİST ŞEHİR*

TÜRKÇESİ: BEYZA SUMER AYDAŞ

*SEL

LESLIE KERN • FEMİNİST ŞEHİR

*

FEMİNİST ŞEHİR*
Bir Saha Rehberi

LESLIE KERN, doktorasını York Üniversitesi Kadın Çalışmaları bölümünde tamamlayan yazar, halen Mount Allison Üniversitesi'nde Coğrafya ve Çevre Bölümü'nde doçent olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda üniversitenin kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları programının direktörü olan Kern, kent, mutenalaştırma, toplumsal cinsiyet ve feminist coğrafya konusunda dersler vermektedir. Feminist şehir planlama ve coğrafya alanındaki çalışmalarıyla çeşitli ödüller kazanmış yazarın *Sex and the Revitalized City: Gender, Condominium Development, and Urban Citizenship* (UBC Press, 2010) adını taşıyan bir kitabı daha vardır.

*SEL YAYINCILIK / KENTSEL

*SEL YAYINCILIK
Kuloğlu Mahallesi, Turnacıbaşı Caddesi,
No: 17, Beyoğlu – İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
e-posta: halkilailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19/1
Cağaloğlu – İstanbul
e-posta: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 1029
KENTSEL: 13
ISBN 978-605-772-837-1

FEMİNİST ŞEHİR
Bir Saha Rehberi
Leslie Kern

Türkçesi: Beyza Sumer Aydaş

Özgün Adı:
Feminist City: A Field Guide

© Leslie Kern, 2019
© Between the Line Books, Toronto, Kanada ve
Kalem Ajans aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2019

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Utku Özmakas
Yayına hazırlayan: Sanem Işıl Aytuğ
Kapak tasarımı: Aslı Sezer
Sayfa tasarımı: İklime Yılmaz

Birinci Baskı: Mart, 2020

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 44865

Leslie Kern

FEMİNİST ŞEHİR

Bir Saha Rehberi

Türkçesi: Beyza Sumer Aydaş

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR **9**

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ **11**

GİRİŞ
ERKEKLER ŞEHRİ **15**
Düzen Bozan Kadınlar 16
Şehri Kimler Yazıyor? 20
Özgürlük ve Korku 24
Feminist Coğrafya 27

BİRİNCİ BÖLÜM
ANNELER ŞEHRİ **37**
Flanöz 38
Kamusal Beden 41
Kadının Yeri 44
Şehir Çözümü 48
Anneliği Mutenalaştırmak 53
Cinsiyetçi Olmayan Şehir 61

İKİNCİ BÖLÜM
ARKADAŞLAR ŞEHRİ **73**
Bir Yaşam Biçimi Olarak Arkadaşlık 74
Kızlar Kenti 79
Arkadaşlıklar ve Özgürlük 87
Queer Kadınların Alanları 93
Sonuna Kadar Arkadaş 96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEKLER ŞEHRİ 105
Kişisel Alan 105
Tek Kişilik Masa 109
Yalnız Kalma Hakkı 114
Kamusal Alanda Kadın 117
Tuvalet Muhabbeti 124
Kadınların Yer Kaplaması 130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
PROTESTO ŞEHRİ 133
Şehirde Hak İddia Etmek 135
Kendi Güvenliğini Sağlamak 141
Toplumsal Cinsiyet Temelli Emek Eylemciliği 145
Eylemci Turizmi 152
Protestodan Alınan Dersler 155

BEŞİNCİ BÖLÜM
KORKU ŞEHRİ 161
Kadınların Korkusu 163
Tehlikeyi Haritalandırmak 167
Korkunun Bedeli 169
Geri Püskürtmek 172
Cesur Kadınlar 177
Kesişimsellik ve Şiddet 180

OLASILIKLAR ŞEHRİ 187

Maddy'ye…

TEŞEKKÜR

Between the Lines Yayınevi'ndeki herkese ve özellikle editörüm Amanda Crocker'a, bu kitaba canı gönülden "evet" dediği ve yayın süreci boyunca bana destek olduğu için teşekkür ediyorum. Chelene Knight, Renée Knapp, David Molenhuis ve Devin Clancy de bu ekibin bir parçasıydı.

Genellikle büyük ölçüde bitene kadar projelerimi kendime saklarım (Akrep burcu olmamla ilgili bir şey) ama haberi olur olmaz beni cesaretlendiren ve tavsiyelerde bulunan herkese, Erin Wunker, Dave Thomas, James McNevin, Caroline Kovesi ve Pamela Moss'a teşekkür etmek isterim.

Şevkli, yaratıcı, titiz ve adanmış feminist coğrafyacılar topluluğu uzun zamandır zihinsel yuvam haline gelmiş durumda ve *onların* çalışmaları olmasaydı bu kitap da asla ortaya çıkmazdı. Toplantılarımız, konferanslarımız ve kitap partilerimiz benim için o kadar anlamlı ki. Heather McLean, Winifred Curran, Brenda Parker, Roberta Hawkins, Oona Morrow, Karen Falconer Al Hindi, Tiffany Muller Myrdahl, Vannina Sztainbok ve Beverley Mullings dostlarım, ortaklaşa kitap yazdığımız çalışma arkadaşlarım olduğu için çok şanslıyım.

Yüksek lisans sırasında bana akıl hocalığı ve danışmanlık yapan Sherene Razack, Helen Lenskyj, Gerda Wekerle ve Linda Peake esin kaynağım olmayı sürdürüyorlar ve başarılı olmama yardımcı olmak için yaptıkları her şeye müteşekkirim.

Mount Allison Üniversitesi'ndeki meslektaşlarım ve öğrencilerim, son on yılı aşkın süredir çalışmalarım için sıcak ve canlandırıcı bir ortam oluşturuyorlar. *Gender, Culture and The City*'yi alan herkese özellikle teşekkür ediyorum: Bu kitap, bir dönem özellikle bu işle meşgul olan bir grubun "Kernografi" dediği şeyin damıtılmış saf halidir. Bu grupla sohbetlerimiz kitabın amaçlarının şekillenmesine yardımcı oldu.

İki kız çetem "Toronto'nun Pembe Hanımefendileri" ile "Sackville Hanımefendi Takımı" sayesinde, kentte geçen ve geçmeyen tüm maceralarım eğlence ve kız kardeşlik, seyahat ve dövme, peynir ve hiç de rahat olmayan ayakkabılarla dolu. Hayatıma giriş sırasıyla bu kişiler Jennifer Kelly, Kris Weinkauf, Katherine Krupicz, Sarah Gray, Cristina Izquierdo, Michelle Mendes, Jane Dryden, Shelly Colette ve Lisa Dawn Hamilton.

Ebeveynlerim Dale ve Ralph ile erkek kardeşim Josh da dahil ailemin yanı sıra biyolojik olsun olmasın daha geniş ailemin desteği hayatımdan hiç eksik olmadı. Her şeyden önce hayat arkadaşım Peter'ın her sabah kahvemi hazırlaması en başta bu kitabın her bir kelimesini yazmamı mümkün kıldı. Kızım Maddy, hayatımın nuru. Hepinizi seviyorum ve benim için yaptıklarınıza canı gönülden minnettarım.

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Feminist Şehir: Bir Saha Rehberi kitabımı Türkiyeli okurlarla buluşturabilmiş olmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Bahsettiğim deneyimler her ne kadar çoğunlukla Toronto ve Londra gibi şehirlerin soğuk ve gri sokaklarında geçiyor olsa da, dünyanın dört bir yanındaki kadınların bu kitapta anlatılan, şehirde yaşamanın mücadeleleriyle ve keyifleriyle ilişki kuracaklarına inanıyorum. *Feminist Şehir,* okuru şehir hakkında "kadınca sorular", şekillenmiş deneyimlerimizden ileri gelen sorular sormaya davet ediyor. Kadınların bedenleri, şehirlerimizin cinsiyetçiliği ve ataerkil iktidarı nasıl pekiştirdiği üzerine düşünmeye başlamak için mükemmel noktalar; tıpkı genel olarak feminist hareketler için harika bir başlangıç noktası oldukları gibi. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadınlar bedensel özerklikleri için mücadele ediyorlar. Üreme özgürlüğü, kadınlara yönelik şiddet, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, sokakta taciz ve giyim yoluyla dini inancın nasıl ifade edildiği (veya edilmediği) kadınları meşgul eden başlıca çekişme alanlarından bazıları.

Şehir sadece bu mücadelelerin vuku bulduğu veya artan bir önem kazandığı bir alan değil. *Feminist Şehir* herhangi bir toplumun değerlerinin ve normlarının, toplumsal cinsiyet normları da dahil, kelimenin tam anlamıyla şehrin fiziksel altyapısının içine gömüldüğünü göstermeye çalışıyor. Evlerimizin, işyerlerimizin, kaldırımlarımızın, otoyollarımızın, parklarımızın ve kamusal alanlarımızın tasarımı ve konumu, toplumun nasıl işlediğine ve farklı insan gruplarının toplum içinde hangi rolleri oynadığına dair derinlemesine yerleşik inançları yansıtıyor. Bu, hayatlarımızı nasıl yaşadığımıza dair olasılıkları şekillendiren çok somut (tuğladan, harçtan, çelikten ve asfalttan) bir dizi kısıtlama içinde hareket etmek zorunda olduğumuz anlamına geliyor. İnşa edilmiş çevreyi olduğu gibi kabul etmek, mantıklı, doğal ve aklıselim olduğunu varsaymak kolay. Feminist şehir projesinin bir ayağı, bu çevreyi doğal olmaktan

çıkarmaktır ve bunu kısmen "Şehri kimler tasarlıyor?", "Kimlerin ihtiyaçları en önemli addediliyor?", "Şehrimizin önceliklerinin ne olduğuna kimler karar veriyor?" gibi sorular sorarak yapar.

Belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, söz konusu şehirleri planlamak olduğunda, kadınların ihtiyaçları ve deneyimleri nadiren dikkate alınmaktadır. Kadınların alanlarının evle sınırlı olduğu düşünülmektedir ve gerçekten de ev çoğunlukla kadınları eğitim ve istihdam gibi başka türden fırsatlardan izole etmeye yararken, aynı zamanda kadınların aile içinde karşı karşıya kaldığı şiddetin korkunç boyutunu da hasır altı etmektedir. Kadınlar kamusal alanlarda güvenlik için mücadele ederken bile, Türkiye'de ve dünyanın çoğu yerinde, kadınların emniyetine yönelik en büyük tehdidin kendi kocalarından ve aile üyelerinden geldiğini biliyoruz. Bu nedenle kadınlara yönelik şiddetin son bulması için verilen savaşta kamusal ile özel şiddetin birbirini devam ettirdiği ve birine yönelik çözümlerin diğerini gözardı edemeyeceği kabul edilmelidir.

Kadınları birbirine bağlayan müşterek deneyimlere rağmen, tekil bir "kadınların deneyimi" veya tekil "Türkiyeli kadınların deneyimleri" mefhumu olmadığını kabul etmeliyiz. Aramızda dine, etnik kökene, milliyete, yaşa, sakat olup olmamaya, cinselliğe, sınıfa vb. dayanan farklılıklar, şehirde hak iddia edebilme ve ikamet edebilme biçimlerimizi şekillendirir. Yaşadığım yer olan Kanada'da İslamofobi, başörtüsü takan veya yüzlerini örten kadınların sokakta yürürken veya otobüste sözlü veya fiziksel tacizin hedefi olması demektir. Diğer pek çok yerde de kadınlar dindarlığın veya iffetliliğin belirli kodlarına uymadıkları için şiddete maruz kalıyorlar. Her ne kadar kadınların bedenlerinin ve giyimlerinin denetlenmesi ortak bir unsur olsa da, kadınların bu denetimi deneyimleme biçimleri farklıdır. Bu türden denetimleri geri püskürtme çabaları, "benim bedenim, benim kararım" gibi sloganların örneklediği üzere, tüm dünyadaki kadın hareketleri açısından merkezidir.

Feminist Şehir, protestonun kadınların şehri daha güvenli ve daha eşit kılma çabalarının önemli bir parçası olduğunu vurgular. Değişimin iktidar sahiplerince iyilikle lütfedilmediğini biliyoruz.

Uğruna savaşılması gerekiyor ve bu genellikle doğrudan eylem gerektiriyor. Tarih boyunca kadınlar, kamusal alanda eşit role sahip olma ve şehir hayatının nimetlerine erişim hakları için mücadele ederken çok büyük riskler almış ve büyük fedakarlıklarda bulunmuşlardır. Kadınların toplumsal kontrolünün ve boyun eğdirilmesinin kısmen kadınların hayatlarına getirilen mekânsal kısıtlamalarla sağlandığını biliyoruz: nerelere gitmemize izin verildiği, kamusal alanda yalnız kalıp kalamayacağımız, erişimimiz olan veya olmayan alanlar. Türkiyeli kadınlar bunu kavramıştır ve uzun süredir tüm kentsel ortamlara girme –ve orada güvende hissetme– haklarını kazanma mücadelesi vermektedirler. Umarım *Feminist Şehir* adalet, eşitlik ve barışı destekleyen şehirler yaratmak için –ister büyük ister küçük olsun– daha çok değişim fikrine ilham verir.

GİRİŞ
ERKEKLER ŞEHRİ

Küçük erkek kardeşimle birlikte Londra'nın Trafalgar Meydanı'nda etrafımız düzinelerce güvercinle çevrili haldeyken çekilmiş eski bir fotoğrafımız var. İkimizin de sanki kafasına tas konmuş da öyle kesilmiş misali saçlarımızdan ve İspanyol paça fitilli kadife pantolonlarımızdan yılın 1980 veya 1981 olduğunu tahmin ediyorum. Meydandaki küçük bir otomattan bizimkilerin satın aldığı kuş yemlerini neşeyle saçıyoruz. Artık o otomatlardan yok; çünkü güvercinleri beslemek kesinlikle uygun görülmüyor ama o zamanlarda babamın ailesini ziyaret etmek için yaptığımız gezimizin en güzel kısımlarından biriydi. Her şeyin merkezindeydik, heyecanımız ortadaydı. Parıl parıl parlayan yüzlerimizde Londra ve şehir hayatıyla bir ömür boyu sürecek karşılıklı sevgi ilişkimizin başlangıcını görüyorum.

Josh ve ben Toronto'nun şehir merkezinde dünyaya geldik ama ailemiz bizi banliyölerde büyüttü. Mississauga, nüfusu dolayısıyla Kanada'nın en büyük ve en çeşitlilik sahibi şehirlerinden biri olsa da, 1980'lerde aslen araba odaklı, alışveriş merkezi peyzajlı bir banliyöydü. Erkek kardeşim ve ben ayrı ayrı ilk fırsatta Toronto'ya taşındık, "Yonge-Üniversitesi-Spadina Hattı" diyebilmemizden daha kısa bir sürede banliyö hayatını reddettik. Ne var ki, şehir hayatına dair deneyimlerimiz son derece farklı oldu. Josh'un, anahtarları yumruk yapılmış parmaklarının arasından çıkmış vaziyette eve yürümek zorunda kaldığını veya bebek arabasıyla çok fazla yer kapladığından itilip kakıldığını hiç sanmıyorum. Ten rengimiz, dinimiz, fiziksel durumumuz, sınıf geçmişimiz ve DNA'mızın büyük bir bölümü aynı olduğundan, mecburen önemli olan farkın toplumsal cinsiyetimiz olduğu sonucuna vardım.

Düzen Bozan Kadınlar

Kadınlar modern şehir açısından her zaman sorun olarak görülmüştür. Sanayi Devrimi sırasında, Avrupa'daki şehirler hızla büyüdü; sokaklar kaotik bir şekilde toplumsal sınıflar ve göçmenler karmasıyla doldu. Döneme hâkim olan Viktoryan toplumsal normlar, sınıflar arasındaki katı sınırları ve yüksek statülü beyaz kadınların saflığını korumayı amaçlayan sıkı adab-ı muaşeret kurallarını da bünyesinde barındırıyordu. Bu görgü kuralları, şehirde kadınlarla erkekler ve kadınlarla şehrin karınca misali kaynaşan büyük kitleleri arasındaki temasın artmasıyla kırıldı. Kültürel tarihçi Elizabeth Wilson, "Beyefendiler ve daha da kötüsü hanımefendiler aşağı tabakalardan kişilerle omuz omuza sürtünmek ve pek az nezaketle veya hürmetle örselenmek ve itilip kakılmak zorunda kaldı" diye yazar.[1] Tarihçi Judith Walkowitz, Viktorya devri Londra'sının "ihtilaflı alanı" kadınlara, özellikle güvenlik ve cinsel şiddet hakkındaki tartışmalar açısından "kamusalın bir parçası olduklarını iddia etmeleri" için alan açmıştı diye açıklar.[2] Ancak bu kaotik geçiş dönemi, statüyü ayırt etmenin giderek daha da zorlaştığı ve sokaklardaki bir hanımefendinin en uç noktada yanlışlıkla "hayat kadını" sanılma hakaretiyle karşı karşıya kalma riski taşıdığı anlamına geliyordu.

Tabakanın doğal olduğu varsayılan farklılıklarına yönelik bu tehdit ve saygınlık bariyerlerinin oynaklığı, dönemin pek çok yorumcusu açısından, kent hayatının uygarlaşmayı tehdit ettiği anlamına geliyordu. Wilson, "Kadınların durumu, şehir hayatıyla ilgili yargıların mihenk taşı haline geldi" diye açıklar.[3] Bu nedenle kadınların yavaş yavaş artan özgürlükleri seks işinden bisikletlere kadar her konuda ahlaki panikle karşılandı. Yeni yeni genişleyen banliyölerle beraber kırsal bölgeler, orta ve üst sınıflar için uygun bir çekilme alanı oluşturacak ve en önemlisi kadınların güvenliğinin ve saygınlıklarının sürmesini sağlayacaktı.

1 Elizabeth Wilson, *The Sphinx in the City: Urban Life, the Control of Disorder, and Women* (Berkeley: University of California Press, 1991), 29.

2 Judith R. Walkowitz, *City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late-Victorian London* (Chicago: The University of Chicago Press, 1992), 11.

3 Wilson, 27.

Kimi kadınların şehrin keşmekeşinden korunması gerekirken diğerlerinin kontrol altında tutulması, yeniden eğitilmesi ve belki de sürgün edilmesi gerekiyordu. Şehir hayatına artan ilgi, işçi sınıfının yaşam koşullarını daha görünür ve orta sınıf açısından giderek daha kabul edilemez kıldı. Fabrikalarda ve ev hizmetinde iş bulmak için şehirlere gelip Engels'e göre aileyi "altüst" eden kadınlardan başka bundan kim sorumlu tutulabilirdi ki? Kadınların ücretli emeğe katılımı küçük bir miktar bağımsızlık ve elbette kendi evlerindeki sorumluluklarına daha az zaman ayırmaları demekti. Evlerini temiz tutamamadıkları için işçi sınıfının "ahlaksızlaşmasının" sorumlusu sayılan yoksul kadınlar, ev içindeki başarısızlıkların müsebbibi addedildi. Bu ahlaksızlaşma da kendisini kötü huylar ve başka türden sorunlu özel ve kamusal davranışlar olarak gösterdi. Tüm bunlar hiç de doğal olmayan bir durum olarak görüldü.

Elbette en büyük toplumsal kötülük fuhuştu; aileyi mahvedebilir, toplumun temellerini sarsabilir ve hastalık yayabilirdi. Dönemin mikrop teorisi öncesi anlayışında, hastalığın zararlı lağım kokularıyla taşınan pis havayla yayıldığına inanılıyordu. Ahlaksızlara sırf yakın olunarak ahlaksızlığın bulaşabileceği fikri olan *ahlaki* pis hava kavramı da ortaya çıktı. Dönemin yazarları, alenen ticaretlerini yapan, iyi adamları ahlaksızlık dünyasına çeken "fahişelerin" yaygınlığını yerin dibine sokuyordu. Kadınlar da "sürekli olarak ayartmaya maruz kalıyordu ve pek çok reformcu bir kez 'düştü' mü bir kadının giderek daha çok alçalmaya, erken ve trajik bir ölüme mahkûm olduğuna inanıyordu."[4]

Charles Dickens da dahil birçoklarının önerdiği çözüm, düşmüş kadınların, nüfus fazlası [*surplus*] yerleşimci erkeklerden biriyle evlenip tekrar saygınlık kazanabileceği sömürgelere göç etmesiydi. Yerli nüfusların kentleşen bölgelerden uzak tutulmasının ve tasfiye edilmesinin gerekçelerinden biri, beyaz kadın yerleşimcileri "yerli" tehlikesinden koruma ihtiyacıydı. Dönemin popüler romanlarında beyaz kadınların yağmacı, intikamcı "vahşiler" tarafından kaçırıl-

4 Wilson, 39.

ma, işkence görme, tecavüze uğrama ve evlenmeye zorlanmalarına dair sansasyonel hikâyeler anlatılıyordu. Yeni kurulan bu yerleşimci şehirleri, sınırdan uygarlığa geçişe işaret edecekti ve beyaz kadınların saflığı ile emniyeti dönüşümü tamamlayacaktı.

Diğer yandan yerli kadınlar bu kentsel dönüşüme tehdit olarak görülüyordu. Bedenleri, sömürgecilerin dizginlemeye çalıştığı "vahşiliği" yeniden üretme kapasitesine sahipti. Ayrıca topluluklarının içinde kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan güçlü konumlara sahiplerdi. Avrupai ataerkil aile ve yönetim sistemlerini dayatarak bir yandan yerli kadınları bu güçten mahrum ederken, diğer yandan da ilkel ve önüne gelenle yatan kişiler gibi göstererek insanlıktan çıkarmak, hukuki ve coğrafi mülksüzleştirme ve yerinden etme süreçlerinin zeminini hazırladı.[5] Dolayısıyla yerli kadınların alçaltılması ve damgalanması, kentleşme sürecinin parçasıydı. Bugün yerleşimci sömürge şehirlerinde yerli kadınlara ve kız çocuklara yönelik olağanüstü şiddet oranları göz önüne alındığında, bunların söz konusu tutumların ve uygulamaların kalıcı, yıkıcı mirasları olduğu açıktır.

Hızla ileri sarıp bugüne gelirsek, belirli türden şehir iyileştirme programlarını ilerletmek üzere kadınların bedenlerini denetim altına alma çabaları hiç de son bulmuş değil. Çok yakın bir tarihte, sosyal yardım alan veya bir şekilde devlete bağımlı görülen beyaz olmayan ve yerli kadınların zoraki veya mecburi kısırlaştırılmalarına tanık olduk. Siyah "refah kraliçesi"* şeklindeki ırkçı klişe, 1970'lerde ve 1980'lerde sorunlu şehirler anlatısının parçası olarak dolaşıma sokuldu. Bu tutum, ergen annelerin de refah kraliçeleri yığınlarına katılacağı ve suça meyilli çocuklar doğuracağı varsayımları nedeniyle ergen hamileliklerine yönelik ahlaki panikle de bağlantılıydı. Seks işini ortadan kaldırmaya yönelik çağdaş hareket-

5 Lee Maracle, *I Am Woman: A Native Perspective on Sociology and Feminism* (Vancouver: Press Gang, 1996); Andrea Smith, *Conquest: Sexual Violence and American Indian Genocide* (Cambridge: South End Press, 2005).

Sosyal yardıma ihtiyacı olmadığı halde sahte evrak veya beyanlarla bu türden yardımlar aldığı iddia edilen kadınlara yönelik aşağılayıcı bir terim olan "refah kraliçesi", bilhassa siyah ve bekâr kadınları devletin sırtından geçinmekle eleştirmek maksadıyla kullanılmıştır. (e.n.)

ler insan kaçakçılığıyla mücadele olarak yeniden adlandırılırken insan kaçakçılığı cinselleştirilmiş yeni bir kentsel tehdit biçimi olarak addediliyordu. Maalesef, insan kaçakçılığına maruz kalmayan seks işçilerine, bu yeni program uyarınca çok az saygı veya eylemlilik atfediliyor.[6] Obeziteyle mücadele kampanyaları, kadınları birey ve anne olarak hedef alıyor; onların ve çocuklarının bedenleri, arabaya bağımlılık ve *fast food* gibi modern kentsel sorunların belirtileri olarak görülüyor.

Kısacası, kadınların bedenleri halen sıklıkla kentsel sorunların kaynağı veya işareti olarak görülüyor. Bebekli genç beyaz kadınlar bile mutenalaştırmanın failleri olarak itibarsızlaştırılırken, mutenalaştırma savunucuları beyaz olmayan yalnız anneleri ve göçmen kadınları kentte suçu yeniden üretmekle ve kentsel "dirilişi" yavaşlatmakla suçluyorlar. Görünüşe bakılırsa kadınların kentsel toplumsal endişelerle ilişkilendirilme biçimleri dur durak bilmiyor.

Saflık ve temizlikle ilgili daha abartılı Viktoryan korkuların bazılarının azaldığını kabul etsem de, kadınlar halen şehri, gündelik yaşamlarını (sadece olmasa da) son derece toplumsal cinsiyet temelli biçimde şekillendiren bir dizi –fiziksel, toplumsal, ekonomik ve sembolik– engelle deneyimliyor. Bunların birçoğu erkekler açısından görünmez; çünkü onların deneyimleri bunlarla nadiren karşılaşmaları anlamına geliyor. Bu da şehirlerde halen çoğu erkek olan başlıca karar merciinin, kentsel ekonomi politikasından konut tasarımına, okulların nereye kurulması gerektiğinden otobüs koltuğunun biçimine, denetimden kar küremeye kadar her konuda, bu kararların kadınları nasıl etkilediğine dair bırakın ilgiyi, bilgileri bile olmadan tercih yaptıkları anlamına geliyor. Şehir, erkeklerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini destekleyip kolaylaştırmak üzere ve erkeklerin deneyimlerini "norm" kabul ederek, şehrin kadınlar için nasıl engeller yarattığıyla pek de ilgilenmeden ve şehir hayatına dair günlük deneyimlerini gözardı ederek düzenleniyor. "Erkekler şehri" derken işte bunu kast ediyorum.

6 Sarah Hunt, "Representing Colonial Violence: Trafficking, Sex Work, and the Violence of Law", *Atlantis*, 37.2, 1 (2015/2016): 25–39.

Şehri Kimler Yazıyor?

Bu kitap üzerindeki çalışmalarımı yarılamışken, kuşe kâğıda basılı Toronto Üniversitesi mezunlar dergimi almayı alışılmadık bir şekilde heyecanla bekliyordum; çünkü bu defa kapak konusu *İhtiyacımız Olan Şehirler*'di.[7] Toronto Üniversitesi'nin şu anki rektörü kent coğrafyacısı olduğundan beklentim yüksekti. Derginin içinde kentsel "ihtiyaçlar" hakkında dört makale vardı: Ekonomiklik, ulaşılabilirlik, sürdürülebilirlik ve daha fazla eğlence. Harika başlıklar. Ama bütün makaleler orta yaşlı beyaz erkekler tarafından yazılmıştı. Yazarlar tarafından atıfta bulunulan uzmanların çoğu, (açıkça itiraf ettiği üzere) son derece kusurlu bir yaratıcı sınıf paradigmasıyla tüm dünyada kentsel politika üzerindeki aşırı etkisi aslında Vancouver, Toronto ve San Francisco gibi şehirlere musallat olan şu anki ekonomiklik sorunlarının çoğunun sorumlusu olabilecek, her yerde karşımıza çıkan Richard Florida da dahil erkekti. Şaşırdığımı veya hayal kırıklığına uğradığımı söyleyebilmek isterdim ama belki de duruma en uygun kelime bıkkınlık. Feminist akademisyen Sara Ahmed'in zekice işaret ettiği üzere, "Alıntılanabilirlik, akademik ilişkiselliğin bir başka biçimidir. Beyaz erkekler *alıntılanabilir ilişkisellik* olarak yeniden üretiliyor. Beyaz erkekler diğer beyaz erkeklerden alıntı yapıyor: Hep yaptıkları bu... İşlek yol olarak beyaz erkekler; hep *o yoldan* yürüyüp belirginleştirdikçe, daha çok *o yoldan* yürüyoruz."[8] Kentsel akademik alan ve planlama çok uzun süredir "o yoldan yürüyor".

Buna işaret eden ilk feminist yazar elbette ben değilim. Şimdiye dek (Charlotte Brontë'nin *Villette*'de yaptığı gibi) kent yaşamı hakkında yazan kadınların, (toplumsal reformcular Jane Addams ve Ida B. Wells gibi) kentli kadınların ihtiyaçlarını savunan kadınların ve (Catharine Beecher ve Melusina Fay Peirce gibi) kendi ev, şehir ve mahalle tasarımlarını ortaya koyan kadınların tarihi oldukça eski-

7 University of Toronto Magazine (Toronto Üniversitesi Dergisi), *The Cities We Need*, Güz 2018.

8 Sara Ahmed, "White Men", *feministkilljoys*, erişim tarihi 28 Ocak 2019, https://feministkilljoys.com/2014/11/04/white-men/ (vurgu orijinal metne aittir).

ye dayanıyor. Feminist mimarlar, şehir plancıları ve coğrafyacılar, toplumsal cinsiyet temelli deneyimlere dair titiz ampirik araştırmalar yoluyla alanlarında kaydadeğer girişimlerde bulunmaktadır. Eylemciler, kadınların ihtiyaçlarını daha iyi bir şekilde karşılaması için kentsel tasarım, denetim uygulamaları ve hizmetlerde önemli değişiklikler yapılması için yoğun baskı yapmaktadır. Tüm bunlara rağmen, yine de bir kadın eğer gece arkasından bir yabancı yürüyorsa sokağın karşısına geçecektir.

Kentsel alanda çalışan benden önceki feminist akademisyenlerle yazarların temel çalışmaları bu kitabın belkemiğini oluşturuyor. Lisansüstü eğitimim sırasında feminist coğrafyayı ilk kez "keşfettiğimde" bir aydınlanma ânı yaşadım. Feminist teorinin kuramsal görüşleri birdenbire üçüncü bir boyut kazandı. İktidarın işleyişine dair yeni bir kavrayış edindim ve önce banliyöde, ardından da şehirde yaşayan bir kadın olarak kendi deneyimlerime dair yeni görüşler oluşup birikmeye başladı. Asla geriye dönüp bakmadım ve bugün kendime feminist coğrafyacı demekten gurur duyuyorum. Bu kitap boyunca, kadınların şehirde nasıl dolaştıklarından kent mimarisinin toplumsal cinsiyet temelli sembolizmine, mutenalaştırmada kadınların rolüne kadar her konuyu çalışmış kentsel düşünürlerle tanışacağız. Fakat teori, politika veya kentsel tasarım yerine, şair Adrienne Rich'in "bize en yakın coğrafya" dediği, beden ve gündelik yaşamdan başlamak istiyorum.[9]

Rich, "Fiziksel olandan başla" der. "Kadın bedeninden başla... Bu bedeni aşmak için değil, geri kazanmak için."[10] Burada neyi geri kazanıyoruz? Kişisel, yaşanmış deneyimleri, içgüdüsel bilgileri ve zor elde edilmiş hakikatleri. Rich buna "Kadınlar olarak merkezden bakmaya çalışmak" veya kadınca sorular sorma politikası diyor.[11] Kadınlığın biyolojik tanımını yanlış bir şekilde sahiplenmeye dayanan özcü sorular değil; daha ziyade kendilerini dinamik ve değişen "kadınlar" kategorisine dahil edenlerin gündelik, somutlaşmış de-

9 Adrienne Rich, *Blood; Bread, and Poetry: Selected Prose 1979–1985* (New York: W.W. Norton, 1994).

10 Rich, 213.

11 Rich, 216.

neyiminden ortaya çıkan sorular. Şehir hayatı, bizim için çok uzun süredir cevaplanmadan duran sorular ortaya koyuyor.

Kadın olarak gündelik kentsel deneyimlerim son derece toplumsal cinsiyet temelli. Toplumsal cinsiyet kimliğim şehirde nasıl hareket ettiğimi, günlük yaşamımı nasıl sürdüğümü ve benim için mevcut seçenekleri şekillendiriyor. Toplumsal cinsiyetim bedenimden fazlası ama bedenim yaşanmış deneyim alanım, kimliğimin, geçmişimin ve yaşadığım mekânların buluştuğu, etkileştiği ve vücuduma kazındıkları yer. Kalem oynattığım yer tam da burası. Deneyimlerimin "Neden bebek arabam tramvaya uymuyor?", "Neden kestirme yol çok tehlikeli olduğundan eve yarım kilometre daha fazla yürümek zorundayım?", "G20 protestosunda tutuklanırsam çocuğumu kamptan kim alacak?" diye sormama yol açtığı alan bu. Bunlar sadece kişisel sorular değil. Şehirlerin kadınları "olduğu yerde" neden ve nasıl tuttuğunun özüne iniyorlar.

Bu kitabı yazmaya başladığım sırada "Me Too" (Ben de) hareketi patladı.[12] Hollywood'da uzun süredir var olan istismarcıları ve tacizcileri ifşa eden bir gazete haberinin ardından, dalga dalga kadınlar ve birkaç erkek işyerlerinde, spor, politika ve eğitim hayatındaki cinsel taciz ve şiddet musibeti hakkındaki hikâyelerini anlatmak üzere öne çıktılar. Anita Hill'in* açıklamalarından beri cinsel tacizin yarattığı hasar medyanın, kurumların ve politikanın ilgisini bu düzeyde çekmemişti. Olayı atlatanları ve anlatanları itibarsızlaştırmak için kullanılan retorik, Clarence Thomas'ın ifade verdiği oturumlardan beri pek değişmemiş olsa da, suçluların en kötülerine ve kurumların en mizojinik olanlarına karşı (neredeyse kelimenin tam anlamıyla!) dağ gibi biriken kanıtlar, pek çoklarını bir şeylerin değişmesi gerektiğine inandırıyor.[13]

12 Aslen eylemci Tarana Burke tarafından 2005'te oluşturulan bir grup; "#MeToo" 2017'de Twitter etiketi olarak patladı.

Afrikalı Amerikalı hukukçu Prof. Anita Hill, 1991'de, Yüksek Mahkeme adayı olan Clarence Thomas tarafından defalarca cinsel tacize uğradığını açıklamıştı. Tamamı beyazlardan oluşan Joe Biden başkanlığındaki Senato Adalet Komisyonu ise duruşma sırasında Hill'e yaptığı muamele nedeniyle uzun süre eleştirilmişti. (ç.n.)

13 Örneğin, 150'den fazla kadın, seçkin Amerikalı jimnastikçilerin ve kolej sporcularının doktoru Larry Nasser tarafından istismar edildiklerine dair tanıklık etti.

İstismara maruz kalanlar, sürekli fiziksel ve psikolojik şiddetle yüzleşmenin uzun vadeli, hayatlarını değiştiren etkilerini anlatıyorlar. Onların hikâyeleri, kadınların şehirlerde yaşadıkları korkularına dair engin literatürle örtüşüyor. Sürekli, hafif şiddet tehdidi, günlük tacizle birleşerek kadınların kentsel yaşamlarını bilinçli ve bilinçsiz, sayısız biçimde şekillendiriyor. Tıpkı işyerindeki tacizin kadınları iktidar konumlarından uzaklaştırdığı ve bilime, politikaya, sanata ve kültüre yaptıkları katkıları sildiği gibi, kentsel şiddet heyulası da kadınların tercihlerine, gücüne ve ekonomik fırsatlarına ket vuruyor. Tıpkı endüstri normlarının tacize izin vermek, istismarcıları korumak ve kurbanları cezalandırmak üzere yapılandırılması gibi, kentsel çevreler de ataerkil aile biçimlerini, toplumsal cinsiyete göre ayrılmış emek piyasalarını ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini desteklemek üzere yapılandırılmış durumda. Dahası, her ne kadar toplumun toplumsal cinsiyet rolleri gibi katı sınırların ötesine geçtiğine inanmak istesek de, kadınlar ve diğer marjinalleştirilmiş grupların hayatları, şehirlerimizin içinde inşa edilmiş toplumsal normlarla kısıtlanmaya devam ediyor.

"Me Too"-zedelerin hikâyeleri, feminist eylemcilerin "tecavüz mitleri" dedikleri, yani kısmen suçu kurbanlara kaydırarak cinsel taciz ve şiddeti sürdüren bir dizi yanlış fikir ve yanlış anlamanın süregiden yaygınlığını gözler önüne seriyor. Tecavüz mitleri, "tecavüz kültürü" dediğimiz şeyin kilit unsurlarındandır. "Ne giyiyordun?" ve "neden bildirmedin?", "Me Too"-zedelerin karşılaştığı iki klasik tecavüz miti sorusudur. Tecavüz mitlerinin aynı zamanda *coğrafyası* da vardır. Bu, her kadının zihninde taşıdığı, zihinsel emniyet ve tehlike haritasına eklenir. "O mahallede ne yapıyordun? O barda? Yalnız başına otobüs mü bekliyordun?", "Neden gece yalnız yürüyordun?", "Neden kestirmeden gittin?" Bu soruların sorulacağını öngörürüz ve bunlar zihinsel haritamızı en az gerçek tehditler kadar şekillendirir. Bu cinsiyetçi mitler bize yürüme, çalışma, eğlenme ve şehirde yer kaplama özgürlüğümüzü sınırlandırmamızın beklendiğini hatırlatmaya yarar. Bize şöyle derler: Şehir gerçekten sana göre değil.

Özgürlük ve Korku

Güvercin besleme tutkumuzun başlamasından en az on yıl sonra Josh ve ben yine Londra'daydık ve bu defa Tottenham Mahkeme Yolu ve Oxford Sokağı'na metroyla kendi başımıza gidebilecek kadar büyümüştük. Ebeveynlerimiz muhtemelen yalnızca, biz beş dakikada bir ne zaman alışverişe gideceğimizi sorup durmadan kültürel olarak canlandırıcı bir deneyim yaşamak istediler. Bugünlerde yeni favori yiyecek kaynaklarına ulaşmak için metroyu zekice kullanan güvercinler gibi, şehirde tek başımıza tahmin ederek el yordamıyla yolumuzu bulmayı kendi kendimize öğrendik. Akıllı telefonlardan çok önce bize sadece metro haritamız ve içgüdülerimiz rehberlik ediyordu. Hiç korkmadık. Güvenlik ve dikkatli olmak konusundaki işaretler ve anonslar, IRA'nın bombalı saldırılarının eski haber görüntülerini anımsatıyordu ama bu tatildeki bir çift Kanadalı çocuğu etkileyebilecek bir şey değildi. Gezinin sonunda, (kendi aklımızca) gerçek Londralı olmaya yalnızca birkaç adım uzak, deneyimli küçük kent kâşifleriydik.

Bu geziden yaklaşık bir yıl kadar önce, ilk kez New York'a gitmiştik. Belediye Başkanı Rudy Giuliani'nin "sıfır tolerans" politikalarının Times Meydanı'nın ve diğer sembolik mahallelerin Disneyvari bir görünüm kazanmasını hızlandırmasından birkaç yıl önce, yani 1990'daydı. Beşinci Cadde'deki büyük mağazalarda birlikte gezinmemize izin vardı ama burada metroya yalnız binme olasılığımız yoktu. Hatta ebeveynlerimizle beraberken bile gezi boyunca metroyu bir kez olsun kullandığımızı hatırlamıyorum. New York, Toronto veya Londra'dan tamamen farklı bir canavardı. Ebeveynlerimize göre bu şehrin heyecanı, IRA saldırısından çok daha gerçek görünen açık tehdit hissiyle bağlantılıydı.

Sanırım ilk kez o zaman bir şehrin, fiziksel olarak var olmanın yanı sıra hayal gücünde de –tehlikeleri, heyecanları, kültürü, cazibesi ve dahasıyla– var olduğunu öğrendim. Hayali şehri deneyim, medya, sanat, söylenti ve kendi arzularımızla korkularımızla şekillenir. Ebeveynlerimizin zihninde 1970'ler ve 1980'lerin zorlu, teh-

likeli New York'u egemendi. 1990'da deneyimlediğimiz bu değildi ama bu yer hakkında bildiğimiz veya bildiğimizi düşündüğümüz her şeyi şekillendiriyordu. Hatta tehlike imasının bile albenisi vardı. New York'u *New York* yapan şey buydu. Toronto veya Londra ve kesinlikle Mississauga değildi. Şehrin enerjisi ve çekiciliği, her şeyin olabileceği hissiyle içiçe geçmişti.

Bu içiçe geçmiş heyecan ve tehlike, özgürlük ve korku, fırsat ve tehdit hissi, şehirlere ilişkin feminist düşünce ve literatürün büyük bölümünün asli çerçevesini oluşturur. Daha 1980'lerin başında, müstakbel doktora danışmanım cesurca, "kadının yeri şehirdir" iddiasında bulunmuştu.[14] Gerda Wekerle ancak kalabalık, hizmet açısından zengin kentsel ortamların, kadınların ücretli ve ücretsiz emeğini kapsayan "çifte mesai"sini destekleyebileceğini ileri sürüyordu. Aynı zamanda sosyologlar ve kriminologlar, dikkati kadınlara yönelik yabancı şiddetinin gerçek düzeyiyle açıklanamayan, kadınların kentsel suçtan duyduğu aşırı korku konusundaki tehlikeye çekiyorlardı.[15] Feminist eylemcilere göre, kamusal alanda kadınlara yönelik şiddet eylemleri, daha 1970'lerin ortasında Avrupa ve Kuzey Amerika'daki şehirlerdeki ilk "Geceyi Geri Al" [*Take Back the Night*] yürüyüşlerini tetiklemişti.

Gündelik yaşamda "şehir kadınlara göre değil" ve "kadının yeri şehirdir" beyanlarının ikisi de geçerlidir. Elizabeth Wilson'ın doğruladığı üzere, kadınlar düşmanca ortamına rağmen uzun süredir akın akın şehir hayatına katılıyorlar. Wilson, "Viktorya devri kadınlığının özel alana sıkışmışlığı belki de fazla vurgulanıyordur" fikrini ileri sürer, bu katı toplumsal cinsiyet normları döneminde bile bazı kadınların şehri keşfedebildiklerini ve kamusal figürler olarak yeni roller üstlenebildiklerini belirtir.[16] Tehlikelerin canı cehenneme. Şehir, kadınların küçük kasabalarda ve kırsal topluluklarda adı bile duyulmamış seçeneklere sahip olduğu yerdir. İş fırsatları. Dar

14 Gerda Wekerle, "A Woman's Place is in the City", *Antipode*, 16, 3 (1984): 11–19.
15 Elizabeth Stanko, "Women, Crime, and Fear", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539, 1 (1995): 46–58.
16 Wilson, *The Sphinx in the City*, 31.

görüşlü toplumsal cinsiyet normlarından kurtulmak. Heteroseksüel evlilikten ve annelikten kaçınmak. Geleneksel olmayan kariyerlerin ve memuriyetlerin peşine düşmek. Eşsiz kimlikler ifade etmek. Toplumsal ve siyasi davalar üstlenmek. Yeni hısımlık ağları kurmak ve arkadaşlıkları ön plana almak. Sanat, kültür ve medyaya katılmak. Tüm bu seçenekler şehirlerdeki kadınlar için çok daha erişilebilirdir.

Şehrin ruhsal özellikleri, daha az somut olsa da bir o kadar önemlidir: Anonimlik, enerji, kendiliğindenlik, tahmin edilemezlik ve evet hatta tehlike. Charlotte Brontë'nin *Villette*'inde, kadın kahraman Lucy Snowe yalnız başına Londra'ya gider ve "kavşaklardaki riskleri" göze almaya cüret ederken "belki akıldışı ama gerçek bir haz" alır.[17] Kadınların korkmayı sevdiklerini söylemeye çalışmıyorum, ama şehir hayatının zevkinin bir kısmı, doğasındaki *bilinemezliğinde* ve o bilinemezliğe cüret edebilme cesaretinde yatar. Hatta tahmin edilemezlik ve düzensizlik, güvenli banliyö konforunu ve monoton kırsal ritimleri reddeden kadınlar için "sahiden kentsel" olanı temsil etmeye başlayabilir.[18] Elbette, kentsel düzensizliği heyecan verici bulmak, istediğinizde geri çekilmek için araçlara sahipseniz biraz daha kolaydır. Her halükârda, suç korkusu kadınları şehirden uzak tutamamıştır. Yine de kadınların kentsel yaşamlarını belirli biçimlerde şekillendiren pek çok unsurdan biridir.

Bu kitap kadınların şehirler hakkındaki sorularını ele alıyor; etrafımızdaki şehirler hakkında bildiğimizi düşündüklerimizi kökünden değiştirmek üzere iyiyi ve kötüyü, eğlenceli ve korkutucu olanı yeniden gözden geçiriyor. Bunu da şehrin toplumsal ilişkilerine –toplumsal cinsiyet, ırk, cinsellik, engelsizlik vb. üzerinden– yepyeni gözlerle bakmak; öteki, daha az görünür kentsel deneyim türleri hakkında tartışmak başlatmak; feminist şehrin nasıl olabileceği hakkında yaratıcı düşünmek üzere alan açmak; feminist coğrafyayı, şehirde hayatta kalma ve gelişme, mücadele etme ve başarmaya çalışma asıl gündelik meselesiyle beraber sohbete dahil etmek için yapıyor.

17 Charlotte Brontë, *Villette* (1853), akt. Wilson, *The Sphinx in the City*, 30.

18 Leslie Kern, "Selling the 'Scary City': Gendering Freedom, Fear and Condominium Development in the Neoliberal City", *Social & Cultural Geography*, 11, 3 (2010): 209–230.

Feminist Coğrafya

2004'te uzun zamandır anti-feminist olan *Globe&Mail*'in köşe yazarı Margaret Wente'nin de feminist coğrafyayı "keşfettiğini" okuduğumda Chicago'da düzenlenen yıllık coğrafya konferanslarının en büyüklüklerinden birine gitmek üzereydim.[19] Erkeklerden nefret etmekle başkentleri bilmek açıkça tamamen farklı iki alan olduğundan, feminist coğrafyanın meşru bir konu olduğuna kim inanabilirdi? Wente kuşkuculuğunu takipçilerine, temcit pilavı gibi döndürüp durarak, beşeri bilimlerle sosyal bilimlerin uydurulmuş disiplinlerle ve sahte akademisyenlerle dolu işe yaramaz işler olduğu iddiasını göstermek için kullanıyordu.

Taammüden cahil Wente'nin anlamak istemediği, coğrafyanın feminist analize büyüleyici bir boyut kazandırdığıydı. Elbette, öncelikle haritaları renklendirmekten veya kıtaları ezberlemekten ibaret ortaokuldaki coğrafya algınızın ötesine geçmeyi istemeniz gerekiyordu. Coğrafya insanın, hem insan yapımı hem de doğal çevresiyle ilişkisine dairdir. Toplumsal cinsiyete ilişkin coğrafi bir bakış açısı, cinsiyetçiliğin olay yerinde nasıl işlediğini anlamak için bir yol sunar. Kadınların ikinci sınıf statüsü sadece metaforik "ayrı alanlar" mefhumuyla değil; fiili, fiziki bir dışlama coğrafyası vasıtasıyla uygulanmaktadır. Eril iktidar ve imtiyaz, kadınların hareketlerini sınırlamakla ve farklı alanlara erişim becerilerini kısıtlamakla idame ettirilmektedir. Feminist coğrafyacı Jane Darke'nin en sevdiğim alıntılarından birinde söylediği gibi: "Her yerleşim, onu inşa eden toplumdaki toplumsal ilişkilerin mekâna yazılmasıdır... *Şehirlerimiz ataerkilliğin taşa, tuğlaya, cama ve betona yazılmış halidir.*"[20]

Taşa yazılmış ataerkillik. İnşa edilmiş çevrelerin onları inşa eden toplumları yansıttığı gerçeğinin bu basit ifadesi aşikâr görünebilir. İlaçtan kaza deney mankenlerine, kurşungeçirmez yeleklerden

19 Margaret Wente'nin Kanada'nın ulusal *Globe & Mail* gazetesinde her hafta yazdığı bir köşesi bulunmaktadır.

20 Jane Darke, "The Man-Shaped City", *Changing Places: Women's Lives in the City* içinde, ed. Chris Booth, Jane Darke ve Sue Yeandle (Londra: Sage, 1996), 88 (vurgu bana ait).

mutfak tezgâhlarına, akıllı telefonlardan ofis ısılarına kadar her şeyin erkeklerin bedenleri ve ihtiyaçlarınca belirlenen standartlara göre tasarlandığı, test edildiği ve uyarlandığı bir dünyada, bu sürpriz olmamalı.[21] Toronto kentsel tasarım direktörü Lorna Day, kısa süre önce, şehrin rüzgârın etkileri rehberlerinin boyu, kilosu ve hacmi yetişkin bir erkeğe tekabül eden "standart bir kişi"ye göre hazırlandığını tespit etti.[22] Toplumsal cinsiyet önyargısının gökdelenlerin yüksekliğini ve konumunu veya rüzgâr tünelinin geliştirilmesini etkilediği asla aklınıza gelmez, ama etkiliyor işte.

Bazen daha da az aşikâr olan tam tersine inşa edildikten sonra şehirlerimizin toplumsal ilişkileri, iktidar, eşitsizlik vb. şekillendirip etkilemeye devam ettiğidir. Taş, tuğla, cam ve beton eylemliliğe sahip değil, öyle değil mi? Bilinçli olarak ataerkilliği sürdürmeye çalışmıyorlar, değil mi? Hayır, ama biçimleri bireyler ve gruplar için olanaklar yelpazesini şekillendirmeye yardımcı oluyor. Biçimleri bazı şeylerin normal ve doğru, diğerlerinin "yersiz" ve yanlış görünmesini sürdürmeye yardımcı oluyor. Kısacası, şehirler gibi fiziksel mekânlar, toplumsal değişim hakkında düşünmek istediğimizde *önem taşır*.

Kentsel inşa edilmiş çevrenin toplumsal cinsiyet temelli sembolizmi, şehri kimin inşa ettiğini hatırlatan şeylerden biridir. Feminist mimar Dolores Hayden'in 1977 tarihli, tahrik edici bir şekilde "Gökdelen Ayartması, Gökdelen Tecavüzü" başlığını taşıyan makalesi, sürekli daha yüksek kentsel yapıların imarıyla somutlaşan eril iktidar ve üreme fantezilerini fena halde haşlıyor. Askeri güce ithaf edilen alışılmış eril anıtları hatırlatan bir şekilde gökdelen de eril kurumsal ekonomik gücün anıtıdır. Hayden, mimarlar kaide, gövde ve uç dilini kullanıp projektörlerle gece gökyüzüne ışık fışkırtarak göğe hücum eden binalar yaparken, iş kulesinin "tarihte-

21 Caroline Criado Perez, *Invisible Women: Data Bias in a World Designed for Men* (New York: Abrams, 2019).

22 Oliver Moore, "The 'Baked-In Biases' of the Public Square: Calls Grow to Redesign Cities with Women in Mind", *The Globe and Mail*, 1 Nisan 2019, https://www.theglobeandmail.com/canada/toronto/article-designing-safer -cities-for-women/.

ki –direkler, dikili taşlar, kuleler, sütunlar ve gözetleme kuleleri de dahil– fallik anıtlar alayına" eklenen bir yenisi olduğunu ileri sürer.[23] Hayden, fallik gökdelen fantezisinin, inşaat işçilerinin ölümlerinin, iflasların ve yangın, terör, yapısal çöküş tehlikelerinin gözler önüne serdiği kapitalizmin şiddeti gerçekliğini hasır altı ettiğini ileri sürer. Feminist coğrafyacı Liz Bondi'nin işaret ettiği üzere, mesele fallus sembolizminden ziyade daha çok dikeyliğinin "sermayenin erkeksi niteliği" yoluyla iktidarın ikonu olmasıdır.[24]

Mimarlığın dili, toplumsal cinsiyetin erkeksi ve kadınsı diye tanımlanan farklı biçimler ve özelliklerle ikili bir karşıtlık olduğu fikrine dayanır. Bondi, "inşa edilmiş çevrenin bu şekilde kodlanmasının toplumsal cinsiyet farklılığını 'doğal' olarak yorumladığını ve böylece toplumsal cinsiyet farklılaşmasının belli bir versiyonunu evrenselleştirip meşrulaştırdığını" ileri sürer.[25] Belirli mimari özelliklerin ötesinde, toplumsal cinsiyet normları, iş ve ev, kamusal ve özel alanların ayrılmasıyla bu kodlama daha da yaygınlık kazanır. Kadınların mimarlık ve planlama mesleklerinde halen yetersiz temsil edilmesi, kadınların bu mekânlara dair ve bu mekânlardaki deneyimlerinin gözardı edilmesinin veya demode klişelere dayanmasının muhtemel olduğu anlamına geliyor. Ancak Bondi'nin de belirttiği üzere, kadınları basitçe mesleğe "eklemek" veya tecrübelerini dikkate almak iki açıdan yetersizdir. Kadınların deneyimleri ataerkil toplum tarafından şekillendirildiğinden, kentsel tasarım yoluyla bu deneyimi yumuşatmak, özü itibarıyla ataerkilliğe kafa tutmak sayılmaz. İkincisi, kadınlar arasında birlik olduğunu varsaymak, toplumsal farklılığın diğer dikkat çekici işaretlerini dikkate almamak olur.

Tarihsel açıdan feminist coğrafya –daha geniş olarak akademik feminizm gibi– erkek egemen bir disipline "kadınları eklemekle"

23 Dolores Hayden, "Skyscraper Seduction, Skyscraper Rape", *Heresies*, 2 (Mayıs 1977): 108–115.

24 Liz Bondi, "Gender Symbols and Urban Landscapes", *Progress in Human Geography*, 16, 2 (1992): 160.

25 Bondi, 160.

ilgileniyordu. Janice Monk ve Susan Hanson'ın 1982'deki klasikleşmiş girişiminin başlığı, alanın önyargılarını açıkça haykırmaktadır: "İnsan coğrafyasında insanların yarısını dışlamamak üzerine."[26] Gel gör ki, dışlamayı ele alırken benimsenen eklemeci yaklaşım, her zaman dönüştürme gücünden mahrum olmuştur.

1970'lerde ve 1980'lerde Angela Davis, Audre Lorde ve Combahee Nehri Kolektifi'ne mensup kadınlar gibi siyah, beyaz olmayan feministler, beyaz, heteroseksüel orta sınıfın dışındaki kadınların karşı karşıya kaldıkları farklı baskı biçimleriyle hesaplaşmak üzere anaakım kadın hareketine karşı çıkıyorlardı. Onların çalışmaları bugün kesişimsel feminist teori dediğimiz, siyah feminist akademisyen Kimberlé Crenshaw'un 1989'da icat ettiği ifadeye dayanan ve 1990'lar boyunca Patricia Hill Collins ve bell hooks gibi siyah feministlerce daha da geliştirilen kuramın ilerlemesine yol açtı.[27] Kesişimsellik, feminizmin cinsiyetçilik, ırkçılık, sınıfçılık, homofobi ve sakat ayrımcılığı da dahil çeşitli imtiyaz ve baskı sistemleri arasındaki ilişkiye dair alayışında radikal bir değişikliğe neden oldu.

Feminist coğrafyacılar arama, emperyalizm ve keşif tarihine batmış bir disiplinde özellikle kayalık bir araziye tosladı. Gözü kara kâşiflerin erkeksi, sömürgeci mecazlarının "yeni dünyayı" haritalandırması, halen coğrafya alanında ortama hâkim durumdadır. Kent coğrafyacıları, çalışacak bir sonraki ilginç mahalleyi ve sınıflandıracak toplumsal grubu ararken, plancılar insanların şehirlerde nasıl yaşaması gerektiği hakkında teknik, rasyonel ve nesnel karar almanın doruklarını hedefler. Feminist kent akademisyenleri, kadınların geçerli ve bazı açılardan farklı kent özneleri olarak tanınması için

26 Janice Monk ve Susan Hanson, "On Not Excluding Half of the Human in Human Geography", *The Professional Geographer*, 34 (1982): 11–23.

27 Kimberlé Crenshaw, "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics", *Feminist Legal Theory: Readings In Law And Gender* içinde, ed. Katherine Bartlett ve Roseanne Kennedy (New York: Routledge, 1991); Patricia Hill Collins, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, ikinci basım (New York: Routledge, 2000); bell hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, ikinci basım (Cambridge: South End Press, 2000).

çabaladılar. Ancak ilk çalışmaları, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl ırk, sınıf, cinsellik ve sakatlığı gözardı eden bir bakışla içiçe geçtiğinin kesişimsel bir analizinden yoksundu.

Akademik feminizmin pek çok disiplindeki güzergâhını takip eden feminist coğrafyacılar da sıklıkla, toplumsal cinsiyetin diğer toplumsal eşitsizliklerle nasıl içiçe geçmiş olduğunu ve baskı sistemleri inşa etmekte mekânın rolünü araştırmak üzere kendi deneyimlerine başvurdular. Örneğin, Gill Valentine'in ilk çalışmaları, kadınların kamusal alanlardaki şiddet korkusunu araştırdı ama hızla lezbiyenlerin sokak gibi gündelik alanlardaki deneyimlerini incelemeye dönüştü. Valentine lezbiyen kimliğinden ötürü yıllarca meslek hayatında tacize uğramıştı; fakat onunki gibi çalışmalar cinsellik coğrafyaları, lezbiyen coğrafyalar, queer ve trans coğrafyalar gibi alt alanların önünü açtı. Laura Pulido ve Audrey Kobayashi, coğrafyanın beyazlığını dile getirmek ve feministleri, araştırma başlıklarının ve kavramsal çerçevelerinin arkasındaki örtük beyazlığı irdelemeye sevk etmek için, beyaz olmayan kadınlar olarak disiplin içindeki deneyimlerine başvurdular. Bugün siyah feminist coğrafyacı Katherine McKittrick ve yerli feminist coğrafyacı Sarah Hunt gibi akademisyenlerin çalışmaları, feminist ve eleştirel kent coğrafyalarında söylemlerimiz, yöntemlerimiz ve araştırma mekânları seçimlerimizle tekrar tekrar ortaya çıkan, hiç geçmeyen siyah karşıtı ve sömürgeci tutumlara karşı çıkmaya devam ediyorlar.[28]

Bana göre, şehirler konusunda feminist bir duruş sergilemek, bir dizi dolaşık iktidar ilişkisiyle güreşmek demek. Şehir hakkında "kadınca sorular sormak", toplumsal cinsiyetten çok daha fazlasını sorgulamak demek. Güvenlik arzumun beyaz olmayan toplulukların daha fazla denetlenmesine nasıl yol açabildiğini sormak

28 Gill Valentine, "'Sticks and Stones May Break My Bones': A Personal Geography of Harassment", *Antipode*, 30, 4 (1998): 305–332; Laura Pulido, "Reflections on a White Discipline", *The Professional Geographer*, 54, 1 (2002): 42–49; Audrey Kobayashi, "Coloring the Field: Gender, 'Race,' and the Politics of Fieldwork", *The Professional Geographer*, 46, 1 (1994): 73–80; Katherine McKittrick, *Demonic Grounds: Black Women and the Cartographies of Struggle* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2006).

zorundayım. Bebek arabası erişimi ihtiyacımın nasıl sakatların ve yaşlıların ihtiyaçlarıyla dayanışma sergileyebileceğini sormalıyım. Kent alanında kadınlar için "hak iddia etme" arzumun, yerli halkların ellerinden alınan ve sömürgeleştirilen topraklarını geri alma çabalarına zarar veren sömürgeci pratikleri ve söylemleri nasıl sürdürebileceğini sormak zorundayım. Bu türden sorular sormak, kesişimsel bir yaklaşım ve kendi konumuma dair bir düzeyde içe bakış gerektiriyor.

İşe kendi bedenimden ve deneyimlerimden başlamak, oldukça imtiyazlı bir alandan başlamak demek. Beyaz, trans olmayan, sakat olmayan bir kadın olarak çoğu durumda, sanayileşme sonrası, eğlence ve tüketim odaklı modern şehirde hareket etmek için doğru türden bir bedene sahip olduğumu biliyorum. İngilizlerin egemen olduğu bir ülkede İngilizce konuşuyorum. İki ulus devlette resmi vatandaşlığım var. Yerli topraklarındaki yerleşimci statüm nadiren sorgulanıyor. Hıristiyan değilim ama Yahudi olmak Kanada'da sıradan ve çoğu kişi için görünür değil. Gerçi Yahudi aleyhtarı retorik ve şiddetin yeniden dirilişi bunu daha ihtiyatlı olmam gerektiği hissiyle yazmama neden oluyor. Genel olarak, geçinmek için mutenalaştırma üzerine yazan biri olarak, bedenimin başarılı bir "yenilenmenin" işareti olarak kabul edildiğinin, mekânın saygın, emniyetli, orta sınıf ve makbul olduğuna işaret ettiğinin gayet farkındayım.

Bedenim aynı zamanda beyaz olmayanlar, siyahlar, translar, sakatlar, yerliler ve beyazlığın ve normatif bedenlerin egemen olduğu mekânlarda iyi karşılanmayan ötekiler için tehlikeye veya dışlanmaya işaret ediyor olabilir. Benim orada olmam, yöneticiye küçük bir şikâyette bulunmamın veya polise bir telefon açarak hayati tehlike oluşturmamın her an söz konusu olabileceği anlamı taşıyabilir. Etrafımdakiler ve genel olarak şehir açısından konforum, muhtemelen onların emniyetinden önce gelecektir. Beni bu şekillerde mimleyen özelliklerin çoğunu değiştiremeyecek olsam da, bedenimin neye işaret ettiğinin farkında olabilir ve tüm kentsel alanlarda kendim için hak iddia edebileceğimi ve etmem gerekti-

ğini ileri sürmek için etkisini test edebilirim. Eğer varlığım halihazırda mücadele eden grupların daha da marjinalleştirilmesine yol açacaksa o zaman oradaki varlığımın gerekli olup olmadığını ciddi şekilde irdelemem gerekir.

Bu vücut bulmuş imtiyaz, hayatımdaki toplumsal cinsiyet temelli korkuları ve dışlamaları etkisiz hale getirmiyor. Daha ziyade, sahip olduğum imtiyazlar, kadın olarak deneyimlerimle kesişip onları etkiliyor. Kitap boyunca, yanlı bakış açımın ne sunduğu ve neyi sakladığı konusunda şeffaf olmaya çalıştım. Tüm bilginin yerleşik olduğunu –yani tüm bilginin bir *yerlerden* geldiğini– anlama taahhüdüyle çalışmak, şimdi (veya geçmişte) "oralı" olduğum yerde bile, örneğin memleketim Toronto'da, bakış açımın kesin olmadığını kabul etmemi gerektiriyor.[29] Hakkında yazdığım diğer pek çok şehre yabancıyım ve bu, ait olmadığım kentsel topluluklara dair dikkatsiz klişeler veya sorunlu imgeleri yeniden üretmeye karşı dikkatli olmam gerektiği anlamına geliyor. Aynı zamanda kent deneyimim ve coğrafi uzmanlığımın küresel kuzeydeki şehirlere ve Batılı araştırma yapılarına dayandığı gerçeği konusunda açık olmalıyım. Daha geniş çeşitlilikteki yerlerden ilgili örnekler ve örnek olay incelemeleri bulmaya çabalamış olsam da, küresel güney ve Asya'daki şehirlerden yükselen "kadınca soruların" hakkını veremem. Bu uçurum, feminist kent coğrafyasında, pek çoklarının yirmi birinci yüzyıl akademisyenleri için kilit önemde bir zorluk olarak belirlediği, devam eden bir sorun.[30]

Biyografime göz attıysanız, belki biraz da şaşırarak şu anda doğu Kanada olarak bilinen yerde Mi'kma'ki bölgesindeki küçük bir üniversitede çalıştığımı fark edeceksiniz. Bağımsız kafelerimiz, hipster bir barımız ve hatta glütensiz ürünler satan bir fırınımız olsa dahi, Sackville, New Brunswick yaklaşık beş bin nüfuslu kırsal bir kasaba. Nüfusu Londra'nın tek bir ilçesine kolaylıkla sığabilecek büyüklükte,

29 Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies* 14, 3 (1988): 575–599.

30 Linda Peake ve Martina Rieker, ed., *Rethinking Feminist Interventions into the Urban* (Londra: Routledge, 2013).

en yakındaki şehir Moncton'a kırk kilometre mesafede bulunuyor. Tam olarak popüler bir kent merkezi sayılmaz. Ofisimin çatısında kamp kurmuş olan güvercinler günümün en kentsel unsuru. Eğimli tavanda, kendilerine özgü sesler çıkarıp kavga ederek kabarıp eşeleniyorlar. Üniversite onlardan kurtulmaya çalışıyor ama açıkçası cellâtlarından kaçmaları için onları destekliyorum.

On yıldır burada yaşıyorum. Dokuz aylık sözleşme ilk teklif edildiğinde, Sackville'in ne kadar minicik olduğunu anladıktan sonra neredeyse bu teklifi reddedecektim. "Orada yaşayamam," diye düşündüm. "Yarın bu teklifi reddedeceğim." Şehir kişisel kimliğimle böylesine bağlantılıydı. Ama huzursuz bir geceden sonra, Toronto'yu ne kadar sevsem de tam zamanlı bir işi reddedemeyeceğimi kabullendim. Bir sözleşme derken üç oldu ve sonunda daimi kadro adayı ve sonunda daimi kadrolu oldum. On yıl. Artık Toronto'dan geçici bir yer değişikliği olarak göremeyeceğim kadar uzun bir süre oldu. Ama kent coğrafyacısı ve şehir âşığı olmaya devam ediyorum.

Nereden başlamalı? Fiziksel olandan başla. Bedenin özü. Adrienne Rich, bedeninin ayırt edici özelliklerini –yaralar, hamilelikler, romatizma, beyaz ten, tecavüz yok, kürtaj yok– kendi bakış açısından bedeninin onu nasıl ayakları yere basar vaziyette tuttuğunu, neyi yazmasına ve konuşmasına imkân verdiğini hatırlatan şeyler olarak sıralar. Bedenim neyi yazmama ve söylememe izin verir? Londra'nın kuzeyine giden bir trende terleyen ve midesi bulanan, bir zamanlar hamile olan bedenimle başlayabilirim. Bebek arabasını buzlu Toronto sokaklarında ittirmekten ağrıyan yorgun omuzlarımla başlayabilirim. Uzanıp yattığım ve insanları gözlemlediğim, ısınmış ayakkabılarımdan çıkıp High Park'ın serin çimenlerine minnettarlıkla basan ayaklarımdan başlayabilirim. Bedenlerle şehirlerin bu buluşma noktası, "kadınca sorular sormanın" ve "feminist şehri" düşünmenin merkezinde yer alıyor.

Bu sorular nihayetinde farklı kentsel gelecekler hayal edip gerçekleştirmemize yardımcı olmak zorunda. Eşitsizlik, şiddet ve yoksunluk halen tüm dünyadaki şehirlerin başının belası. Tehlikeli milliyetçi hareketler, çeşitli kentli toplulukları hedef alan beyaz terör

eylemlerinde ifadesini buluyor. İklim değişikliği nerede ve nasıl yaşadığımız sorularına ciddi zorluklar getiriyor. Dahası, tüm bu meselelerin etkileri son derece içiçe geçmiş durumda. Her ne kadar hem bireysel hem de toplumsal düzeylerde büyük çaplı değişiklikler gerekse de, işleri daha farklı, daha iyi yapmaya başlamak için evrenselleştirici koca koca vizyonlar veya ütopik planlar icat etmemiz gerekmiyor. Hem tasarımda hem de uygulamada alternatif bakış açıları zaten var. Toplu taşımayı kadınlar için daha emniyetli hale getirme planlarından polisin ve cezaevinin kaldırılması tasavvurlarına kadar, eylemciler, akademisyenler ve sıradan halk uzun süredir şehirlerde birlikte olmanın farklı yollarının hayalini kuruyor ve teorisiyle pratiğini geliştiriyor. Hatta o dünyalar sadece bir dakika sürse veya şehrin sadece küçük tek bir kısmında var olsa dahi, hepimizin yeni kentsel dünyalar –feminist kentsel dünyalar– yaratma kapasitesi var. Zorluğun bir kısmı o alternatiflerin halihazırda nerede faal olduğunu fark etmekte ve boyutlarının genişletilip genişletilemeyeceğini veya farklı çevrelere uyarlanıp uyarlanamayacaklarını bulmakta. Bu kitapta, bu türden hem yeni hem de eski pek çok projeyi paylaşacağım. Bu alternatifleri yerinde görmeyi, toplumsal cinsiyet, feminizm ve şehir hayatı hakkında kendi sohbetlerinizi yapmayı öğrenebilmenizi ve şehirleri farklı şekilde meydana getirme konusunda harekete geçmek için kendi yollarınızı bulmanızı umuyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM
ANNELER ŞEHRİ

Hamile kaldığınızda "en yakın coğrafya" gerçekten tuhaflaşır, hem de hızlı bir şekilde. Birdenbire, başkasının çevresisinizdir. Dahası, bedeninizin dünyada nasıl hareket ettiğine ve diğerleri tarafından nasıl algılandığına dair her şey değişmek üzeredir.

Her zamanki gibi kasvetli bir Londra kışında ve alışılmadık şekilde ılık geçen bahar ve yaz boyunca kızım Maddy'ye hamileydim. Kentish Town'da yarı zamanlı bir ofis işinde çalışıyordum. Finchley Central metro istasyonu ile iş arasında sadece beş durak vardı ama çoğu gün bitmek bilmiyordu. Sabah vardiyasında çalışıyorsam bulantım beni Archway'de trenden inmeye zorluyor, bir banka kendimi zor atıp yeni bir trene binmeden önce temkinli şekilde midemi yatıştırmaya çalışıyordum. Hamileliğim belirginleşene kadar, yüzüm ne kadar beyaz ve yeşil olursa olsun kimse bana yer vermiyordu. Bu konukseverlik yoksunluğu karnım burnumdayken bile pek iyiye gitmedi.

Sanki hiçbir şey değişmemiş gibi normal hayatlarını sürdüren hamilelerden biri olmakta kararlıydım. Bu, Serena Williams'ın hamileyken Grand Slam turnuvasını kazanmasından çok önceydi ama böyle bir tutuma meyilliydim. Kadın çalışmalarından yeni mezun olmuştum ve kendime ait *Our Bodies, Ourselves* kitabım bile vardı. Hamileliği hastalıklaştıran, mizojinik tıp mesleği karşısında sağlam durmaya ve feminist ilkelerime bağlı kalmaya hazırdım. Kısa süre içinde, Britanya'da halen doğum öncesi ve sonrası bakımı ebeler yürüttüğünden sisteme yönelik öfkemin biraz yanlış yönlendirilmiş olduğunu öğrendim. Ama şehirdeki yerimin değişme biçimine hiç de hazırlıklı değildim.

O zaman henüz "feminist coğrafya" diye bir şey duymamıştım ama kesinlikle bir feministtim ve feminist kişiliğim her defasında diken diken oluyordu. Bedenim bir anda dokunmanın veya yorumda bulunmanın serbest olduğu bir kamu malı haline gelmişti. Be-

denim diğerleri açısından büyük bir rahatsızlık kaynağıydı ve bunu bana her fırsatta göstermekten çekinmiyorlardı. Bedenimin yeni şekli, şehirde anonim ve görünmez olma hissimi alıp götürmüştü. Artık kaynaşamıyor, kalabalığa karışamıyordum, insanları gözlemleyemiyordum. İzlenen bendim.

Kaybedene kadar bunların benim için ne kadar kıymetli olduklarını bilmiyordum. Kızım doğduktan sonra da büyülü bir şekilde geri gelmediler. Hamilelik ve annelik benim için toplumsal cinsiyet temelli şehri, yüksek çözünürlükte görünür kıldı. Somut varlığımın nadiren bu kadar farkındaydım. Elbette toplumsal cinsiyetim somuttu ama hep vardı. Hamilelik yeniydi ve şehri farklı şekillerde görmemi sağladı. Somutlaşma ile şehri deneyimlemem arasındaki bağlantı çok daha derin bir hal aldı. Sokakta taciz ve korkuyu yaşamış olsam da, tüm bunların ne kadar derin, sistematik ve coğrafi olduğunun bu denli farkında değildim.

Flanöz

Bir kadın olarak şehirde tam bir anonimlik veya görünmezlik hissi benim için asla tam olarak mümkün olmamıştı. Sürekli taciz beklentisi, kalabalıktan biri olarak akıp gitme becerisinin her zaman geçici olduğu anlamına geliyordu. Yine de, beyaz ten ve sakat olmama gibi ayrıcalıklar bana bir miktar görünmezlik sağlıyordu. Kent kalabalığına görünmeden karışıp gitmek, sokaklarda serbestçe dolaşmak ve müstakil ama kadirşinas bir izleyiciliğe girişmek, sanayi şehirlerinin patlayıp büyümesinden beri hakiki kent idealleri olarak görülmektedir. Charles Baudelaire'in eserlerinde sürekli ortaya çıkan flanör figürü, "kalabalıkla tek beden", hareketin merkezinde ama yine de görünmez olmaya çalışan, şehrin "tutkulu izleyicisi" olan bir beyefendidir.[31] Filozof ve kent hayatı yazarı Walter Benjamin flanörü, modern şehirde olmazsa olmaz bir kentli karakter olarak daha da kristalleştirirken, Georg Simmel gibi kent sosyologları, "bıkkınlık"

31 Charles Baudelaire, *The Painter of Modern Life*, (New York: Da Capo Press, 1964) [Türkçesi: *Modern Hayatın Ressamı*, çev. Ali Berktay, İstanbul: İletişim, 2003]. Aslı 1863'te *Le Figaro*'da yayımlanmıştır.

gibi özellikleri ve anonimlik becerisini, yeni kent psikolojisinin ayrılmaz parçaları olarak saptadı.[32] Bu yazarların bakış açısı göz önüne alındığında, flanörün her daim bir erkek olarak düşünülmesi şaşırtıcı değil; beyaz olduğunu ve sakat olmadığını söylemeye gerek bile yok.

Flanör kadın olabilir miydi? Feminist kent yazarları burada ayrışıyor. Bazıları flanör tipini eleştirilmesi gereken dışlayıcı bir mecaz; diğerleri sahip çıkılması gereken bir figür olarak görüyor. Bu fikri reddedenlere göre, kadınlar asla tam olarak görünmezliğe sığınamaz; çünkü toplumsal cinsiyetleri onları eril bakışın nesnesi olarak mimler.[33] Diğerleriyse dişi flanör diye bir şeyin hep olduğunu söyler. Ona flanöz diyen bu yazarlar, Virginia Woolf gibi örneklere işaret ederler. Woolf'un 1930 tarihli "Street Haunting: A London Adventure" ["Sokak Gezintileri: Bir Londra Macerası"] adlı denemesinde, anlatıcı kadın Londra sokaklarında yürürken yabancıların zihinlerine bir an için girdiğini hayal eder; "kaçmanın en büyük hazlardan biri; kışın sokakta gezinmeninse en harika macera olduğunu" düşünür.[34] Kendi günlüğünde Woolf, "Londra'da yalnız yürümek en büyük dinlence" diye yazarak, artan kalabalıklar arasında bir miktar huzur ve uzaklaşma imkânı bulduğunu ima eder.[35] Coğrafyacı Sally Munt lezbiyen flanör fikrini, alışıldık heteroseksüel bakış rotasından kenara çekilip diğer kadınları gözlemlemekten zevk alan kentli bir karakter olarak önermiştir.[36]

32 Walter Benjamin, *The Arcades Project*, ed. Rolf Tiedemann, çev. Howard Eiland ve Kevin McLaughlin (Cambridge: Belknap Press, 1999); Georg Simmel, "The Metropolis and Mental Life", adapt. D. Weinstein from çev. Kurt Wolff in *The Sociology of Georg Simmel* (New York: Free Press, 1950): 409–424 [Türkçesi: "Metropol ve Tinsel Hayat", çev. Nazile Kalaycı, *Modern Kültürde Çatışma* içinde, çev. N. Kalaycı vd., İstanbul: İletişim, 2003].

33 Janet Wolff, "The Invisible Flâneuse: Women and the Literature of Modernity", *Theory, Culture, and Society*, 3 (1985): 37–46.

34 Virginia Woolf, "Street Haunting: A London Adventure", *Volume IV Collected Essays* içinde, (New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1930): 166.

35 Virginia Woolf, *The Diary of Virginia Woolf* (Londra: Hogarth Press, 1977).

36 Sally Munt, "The Lesbian Flâneur", *The Unknown City: Contesting Architecture and Social Space* içinde, ed. Iain Borden, Joe Kerr, Jane Rendell ve Alicia Pavaro (Cambridge: MIT Press, 2000): 247–262.

Lauren Elkin *Flanöz: Şehirde Yürüyen Kadınlar* adlı kitabında, flanözün görünmez tarihini geri getirmeye çalışır. Elkin kadınların sokaklarda aynı anda hem aşırı görünür hem de görünmez olduklarını ileri sürer. Her zaman izlenirler ama kent hayatı anlatılarında yazılmazlar. Bunun bir adı olduğunu öğrenmeden çok önce gençken, Paris sokaklarındaki kendi *flânerie* deneyimlerini anlatır: "Paris'te saatlerce yürüyebilir ve asla hiçbir yere 'varmayabilirdim', şehrin bir araya getirilme biçimine bakarak, orada burada resmi olmayan tarihine göz atarak... Tortu, doku, kazalar ve karşılaşmalar ve beklenmedik açılımlar kolluyordum."[37] Elkin Baudelaire, Benjamin ve Simmel gibi erkeklerin dişi bir flanör hayal etmekteki isteksizliklerinin, yerleşik anlayışlarına uymayan şekillerde davranan kadınları fark edememelerinden kaynaklandığını öne sürer. Kamusal alanda dolaşan kadınların, bir başka amaçla dışarıda olan kadınlardan çok fahişe (seks işçisi) olarak anlaşılması daha muhtemeldi. Ama Elkin, "Zamanda geriye gidersek, her zaman sokakta Baudelaire'in yanından bir flanözün geçip gittiğini görürüz," diye yazar.[38]

Fakat flanöz hiç hamile kaldı mı veya bir bebek arabası itti mi acaba? Sanatçı ve akademisyen Katerie Gladdys'in "Pusetli Flanör" ["Stroller Flâneur"] adlı videosu, "stroller" yani puset/gezgin (flanörün eşanlamlısı) ile kelime oyunu yaparken, Florida Gainesville'deki mahallesinde onu bir bebek arabasını iterken gösterir. Anne flanöz olarak, "bir yandan oğlunun ilgisini çekecek şeyler ararken, diğer yandan mimari yapıların ve topografyaların soykütüğünde kalıplar ve anlatılar"ın peşine düşer. Gladdys "bir çocuk arabasıyla gezinme performansının aslında" şehrin "kamusal alanlarında yaşama ve buraları sahiplenme toplumsal süreçlerinden biri olduğunu" ileri sürer. Aynı fikirde olsam da ve bebek arabaları iten annelerin kendilerine özgü şekilde görünmez olduklarını öne sürsem de, anneler

37 Lauren Elkin, *Flâneuse: Women Walk the City in Paris, New Yok, Tokyo, Venice, and London* (New York: Farr, Strauss and Giroux, 2016), bölüm 1: Flâneuseing, Kindle [Türkçesi: *Flanöz: Şehirde Yürüyen Kadınlar*, çev. Doğacan Dilcun Acun, İstanbul: Nebula, 2018].

38 Elkin, *Flâneuse*.

genellikle klasik flanör figürüyle ilişkilendirilmezler.[39] Üstelik geri kazanılan flanöz bile halen sokaklarda sıradan biçimde hareket edebilen "normal" bir bedene sahiptir. *Flâneuserie*'den bahseden yazarların hiçbiri, hamile bedenden söz etmez. Hamileliği yaşayanların hepsi kadın olmasa da (örneğin trans erkekler), hamilelik kesinlikle toplumsal cinsiyet temelli varsayımlarla dolu bir durumdur. Flanörün dişi versiyonunu hayal etmek zaten bir zorlamaysa, o zaman hamile flanör fikri toplumsal açıdan muhtemelen yenilir yutulur cinsten değildir.

Kamusal Beden

Bedeniniz aniden kamu malı olduğunda araya kaynamak imkânsızdır. Her ne kadar kadınlar olarak sıklıkla bedenlerimiz hakkında yorumlar alıp davetsiz fiziksel teması tecrübe etsek de, hamilelik ve annelik bu ihlalleri yeni bir boyuta taşır. İnsanlar çıkık göbeğime sanki üzerinde "Burayı ovalayın lütfen!" yazıyormuş gibi davranıyorlardı. İstemediğim halde verilen tüm tavsiyeleri neşeyle karşılamam ve yeme, içme, vitamin, egzersiz, çalışma vb.'leri konusunda genellikle çelişen bir sürü "uzman" tüyolarına uymakta ufacık bir kusurdan, eser miktarda utanç ve pişmanlık duymam bekleniyordu. Artık kendi başına karar alabilen bir birey değildim. Sanki rızam olmadan halka arz edilmiştim.

Tüm bunlar bedenimin son derece farkına varmamı sağladı; üstelik hiç de iyi anlamda değil. Eğer kentli bıkkınlık tutumu, her birimizin kalabalıkta bir miktar mahremiyet hissini koruyabilmemize imkân veren şeyse, bunu kaybetmek kendimi çok umumi hissetmeme sebep oldu. Karnımın göz alıcılığından, frapan bir şekilde mahrem biyolojimi nazik kamusal alana sokmasından utanıyordum. Göz almak istemiyordum. Gizlenmek istiyordum. Hamileliğimi gizlemeye çalışmıyordum ama hiçbir feminist beden

39 Katerie Gladdys, "Stroller Flâneur", *Wagadu*, 7 (Today's Global Flâneuse, 2011), 84–85.

olumlamanın sarsamayacağı bir gösterişsizlik dürtüsüne kapılmıştım. Arkadaşlarım gardırobundaki göbeği açık tişörtlerin sayısı konusunda benimle dalga geçmeyi seviyorlardı ama hamileyken göbeğimi birazcık bile gösteren bir tişört giymeme imkân yoktu. Bedenim hakkında yorum yapmaktan veya ona dokunmaktan çekinmeyen pek çok yabancıyla arama bir bariyer koymaya mı çalışıyordum? Yoksa bu kadar açıkça biyolojik bir hayvan olmaktan duyduğum şaşırtıcı utancımın bir parçası mıydı? Bilmeden Kartezyen akıl-beden ayrımını uzun süredir benimsemiştim de bedenimin ani iddialılığı beni kendim hakkında bildiğim her şeyden şüphe etmeye mi sevk etmişti?

Belki de ironik bir şekilde, yabancıların bedenimden büyülenmesi kentsel nezakette bir artış anlamına gelmiyordu. Hatta, artık farklı, Öteki ve yersiz olduğumun sürekli, seviyesizce hatırlatıldığını hissediyordum. Bu benim açımdan en çok, yoğun saatlerde işle ev arasındaki gidiş gelişlerimde nadiren yer verilen metroda aşikâr hale geliyordu. Havalı işadamları kasten kafalarını gazeteye gömüyor, beni görmüyormuş gibi yapıyorlardı. Bir keresinde, insanlar ikimizden birini fark edene kadar, benden daha hamile bir kadına yerimi vermiştim. Anna Quindlen, New York'ta hamile olmakla ilgili, "doğuma gidiyor olması gerekiyormuş gibi görünen" bir kadına yer verdiği benzer bir hikâye anlatır. Quindlen, "New York'u seviyorum ama hamile olmak için zorlu bir yer... New York'ta mahremiyet yok; herkes birbiriyle burun buruna ve hepsi de kendini düşündüklerini söylemek zorunda hissediyorlar," diye yazar.[40] Hamile kalmış kişiler, bu türden hikâyeleri eski savaş hikâyeleri gibi buruk bir gülüşle, sanki şehirde hamileyseniz illa ki böyle bir şey yaşamanız gerekiyormuş gibi anlatıyorlar. Sanki dağınık, uygunsuz bedeninizle evden çıkmaya cüret ettiğiniz için hepsi beklenen şeylermiş gibi.

Flanöz ruhunu geri kazanma çabalarım, Maddy doğduktan sonra yeniden başladı. Maddy eğer bir kangurudaysa, göğsümde ra-

40 Anna Quindlen, "The Ignominy of Being Pregnant in New York City", *New York Times*, 27 Mart 1996, https://www.nytimes.com/1986/03/27/garden/hers-the-ignominy-of-being-pregnant-in-new-york-city.html.

hatsa saatlerce uyurdu. Güvenilir A'dan Z'ye Londra haritamla yeni açılmış Starbucks'ları takip eden bir rota belirler ve basit bir keyif için yola çıkardım: Sütlü kahve ve değişik bir manzara. Besleme, sallama, banyo yaptırma vb. yorucu rutinindeki bu molalar, minnacık da olsa özgürlük hissi veriyordu. Neredeyse bebeğim olmadan önce şehirde genç olmak nasıldı onu hatırlatıyordu.

Bu geziler bazen iyi, bazen kötü gidiyordu. Flanöz anne olma çabalarım, yenidoğanın düzensiz biyolojisiyle sürekli olarak kesintiye uğruyordu. Eskiden kendimi iyi ve rahat hissettiğim yerler şimdi bana kendimi yabancı gibi, memeleri süt sızdıran, gürültülü, kokulu bebekli bir uzaylı gibi hissettiriyordu. Ebeveynliğin etten kemikten, somutlaşmış eylemlerini tam anlamıyla sergilerken müstakil gözlemciyi oynamak zor. İnanın bana hepsine kayıtsız kalmak istiyordum. Maddy uykuya daldığında, neredeyse ıslak bir felaketin yaşanması an meselesi değilmiş gibi davranırdım. Aç ve kirli bir şekilde uyandığındaysa, hiç kimse ebeveynliğin doğal gerçeklerine şahit olmak zorunda kalmasın diye alelacele umumi lavaboya kaçıyordum.

Kamusal alanda emzirmek gibi şeyleri yapmanın ne kadar cesurca olduğunu hiç fark etmemiştim. Düşünsel olarak bebeğimi her yerde beslemeye "iznim olduğunu" biliyordum ama bu düşünce beni korkutup sindirdi. Hamileyken yaşadığım bedenime yönelik garip tepkiler karması bana, nasıl hissettirileceğimi asla tahmin edemeyeceğimi öğretti. Eşit ölçüde hem saygı gösterilmesi hem de öfkelenilmesi sarsıcıydı. Korunmaya muhtaç kutsal bir figürdüm ama aynı zamanda uygunsuzdum ve diğer insanları rahatsız eden şekillerde yer kaplıyordum. Emzirileceği zaman insanlardan kamusal mekânları terk etmelerinin istendiği hakkındaki haberlerin düzenli bir şekilde çıkması –Kanada'da emzirme insan hakları yasalarınca açıkça korunmaktadır– emziren ebeveynlere uygun bir yer ayrılması yönünde güçlü kanaatlerin halen var olduğunu gösteriyor.

Doğru düzgün davrandığımda, uygunsuz bedenimi dizginlediğimde ve düzinelerce yabancıyı aynı anda tatmin ederek bebeğime ebeveynlik yaptığımda gülücükler ve destek topluyordum. Varlığım çok büyük, çok gürültülü, çok somut hale geldiği an, öfkeli bakışlar-

la, şakayla karışık iğneleyici yorumlarla ve hatta bazen fiziksel saldırganlıkla karşılaşıyordum. Markette sıradayken beni sürekli ileri itekleyen bir adam vardı. Ona yapmamasını söylediğimde "kahrolası bebek arabamı yoldan çekmemi" söyledi. Aşırı kalabalık bir otobüste Maddy yanlışlıkla ayağına bastığı için bana kötü bir anne olduğumu söyleyen bir kadın vardı. Toronto'da büyük bir mağazada Maddy ortalıktan kaybolduğu için kasaya koştuğumda bana cidden müşterinin işi bitene kadar beklememi söyleyen bir satış görevlisi vardı. Tabii ki bulundu ama ancak sesimdeki paniği duyduğunda hemen harekete geçen bir başka anne sayesinde.

Kabalıkla her gün bu düzeyde karşılaşmadım ama tüm bu toplumsal düşmanlığın altında yatan, şehrin kendisinin, tam da biçiminin ve işleyişinin hayatımı şaşırtıcı bir şekilde zorlaştırmak üzere düzenlenmiş olmasıydı. Güvenlik açısından çevremin farkında olmaya alışıktım, kaldı ki bu çevrenin kendisinden çok o çevrede *kimin* olduğuyla daha fazla alakalıydı. Şimdi ise şehir beni alt etmeye çalışıyordu. Sakat olmayan bedenimle, gençliğimde asla karşılaşmamış olduğum engeller aniden her köşede tokat gibi yüzüme çarpıyordu. Bir zamanlar şehrin temsil ettiği özgürlük adeta uzak bir hatıra olmuştu.

Kadının Yeri

Yeni bir anne olarak, alışık olmadığım bir gündelik rutinler dizisini sürdürmeye çabalarken şehir sürekli mücadele etmek zorunda kaldığım fiziksel bir güçtü. Şehrin kadınların, toplumsal yeniden üretim, ücretli çalışma, okul ve diğer sayısız rolünü kapsayan çifte veya üçlü mesailerinin gerekliliklerini en iyi dengeleyebilecekleri yer olması gerekmiyor muydu? Doktora danışmanım "kadının yeri şehirdir" dememiş miydi?[41] Eğer bu doğru idiyse, neden her gün görünmeyen ama sürekli etrafımda olan bir düşmana karşı bir savaş veriyormuş gibi hissediyordum?

41 Wekerle, "A Woman's Place is in the City."

Markete, kafeye, parklara ve erişmem gereken daha pek çok yere yürüyerek gidebildiğim doğruydu. Okula toplu taşımayla ulaşabiliyordum ve en yakın metro durağı yürüme mesafesindeydi. Küçük çocuklar için programları olan merkezler ve okullar vardı. Maddy'nin yuvası makul mesafedeydi. Arabasız da yaşayabilirdim. Banliyölere kıyasla bu türden bir kent yoğunluğu, ebeveynliği, yüksek lisansı ve ev içi sorumlulukları yönetmek için çok daha fazla olanak sunuyordu. Hatta, (danışmanım) Gerda Wekerle 1980'lerde "kadının yeri şehirdir" diye yazdığında, banliyö yaşamı kâbusuna tepki gösteriyordu.

Banliyölere yönelik feminist eleştirinin tarihi elbette eskilere dayanır. Betty Friedan'ın 1963 tarihli "adı olmayan sorun" teşhisi, banliyö yaşamına sert ithamlar içeriyordu:

> Banliyödeki her eş bununla yalnız başına mücadele eder. Yatakları yaparken, market alışverişi yaparken, koltuk kılıf eşleştirirken, çocuklarıyla fıstık ezmeli sandviç yerken, Yavrukurtlara ve Brownilere şoförlük yaparken, gece kocasının yanında yatarken, kendisine bile şu sorulmayan soruyu sormaya korkuyordu: 'Hepsi bu mu?'[42]

Stepford Kadınları'ndan *Umutsuz Ev Kadınları*'na, *Weeds*'den *Mad Men*'e banliyö yaşamı, sayısız klişe yarattı. Şeker yer gibi valium alan ev kadını, aşırı koruyucu anne, karanlık bir sırrı olan ev kadını vs. Üstelik hayat tarzı, toplumsal cinsiyet rolleriyle ırk ve sınıf eşitsizliği açısından da eleştirilecek bir sürü yönü var. Ama feminist coğrafyacılar aynı zamanda "adı olmayan sorunun" temel kaynağı olarak banliyölerin tam da fiziksel yapısına, biçimine, tasarımına ve mimarisine bakıyorlardı.

Banliyöleri artık büyük ölçüde büyük şehirlerin yapısal aşırı büyümesi ve daha fazla alan ve aileler için daha büyük evler doğal ihtiyacının bir sonucu olarak kanıksamış durumdayız. Ancak banliyöler hiç de doğal değildir. Banliyölerin oluşumu çok belirgin top-

42 Betty Friedan, *The Feminine Mystique* (New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1997 (1963)) 57.

lumsal ve ekonomik gündemleri karşılıyordu. Geri dönen askerler ve büyüyen aileleri için konut ihtiyacını karşılamaktan savaş sonrası imalat sektörüne destek vermeye kadar banliyöler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik büyümeyi sürdürme planının zaruri bir parçasıydı. Kuzey Amerika'da ev sahibi olmayı kolaylaştıran devlet programları bizi ev sahibi milletlere dönüştürdü, kimilerine göre daha muhafazakâr ve daha önemlisi komünist karşıtı bir toplum yaratacak bir hamleyle işçileri ipoteklere bağladı. Emlak sektörü, yirminci yüzyıl ekonomisinin en önemli öğelerinden biri haline geldi; o kadar önemliydi ki, ABD konut sektörü 2007'deki riskli kredi verme uygulamalarıyla sarsıldığında bu küresel bir ekonomik krizi tetikledi. Belki de en tehlikelisi, feminist mimar Dolores Hayden'in belirttiği üzere, "müstakil banliyö evleri, ekonomik başarı ve yukarıya tırmanma [Kuzey] Amerikan rüyasının ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Onların varlığı ekonomik, toplumsal ve siyasi yaşamın her yönüne yayılıyordu."[43]

Banliyö oluşumunun ekonomik rolü zaruriydi ama ırk ve toplumsal cinsiyet rollerini büyük ölçüde etkileyecek türden toplumsal bir gündem daha vardı. ABD'de, İkinci Dünya Savaşı sonrası banliyö patlaması, milyonlarca Afrikalı Amerikalının kuzeydeki sanayi şehirlerinde daha iyi olanaklar arayışıyla kırsal güneyi terk ettiği bir döneme rastladı. Bu şehirlerin siyah nüfusunun hızla artması, "ilerici" kuzeyin hoşgörülü tutumlarını sınadı. Pek çok beyaz hane halkının banliyölere kaçmayı tercih etmesi, beyaz göç olarak bilinen olguyu yarattı. Hatta, ünlü Levittowns gibi pek çok seri üretilmiş banliyö ilkin "sadece beyazlara" özeldi. Uzun vadede bu kalıp, beyaz olmayan toplulukların harap olmuş, mali olarak yeterince desteklenmeyen ve aşırı denetlenen şehir merkezine hapsolması ve ev sahipliği yoluyla servet birikimi fırsatlarından mahrum edildiği anlamına geliyordu. Yirmi birinci yüzyılda da halen devam eden kentsel ırk ayrımı ve servet eşitsizliği kalıplarında bu önemli bir faktördür.[44]

43 Dolores Hayden, *Redesigning the American Dream: Gender, Housing, and Family Life* (New York: W.W. Norton & Company, Inc., 2002): 30.

44 Ta-Nehisi Coates, "The Case for Reparations", *The Atlantic*, Haziran (2014): https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2014/06/the-case-for-reparations/361631/.

Şayet banliyö oluşumunun ırksal etkileri bugün bile halen devam ediyorsa, toplumsal cinsiyet temelli etkileri de sürmektedir. Hayden kısa ve öz bir şekilde bunu şöyle ifade ediyor: "Müteahhitler belirli türden bir evin, eski askerlerin çok sayıda düşman uçağı düşürmüş agresif havacıdan çimleri biçip evle iş arasında gidip gelen bir satıcıya dönüşmesine yardımcı olacağını iddia etti. Bu ev aynı zamanda kadının Rosie the Riveter'dan* ev hanımı anneye dönüşmesine de katkıda bulunacaktı."[45] Savaş sonrası propaganda, kadınların savaş zamanında fabrikada yaptıkları işlerini, geri dönen erkeklere bırakması gerektiği konusunda açıktı ve banliyö evi normatif toplumsal cinsiyet rollerini yeniden tesis etmek için harika bir "çözümdü." Kadınların ufuklarının geçici olarak genişlemesine mekânsal bir "çözüm" bulunmuştu: Kamusal-özel, ücretli-ücretsiz iş ayrımı yapılarak, cinsiyetler arasındaki ayrım "doğal olarak" iş alanında yeniden tesis edilebilirdi.

Banliyödeki hayat tarzının gerektiği gibi işlemesi, bir yetişkinin ev dışında, diğerininse içinde çalıştığı heteroseksüel bir çekirdek aileyi hem varsayıyor hem de gerektiriyordu. Toplu taşımadan ve diğer hizmetlerden yalıtılmış büyük evler, ev hanımı eş ve annenin tam zamanlı ev içi bakıcı rolü oynaması, evi yönetmesi ve evi geçindiren kişinin ve çocukların ihtiyaçlarını gözetmesi gerektiği anlamına geliyordu. Feminist plancı Sherilyn MacGregor, inşa edilmiş bu formun, geleneksel heteroseksüel çekirdek aileyi önceden varsayan, "[toplumsal cinsiyet temelli] işbölümü için kalıcı bir altyapı yarattığını" belirtir.[46]

Hayden, küçük çocukları olan, sadece erkeğin çalıştığı/kadının işsiz ev hanımı olduğu ailelerin, hanelerin sadece küçük bir bö-

* Rosie the Riveter, İkinci Dünya Savaşı sırasında fabrikalarda çalışan ve birçoğu cephane ve savaş malzemeleri üreten, savaşa giden erkeklerin yerini alan Amerikalı kadınları temsil eden kültürel bir simgedir. (ç.n.)

45 Hayden, *Redesigning the American Dream*, 59.

46 Sherilyn MacGregor, "Deconstructing the Man Made City", *Change of Plans: Towards a Non-Sexist Sustainable City* içinde, ed. Margrit Eichler (Toronto: Garamond Press, 1995): 30.

lümünü oluşturduğunu iddia eder. Hatta bu modelin her zaman hanelerin küçük bir bölümünü oluşturmuş olması muhtemeldir; bu model, nadiren siyah ve işçi sınıfı kadınların hayatlarını temsil ediyordu. Yine de hâkim olan konut manzarası bu ideale göre tasarlanmaktadır. İnşa edilmiş çevre uzun süre kalıcı olduğundan, demode ve hatalı toplumsal gerçeklikleri yansıtan alanlara sıkışıp kalmış durumdayız. Dolayısıyla bu, insanların hayatlarını nasıl yaşadıklarını ve onlara açık olan seçenekler ve olanaklar yelpazesini de şekillendirmektedir.

Bununla ilgili hiç de az olmayan atıp tutmalarımdan biri sırasında, bir arkadaşım beni bu örnekte banliyölere "çok fazla eylemlilik" yüklemekle suçladı. O yüzden netleştireyim: Banliyöler kasten kadınları mutfakta ve iş yaşamının dışında tutmaya *çalışmıyor*, ama dayandıkları varsayımlar göz önüne alındığında banliyöler (eylemlilik açısından olmasa da) bilfiil farklı aile biçimlerine ve iş hayatlarına sahip olma çabalarını engelleyecektir. Yalıtılma, konutun boyutu, birden fazla araç ihtiyacı ve çocuk bakımı talepleri, kadınları ya iş yaşamının dışına ya da banliyö hayatının sorumluluklarını dengelemelerine en çok imkân veren düşük ücretli, yarı zamanlı işlere itmeye devam edebilir. Evi geçindiren erkeğin kariyeri nadiren feda edilir veya hafifletilir. Neticede, uzun süreli toplumsal cinsiyet ücret uçurumu göz önüne alındığında, erkeğin para kazanma potansiyelini sınırlamak mantıklı değildir. Bu şekilde banliyöler heteroseksüel ailedeki ve emek piyasasındaki belirli türden toplumsal cinsiyet rollerini desteklemeye ve doğallaştırmaya devam etmektedir.

Şehir Çözümü

Gerda Wekerle ve daha pek çok kişi, banliyölere nazaran şehirlerin, pek çok çatışan rolü dengelemesi gereken kadınların ev dışında çalışmaları için çok daha iyi olasılıklar sunduğunu ileri sürüyordu. Wekerle, kadınların aile reisi olduğu ailelerin, "tam da hayatta kalmalarının, sadece şehir merkezindeki bölgelerde sıklıkla bulunan

geniş bir sosyal hizmetler ağına" dayandığını öne sürer.[47] 1970'lerde ve 1980'lerde yapılan araştırmaya göre kadınlar, şehirleri erkeklerden daha yoğun bir şekilde kullanıyorlar; "banliyödeki kadınlardan daha fazla işle, mahalleyle ve kültürel faaliyetlerle meşgul oluyorlar ve bu fırsatların çoğu banliyölere taşındıklarında kayboluyor."[48] 1960'ların başında, ünlü şehir planlama eleştirmeni Jane Jacobs, banliyölerin kadınlar ve çocuklar için ideal yerler olduğu şeklindeki hâkim görüşe karşı çıktı. Yalıtılma, sokakların tenhalığı ve arabaya bağımlılık kadınları özellikle etkileyen meselelerken, bunların aynı zamanda genel olarak kamusal alanın zayıflamasına da katkıda bulunduğunu belirtti.[49]

Gelgelelim, şehir bu meseleler açısından sihirli bir çözüm değildir. Kadınların orantısız hane yüklerini üstlenmesini kolaylaştırmanın nihai hedef olup olmadığı sorusunu bir tarafa bırakırsak, şehirler yine de pek çok engel barındırır. Şehirler de banliyölerle aynı türden toplumsal norm ve kurum varsayımları etrafında temellenir. Coğrafyacı Kim England, toplumsal cinsiyet rollerinin "mekânın beton suretinde fosilleştiğini" yazar. "Dolayısıyla yerleşim bölgelerinin, iş yerlerinin, ulaşım ağlarının yeri ve şehirlerin kapsamlı planı genel olarak ataerkil kapitalist bir toplumun hangi türden faaliyetlerin nerede, ne zaman ve kim tarafından yapılacağına dair beklentilerini yansıtır."[50] Şehir planlamanın tüm biçimleri, "tipik" kentli vatandaş hakkındaki varsayımlar kümesini; günlük seyahat planlarını, ihtiyaçlarını, arzularını ve değerlerini temele alır. Şok şok şok, bu vatandaş bir erkektir. Evi geçindiren bir koca ve baba, sakat olmayan, heteroseksüel, beyaz ve trans olmayan biri. Bu da banliyölere göre şehirler pek çok avantaja sahip olsa da, kesinlikle kadınların ücretli

47 Wekerle, "A Woman's Place is in the City", 11.
48 Wekerle, 11.
49 Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* (New York: Vintage Books, 1961) [Türkçesi: *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: Metis, 2011].
50 Kim England, "Gender Relations and the Spatial Structure of the City", *Geo-forum*, 22, 2 (1991): 136.

ve ücretsiz işten oluşan "çifte mesailerini" idare etmeyi kolaylaştırmak amacıyla inşa edilmedikleri anlamına gelmektedir.

Bunu toplu taşımanın özellikle banliyölerin yükselişinden beri düzenlenme biçiminde görebiliriz. Çoğu kentsel toplu taşıma sistemi, dokuz-beş mesai yapan ofis çalışanının tipik işe gidiş geliş saatlerine uygun olarak düzenlenir. Banliyölerde sınırlı olan toplu taşıma, bu kitleyi belirli bir zamanda belirli bir yöne taşımak üzere tasarlanmıştır. Tüm sistem, tali yola sapmayan veya pek çok durağı olmayan doğrusal bir seyahat varsayar. Bu da, evle iş arasında mekik dokuyan mutat erkek açısından gayet iyi işler.

Ne var ki, araştırmalara göre kadınların evle iş arasında gidiş geliş saatleri ücretli ve ücretsiz işlerdeki katmerli ve zaman zaman çatışan görevlerini yansıtır biçimde genellikle daha karmaşıktır.[51] İki küçük çocuğu olan bir anne, mahalle otobüsünü bir çocuğunu sekizde açıldığında yuvaya bırakmak ve ardından diğer çocuğunu sekiz buçukta okula bırakmak için aynı yolu tekrar kat etmek üzere kullanır. Ardından dokuzda başlayan mesaisine yetişmek için trene atlar. Eve dönüşte bu yolculuk tersten yaşanır, buna bir de akşam yemeği için eksik malzemeleri ve bir paket bebek bezi almak için ilave bir durak daha eklenir. Bu defa eli kolu paketlerle, bebek arabasıyla ve bir çocukla dolu olan kadın, sonunda eve varabilmek için kalabalık otobüste savaş verir. Çoğu ulaşım sistemi hem bu yolculuk hem de çocuklar için onu pek çok sefer ödeme yapmaya zorlayacaktır. Eğer banliyöde yaşıyorsa, farklı belediyelerin sistemlerine erişmek için bile ödeme yapması gerekiyor olabilir. Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre ulaşım, kadınların "pembe vergi" verdikleri (benzer hizmetler için erkeklerden daha fazla ödedikleri) bir diğer alan. Kadınların toplu taşımaya bel bağlaması erkeklerden daha muhtemel ama aldıkları hizmet daha yetersiz. Sarah Kaufman'ın araştırması örneğin New York'ta, çocukların bakımını sağlayan baş-

51 Gerda Wekerle, "Gender Planning in Public Transit: Political Process, Changing Discourse and Practice", *Gender and Planning: A Reader* içinde, ed. Susan S. Fainstein ve Lisa J. Sevron (New Brunswick: Rutgers University Press, 2005): 275–300.

lıca kişiler olan kadınların, her ay ulaşım harcamalarına 76 dolara kadar daha fazla para ödüyor olabileceklerini gösterdi.[52]

Anne olduğumda, Londra'da bebek arabasıyla toplu taşıma kullanmanın şaka gibi olduğunu çabucak fark ettim. Duraklar yerin çok altında olduğundan pek çok metro istasyonunda asansör olsa da, 270 istasyonun sadece 50'si erişilebilirdir.[53] Dönen merdivenler, rastgele basamaklar, dik yürüyen merdivenler, ani dönüşler, dar tüneller ve elbette evle iş arasında giden binlerce kişi ve turist, sistemi kullanmayı bir maceraya dönüştürüyor. Yenidoğan Maddy ile ilk büyük gezintilerimizden biri, bir bebek fuarınaydı (ev fuarı gibi ama bebek eşyaları var). Halen Birleşik Krallık'ta ve Avrupa'da yaygın olan türden, bir yardım satışında bulduğumuz büyük rahat eski tip (büyük dört tekerlekli puset) bir bebek arabamız vardı. Bir uzay gemisi de olabilirdi; zira yolculuğumuzda o kadar tuhaftı. Bu eski tip bebek arabasını ilk ve son kullanışımız oldu. Şehirde bebekle bir yere erişmenin tek yolunun onu kanguruyla taşımak olduğunu öğrendik.

Toronto'ya döndüğümüzde Maddy hızla kanguru için fazla büyük olmaya başlamıştı. TTC'ye (Toronto Toplu Taşıma Sistemi) bebek arabasıyla binmekten kaçınmanın yolu yoktu. O dönemde benim mahallemdeki istasyonların hiçbirinde asansör, hatta aşağı inmek için yürüyen merdiven bile yoktu. Ne zaman merdivenlerden aşağı inmek istesem yukarıda durup birinin yardım teklif etmesini beklemek zorunda kalıyordum. Tuhaf ve güvenli olmayan bir şekilde bebek arabasını taşır, çok yer kaplayıp herkesi yavaşlatırdık. Maddy yeterince büyüdüğünde onu, belime kadar kaldırabileceğim kadar hafif, mümkün olan en küçük bebek arabasında taşıdım. İdeal değildi ama bir adamın bana yardım etmekte ısrar edip merdivenlerden geri geri yuvarlandığı seferden iyiydi. Neyse ki arkasındaki

52 Aarian Marshall, "The Pink Transit Tax: Women Spend More Than Men to Get Around NYC", *Wired*, 12 Kasım 2018, https://www.wired.com/story/nyc-public-transportation-pink-tax-gender-gap/?mbid=social_twitter_ onsiteshare.

53 Noah Richardson, "Why London's Subway System Leaves So Many Disabled People Without a Ride", *CBC News*, 3 Eylül 2018, https://www.cbc.ca/ news/world/london-tube-subway-disabled-riders-1.4804602.

bir düzine basamaktan yuvarlanmadan önce bebek arabasının onun tuttuğu tarafını bırakmıştı. Neticede yaralanmamış olsa da yerin dibine girmiştim. Genç anne Malaysia Goodson o kadar şanslı değildi. Kızını bebek arabasında taşırken New York'ta bir metro istasyonunun basamaklarında sendeleyip düştükten sonra öldü. Her ne kadar ölümü düşmesinin doğrudan sonucu olmasa da, bu tehlikeli an, ebeveynlerin her gün erişilmez ve kalabalık toplu taşıma sistemlerinde girdiği "kâbus senaryo" riskini vurguluyor.[54]

Mimar ve yeni anne Christine Murray "Anneler tarafından tasarlansaydı şehirler nasıl görünürdü?" diye soruyor.[55] Ulaşım meseleleri onun bu tartışmasında büyük önem taşıyor; en yakınındaki metro istasyonu yenilenip asansör koyulmadığında ağladığını anlatıyor. Aynı zamanda otobüslerde tekerlekli sandalyeler için yer olmamasından da yakınıyor, annelerin erişim sorunlarını yaşlılarla sakatların karşı karşıya kaldığı meselelere bağlıyor. Toplu taşımanın her yönü, bana hayal edilen ideal kullanıcı olmadığımı hatırlatıyordu. Merdivenler, döner kapılar, turnikeler, bebek arabaları için yer olmaması, bozuk asansörler ve yürüyen merdivenler, kaba yorumlar, bakışlar: Tüm bunlar bana şehrin ebeveynler ve çocuklar gözetilerek tasarlanmadığını söylüyordu. Bu engellerle karşılaşana kadar, koşulların çok daha yetersiz olduğu sakatların veya yaşlıların yaşadıklarını nadiren düşündüğümü utanç içinde fark ettim. Neredeyse sanki hepimizin işe, kamusal alana veya şehir hizmetlerine erişmeyi istemediğimiz veya ihtiyaç duymadığımız farz ediliyormuş gibiydi. Ait olduğumuz evlerimizde ve tesislerimizde kalmamız en iyisiydi.

Ulaşım kadınların kentsel eylemciliğinin başlıca alanlarından biri olmasına rağmen, toplu taşıma sistemlerinin tasarım, finansman ve planlamasının toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilişkili olduğu fikri pek rağbet görmüyor. 1976'da kuzeydeki Whitehorse şehrin-

54 Erin Durkin, "New York Subway: Woman Dies While Carrying Baby Stroller on Stairs", *The Guardian*, 29 Ocak 2019, https://www.theguardian.com/us-news/2019/jan/29/new-york-subway-woman-dies-baby-stroller-stairs.

55 Christine Murray, "What Would Cities Look Like if They Were Designed by Mothers?", *The Guardian*, 27 Ağustos 2018, https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/aug/27/architects-diversity-cities-designed-mothers.

deki kadınlar soğuk, büyüyen şehirde kadınların iyi ücretli işe erişememesine tepki olarak Yukon'un ilk toplu taşıma sistemini (dört minibüs) geliştirdi.[56] 2019'da Güney Delhi'deki varoş bir yerleştirme kolonisindeki genç kadınlar, kentteki yaşamları hakkında en büyük endişelerinden birini ele aldıkları bir rap şarkısı kaydettiler: "Evle iş arasında güvenli ve ekonomik gidiş gelişin yokluğu."[57] Çoğunlukla toplu taşıma sistemlerini yönetenler, kadınların ihtiyaçları konusunda kasti bir cehalet sergiliyorlar. 2014'te Londra'da evle iş arasında gidip gelen hamile bir yolcu, doğrudan istemesine rağmen diğer yolcular ona yer vermeyip yerde oturmak zorunda kalınca, demiryolu şirketine şikâyette bulundu. Ona cevaben kendisini kötü hissetseydi imdat kolunu çekebileceğini veya basitçe yoğun saatlerde seyahat etmekten kaçınabileceğini söylediler.[58]

Anneliği Mutenalaştırmak

Tekrar Toronto'ya taşındığımızda, yüksek kiralar beni tercih ettiğimden daha fazla şehir merkezinin dışına itti ama en azından mahallemde alışveriş ve hizmetlere biraz erişimim vardı, öyle değil mi? Doğru, ama bu kolaylıkların kısmen mahallemin mutenalaştırmanın erken safhalarında olmasından kaynaklandığını fark ettim. Mutenalaştırma temelde, işçi sınıfının yaşadığı, düşük gelirli mahallelerin orta sınıf haneler ve işletmeler tarafından ele geçirilme sürecidir. Mutenalaştırmanın pek çok nedeni ve biçimi var; ama benim

56 Jessica Linzey, "In the 70s, Daring Young Women Created the North's First Public Transit System", *CBC Radio*, 17 Ağustos 2018, https://www.cbc.ca/radio/thesundayedition/the-sunday-edition-april-29-2018-1.4638038/in-the-70s-daring-young-women-created-the-north-s-first-public-transit-system-1.4638092.

57 Ila Kazmi, "These Gully Girls from Delhi Are Rapping for Safe Public Spaces", *The Quint*, 11 Ocak 2019, https://www.thequint.com/neon/gender/these-girls-from-madanpur-khadar-in-delhi-are-using-rap-to-talk-about-unsafe-streets-and-lack-of-public-transport.

58 *Evening Standard*, "Pregnant Commuter's Fury at Being Forced to Sit on Carriage Floor Instead of in First Class", 17 Şubat 2014, https://www.standard.co.uk/news/transport/pregnant-commuters-fury-at-being-forced-to-sit-on-carriage-floor-instead-of-in-first-class-9133213.html.

mahallem -Junction- 2000'lerin başında ilk kez oraya taşındığımda, bir tür başla-dur ağır çekim geçiş dönemindeydi. Mahalledeki "hoşluklar" arasında Blockbuster Video ve No Frills market yer alıyordu. Birkaç çocuk parkı vardı ama en azından biri çoğu zaman çöp ve iğnelerle doluydu. Yine de, temel ihtiyaçlarımızın çoğu için ana ticari bölgeye yürüyebiliyordum ve henüz hayat o kadar pahalı değildi.

Mutenalaştırmaya ilişkin ilk feminist yazılarda, orta sınıf aileler için "şehre geri dönüş" hareketinin, kadınların işle evi dengelemeye çalışırken karşılaştıkları sorunların coğrafi bir çözümü gibi işlediği belirtiliyordu.[59] Kadınlar daha yüksek ücretli profesyonel işgücüne daha fazla sayıda girerken, evlilik ve çocuk doğurma yaşını erteleyerken ve hatta heteroseksüel ailenin toptan dışında kalırken, ihtiyaçlarını karşılayabilen ve gerekli hizmetleri sağlayabilen kentsel çevreler aradılar. Feminist coğrafyacı Winifred Curran'ın ileri sürdüğü üzere, "kadınlar sadece mutenalaştırma sürecinden potansiyel olarak faydalanan bireyler değil, aynı zamanda sürecin itici gücüydüler."[60] Kuramcılar işgücü, aile ve konuttaki bu toplumsal cinsiyet temelli eğilimler göz önüne alındığında, şehirlerin alan kullanımı kalıplarında büyük değişikliklerin kuşkusuz bunu izleyeceği tahmininde bulundular. Ancak gerçekten şehri kadınların eşitliğine katkıda bulunacak şekillerde dönüştüren hiçbir temel değişiklik yaşanmadı. Hatta, yaygın mutenalaştırma da dahil pek çok değişikliğin kentsel çevreleri kadınların çoğunluğu açısından olanakları daha az hale getirdiğini ileri sürebiliriz.

Mahalleleri mutenalaştırmak orta sınıf ebeveynlere yarayan temiz parklar, kafeler, kitapçılar, taze ve sağlıklı yiyecek alınacak yerler vb. imkânları çekiyor. Özellikle Birleşik Krallık'ta ve ABD'de genellikle geçiş yolları yakınında yer alıyorlar ve merkezlerinde iyi okullar bulunuyor. Curran'a göre,

59 Damaris Rose, "Feminist Perspectives on Employment Restructuring and Gentrification: The Case of Montreal", *The Power of Geography* içinde, ed. Jennifer Wolch ve Michael Dear (Boston: Unwin Hyman, 1989): 118–138; Ann R. Markusen, "City Spatial Structure, Women's Household Work, and National Urban Policy", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5, 3 (Bahar 1980): 22-44.

60 Winifred Curran, *Gender and Gentrification* (New York: Routledge, 2018): 3.

> Mutenalaştırma iş-hayat dengesi sorununa piyasa odaklı, bireyselleştirilmiş, özelleştirilmiş bir mekânsal çözüm sundu. Şehir planlama kent sakinlerinin yaşanmışlıklarını kavramakta başarısız olurken bu dengeyi kurmaya çalışabilecekleri daha avantajlı yerler bulmaya gücü yetebilenler, şehir merkezindeki işlere ve diğer imkânlara kolay erişim sunan şehir merkezindeki mahalleleri "yeniden keşfediyorlar."[61]

Ama Curran mutenalaştırmanın getirdiği sınıf temelli avantajların bile temelde ne toplumsal cinsiyete dayalı ev içi işbölümünü ne de erkeklerin hareket etme ve çalışma kalıplarına uyum sağlamak üzere tasarlanmış kentsel altyapıyı sekteye uğrattığını belirtti. "Varlıklılar için kentsel yaşam anlatısının, kentsel tasarımda bakım ve ailenin rolünü en aza indirme veya toptan yok sayma eğiliminde olduğunu" ileri sürüyor ve ben de buna katılıyorum.[62] Kondominyumlar* gibi yeni kentsel konutların yakınında oyun alanlarının, kreşlerin ve bazen marketlerin bile olmaması, plancıların ve politika belirleyicilerin, bu parlak yeni kentsel habitatlarda yaşamaya gücü yetebilen aileler için bile yaşanabilir alanlar sağlamakla halen pek de ilgilenmediğini gösteriyor.[63]

Bakım işi halen şehirlerde sonradan akla geliyor ve özellikle mutenalaştırmanın "imkânlarına" erişemeyen kadınların çoğu için mutenalaştırma her şeyi birdenbire kolaylaştırmıyor. Deneyimlerime göre o imkânlar, kimilerinin "ebeveynliğin mutenalaştırılması" olarak adlandırdığı toplumsal eğilimle birleştiğinde bir tür iki tarafı keskin kılıca dönüşüyor. Bu kavram, sosyolog Sharon Hays tarafından icat edilmiş ve "çocuk odaklı, uzman rehberliğinde, duygusal olarak tüketici, emek yoğun ve mali olarak pahalı" olarak tanımladı-

61 Curran, 6.

62 Curran, 50.

* Kondominyumlar özel hakların özel yaşam birimlerine ve toplu hakların da ortak kullanım alanlarına karşılık geldiği bir sahiplik biçimine işaret eder. Örneğin, bir kondominyumun satılması ya da kiralanması gibi hususlarda, apartman dairesinden farklı olarak, kondominyum sahipleri birliğinin kararı gerekmektedir. (ç.n.)

63 Leslie Kern, *Sex and the Revitalized City: Gender, Condominium Development, and Urban Citizenship* (Vancouver: UBC Press, 2010).

ğı "yoğun annelik" fikrine dayanıyor.[64] Ebeveynlerin sağlaması gerektiği düşünülen bu adanmış, kesintisiz ilgi miktarı etrafında hızla artan beklentiler emsalsiz. Andrea O'Reilly gibi annelik üzerine çalışan akademisyenlerin ileri sürdüğü üzere, yoğun annelik ve yeni bir "anneliğin gizemi", 1970'lerde ve 1980'lerde kadınların artan toplumsal, cinsel ve ekonomik bağımsızlıklarına yönelik hummalı geri tepmeye yakıt sağlamak üzere tam zamanında ortaya çıktı.[65]

Bu yoğunlaşma, kimilerinin "ebeveynliğin mutenalaştırılması" olarak adlandırdığı, muhtelif çarpıcı tüketim pratikleri ve estetiğinde ifadesini buluyor. İyi ebeveynliğin normları ve kültürel göstergeleri, bunlar giderek daha fazla orta ile üst sınıf kentliler tarafından satın alınan ve uygulanan türden belirli ürün markaları, tarzları ve faaliyetlerle tanımlanırken mutenalaştırılıyor. Bu kendisini kentsel çevrede, orta sınıf ebeveynlerin kaynakları mahallelerinde talep etmeleri ve çekmeleriyle; lüks alışveriş ve titizlikle düzenlenmiş çocuk odaklı faaliyetler için bir piyasa yaratmasıyla gösteriyor.[66] Bu ebeveynlik işini yapmak için gereken zaman, para ve duygusal emek miktarı, açıkça özellikle çoğu ailede ve annede bulunmuyor.

Mutenalaştırılan mahallemdeki o eski ebeveynlik yıllarını hatırlamak, bir rahatlama hissi yaratmıyor. Aslında, derin bir bedensel yorgunluk hissi yaratıyor. Kuşkusuz, uykusuzluk yeni ebeveynler için normaldir. Benim bahsettiğim, şehirde yoğun ebeveynliğin fiziksel çabası. Daha genç halimi, plastik tekerlekli bir bebek arabasını kar ve buz kaplı kaldırımlarda, sokaklarda iterken düşünüyorum. Arabamız olmadığından bebek arabasını haftada birkaç kere market alışverişiyle doldururken. Not: Bunun şehirde yaşamanın "kullanışlı" kısımlarından biri olması gerekiyor. Engebeli kaldırımlarda hırpalandıktan sonra bir tekerleği kırıldığından o bebek ara-

64 Sharon Hays, *The Cultural Contradictions of Motherhood* (New Haven: Yale University Press, 1996): 15.

65 Andrea O'Reilly, ed., *Twenty-First Century Motherhood: Experience, Identity, Policy, Agency* (New York: Columbia University Press, 2010).

66 Curran, *Gender and Gentrification*; Lia Karsten, "From Yuppies to Yupps: Family Gentrifiers Consuming Spaces and Re-Inventing Cities", *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 105, 2 (2014): 175–188.

basını eve kâh taşımak kâh sürüklemek zorunda kalmak. Kızımın zenginleştirici, sosyalleştirici, heyecan verici faaliyetler "ihtiyacını" gidermek üzere parkı, bir okuma uğrağını veya toplum merkezi oyun alanını günde birkaç kez ziyaret. Şehir merkezindeki yüzme derslerine akşamları toplu taşımayla yapılan yolculuklar. Kreş, okul, günlük işler, dersler, aile ve arkadaşları ziyaret arasında sürekli gidip gelmeler. Zamanda geri dönüp kendime şunları söylemek isterim: Evde kal. Uzan. Daha az şey yap.

Daha az şey yapmak o sırada bir seçenekmiş gibi görünmüyordu, gerçi mahallemde ev hanımı olan çoğu anne, yüksek lisans derslerinin tamamını aldığımı öğrendiğinde afallamıştı. Bilmedikleriyse, okulun günümün en kolay kısmı olduğuydu. Bir başkasının en küçücük taleplerinden anında sorumlu olmadan *ve* zihinsel ve duygusal gelişimi konusunda kaygılanmadan birkaç saatliğine kendi kendime olmak... çok huzurluydu. 1950'lerin prototip banliyö annesinden bile sürekli çocuklarını eğlendirmesi beklenmiyordu. Ama yirminci yüzyıl sonu ve yirmi birinci yüzyıl başının sözde özgürleşmiş kentli anneleri, bir yandan genellikle aynı zamanda ev dışında çalışırken, tüm bu çocuk zenginleştirmenin yanı sıra karmaşık bir dizi ev içi sorumluluğu yerine getirmek zorundaydı. Üstelik de bunu kesinlikle çabasını desteklemek üzere düzenlenmemiş alanlarda yapıyor.

Eskiden Maddy'nin şehirdeki çocukluğunun –ve benim kentli ebeveynliğimin– 1980'lerde banliyöde geçen çocukluğumdan çok farklı olduğunu düşünürdüm. Onun ilgilerine uygun çok daha fazla eğlenceli faaliyeti varmış ve ebeveynlerinin günlük işlerini bitirmelerini beklerken arabada daha az oturuyormuş gibi görünüyordu. Bu kısım muhtemelen doğru ama kuşkusuz yoğun ebeveynlik 1980'lerde çoktan yükselişe geçmişti. Hafta sonlarının ev işleri ve hiç bitmeyecek gibi görünen bir dizi ev içi günlük iş için Mississauga'da sürüklenmenin yanı sıra sinagog, dans dersleri, beyzbol antrenmanları, yüzme, buz pateni ve İbranice okuluyla dolu olduğunu hatırlıyorum. Ebeveynlerim giderek büyüyen bir yerde tek arabayla ve tek ehliyetle aralarında ev, iş ve ebeveynliğin gereklerini idare etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Araba kullanmayı öğrenmeden önce annem, sırf basit bir günlük işi yapmak için çoğunlukla kırk beş dakika veya bir saat yürürdü. Belki de sırf evden dışarı çıkmak için bahane arıyor, huysuz çocuklar çekiştirmeden dükkânlarda biraz kendi kendine olmak istiyordu. Geriye dönüp baktığımda, anneler olarak oldukça benzer hokkabazlık eylemleri sergilediğimizi görüyorum. Her ne kadar şehirde yaşamak ulaşım ve hizmetlere daha fazla erişimim olması anlamına geliyor olsa da, zaman ayırmamı gerektiren pek çok talebin büyülü çözümü hiç de değildi.

Daha varlıklı aileler bu çelişkileri başkalarının düşük ücretli emeğine dayanarak hallediyorlar. Göçmenler, beyaz olmayan kadınlar ve erkekler, aileler tek başlarına idare edemediklerinde veya (örneğin ekonomik çocuk bakımı sağlayarak) devlet yardım etmeyi reddettiğinde, dışarıdan hizmet alınan toplumsal yeniden üretim işini yapıyorlar. Partneri düşük ücretli mavi yaka sektöründe çalışan bir yüksek lisans öğrencisi olarak, ücretli hizmetlere ayıracak pek de bir bütçem yoktu. Öyleyken bile, tüm bu hokkabazlığın zaman ve enerji talepleri beni tükettiğinde, marketten eve teslimat ve toplu taşıma pasoları gibi ekstralar için kredi kartı borcuna daha da batmayı haklı görüyorduk. Maddy'nin çeşitli faaliyetlerinin parasını ödemek sadece zenginleşmesiyle ilgili değildi; bu faaliyetler havuzun tribününde ödevlerimi yapmak için yarım saat çalabileyim diye çocuk bakımı işlevi görüyordu. Kendi zenginleşmem –yüksek eğitimi tamamlamak– kısmen başkalarının (paketçiler, çocuk bakımı çalışanları) düşük ücretli emeğinin varlığına dayanıyordu; bizler su üstünde kalmak için sömürünün pek çok katmanına dahil olurken, bakım işi için kamusal altyapının olmamasının kadınlar arasındaki eşitsizliği nasıl derinleştirdiğini anlamamı sağlıyordu.

Bu dengesizliğin tüm dünyada şehirlerdeki annelerin hayatlarını yeniden şekillendiren küresel etkileri bulunuyor. Daha zengin çalışan kadınlar arasında ev içi bakım emeğine yardım talebi artarken, uluslar ötesi kadın göçmenler bu bakım emeği açığını kapatmak üzere işe alınıyor. Singapur'da, Filipinler'den ve Endonezya'dan gelen ev hizmetlileri Singapurlu kadınların bu şehir devletinin dünya-

nın önde gelen finans ve iletişim odaklı küresel şehri olma çabasına katılmasına imkân veriyor. Feminist coğrafyacılar Brenda Yeoh, Shirlena Huang ve Katie Willis, diğer pek çok şehirde olduğu gibi ev dışında çalışan Singapurlu kadınların, ev içi ve çocuk bakımı sorumluluklarını erkeklere yeterince aktarmakta başarısız olduğunu, bunun da onları genellikle gönülsüzce yabancı ev hizmetçilerine bel bağlamak zorunda bıraktığını belirtiyorlar.[67]

Kanada'da, Filipinler ve Karayipler gibi yerlerden –çoğunlukla kendileri de anne olan– binlerce kadın, dadı, hizmetli ve evde bakım çalışanı olarak çalışmak üzere geçici göçmen olarak Kanada'ya geliyor. Feminist coğrafyacı Geraldine Pratt'ın Vancouver gibi şehirlerdeki Filipinli göçmenler üzerine yaptığı uzun süreli araştırma, annelerin Kanada'daki çocuklara –bazen onlarca yıl– bakmak için kendi çocuklarını geride bıraktıkları kayıp ve ayrılık hikâyelerinin altını çiziyor. Geride evde kalan çocukları, belki de asla aşılamayacak yürek burkan duygusal bir uzaklık eken bakım düzenlemeleri yamalı bohçası çerçevesinde kocaları, büyükanneler/büyükbabalar, akrabalar veya komşular tarafından büyütülüyor. Pratt kocalarından ve çocuklarından ayrılmaları yüzünden, –emeklerine bel bağlamamızın bizi unutmaya mecbur ettiği– "belirsiz bir varlık"a dönüşen Filipinli göçmenlerin geçmiş yaşamlarının burada Kanada'da bizler için nasıl görünmez kılındığını anlatıyor.[68]

Evliliğim bittiğinde talepler azalmadı, tam tersine arttı. Maddy'nin babasında geçirdiği geceler bilhassa huzurlu değildi. Bırakmalar ve almalar daha fazla otobüs yolculuğu demekken bir de bunun üzerine diğer ebeveynin sinirini bozmaktan kaçınmak için güvenilmez bir sistemin zamanlaması tutar mı tutmaz mı stresi ekleniyordu. İlave görevlere ve harcamalara bir de avukatlara ve danışmanlara, mahkemelere ve sosyal hizmet görevlilerine ziyaretler eklenmişti.

67 Brenda Yeoh, Shirlena Huang ve Katie Willis, "Global Cities, Transnational Flows and Gender Dimensions: The View From Singapore", *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 91, 2 (2000).

68 Geraldine Pratt, *Families Apart: Migrant Mothers and the Conflicts of Labor and Love* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012).

Maddy'nin bakımını ve gözetimini koordine ederken olmam gereken her yerde olmamın nasıl mümkün olacağını bulmaya çalıştım. Tezimi ve üç farklı üniversitede öğretmeni olduğum dersleri hazırlıyordum; halihazırda verimsiz olan günlük seyahat kalıplarıma Greyhound otobüsü ve banliyö trenleriyle pahalı yolculukları ekliyordum.

Maddy'nin kısa süreliğine yalnız bırakılması veya bir arkadaşıyla buluşana kadar okulun yarı yolunu tek başına yürümesi gereken zamanlar oluyordu. Hanemizin kumaşındaki delikler sürekli büyüyordu. Geriye dönüp baktığımda, felaketle sonuçlanmadan hepsini nasıl idare edebilmişim bilmiyorum. Elbette eğitimli, beyaz, trans olmayan bir kadın olarak imtiyazlarım ayakta kalmamıza yardımcı oldu; ama Maddy'ye belli hizmetlerin sağlanmasını talep eden sosyal hizmet görevlileri aracılığıyla devletin artan gözetiminden muaf değildim. Elbette bu hizmetleri onlar sağlamadılar. Bu iş bana kaldı. Devletin yükleri nasıl annelerin sırtına yüklediğini ve mahallemle şehrimin bana desteğinin ne kadar yetersiz olduğunu ilk elden öğrendim.

Gerçekten sinir bozucu olan, durumumda alışılmadık hiçbir şey olmamasıydı. Geleneksel çekirdek aile artık norm değil. Şehirler karma aileler, boşanma ve yeniden evlenmenin icap ettirdiği karmaşık hısımlık ilişkileri, yalnız ebeveynler, queer ilişkiler, çoklu aşk aileleri, koruyucu aileler, aile üyelerinin göç etmesi, aile olmayanlardan oluşan haneler, çok nesilli haneler, çocukları büyüyüp evden ayrılmış ailelerle ve daha niceleriyle dolu. Ama şehirlerimizin ve banliyölerinin işlevsel tasarlanma biçimine bakınca bunu göremezsiniz.

İdeal olarak, tüm bu çeşitli hısımlık ağları, toplumsal yeniden üretim, bakım sağlama ve çocuk büyütme işini yaratıcı, hatta feminist biçimlerde paylaşmak üzere imkânlar yaratabilirdi. Bunun olması içinse, mahallelerimizle şehirlerimizin bunu desteklemesi gerekiyor. Küçük bir veya iki odalı kondominyum birimlerinden oluşan yüksek binalardan çokça yapılması, aileler için ekonomik konut sıkıntısı yarattı. Tıkalı yollar ve pahalı ulaşım sistemleri çocukları yakın hısımlardan alıp onlara bırakmayı ve sonra okula, kreşe ve faaliyetlere bırakmayı zorlaştırıyor. Pek çok ebeveyn için güvenli, tam

zamanlı işleri olmaması, riskli işlerinin taleplerini dengelemek ve belki de uygun bir iş bulmak için kullanışlı bir mahalleden taşınmak zorunda kalmak anlamına geliyor. Mutenalaştırma yalnız ebeveynleri, düşük gelirlileri ve ekonomik hizmetleri dışarı iterek hısımları şehrin her yerine dağıtıyor.

Cinsiyetçi Olmayan Şehir

Aile ve hane biçimlerinin bu kadar çeşitli olması yeni bir şey olsa da, bakım işini kolektifleştiren ve kolaylaştıran siteler, hatta tüm bir mahalle yaratma yönündeki fikirler, Kuzey Amerika'da 1980'ler ve 1990'lar kadar yakın geçmişte ve 1800'lerin sonu kadar uzak geçmişte bulunabilir. Hayden *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, Neighborhoods, and Cities* adlı kitabında, kadınların işgücüne girmesini, erkeklerle eşitliğini ve zihinsel gelişimini kolaylaştırmak üzere ev işiyle çocuk bakımının toplumsallaştırılması ve yeni mekânsal düzenlemelere dahil edilmesi gerektiğini savunan ilk materyalist feministler tarafından tasarlanan ütopik planları ve bazen gerçek evleri ve toplulukları detaylı bir şekilde anlatır.[69] "Cinsiyetçi olmayan şehir" tasavvurları genellikle konut meselelerine odaklanır; çekirdek aile evinin, kadınları diğer uğraşlar için çok az zaman veya enerji bırakarak eve bağlı tutan, emekten yararlanmanın gerçekten çok verimsiz bir yolu olduğunu belirtir.[70] Hane halkının yemek pişirme, temizlik ve çocuklara bakma işini paylaşmasına imkân veren siteler, feminist tasarımların ortak özellikleridir. Wekerle 1970'lerde ve 1980'lerde, ilk neoliberalizm dalgasında devlet destekli konut için federal fonlar azaltılmadan önce, belirli ihtiyaçları olan düşük gelirli gruplara –yalnız anneler, yaşlı kadınlar, sakat kadınlar– odaklanan çeşitli kooperatif sitelerin

69 Dolores Hayden, *The Grand Domestic Revolution: A History of Feminist Designs for American Homes, Neighborhoods, and Cities* (Cambridge: The MIT Press, 1982).

70 Margrit Eichler, ed., *Change of Plans: Towards a Non-Sexist Sustainable City* (Toronto: Garamond Press, 1995); Dolores Hayden, "What Would a Non-Sexist City Be Like? Speculations on Housing, Urban Design, and Human Work", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5, 3 (1980): 170-187.

Kanada'daki bazı şehirlerde inşa edildiğini belirtir.[71] Bu örnekler halihazırda mevcut alternatifler olduğunu bize hatırlatabilir. Cinsiyetçi olmayan şehir hayal etme işinin bir kısmı çoktan gerçekleşti bile.

Bir yaşından küçük çocuğum varken ve kreşe gücümün yetmesi mümkün değilken (devlet destekli yerler için bekleme listeleri korkunçtu) yüksek lisansa başladığımda, çalışmamı tamamlamak için zaman bulmak için çırpınıyordum. Neyse ki, Anneke ile tanıştım. Birlikte aldığımız dersler vardı ve ikimizin de çok küçük çocukların birincil bakıcıları olduğumuzu fark ettik. Maddy'yi haftada iki defa Anneke'nin evine getirmeye başladım ve birimiz birkaç saatliğine çalışırken çocuklara nöbetleşe bakmaya başladık. "Şehrin en küçük bebek bakıcılığı kooperatifi" demeyi sevdiğim bu şeyle elde edilen azıcık ekstra zaman, büyük bir fark yarattı. O dönemde, sadece şanslı olduğumuzu düşünüyordum. Annelerin ve diğer bakıcıların şehirde bakım işini halletmek için maharetli düzenlemeler bulduğu eski bir geleneğin parçası olduğumuzu bilmiyordum. Bu yaratıcı "başa çıkma" pratikleri, on dokuzuncu yüzyıldan beri feminist kentsel girişimleri etkilemektedir.

Fakat, şehirlerin ve banliyölerin anneleri ve bakım sağlayan diğer kişileri nasıl yüzüstü bıraktığına dair ağır eleştirilerden onlarca yıl sonra, aynı sorun devam ediyor. Neoliberalizm idaresinde, o sorunlar için üretilen "çözümlerin" çoğu piyasa temelli, yani ekstra hizmetler, kolaylıklar ve başkasının düşük ücretli emeği için para ödeyebilmeyi gerektiriyor. Çok az değişiklik, özellikle Kuzey Amerika şehirlerinde, inşa edilmiş çevre ve kentsel altyapının diğer yönlerini bakım işini ciddiye alan şekilde yeniden tahayyül etmiş ve yeniden ele almıştır.[72]

71 Gerda Wekerle, "Canadian Women's Housing Cooperatives: Case Studies in Physical and Social Innovation", *Life Spaces: Gender, Household, Employment* içinde, ed. Caroline Andrew ve Beth Moore Milroy (Vancouver: UBC Press, 1988).

72 Helen Jarvis, "Home Truths about Care-less Competitiveness", *International Journal of Urban and Regional Research*, 31, 1 (2007): 207–214; Gerda R. Wekerle, "Domesticating the Neoliberal City: Invisible Genders and the Politics of Place", *Women and the Politics of Place* içinde, ed. Wendy Harcourt ve Arturo Escobar (Sterling: Kumarian Press, 2005): 86–99.

Avrupa'da kentsel planlama ve bütçe kararları konusunda çok eskiden beri, "toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma" yaklaşımları benimsenmektedir. Esasen bu çerçeveler, her planlama, politika ve bütçe kararının, hareket noktası olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hedefiyle ele alınması gerektiği anlamına gelir. Örneğin, politikaları belirleyenler bir kararın toplumsal cinsiyet eşitliğini potansiyel olarak nasıl artıracağını veya zarar vereceğini sormak zorundadır. Bu yaklaşımlar şehirleri, kararların kelimenin tam anlamıyla toplumun işlemeye devam etmesini sağlayan bakım işini nasıl desteklediklerini veya engelliediklerini ele almaya iter.

Viyana şehri, eğitim ve sağlık hizmeti gibi birkaç alanda toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma yaklaşımı benimsemiştir. Ama bunun kentsel planlamaya etkisi büyük olmuştur.[73] Dünyadaki kadınların deneyimlerini ve benim deneyimlerimi de yansıtarak, kadınlar 1999'da yapılan bir toplu taşıma anketine, bakım işini ve ücretli işi dengeleyen karmaşık yolculuk hikâyelerini anlatarak cevap vermişti: "Bazı sabahlar çocuklarımı doktora götürüyorum, sonra işe gitmeden önce okula getiriyorum. Sonra, anneme market alışverişinde yardım ediyorum ve çocuklarımı metroyla eve getiriyorum."[74] Toplu taşıma kullanımı, erkeklerle kadınların şehir hizmetlerini ve alanlarını kullanmaları arasındaki engin farklılıkların bazılarını gösteriyordu. Viyana, toplu taşıma hizmetlerini iyileştirmenin yanı sıra yayaların hareket kabiliyetini ve erişimini kolaylaştırmak için alanları yeniden düzenleyerek bu zorlukla başa çıkmaya çalıştı. Şehirde ayrıca, yerinde çocuk bakımı, sağlık hizmetleri ve toplu taşımaya erişim de dahil olmak üzere, feminist tasarımcılar tarafından tahayyül edilen türden siteler yapıldı. Kentsel kaynaklara herkesin eşit şekilde erişmesini sağlama hedefiyle, Viyana'nın toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma yaklaşımı "kelimenin tam anlamıyla şehri yeniden şekillendiriyor."

73 Clare Foran, "How to Design a City for Women", *Citylab*, 16 Eylül 2013, https://www.citylab.com/transportation/2013/09/how-design-city-women/6739/.

74 Foran, "How to Design a City for Women."

Planlamaya toplumsal cinsiyet merkezli bir bakış açısı getirmenin, sadece zengin küresel kuzey şehirleriyle sınırlı kalması gerekmiyor. Küresel güneyin mega şehirlerinin enformel yerleşimlerindeki kadınlar da kentsel planlamayı iyileştirmeye çalışıyor. Yoksulluk, güvenli kiracılık olmaması, hijyen eksikliği ve çok az cinsel ile üreme sağlık hizmeti gibi önemli zorluklarla karşı karşıya olan kadınlar, sıklıkla ekonomik fırsatları iyileştirmelerine, konut ve kiracı güvenliğini savunmalarına yardımcı olan kolektifler oluşturmak üzere bir araya geliyorlar. Örneğin, Namibya Gecekondu Sakinleri Federasyonu, "üyelerine müşterek kira ve konut güvenliği sunan, böylece kadınların daha iyi kamusal hizmetler alma ve gelir elde etme olanaklarını geliştiren" bir kolektiftir.[75] Prabha Khosla "toplumsal cinsiyete duyarlı varoş iyileştirmesini" bir eylem alanı olarak saptıyor; kadınların işe ve zaruri hizmetlere yakın, ekonomik alanlara erişimini temin etmek üzere karar vericiler olarak dahil edilmesi gerektiğini belirtiyor.

Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma yavaş yavaş daha çok şehirde başarılı oluyor. Yakın zamanda medya, Kanada'daki ve ABD'deki bazı şehirlerin kar temizleme aracı bütçelerinde ve programlarında toplumsal cinsiyet analizi kullandığını memnuniyetle bildiriyordu.[76] Doğrusunu söylemek gerekirse kar ayrımcılık yapmıyor olsa da, hangi yolların ve bölgelerin önce temizleneceği hakkındaki kararlar, hangi faaliyetlere şehirde değer verildiğine dair çok şey söylüyor. Çoğu durumda, belediyeler önce şehir merkezine giden ana yolları temizliyor, ikametgâhların bulunduğu sokakları, kaldırımları ve okul bölgelerini en sona bırakıyor. Bunun aksine Stockholm gibi şehirler kadınların, çocukların ve yaşlıların yürümesinin, bisiklete binmesinin veya toplu taşıma aracı kullanmasının daha muhtemel olması bakımından bunun yerine kaldırımlar, bisiklet yolları,

75 Prabha Khosla, "Reclaiming Urban Planning", *Urbanet*, 8 Ağustos 2018, https://www.urbanet.info/women-land-rights-cities/.

76 CBC News, "Should Ottawa Adopt Sweden's Gender-Balanced Snow-Clearing Policies?", 24 Ocak 2018, https://www.cbc.ca/news/canada/ottawa/sweden-snow-clearing-gender-ottawa-1.4500636; Curran, *Gender and Gentrification.*

otobüs şeridi ve kreş bölgelerine öncelik veren "toplumsal cinsiyet eşitliği öngören bir kar küreme stratejisi" benimsemektedir. Dahası, çocukların işe gitmeden önce okula bırakılması gerektiğinden, bu rotaların daha önce temizlenmesi mantıklı görünüyor. Stockholm Belediye Başkan Yardımcısı Daniel Helldén, Kanada medyasına planı açıklarken, araba odaklı davranışı pekiştiren şekillerde kar küremek yerine Stockholm'un yönteminin herkesi alternatif ulaşım biçimleri kullanmaya teşvik ettiğini ileri sürdü. Statükoyu tekrarlamak yerine, onların planı "şehrinizin istediğiniz gibi şekillendirilmesini" umuyor.[77]

Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmanın da sınırları bulunuyor. Viyana'daki belediye yetkilileri, örneğin ücretli ve ücretsiz işe ilişkin halihazırda mevcut toplumsal cinsiyet normlarını ve rollerini pekiştirme tehlikesi olduğunu belirtiyor.[78] Örneğin Seul'de, çalışan kadınların evle iş arasında gidiş gelişlerini –"yüksek topuk dostu" kaldırımlardan kadınlara ayrılmış "pembe" park yerlerine kadar her şeyle– kolaylaştırma çabalarına, devletin ev içi ve çocuk bakımı emeğindeki haksızlıkları dengeleme çabaları eşlik etmedi.[79] Toplumsal cinsiyeti eşitliğin birincil kategorisi olarak almak da sınırlayıcı olabilir. Tipik kentli vatandaş, çoğunlukla dar bir şekilde beyaz, trans olmayan, sakat olmayan, orta sınıf, heteroseksüel erkek olarak düşünülürken, toplumsal cinsiyet planlamanın hayal edilen dişi vatandaşı da benzer şekilde sınırlı olmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı planlamadan öncelikli faydalanacağı farz edilen, genellikle pembe veya beyaz yakalı işi olan, evli, sakat olmayan bir annedir. Bu kadın muhtemelen çoğu çağdaş şehirde giderek daha çok bir azınlık haline geliyor; bu da akla toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırarak ihtiyaçları karşılanamayabilecek çok sayıda kadın grubu olduğunu getiriyor.

77 CBC News, "Should Ottawa Adopt Sweden's Gender-Balanced Snow-Clearing Policies?"

78 Foran, "How to Design a City for Women."

79 Veronica Zaragovia, "Will High-Heel Friendly Streets Keep Seoul's Women Happy?", *Time*, 5 Ağustos 2009, http://content.time.com/time/world/article/ 0,8599,1914471,00.html?xid=rss-world.

Şehir merkezinin dışına çıkınca bu eşitsizlikler ve bunların mekânsal bileşenleri daha bariz hale geliyor. Doktorama başladığımda, Keele Street otobüsüyle York Üniversitesi'ne kadar gidiş gelişim sırasında, anneler üzerindeki çok daha aşırı taleplerin görünür hale geldiği, düşük gelirli, ırksallaştırılmış mahallelerden geçiyordum. Her ne kadar halen teknik olarak kent içinde sayılsa da bu mahallelerden büyük bir markete yürümek nadiren bir seçenektir. Toplu taşımayı kullanmak, erişilemez, saatleri düzensiz otobüsler için dondurucu soğukta veya yakıcı sıcakta sığınacak bir yer olmaksızın beklemek demektir. Günlük ihtiyaçları karşılamak, farklı dükkânlara ve alışveriş merkezlerine uğramak, birden fazla yerde durmak demektir. Bu annelerin bebek uyurken Starbucks'ta gazete okumak için yarım saat bulma ihtimali son derece düşük görünüyordu.

Coğrafyacı Brenda Parker Milwaukee'deki düşük gelirli Afrikalı Amerikalı kadınların yaşadıklarını etkileyici bir şekilde kaleme alır.[80] Parker mutenalaştırma ve kentsel sosyal hizmetlerde yapılan kesintilerin, bu kadınların gündelik yaşamları ve emekleri üzerinde "artırma" ve "yoğunlaştırma" etkisiyle sonuçlandığını, bu etkilerin bedene yorgunluk, hastalık ve kronik ağrı şeklinde yansıdığını ileri sürer. Şehirde dolaşmak sadece kalleş merdivenleri ve aşırı kalabalık toplu taşıma araçlarını aşmak açısından yorucu değildir. Bu zorluklar, "aşevlerine ve kiliselere gitmek; sosyal hizmet görevlileriyle, öğretmenlerle ve gıda pulu bürolarıyla görüşmek ve kurumlarda ve sağlık kliniklerinde hiç bitmeyen bekleyiş gibi zamanı ve enerjiyi emen hem devlet hem de 'gölge' yardım seçenekleri arasında gezinme işi" ile katmerlenir.[81]

Aşırı uzun, yetersiz ücretli iş günleriyle birleştiğinde bu çaba, ebeveynliğin en basit sorumluluklarının ve keyiflerinin bile erişilemez olması anlamına geliyordu. Parker'ın mülakat yaptığı kişilerden biri olan "Audra" deneyimini şöyle paylaşmıştı: "Çünkü

80 Brenda Parker, *Masculinities and Markets: Raced and Gendered Urban Politics in Milwaukee* (Atina: University of Georgia Press, 2017).

81 Parker, 119.

günde sekiz saatlik bir işe günde on dört saat harcıyorsunuz. Dolayısıyla eve gittiğinizde ev ödevlerine yardım etmek için çok yorgun oluyorsunuz."[82] Mutenalaştırma bu mücadeleleri sadece daha da kötüleştiriyor. Düşük gelirli ırksallaştırılmış kadınlar yerinden edilmenin, kentsel yaşamın faydalarının –iş, okul, hizmetler, perakende, ulaşım ve ev yaşamı mekânlarına bağlantılı erişim– kesinlikle seyreldiği yetersiz hizmet alan bölgelere itilmenin zararını daha çok görür.

Bu alanlar aynı zamanda hava kirliliğinin ve su kirliliği gibi sorunların annelik işini daha da etkilediği bölgeler olabilir. Kentsel çevresel coğrafyacı Julie Sze, astımın idaresi gibi yoğun bir işten esasen annelerin sorumlu olduğu yoksul mahallelerdeki beyaz olmayan çocuklar arasında yüksek oranda solunum yolu hastalıkları görüldüğünü yazar.[83] Flint su krizi* bağlamında içmek, temizlik ve banyo yapmak için temiz su sağlama mücadelesi bir başka örnektir, kurşun zehirlenmesi yaşayan çocukların bakım işinden bahsetmeye bile gerek yok. Annelik işi ebeveynliğin mutenalaştırılması yoluyla daha maliyetli hale gelirken, özelleştirilmiş hizmetlere gücü yetenler bundan faydalanıyor ama gücü yetmeyenler hayatlarını daha da zorlaştıran mahallelere itiliyor.

Milwaukee'de, şehrin ırksal açıdan bölünmüş coğrafyası da annelerin eve yakın iyi iş bulma becerilerini etkiliyordu. Johannesburg'taki anneler hakkındaki araştırma, *apartheid* mirasının ve yok olmayan ayrımcı coğrafyaların annelerin şehirde ev, iş ve okul açısından yaptıkları seçimleri şekillendirmeye devam ettiğini ortaya koydu. Örneğin, ırk ve sınıf ayrımcılığı yaşanan coğrafyaları yansıtan şekilde okulların kalitesindeki büyük farklılıklar, pek çok annenin iş fırsatlarını ve aile desteğini kaybetmek anlamına gelse

82 Parker, 120.

83 Julie Sze, *Noxious New York: The Racial Politics of Urban Health and Environmental Justice* (Cambridge: The MIT Press, 2007).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Michigan eyaletine bağlı Flint kentinde 2014 yılında su kaynağının değiştirilmesi sürecinde yetersiz su arıtımı nedeniyle yüz binden fazla kentli içme suyunda bulunan yüksek seviyedeki kurşuna potansiyel olarak maruz kalmıştı. (ç.n.)

dahi, iyi bir okulun hizmet alanı içine taşınmak üzere köklerinden kopmayı düşünmek zorunda kalması anlamına geliyordu. Tehlikeli toplu taşıma sistemleri de annelerin çocuklarını yalnız göndermekte gönülsüz olmaları demekti, bu da okul yolculuğunun yanında iş ve evi dengelemek zorunda oldukları anlamına geliyordu.[84]

Yaşamları şehir politikaları ve altyapısı tarafından yeterince desteklenmeyen düşük gelirli kadınlar, bakım işiyle ücretli emeği birlikte götürmenin bir yolunu bulmak zorunda kalıyor. Parker'ın Milwaukee araştırmasında, kadınlar "işe otobüsle giderken bebeklerini yanlarına alıyordu; seyrek olmayan bir şekilde, iki veya üç aile bir veya iki odalı dairede birlikte yaşıyordu. Orada bir kişi ücretli emekle hanenin 'ihtiyaçlarını karşılarken' kadınlar birbirlerinin çocuklarına bakıyordu."[85] Johannesburg'ta kadınlar bazen çocuklarını akrabalarla yaşamaya bırakmak gibi yürek burkan kararlar alıyordu; çünkü yaşanacak ve çalışılacak yerler konusunda kısıtlı tercih olanağı, çocuklarının imkânlara veya iyi okullara erişmelerini sağlamalarını engelliyordu. Bu türden stratejiler, siyah kadınların toplumsal yeniden üretim işlerinin çoğunlukla, çocuklarının alınması veya "istihdam programı" politikalarına maruz kalmaları gibi devletin cezai önlemlerine tabi olduğunu iddia eden bell hooks ve Patricia Hill Collins gibi siyah feminist yazarlar tarafından uzun süredir betimlenmektedir.[86] Ev içi emek etrafındaki feminist eylemcilik, genellikle beyaz, heteroseksüel evli kadına odaklanmakta ve beyaz olmayan kadınların belirli ihtiyaçlarını ve endişelerini gözardı etmektedir.

Beyaz olmayan düşük gelirli kişilerin hayatta kalma stratejilerini romantikleştirmek tehlikeli olabilse de, taktikleri ve direniş stratejileri feministleri toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmanın ötesinde düşünmeye sevk eder. *Urban Black Women and the Politics of Re-*

84 Alexandra Parker ve Margot Rubin, *Motherhood in Johannesburg: Mapping the Experiences and Moral Geographies of Women and their Children in the City* (Johannesburg: Gauteng City-Region Observatory, 2017).

85 Parker, *Masculinities and Markets*, 125.

86 Collins, *Black Feminist Thought*; hooks, *Feminist Theory*.

sistance[87] adlı kitabında Zenzele Isoke, siyah kadınların, "küçümsenen" şehir olarak adlandırdığı Newark'ta kentsel alan ve kentsel politikanın anlamlarına nasıl direndiklerini ve bunları nasıl yeniden ele aldıklarını irdeler. Isoke, uzun süredir topluluklarına yatırım yapılmayan ve yüksek düzeylerde devlet şiddetiyle yüzyüze olan Newark'ın siyah kadınlarının, "hasmane ve derinlemesine ırksallaştırılmış manzarayı" yeniden şekillendirmek için şehirde "yuva yapma" pratiklerine başvurduklarını ileri sürer.[88] Burada yuva yapmak "Afrikalı Amerikalı yaşamını, tarihini, kültürünü ve politikasını olumlamak üzere yuvalar yaratmak" anlamına gelir. "Yuvalar siyah kadınların birbirlerini ve topluluklarını önemsediklerini ifade etmek ve siyahların siyasi direnişinin metinlerini hatırlamak, gözden geçirmek ve diriltmek için yarattıkları siyasi alanlardır."[89] Kentsel bir bakım politikası sadece bir yere bağlılık yoluyla değil "fiziksel, sembolik ve ilişkisel dönüşümlere yönelik aktif ve *kolektif çalışma*" olarak da sahnelenir.[90]

Devlet odaklı "tekil mesele" stratejisi olarak toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma bizi ancak buraya kadar getirir. Üstelik şunu kabul edelim: Radikal dönüşüm için büyük oranda devlete bel bağlamak zaman kaybından ibarettir ve harcanabilir addedilen veya "ilerici" şehirde çözülecek veya bertaraf edilecek "sorunlar" olarak konumlandırılan Siyah ve yerli halklar ve beyaz olmayanlar için tehlikeli bile olabilir. Isoke'nin çalışması, şehirdeki baskıların "yapısal kesişimselliğine karşı koymak ve dönüştürmek" için ırkçılık, cinsiyetçilik ve homofobiyle savaşmak üzere farklı topluluklar arasında ittifaklar kurmanın gücünü gösteriyor.[91] Şehirlerin bakım işini ve toplumsal yeniden üretimi daha kolektif, daha az yorucu ve daha adaletli hale getiren politikalar uygulamasını ve mekânlar yaratmasını istiyorum. Ama biliyorum ki, halihazırda ücretli ve ücretsiz

87 Zenzele Isoke, *Urban Black Women and the Politics of Resistance* (New York: Palgrave Macmillan, 2013).
88 Isoke, 78.
89 Isoke, 78.
90 Isoke, 80, vurgu orijinal metinde.
91 Isoke, 2.

emek, kamusal ve özel alanlar, üretim ve toplumsal yeniden üretim ikililerine son veren bakım biçimleri uygulayan mekânlarda ve topluluklarda, daha derinlemesine değişiklik, daha engin ve özgürleştirici şehir tahayyüllerinin peşine düşmeliyiz.

Şehirde yaşayan bir kadın olarak hamilelik ve ebeveynlik, feminist kent bilincimi uyandırdı. Şehir sokaklarında cinsel taciz gibi deneyimler benim için yeni değildiyse de, dışlamanın toplumsal ve mekânsal biçimlerinin sıkı sıkıya içiçe geçmiş işleyişi –inşa edilmiş çevreyle toplumsal ilişkilerin çarpışma ve karışma biçimleri– aniden somut hale geldi. Barındırabileceğim türden kent öznelliklerinin sınırları apaçıktı. Anonimlik, görünmezlik ve aidiyetin sınırları katiydi. Gündelik hayatımda toplumsal cinsiyete dayalı somutlaşmanın aleni biçimlerinin etkileri eziciydi. Bu bağlamda, bana göre annelik feminist kentsel gelecekler hayal etmeyi istemek için öfke, yılgınlık, hayal kırıklığı ve ara sıra neşe yoluyla işleyen bir katalizördü.

Özenli kentsel gelecekler nasıl görünür? Beyaz olmayan kadınların, sakat kadınların, queer kadınların, yalnız kadın bakıcıların, yaşlanan kadınların, yerli kadınların ve özellikle bu kimliklerin kesiştiği kadınların ihtiyaçlarına, taleplerine ve arzularına dayanan gelecekler? Heteroseksüel, çekirdek aileyi konut tasarımından ulaşım stratejilerine, mahalle planlamadan kentsel bölgelendirmeye kadar her şeyde merkezden çıkarmanın vaktinin geldiği açık. Bu şehir plancılarının ve mimarların beyaz, sakat olmayan, trans olmayan erkeği varsayılan özne olarak alamayacağı ve diğer herkesi normun varyasyonu olarak düşünemeyeceği anlamına geliyor. Bunun yerine kenarlar merkez olmalı. Her ne kadar merkeze yakın banliyölerdeki yaşlı bir dulun ve mutenalaştırılan bir mahallede kirada oturan düşük gelirli lezbiyen annelerin hayatları farklı görünecek olsa da, birinin şehir hizmetlerine ve imkânlarına erişimini iyileştirmeye yönelik girişimler, muhtemelen diğerine de yarayacaktır. Erişilebilir ulaşım, karı kürenmiş kaldırımlar, ekonomik konut, güvenli ve temiz umumi tuvaletler, topluluk bahçesine erişim, geçinilebilir asgari ücret ve yemek hazırlama gibi şeyler için ortak alanlar pek çok

türden hanenin üzerindeki yükü hafifletecektir, çevresel sürdürülebilirlik gibi diğer önemli hedeflere de katkıda bulunacağını söylemeye gerek bile yok.

Feminist bir şehir –fiziksel ve sosyal– engellerin ortadan kaldırıldığı, tüm bedenlerin hoş karşılandığı ve barındırıldığı bir yer olmalıdır. Feminist bir şehir, kadınların büyük ölçüde bakım işinden sorumlu olmaya devam etmeleri gerektiğinden değil, şehir bakım işini daha eşit dağıtma potansiyeline sahip olduğundan bakım odaklı olmalıdır. Feminist bir şehir, kadınların her zaman birbirlerini desteklemek için kullandıkları yaratıcı araçlara başvurmalı ve o desteği tam da kent dünyasının dokusuna inşa etmenin yollarını bulmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
ARKADAŞLAR ŞEHRİ

Sex and the City 1998'de ilk kez yayınlandığında, kadınların hem dostluklarını hem de kentteki yaşamlarını sergileyen ilk anaakım, büyük bütçeli televizyon dizisiydi. New York şehrinin aslında "beşinci arkadaş" olduğu fikri hızla bir klişe haline geldi ama seyircilerin sahnenin fondan fazlası olduğunu anladığı açıktı. New York'un kültürü, enerjisi, tehlikesi, heyecanı, pahalılığı, fırsatları ve hayal kırıklıkları Carrie, Miranda, Samantha ve Charlotte'un romantik ilişkilerini, kariyerlerini, ailelerini ve dostluklarını açıkça şekillendiriyordu. Şehir hayatının arkadaşlık bağlarını zorladığı oluyordu. Miranda genişleyen ailesini barındırmak için Manhattan'dan Brooklyn'e taşındığında, arkadaşlarını bir daha hiç göremeyeceğine inanıyordu. Şehrin zorluklarının birbirlerini desteklemek için fırsatlar sunduğu da oluyordu. Carrie'nin kiralık dairesinin olduğu apartman ortak mülkiyete geçtiğinde kaporayı ödemeye gücü yetmez. Nişanlısından yeni ayrılmış olan Charlotte, Carrie'ye Tiffany nişan yüzüğünü verir, böylece Carrie sevdiği evde kalabilir. Bu dört arkadaş ve ayrıcalıklı hayat tarzları şehirlerdeki çoğu kadını temsil etmese de, kurgusal ve bazen fantastik olay örgüleri yine de kadınların arkadaşlıklarının, modern kentli kadının "mücadeleleri" hakkında bir dizi hikâyenin merkezinde yer aldığı kültürel bir ânı mümkün kıldı.

Kadınların dostluklarının gücü, kültürel anlatılarda genellikle ya hafife alınıp baltalanır ya da hepten gözardı edilir. Kadınların şehirdeki yaşamla bağlantılı olarak arkadaşlıklarının önemine değinen çok az örnek vardır. Tüm kusurlarına rağmen *Sex and the City*, hayatlarının diğer yönleri onları dibe çekme tehlikesi yarattığında her bir karakteri su üstünde tutan cankurtaran sandalının arkadaşlık olduğu anafikrinden asla çok fazla uzaklaşmadı. Arkadaşlıklar çok daha sıradan kadınlar için de kentte hayatta kalma kitimizin bir parçasıdır. Kadınların arkadaşlığı, her ne kadar romantik ilişkilere odaklanmak uğruna sıklıkla görmezden gelinse de, kadınların

pek çok şekilde bel bağladıkları etkili bir kuvvettir. Diğer kadınlarla arkadaşlıklar aynı zamanda kadınların şehirle ilişki kurma biçimlerini de şekillendirir.

Bir Yaşam Biçimi Olarak Arkadaşlık

Notes from a Feminist Killjoy adlı kitabında edebiyatçı Erin Wunker, kadınların arkadaşlıklarının besleyici ve dönüştürücü olduğunu keşfediyor. Provokatif bir soru soruyor: "*Bir yaşam biçimi* olarak kadınların arkadaşlığı nasıl görünürdü?"[92] Kadınların arkadaşlığının karmaşıklığını vurgulayan çalışmalar, onun yerine romantik ilişkilere, aile hayatlarına ve hayattaki çarpıcı olaylara odaklanmak üzere kadınların arkadaşlıklarını geçiştiren filmlerden, dizilerden ve kitaplardan daha da nadirdir. Arkadaşlık, asıl aksiyonu ilerletmek için basit bir olay örgüsü veya karakter aracı olarak arka plana itilir. Wunker "o arkadaşlıkları görünmezliğe iten veya radikal potansiyellerinden sıyıran kadın arkadaşlığı temsillerine" direnirsek neler olabileceğini merak eder.[93] Bense acaba kadınların arkadaşlıklarını boş ve harcanabilir gördüğümüzde şehirde olmanın hangi biçimlerinin yok olduğunu veya gözardı edildiğini merak ediyorum.

"Bir yaşam biçimi olarak kadınların arkadaşlığı" ifadesi bende çok derin bir yankı uyandırıyor. Her ne kadar yetişkin yaşamım kariyerime güçlü bir adanmışlık, bir çocuk yetiştirmek, evlilik, boşanma ve çeşitli romantik ilişkilerin yanı sıra bir başka eyalete taşınmayı içeriyor olsa da, diğer kadınlarla arkadaşlıklarım istikrarlı, kalıcı bir nüve ve hatta bazen birbirleriyle yarışan pek çok istek arasında en büyük önceliğim olmuştur. Başlıca iki "kız çetem" beni ben yaptı ve onlardan vazgeçtiğimi düşünemiyorum. Biri şu an yirmi beş yılı devirdi, tüm ilişkilerden daha uzun dayanmış durumda; ebeveynlik deneyimi ve kariyerden daha eski. Emekliliğimi düşündüğümde, etrafımda onların yüzlerini görüyorum. Wunker da arkadaşlıklarından aldığı

92 Erin Wunker, *Notes from a Feminist Killjoy* (Toronto: BookThug, 2016): 117 (vurgu bana ait).
93 Wunker, 117.

destek, bilgi, ilgi ve sevgi dolu eleştiri kümesini düşünüyor ve kadınlar arasındaki arkadaşlıkların "bir dünya yarattığını" söylüyor. Queer teoride dünya yaratmak sadece hetero- ve homonormatiflik, kamusal ile özel vb. yapılara karşı çıkmakla kalmayıp halihazırda planlanmış yolların ötesinde queer, asi, *öteki* dünyaları planlayan yaratıcı, yıkıcı, ütopik ve hatta başarısız performansları, pratikleri, ilişkileri ve düşlemleri içerir.[94] Dünya yaratmak demek, her şeyin *başka türlü* gelişebileceği mekân(ları) hem hayal etme hem de yaratma süreci demektir. Bir yaşam biçimi olarak kadınların arkadaşlığını kuvveden fiile geçirmek bence bir dünya yaratma eylemidir.

Kadınların arkadaşlıkları, genellikle romantik heteroseksüel ilişkilerin ikinci sınıf ikameleri veya örtülü lezbiyen aşkı olarak yanlış anlaşılmaktadır. Kuşkusuz kadınların arkadaşlıklarının, alenen kabul edilemeyecek gerçek lezbiyen ilişkilerin kisvesi olmasının uzun, genellikle gizli bir tarihi vardır. Lezbiyenlik altmetin olmadığında bile, kadınların yakın arkadaşlıkları romantik ilişkilerin ikamesi veya romantik eşlerin (özellikle erkek romantik eşlerin) sağlayamadığı bir şeyi sağlıyor olarak görülebilir. Wunker "tek bir olay örgüsünü –aşk hikâyesi– döndürüp durmanın, o olay örgüsünün tüm tortulu çağrışımlarını beraberinizde sürüklemek anlamına gelmesinden" endişelenir.[95] Görünüşe göre kültürel olarak, ödünç alınmış bir söz dağarına veya yanlış sınıflandırmalara başvurmadan kadınların arkadaşlıklarının hususiyetini ve niteliğini yerli yerince tarif edecek bir dile sahip değiliz.

Daha da sorunlu bir şekilde popüler temsiller şirret, kıskanç, her daim bir kavganın eşiğindeki arkadaşlık klişesi ile aşırı mitleştirilmiş, kederli, gizemli ve bilinmez arkadaşlık klişesi arasında gidip gelmektedir. Wunker ikincisini, "kadın arkadaşlığı söylemleri etrafında ağır, atmosferik baskı" yaratıyor şeklinde tarif eder.[96] *Kötü Feminist* adlı çok satan makale derlemesinde Roxane Gay okurları, "tüm kadın arkadaşlıklarının şirret, zehirleyici veya rekabetçi olmak

94 Lauren Berlant ve Michael Warner, "Sex in Public", *Critical Inquiry*, 24, 2 (Kış 1988): 547–566.

95 Wunker, 142.

96 Wunker, 115.

zorunda olduğu kültürel mitini terk etmeye" çağırır. "Bu mit topuklu ayakkabılar ve çantalar gibi –hoş ama kadınları YAVAŞLATMAYI amaçlıyor."[97] Gay, kadın arkadaşlıkları için, aramıza duvarlar ören ve bağlanma çabalarımıza sürekli zarar veren zararlı mitleri yıkmayı amaçlayan on üç kural belirler. Birinci kuralda bu mitlerin *kadınları yavaşlatmayı* amaçladığını belirtir: Bizi rekabete mahkûm eder, korkudan, kıskançlıktan veya güvensizlikten aramıza hep mesafe koymamıza sebep olur. Güçlerimizi birleştirmemizi; dünyamızı ve kendimizi dönüştürmek açısından arkadaşlığın gücünün farkına varmamızı engeller.

İlk bakışta İtalyan yazar Elena Ferrante'nin, anlatıcı Lenù ile komşusu Lila arasında onlarca yıldır devam eden karmaşık arkadaşlığı ayrıntılı şekilde anlatıp övgü toplayan Napolitan romanları, kadınların arkadaşlığının gizemli ve kederli dünyası mitini sürdürüyor gibi görünebilir. Ancak onların hikâyesi, kızların (ve sonunda kadınların) arkadaşlıklarını bir dünya yaratma gücü olarak kullandıkları anlarla doludur. Bu güç onların hayatlarının, yoksulluk ve karmaşık siyasi iklimin yanı sıra geleneksel toplumsal cinsiyet temelli beklentilere bağlı görünen sınırlarını zorlamalarına imkân verir. Dört romandan ilki olan *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*'da, genç arkadaşlar iç karartıcı, işçi sınıfı Napoli mahallelerinden denize giderler. Yol uzundur ama anlatıcı Lenù yılmaz:

> Özgür olmanın verdiği hazzı düşündüğümde, günün nasıl başladığını, tünelden çıkıp kendimizi göz alabildiğine uzanıp giden bir yolda buluşumuzu düşünürüm... sonuna kadar gidebilirseniz denize varırsınız. Kendimi keyifle bilinmeyene açık hissediyordum.... kısa otların sardığı yıkık duvarlar, şiveli seslerin geldiği, bazen bir feryadın koptuğu alçak yapılar arasında uzun süre yürüdük.... birbirimizin elini tuttuk, yan yana yürüdük.[98]

97 Roxane Gay, *Bad Feminist* (New York: Harper Collins, 2014): 47. [Türkçesi: *Kötü Feminist*, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul: Martı, 2019].

98 Elena Ferrante, *My Brilliant Friend* (New York: Europa Editions, 2011), bölüm 16, Kobo [Türkçesi: *Benim Olağanüstü Akıllı Arkadaşım*, çev. Eren Cendey, İstanbul: Everest, 2018].

Yeni deneyimler arayışıyla yabancı olana cüret ederek, deniz havasını tatmayı ve Ferrante'nin sadece "mahalle" olarak bahsettiği yerin ötesindeki dünyaya göz atmayı arzulayan iki kız çocuğu ailelerine yalan söyler ve hazırlıksız bir şekilde bilinmeyene dalarlar. Lila ile Lenù'nun naiflikleri ve birbirlerine duydukları güven bana, arkadaşlarımla ailelerimizin kurallarına karşı çıkıp kendi şehir maceralarımıza balıklama atladığımız pek çok ânı hatırlatıyor.

On beş yaşımızdayken arkadaşım Sally ve ben, *The Rocky Horror Picture Show*'un dönemin Bloor Cinema'sındaki gece yarısı gösterimine gitmek için kaçıp şehir merkezine gitmiştik. Ebeveynlerim şehir dışındaydı ve geceyi Sallylerde geçiriyor olmam gerekiyordu. Filme eşlik eden gürültülü canlı şov sırasında bir an, geri kalan paramızı ve dolayısıyla banliyölerdeki evimize gitme şansını kaybettik. Işıklar yandıktan ve sinema salonunun yapış yapış yerlerini biraz aradıktan sonra şansımız olmadığını fark ettik ve gecenin ikisinde Toronto'nun serin bahar havasına çıktık. Şehrin bir şekilde bize bakacağından emin bir şekilde, Yonge Caddesi'ne gitmeye karar verdik. Sally'nin cebinde kalan yaklaşık iki doların sıcak çikolata alıp yirmi dört saat açık bir kahvecide oturmaya yeteceğini düşündük. Sabah Union İstasyonuna yürüyüp, bir banliyö trenine sızacak, biletçinin gelmemesini umacaktık. Paramızı kaybetmiş olmamıza canımız sıkılmış olsa da son derece soğukkanlıydık. Birlikteyken korkacak hiçbir şey yoktu.

Üzerinden yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra detaylar bulanık olsa da umduğumuz gibi doğruca Yonge Caddesi'ne gidebildiğimizi sanmıyorum. Önce yanlış yönde otostop çektik, sonra şehirde yaşayan, belli ki ebeveynlerinin denetiminde olmayan iki ergen oğlanla sohbet etmeye başladık. Dörtlü bir grup olarak, geceyi Yonge Caddesi'nde bir aşağı bir yukarı dolaşarak, Coffee Time'da ve McDonald's'ta otururak ve merdiven boşluğuna saklanabileceğimiz ofis binalarına sızarak geçirdik. Bir kahvecide evsiz bir sanatçı portrelerimizi yaptı; kulüpten çıkarken tartışan bir çiftin kavgasını böldük; en sevdiğimiz konser yerine –Mason Tapınağı'na– gittik ve küçük bir parkta oturup en sevdiğimiz müzik gruplarından konuştuk. Sabah yeni arka-

daşlarımız bize metro jetonu aldı ve görünüşe göre gerçek bir ilgiden çok bir mecburiyet hissiyle telefon numaralarımızı istedikten sonra bizi batıya doğru giden bir trene bindirip yolcu ettiler.

Sonrasında, tüm gece sanki bir rüya gibi geldi, sadece Sally ve benim inanacağım, inanması zor bir hikâye. Elbette ebeveynlerimize ve kardeşlerimize hiçbir şey anlatamazdık ve tüm tuhaf gece bir anda sırrımız oldu. Bu olaydan o kadar az bahsettik ki Sally ve ben liseden mezun olup birbirimizin hayatlarından çıktıktan sonra, o geceyi neredeyse bir daha hiç düşünmedim. Tekrar hatırladığımda her şeyi uydurup uydurmadığımı merak ettim. Ama evsiz ressamdan satın aldığımız, McDonald's servis altlığına siyah kalemle alelacele çizilmiş portre o sıradaki günlüğüme yapıştırılmış bir şekilde bende duruyor.

Kurgusal Napoli'ye dönersek, Lila ve Lenù'nun arayışı neticede onları denize götürmedi. Kızlar mahallenin sınırına geldiklerinde işler değişir. Çöple ve ilgisiz yabancılarla dolu "harabe bir araziye" girerler. Hava kararır ve gök gürlemesiyle yağmur başlar. Lila'nın ısrarıyla eve geri koşarlar. Lenù'nun ailesi endişelenmiştir, onu döverler. Lenù, Lila'nın en başından beri yolculuğun başarısız olmasını isteyip istemediğini merak etmeye başlar (arkadaşlık karmaşıktır, hatırladınız mı?). Her halükârda hevesli maceraları planladıkları gibi gitmez. Ama Lenù'nun Lila yanında olduğu sürece ufkunun önceden olduğundan çok daha fazla genişlediği hissi devam eder.[99]

Sally ve ben ailelerimizden gerçeğin tamamını saklamayı başardık, ama ebeveynlerim nerede uyuduğumuz konusunun basbayağı yalan olduğunu anladı ve bu nedenle azar işittim. Ne azarlanmak ne de gecenin kendisinin gülünçlüğü gelecekte kuralları çiğnememizi engelledi. Makul bir yetişkin olarak geriye dönüp "Saçmaydı! Ne düşünüyorduk? Birinin bizi öldürmemiş olması mucize!" demem gerekiyor. Ama bunun yerine gençlikteki arkadaşlığımızın şehri tamamen farklı bir şekilde deneyimlememize, kendi sınırlarımızı test etmemize ve şehrin bize göre bir yer olabileceğine dair bir anlayış geliştirme-

99 Ferrante.

mize imkân verdiği bir an olarak görmekten kendimi alamıyorum. Hayatlarımızda idareyi ele aldığımız bu anlar mümkündü; çünkü birbirimize güvenebileceğimizden hiç şüphe duymadık. Kimsenin arkada bırakılmayacağını veya ispiyonlanmayacağını biliyorduk. Arkadaşlık, bizim için şehirde özgürlüğü mümkün kıldı. Buna karşılık, şehrin sokakları bağımızı güçlendirdi. Bunun tek sebebi isyan edip kuralları çiğnememiz değildi. Gece şehirde yer kaplamak –toplumsal normlara ve cinsiyetçi hareket sınırlandırmalarına dayanarak kızların genellikle dışlandığı dönemde kentteki kamusal alanları kullanmak– şekillendirici, hatta belki dönüştürücü bir deneyimdi.

Kızlar Kenti

Şehir merkezindeki gecemiz, bir filmde veya televizyon dizisinde görebileceğiniz türden bir ergen kız hikâyesi değil. 1980'lerin ve 1990'ların başlıca ergen filmleri üzerine çalışmasında feminist coğrafyacı Alison Bain, filmlerin "kızların kültürünün yatak odasının ötesine geçmediği görüşünü" yeniden ürettiğini saptadı.[100] Başkalarının yanı sıra aralarında *Fast Times at Ridgemont High* [*Ridgemont Lisesi'nde Hızlı Günler*], *Clueless* [*Fırlama Kızlar*], *Sixteen Candles* [*On Altıncı Doğum Günüm*] ve *Heathers*'ın [*Heather'lar*] da bulunduğu bu popüler filmlerde, yarı özel okulun tuvaletlerine sürekli yer verilse de, kızların yatak odaları kızlar arasındaki arkadaşlık ve etkileşim sahnelerinin başlıca mekânıdır. Kamusal alanlarda, özellikle kentsel alanlarda kızlar, ya buluşma sırasında ya da sosyal etkinliklerde oğlanların "uzantıları" olarak tasvir edilir. Kentsel alanlar neredeyse hiç yoktur. Bain, kızların eril şiddete ve toplumsal denetime isyanının filmin aleni teması olduğu *Foxfire* gibi filmler haricinde, "kızların buluşma yeri olarak kavşaklar veya sokak köşelerine dair çok az sinemasal içerik olduğunu" tespit etti.[101] Şehir,

100 Alison L. Bain "White Western Teenage Girls and Urban Space: Challenging Hollywood's Representations", *Gender, Place and Culture*, 10, 3 (2003): 204.
101 Bain, 206.

anaakım film yapımcılarının genç kızların birbirleriyle etkileşime girdikleri, ilişki kurdukları ve alan sahiplendiklerini düşündükleri bir yer gibi görünmüyor.

Bu filmlerde gençlerin sosyal grupları içinde çok az ırksal veya sınıfsal çeşitliliğe yer verilmesi, her zaman beyaz karakterlere odaklanılması belki de şaşırtıcı değildir. Irksal görünmezlik, çeşitliliğin var olduğunu farz ettiğimiz yere işaret edebilir ki evin özel alanları veya varlıklı banliyöler bu yerlerden değildir. 2016 tarihli *The Fits* (Cincinnati) veya 2000'lerin *Our Song* (Brooklyn) gibi Siyah ve Latin kızları ve arkadaşlıklarını konu alan filmler daha çok şehirlerde geçiyor gibi görünüyor. *Our Song*'daki kızlar, asbestten dolayı liselerinin kapatılması, şiddet içeren suç tehdidiyle yaşamak ve ekonomik sağlık hizmetlerinden mahrum kalmak gibi beyaz olmayan kızların karşı karşıya geldiği gündelik kentsel sorunlarla mücadele ediyor. Bando takımları yoluyla birbirlerine tutunmaya çalışıyorlar ama koşullarının onları ayrı düşüreceği bir gelecek ihtimaliyle karşı karşıyalar.

Kızların ve genç kadınların ihtiyaçları ile istekleri, filmlerin dışında mimaride ve planlamada da neredeyse tamamen gözardı ediliyor. Topluluklar "gençler için alanlar yaratılmasını" savunduğunda, öne sürdükleri alanlar kaykay parkları, basketbol sahaları ve hokey pistleri oluyor. Diğer bir deyişle, oğlan kullanıcılar düşünülerek akla gelen alanlar ve kızların erişim, kabul ve güvenlik bulmakta sıkıntı yaşadıkları yerler. İsveçli mimarlık firması White Arkitekter, kamusal alan maketlerini tasarlamak için gerçekten genç kızlara yaklaştığında, kızlar "birlikte yüz yüze oturulacak, havadan ve rüzgârdan korunaklı, ille de [metinden aynen] görülmeden görülebilen, daraltıcı olmadan bir mahremiyet hissi yaşanabilen ve en önemlisi şehirlerinde bir iz bırakabilecekleri yerlerden" bahsettiler.[102]

İhtiyaçlarına ilgi gösterilmemesine rağmen kızlar kentsel alanları hem de çok çeşitli yaratıcı şekillerde kullanıyorlar. Coğrafyacı Mary Thomas, kızların şehirlerde kamusal alanı nasıl kullandıklarını araştırıyor, çeşitli tüketim alanlarında "takılma" kalıplarıyla toplumsal

102 Rachel Kaufman, "Architects Ask: Where Are the Spaces for Teen Girls?", *NextCity*, 3 Temmuz 2018, https://nextcity.org/daily/entry/architects-ask-where-are-the-spaces-for-teen-girls.

cinsiyet temelli normlara nasıl direndiklerini ve aynı zamanda nasıl yeniden ürettiklerini sorguluyor.[103] Oğlanlardan daha çok mekânsal denetime tabi olan kızlar, zaman geçirecek yerler bulmak için uğraşıyorlar. Yetişkin gözetiminden kaçınmak ve keşfe çıkmak için izin almak üzere, kızların yalnız gezmesi konusundaki ebeveyn korkularını hafifletmek için arkadaşlığın gücünü kullanmak da dahil, kendi stratejilerini geliştirmek zorundalar. Kızlar şehirde doğrudan hak iddia etmek için bile birlikte çalışabiliyorlar. Örneğin, Hanoi'deki kızlar "otobüs şoförlerini ve yolcuları, kızların toplu taşımada tacizden nasıl korunacağı hakkında eğitim dergileri" çıkarmak için bir kolektif kurdu. Kampala'da bir gençlik kolektifi, kızların okula veya işe gitmeye devam edebilmesini sağlamak için şehirde hijyenin yanı sıra sokaklarda rahatlıkla yürüyebilecekleri bir altyapıyı iyileştirmeye çabaladı.[104]

Kızların kentsel alanı aktif bir şekilde ele geçirip damga vurmadığı fikrini kelimenin tam manasıyla tarumar eden film, *Our Song*'un yönetmeni Jim McKay tarafından yönetilen 1996 tarihli *Girls Town*'dı.[105] Belki de ironik bir şekilde, bu filmi yalnız izledim ama çıktığımda kız arkadaşlarımı bulmaya ve ataerkilliği bir beyzbol sopasıyla parçalamaya hazırdım. Posterde yazan slogan "Burası 90210 değil" idi. 1990'lardaki popüler *Beverly Hills 90210* dizisinde tasvir edilen gençlerin imtiyazlı ve sansasyonel hayatlarından çok farklı bir şekilde *Girls Town*'ın kızları istismarcı ailelerle, şiddet uygulayan oğlanlarla, yoksullukla, ergen ebeveynlikle ve görünüşe göre karanlık bir gelecekle mücadele ediyorlardı. *Girls Town*'ın oyuncu kadrosu ırksal açıdan *90210*'dan çok daha çeşitliydi ve karakterler Rodeo Drive'a hiç benzemeyen belirsiz bir şehir içi mahallede işçi sınıfı hayatı sürüyordu. *Girls Town* ile *90210* karşılaştırmasıyla yapılan kasıtlı ayrım aynı zamanda kadınların arkadaşlıklarının son derece farklı tasvirlerini de içeriyor.

103 Mary E. Thomas, "Girls, Consumption Space and the Contradictions of Hanging Out in the City", *Social & Cultural Geography*, 6, 4 (2005): 587–605.

104 Plan International, *Unsafe in the City: The Everyday Experiences of Girls and Young Women* (Surrey: Plan International, 2018).

105 *Girls Town* (1996) Yön.: Jim McKay, ABD.

İstisnalar olsa da, *90210*'daki arkadaşlıklar genellikle kıskançlık, hainlik, züppelik ve acımasızlık klişelerine maruz kalıyor. Müttefik oldukları kadar düşman da olan Brenda ve Kelly gibi karakterler mütemadiyen oğlanlar, popülerlik ve statü konusunda rekabet halindelerdi. *Girls Town* farklıydı ve genç kadınların birbirlerine son derece sadık olarak tasvir edildiğini görmek o dönemde aklımı başımdan almıştı. Lily Taylor, Bruklin Harris ve Anna Grace'in düşüşteki bir pas kuşağı* şehrinde lise son sınıf öğrencileri olarak başrolleri paylaştığı film, üç kızı, arkadaşları Nikki'nin intiharı sonrasında yalpalarken takip eder. İntiharın üstesinden gelmeye çalışırken, Nikki'nin tecavüze uğradığını öğrenirler. Grup bu yeni gerçeği hazmederken (Grace'in canlandırdığı) Emma, yakın zamanda bir buluşmada cinsel saldırıya uğradığını açıklar. Öfke ve kederle dolan arkadaşlar onlara yanlış yapan erkeklerden intikam alma sözü verir. Aynı zamanda gündelik hayatın zorluklarıyla uğraşırken ve içinden çıkılmaz gibi görünen durumları idare etme çabalarında birbirlerine destek olurlar.

Kızlar önce Nikki'nin anısına bir duvar resmi boyayarak alanı sahiplenirler. Graffiti sıklıkla genç kentli erkeklerle ilişkilendirilir ama burada genç kadınlar şehrin bir parçasını alıp bir anıt yaratırlar, Nikki'yi intihara sürükleyen cinsel saldırıyı unutmayı reddederler. Fakat duvar resmini yapmak öfkelerini yatıştırmaz. Genellikle takıldıkları beyzbol sahasının yedek kulübesine (çoğunlukla erkek egemen bir diğer alan) gizlenen Emma'nın arkadaşları Patti (Taylor) ve Angela (Harris), Emma'ya tecavüz eden kişinin –bir başka lise öğrencisi– hiçbir bedel ödemeden okul ve spor hayatına öylece geri dönemeyeceğine karar verirler. Okulun park yerindeki arabasını mahvederler ve üzerine "tecavüzcü" yazarlar. Son olarak, arkadaşları Nikki'ye tecavüz eden işyerinden daha yaşlı bir erkekle yüzleşmeleri gerektiğine karar verirler. Kızlar, kendini beğenmiş ve umursamaz olan bu adamın arkadaşlarına ne yaptığını anlamasını sağlamalıdır.

* ABD'de özellikle ağır sanayi bölgelerinin yer aldığı kuzey ve kuzeydoğu kesimleri için kullanılan ifade. (ç.n.)

Pretty in Pink [*Pembe Güzellik*] gibi sevdiğim diğer gençlik filmlerinin aksine *Girls Town* kurtarıcı bir aşk veya zorlu hayat koşullarından kurtuluş sunmuyordu. Benim açımdan kabaran bir öfkeyi resmediyor; kayıtsız ve sıklıkla hasmane olan bir şehirde görülme ve duyulma ihtiyacımı doğruluyordu. Film ayrıca üniversitede kadınlarla kurduğum sıkı arkadaşlıklarımın bu hisleri ifade etmek açısından elzem olacağını teyit etti.

Gerçi banliyölerde yaşarken, kendi *Girls Town* kız çetem olacak kadınlarla tanışmadan önce, arkadaşlarım ve ben kendimizi ifade edecek alanlar bulmaya çabaladık. Ailelerimizin henüz vermek istemediği özgürlükleri istiyorduk ama çocukken ve gençlik öncesinde takıldığımız alanlar –yatak odaları, bodrumlar ve tuvaletler– çok sıkıcı, çok kısıtlayıcı, gerçek dünyadan çok kopuktu. Kızlar kendilerine sunulan sınırlı alanlarla idare etmeyi öğrenmek zorundaydılar. Banliyöde geçen gençliğimde o alan alışveriş merkeziydi.

Kolaylıkla erişiliyor, ebeveynlerimizin sorgulamalarına yol açmıyordu ve her zaman sıcak ve güvenliydi. Mississauga'da sürekli büyüyen alışveriş merkezlerinin karışık koridorlarında dolaşarak kaç saat harcadım bilmiyorum. Mississauga'nın boyutu ve büyüme oranı göz önüne alındığında sanırım seçeneklerimiz olması açısından şanslıydık. Bain'in çalışması, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, alışveriş merkezinin gençlik filmlerinde sahne olarak bolca kullanıldığını saptadı.[106] Alışveriş merkezinin doğal homojenliğine rağmen, satın almaya gücümüzün yetmeyeceği şeylere bakarak, uygun kıyafetlere ve ayakkabılara sahip olsak nasıl havalı kişiler olacağımızı hayal ederek kendimizi eğlendirirdik. Merdiven boşluklarında, köşelerde ve servis koridorlarında kendimize ait alanlar yaratmanın yollarını bulduk. En yakın arkadaşım Erika ile aynı okula gitmiyorduk, bu yüzden alışveriş merkezi telefonla konuşmak yerine gerçekten birlikte olabileceğimiz yerdi. Ama büyüdükçe, alışveriş merkezi değişen kimliklerimizi yansıtmaz oldu. Kendimizi banliyöde yaşayan Yahudi kızlar olmaktan fazlası olarak tanımlamaya başlamamıza imkân verecek alanlar, tarzlar ve insanlar bulmalıydık.

106 Bain, "White Western Teenage Girls."

Alışveriş merkezi her zamanki alanımız idiyse –erişmesi kolaydı, ailelerimiz bizi oraya birkaç saatliğine bırakmaktan memnundu– o halde komşu dediğimiz Toronto şehir merkezi emelimizdi. Bir banliyö trenine atlayabilir ve yaklaşık yarım saat içinde, Toronto'nun başlıca alışveriş ve turist bölgesi olan Yonge Caddesi'nin bir ucunda olurduk. Devasa Eaton Merkezi adlı alıveriş merkezine gitme macerasına da atılabilirdik ama bizim hedefimiz Yonge ve Queen sokaklarındaki eskici, ikinci el plak, poster ve esrar aksesuarları dükkânlarıydı. 1990'ların başında Yonge ve Queen banliyödeki tanıdık manzaralarımızdan hiçbirine benzemiyordu. Mutenalaştırma öncesinde, ikinci el eşyalar ve ordudan kalan malzemeleri satan dükkânlar hüküm sürüyordu. *Punk* çocuklar merdivenlerde takılır, gözalıcı bir şekilde alışveriş yapanlara bakarlardı. Henüz gücümüzün yetmediği Doc Martens'e iç çekerek bakardık ve annelerimizin kaşlarını çattıracak yırtık kotları ve erkek tişörtlerini didik didik ederdik. Yabancılardan aslında içmediğimiz sigaraları otlanırdık ve alışveriş merkezinin floresan lambalarının altındansa bu pis kaldırımlara aitmişiz gibi davranmaya çalışırdık.

Tabii ki tüm bunlar şimdi klişe gibi geliyor. Benzersiz değildik. Her yerdeki banliyö kızları uyum sağlama baskılarını geri püskürtmenin yollarını ararlar. Çoğu genç gibi biz de kendimizi çözmeye çalışıyorduk ve "farklı" alanlar kendi kendimizi ifade edeceğimiz yeni anlar yaratmamıza yardımcı oluyordu. Gill Valentine yetişkinlerle gençlerin alanlarını karşılaştırdığı araştırmasında, kızların paradoksal olarak şehir sokakları gibi kamusal alanları "özel" olarak tanımladığını, çünkü bu alanların onlara ebeveynlerin, öğretmenlerin ve diğer bakıcıların gözetleyen bakışlarından uzak bir anonimlik imkânı verdiğini saptadı.[107] Ev garip bir şekilde daha çok kamusal alan gibiydi, çünkü kızlar burada yatak odalarında ve eşyalarında bir mahremiyet veya kontrol hissi hissetmiyordu.

Gençliğimde, Toronto şehir merkezinin paradoksal mahremiyeti arkadaşlarıma ve bana evde surat asılan veya yasaklanan kim-

107 Gill Valentine, "Children Should Be Seen and Not Heard: The Production and Transgression of Adults' Public Space", *Urban Geography*, 17 (1996): 205–220.

likleri keşfetme imkânı tanıdı. Tanıdığımız hiç kimse tarafından görülmemizin mümkün olmadığı şehirde maceraya atılmak, bir süreliğine tuhaf veya kaba veya sadece öfkeli olabileceğimiz anlamına geliyordu. Ama bunu yapmak için her zaman arkadaşlarımızın varlığına ve desteğine ihtiyacımız vardı. Toronto bana asla korkutucu görünmedi ama yeni yerlere gitme, farklı kıyafetler giyme ve garip insanlarla konuşma cesareti yalnızca kız arkadaşların cesaretlendirmesiyle gelebilirdi. Arkadaşınız Kensington Pazarı'nın tütsü kokulu ikinci el mağazalarında şekil alan yeni karakterinizi hayata geçirmenize yardımcı olurdu ve sonra satın aldığınız ebeveyn-dostu olmayan eşyalarınızı Pazartesi sabahı okul tuvaletine gizlice sokana kadar bodrumunda saklardı. Kadınların sadık arkadaşlığı, o zaman halen bir şekilde zorlu olan şehrin elektriğiyle birleştiğinde, banliyö kızlığından çıkıp olmayı çok istediğimiz genç bağımsız kadınlar olmamızı sağlayan tesirli bir kokteyldi.

Girls Town gibi 1996 tarihli *Foxfire* da liseli kızların topluca ataerkil şiddete direnişlerini ve toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve cinsellik sınırlamalarına karşı çıkışlarını konu alır. Her iki film de aynı zamanda kızları, erkeklerin uzantısı olarak değil "etraflarındaki sokak yaşamına katılan" insanlar olarak, şehirde yabancılık çekmeyen kişiler olarak gösterir.[108] *Foxfire*'da "kızlar Portland sokaklarını gülerek, konuşarak, içki ve sigara içerek ve tenha arka sokaklar ile işlek olmayan yolları keşfederken fotoğraf çekerek dolaşır."[109] *Girls Town*'daki gibi *Foxfire*'daki kız çetesi de istismarcı erkeklere karşı durmak için bir araya gelir. Yalnız asi Legs'den (son derece karizmatik Angelina Jolie) ilham alan kızlar bir öğretmeni döver ve (Hedy Burress'in canlandırdığı) esas kız Maddie'yi tecavüz etmekle tehdit eden oğlanların arabasını parçalarlar. Son sahnede Maddie önceden tırmanmaya çok korktuğu, nehrin üzerindeki bir köprünün kirişlerine çıkar. Legs ve diğer kızlarla olan dönüştürücü arkadaşlığı Maddie'ye korkularıyla yüzleşmesi ve cesaret göstermesi için ilham verir. Kollarını iki yana açan Maddie şehir ayaklarının altında uzanırken korkusuzca dimdik durur.

108 Bain, "White Western Teenage Girls", 206.
109 Bain, 206.

Genç kızların ve arkadaşlarının yer edinme biçimleri genellikle övgüden ziyade alay konusu olmaktadır. Boş, çocukça cahilce bulunan zevkleri ve tutkularıyla dalga geçilir. Alışveriş merkezlerindeki yemek katlarını ele geçirmeleri, tuvalete topluca gitmeleri ve süreğen pijama partileri aynı derecede hem sinir bozucu hem de gizemli olarak tasvir edilir. Ergen kızlarla ve ilgileri, arzuları ve hobileriyle sürekli alay eden bir kültürde kızların topluca dünyalarını, bilhassa kentsel dünyalarını şekillendirme, dönüştürme ve yeniden oluşturma biçimlerini hayalinde canlandırmak veya anlamak için çok az kaynak vardır. Bain'in gençlik filmlerine bakışı, "tek başına genç kadınların nadiren alanı dönüştürüyor, ele geçiriyor veya işgal ediyor olarak tasvir edildiğini" gösterdi.[110] Bain bu nedenle "ergen kızların alanı dönüştürme fırsatının güçlenmeyle mi ve yetişkin dünyasında alanda hak iddia etmek ve kontrol etmek üzere itaatsizlik eylemleriyle mi olacağının halen yeterince araştırılmadığından" yakınır.[111]

Girls Town ile *Foxfire*'da, kızların "bir yaşam biçimi olarak kadınların arkadaşlığına bağlılığı", cinsel şiddetin gölgesi her daim oradayken erkek egemen, tehditkâr bir ortamda yavaş yavaş daha fazla güven, güç ve kontrol kazandıkları şehir sokaklarında sahnelenir. Kentsel alanlarda kızların bir araya gelmesi şehrin kime göre olduğu algısına meydan okur. Terk edilmiş veya eril alanları ele geçirerek, grafitiyle izlerini bırakarak ve zaman zaman kendi kendilerine şiddet yaratarak, "camdan ve taştan ataerkillik" olarak şehir, bir olasılık alanı dahilinde yeniden tasarlanır.[112] Kızların uygunsuz addedildikleri bir yer olan şehir sokaklarındaki varlıkları, kızların yetişkinlerin hâkimiyetindeki, ataerkil bir toplum içindeki muhtelif kontrol biçimlerine direnme repertuarlarının bir parçası olarak görülebilir ve görülmelidir.

110 Bain, 209.
111 Bain, 209.
112 Darke, "The Man-Shaped City."

Arkadaşlıklar ve Özgürlük

Bu filmler, bulmak ve kurmak istediğim türden sağlam kadın arkadaşlıklarını örnekliyordu. On sekiz yaşımda Toronto Üniversitesi'ne gitmek üzere şehre taşındığımda, lisedeki arkadaşlıklarımın çoğu solmaya başlamıştı. Neyse ki, hemen karma yurttaki oda arkadaşım Jill ile ve yan odadaki Kate ile tanıştım. Jill ve ben aşırı havalı Kate'in aslında banliyölerden yeni gelmiş bir başka birinci sınıf öğrencisi olduğunu öğrenir öğrenmez, ayrılmaz bir üçlü olduk. Hepimiz yaşamımızın büyük bir bölümünü Toronto yakınlarında geçirmiş olsak da, gelişen arkadaşlığımız bizi farklı alanlara ve şehri keşfetmenin farklı biçimlerine sevk etti.

Doğrudan ebeveyn gözetimi olmamasından ve yeni kavuştuğumuz kendi planlarımızı yapma, yeni yerler keşfetme ve şehrin gece hayatının tadını çıkarma özgürlüğüyle mest olmuştuk. Arka sokaklara açılan kapıları olan, dumanaltı kahvehanelerde takıldık, ödevlerimizi de yanımızda sürükledik ama çoğunlukla saatlerimizi birbirimiz hakkında her şeyi öğrenmeye harcadık. Sadece radyoda adını duyduğum *Lee's Palace*, *Sneaky Dees* ve *Sanctuary* gibi ikonik kulüpler artık düzenli olarak haftasonu güzergâhımızın parçasıydı. Ömrü hayatımızda ilk kez yasak yoktu.

Bu asla korkmadığımız anlamına gelmiyordu. Hatta, özgürleşme alanı olarak şehir ile tehlike alanı olarak şehir arasındaki gerilim önemli bir yer tutuyordu. Bu gerilimin arkadaşlığımızın büyümesine ve sağlamlaşmasına devasa bir etkisi oldu. Pek de yetişkin sayılamayacak genç kadınlar olarak ebeveynlerimizin ve toplumun yabancılar, kentsel alanlar ve herkesçe bilinen "karanlık arka sokaklar" hakkında içimize işlemiş bir dolu mesajıyla yüklüydük. Her ne kadar bu mesajlar derinlemesine içselleştirilmiş olsa da, bunların eylemsel yönleri olduğunu da fark ettim. Korku düzeylerimiz gerçeklerle tam olarak örtüşmüyordu. Daha çok, cinsiyet temelli sosyalleşmemize paralel olarak, alışkanlıkla emniyet ve önlem eylemleri *icra ediyorduk*.

Herkesin cep telefonu olmasından çok önce, hiç kimsenin gece yalnız yürümek zorunda kalmamasını sağlamak üzere çeşitli kü-

çük rutinler uydurmak zorundaydık. Örneğin, eğer eve gitmek için metroyu kullanıyorsam, St. George İstasyonu'nda indiğimde ankesörlü telefondan Jill'i aramam, onun ve Kate'in birlikte yürüyerek gelmesini beklemem gerekiyordu ve ondan sonra üçümüz –artık zarar görmezdik– yurda yürürdük. Unutursam endişelenirlerdi. Bir dahaki sefere hatırlama sözleri verilirdi.

Bu ufak tefek geldiğini bildirme taktikleri kendiliğinden gelişmişti; kadın olmanın varsayılan ve tamamen normalleştirilmiş parçasıydı. Kayleen Schaefer *Text Me When You Get Home: The Evolution and Triumph of Modern Female Friendship* [*Eve Varınca Mesaj At: Modern Kadın Arkadaşlığının Evrimi ve Zaferi*] adlı son kitabında, "eve varınca mesaj at" ifadesinin kadınların arkadaşlıklarında ne işe yaradığı hakkında yazar:

> Brooklyn'de birkaç blok ötede yaşayan en iyi arkadaşım Ruthie ve ben bunu bu türden gecelerden sonra birbirimize söyleriz. Birimiz "seni seviyorum" der. Diğerimiz "eve varınca mesaj at" der. Aynı şeyi söylüyoruz. (...) Erkekler arkadaşlarına eve varınca mesaj atmalarını söylemezler.[113]

Schaefer bunun tamamen emniyetle ilgili olmadığını açıklar. Bu birbirimizle dayanışma gösterme, yalnız gezen her kadının karşılaşması muhtemel olan her tür riskin ve rahatsızlığın karşılıklı farkında olma biçimimizdir. Mesaj atmayı bu şekilde hatırlatma, arkadaşlarınızın telefonlarına bakıyor olacağını veya gelip sizi kulüpten veya metro istasyonundan almak için bir ekip toplayacaklarını bilmek, bir bağlantı ağı oluşturma eylemidir. Schaefer bu ağın "kadınların birbirlerine *her zaman yanındayım. Gittiğinde seni unutmayacağım* deme yolu" olduğunu yazar. Yıllar sonra bile, Jill ve ben birşeyler içmek için buluşup sonra farklı yönlerdeki evlerimize yöneldiğimizde, metro platformunda birbirimizin tam karşısında durur, tren

113 Kayleen Schaefer, *Text Me When You Get Home: The Evolution and Triumph of Modern Female Friendship* (New York: Dutton/Penguin Random House, 2018), Giriş: Why Women Tell Each Other, Text Me When You Get Home, Kindle.

istasyona gürleyerek gelene kadar mümkün olduğunca uzun süre gözlerimizi birbirimizden ayırmazdık.

Üniversitedeyken bu hantal arama, bekleme, yürüme vb. düzenlemelere sinir olurdum. Yalnızken bile yaptıklarımızın çoğunda çok az risk olduğunu biliyordum. Kadınların kamusal şiddetten, yabancı şiddetinden çok daha fazla özel, yakın birinin şiddeti riskiyle karşı karşıya olduğunu zaten biliyor muydum hatırlayamıyorum ama sanırım içgüdüsel olarak karanlık arka sokakların düzinelerce tecavüzcü barındırmadığını anlıyordum. Dahası, üniversite öğrencileri olarak, şehrin sokaklarından ziyade yurtta saldırıya uğramamız çok daha muhtemeldi.

Buna karşın, birbirimize karşı korumacı davrandığımız için kendimizi suçlamıyorum. Uzun süre korkulan "Scarborough Tecavüzcüsü" daha 1993'te, biz üniversiteye başlamadan bir yıl önce yakalanmıştı. Onun ve karısının işlediği iğrenç suçlar ve ardından gelen, tüm ayrıntıları açık eden dehşet verici duruşmalar en azından 1995 sonuna kadar manşetlerden düşmedi.[114] Çok kısa bir süredir arkadaş olmamıza rağmen birbirimize karşı çok gerçek bir sorumluluk hissi taşıyorduk. Aksine, bizim yurtta kalan erkekler saçma sapan erkeklik yarışlarıyla birbirlerinin canını okumakta kararlı görünüyorlardı, biri hastanelik olana kadar birbirlerinin boğazından aşağı içki döküyor veya sokakta yabancılarla kavga ediyorlardı. Bizim birbirimize mukayyet olma görevimiz, geldiğimizi birbirimize haber vermemiz bazen ne kadar çileden çıkarıcı görünürse görünsün açık ve kesindi.

Beni önemseyen arkadaşlarım olduğu için minnettardım. Dışarı çıktığımız her geceden sonra, taksi şoförlerine artakalan bozuk paraları kabul etmesi için yalvarmamız gerekse bile birbirimizi eve bırakmayı becerdik. Dirseklerimizi ve ayaklarımızı doğru şekilde kullanarak gece kulüplerinde tacizcileri geri püskürttük. Banliyölere yapılan gergin aile ziyaretlerinin ardından birbirimize çay ve kurabiyelerle kucak açtık. Düşmelerden, bisiklet kazalarından ve mide enfeksiyonlarından sonra birbirimizi hastaneye taşıdık. Birbirimizi güvende tut-

114 Paul Bernardo ve Karla Homolka'nın işlediği suçlar kapsamlı bir şekilde belgelenmektedir.

tuk ve dahası yer edinmeyi, karşı koymayı, nasıl görünmemiz veya davranmamız gerektiğine dair sürekli hatırlatmalara rağmen kendimiz olmayı öğrenmekte birbirimize yardımcı olduk. Arkadaşlarım benim sigortam, şehirde hayatta kalma kitimdi. Schaefer arkadaşları için "binene kadar aradığımı bilmediğim cankurtaran sandalı gibiler" der.[115] Arkadaşlarımla olmak fiziksel, duygusal, sözlü olarak çok az yer kaplamam gerektiğine dair derinlemesine yerleşmiş, bilinçsiz inanca karşı çıkmama yardımcı oldu. Yaşadığım düş kırıklıklarını diğer kadınlar yerine okullara, sistemlere ve yapılara yönlendirmeme; güçlü hissetmeme ve daha az korkmama yardımcı oldular. Kısacası kadın arkadaşlığı cankurtaran sandalından fazlasıydı: Güçtü.

Hayatımın o dönemiyle ilişkili duygularım, gerçek hayatta da arkadaş olan Abbi Jacobsen ve Ilana Glazer'ın yazıp oynadığı *Broad City*'yi ne zaman izlesem tekrar canlanıyor. Dizide, Abbi ile Ilana New York'ta yaşıyorlar ve istedikleri işi bulamıyorlar, tehlikeli bir evde kalıyorlar ve her zaman kişisel, romantik, mesleki veya mali bir felaketin eşiğindeler. New York'u sevseler de bu umursamaz, pahalı, çılgın şehirde başarılı olmak için büyük mücadeleler veriyorlar. Barındıkları, hak iddia ettikleri, direndikleri, kaçtıkları ve bazen içine düştükleri şehir alanları ortak hikâyelerinin parçası. *The Guardian*'dan bir eleştirmenin ileri sürdüğü üzere, Abbi ve Ilana "New York'ta birlikte bir varlık yürütüyorlar. Nefret ettikleri işlerde çalışıyor, o kadar da hoşlanmadıkları adamlarla yatıyorlar ve genellikle şehri oyun alanları haline getiriyorlar."[116] Hem gerçek hem de mecazi anlamda her zaman o oyun alanında kendilerini yaralama tehlikesiyle karşı karşıya olan iki kadın birbirlerini her daim destekliyorlar. Onlar birbirlerinin kentteki sigortası.

Broad City, kadınların şehir yaşamları hakkındaki önemli bir hikâyenin, *The Mary Tyler Moore Show*, *Kate and Ally*, *Laverne*

115 Schaefer, *Text Me When You Get Home*.

116 Emily Yoshida, "Broad City: Meet The 21st Century Comedy Queens That Even Hillary Loves", *The Guardian*, 15 Şubat 2016, https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2016/feb/15/broad-city-funniest-comedy-on-tv.

and Shirley ve *Cagney and Lacey* gibi iz bırakan dizilerin anlattığı bir hikâyenin bu bin yıldaki versiyonu. Hepsi de kadınlara dair yenilikçi temsillerinden dolayı alkışlanan diziler olan tüm bu programlarda, kadınların bağımsızlığı ve gelişimi için başlıca yer olarak hem şehir hem de kadınların geleneksel rollerden kurtulmasını sağlayan temel ilişkiler olarak kadim arkadaşlıklar vardı. Bugün, Issa Rae'nin yazıp oynadığı *Insecure*'da Los Angeles, siyah kadınların arkadaşlıklarının, emellerini kösteklemek isteyen ve onları bütün, karmaşık insanlar olarak görmeyi reddeden bir dünyada hayatta kalmaları açısından elzem olan bir hikâye için dekor olarak kullanılıyor. Issa ile en iyi arkadaşı (Yvonne Orji'nin canlandırdığı) Molly, işte ırkçılıkla cinsiyetçiliğin içiçe geçmiş labirentinde, zekâlarına ve yeteneklerine saygı duyan bir sevgili bulmanın zorluklarıyla ve hayatlarındaki büyük değişikliklere rağmen kız çetelerini bir arada tutma zorluğuyla birlikte mücadele ediyorlar. *Broad City*'nin abartılı gülünçlüklerinin aksine *Insecure* global şehirde kalp kırıklığına, ekonomik endişeye ve tatminsizliğe bazen acı verici şekilde gerçekçi bir ışık tutuyor. Ama her iki dizi de arkadaşlığı (ne kadar üzücü olursa olsun) karakterlerinin hayatta kalması adına merkezde tutuyor.

Buna karşılık şehir, kadınların arkadaşlığının gelişmesine ancak kendi koşullarında izin veriyor. *Broad City*'nin enerjik, gürültülü ve sıklıkla gerçek dışı New York'unda şehir, bazen denge ve başarı kazanmaya yönelik bütün çabalarını yutan canlı bir varlık gibi. Yine de, Abbi ve Ilana'nın bir araya gelmesi için her zaman bir yer sağlıyor. Birbirlerine "ölümüne" bağlılıkları her bölüme nüfuz ediyor. Kendilerini genellikle bizzat müsebbibi oldukları absürt durumlarda bulsalar dahi, birbirlerini yargılamadan kurtarmak için her zaman oradalar. *The Guardian*'dan bir başka eleştirmen şaşkınlığını şöyle ifade ediyor:

> Zavallı Ulysses'ten daha fazla kaderin sillesini yiyorlar, bir dizi talihsizlikle New York'un bir köşesinden diğerine sürükleniyorlar ve ölümle burun buruna geliyorlar. Sadece üçüncü sezonun ilk

> bölümünde anahtarlarını rögara düşürüyorlar, geçmekte olan bir metro vagonunun saldırısına uğruyorlar, seyyar tuvalette mahsur kalıyor, bir teslimat kamyonunun arkasında kaçırılıyor ve gezici bir mağazanın kudurmuş debelenen müşteri sürüsünün arasında kalıyorlar.[117]

Ama üstesinden gelmeyi başardıkları her sıkıntı, izleyiciye arkadaşlıklarının derinliğine dair bir başka pencere açmayı amaçlıyor görünüyor. *Broad City* kadınların arkadaşlığına dair olumsuz klişelerin hiçbirini barındırmıyor, tek bir an bile. Bunun yerine, kadınların arkadaşlığının sadakatle çevrelendiğini, hayat boyu sürdüğünü ve sağlam olduğunu görmeye başlıyoruz.

Erin Wunker kadınların arkadaşlığına öncelik vermenin, bunun hakkında yazmanın veya ekrana bunu yansıtmanın bile heteronormatiflik, kapitalizm, üreme emeği ve evcimenliğin sıkı sıkıya örülmüş kumaşını parçalamaya başlayan bir ayaklanma eylemi olduğunu ileri sürüyor.[118] Abbi ve Ilana, Issa ve Molly birlikte mütemadiyen ve kararlı bir şekilde, bazen darmadağanık bir halde yetişkinliğin ve heteroseksüel ilişkilerin normlarına ve standartlarına uymuyorlar. Ama bu başarısızlıkla, arkadaşlıklarının diğer her şeyin etrafında döndüğü eksen olabileceği bir dünya –ve bir şehir– yaratıyorlar.

Şehrin kendisi de kadınların arkadaşlıklarının gelişmesine katkıda bulunabilir. Kadınlar banliyölerde de arkadaş ediniyorlar, o kesin. Ama banliyö manzarasının tasarımı özele, içe dönük bir odaklanmayı teşvik ediyor. Dışarıya çıkmaya gerek kalmadan evden garaja geçerek arabaya binmek, büyük bir eve bakmanın yükü, arka bahçeyi özel bir eğlence alanı olarak kullanmaya teşvik edilmek: Banliyö kadınının yeni arkadaşlar edinme veya eskilere ayak uydurma fırsatı veya ihtiyacı çok az olabilir. Betty Friedan'ın banliyölerin kadınları kasten tecrit ettiği, onları evin iç dünyasına bağlı tuttuğu ve bir yalnızlık ve hatta umutsuzluk hissi yarattığı yönün-

117 Brian Moylan, "Broad City: Season Three of the Comedy is One of the TV Highlights of the Year", *The Guardian*, 16 Şubat 2016, https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2016/feb/17/broad-city-season-three-tv-highlights-of-the-year.

118 Wunker, *Notes*.

deki ısrarını hatırlayın. Kendi deneyimimden hareketle şunu söyleyebilirim ki şehirde yaşamak küçük bir çocuğum varken bile beni kapıdan çıkmaya zorladı. Zemin katta bahçe denebilecek bir alanı bile olmayan küçücük bir dairede yaşarken, yazın her gününü bir anneyle buluşmanın beş veya altısıyla tanışmak anlamına geldiği, mahalledeki parklardan birinde geçirdim. Arkadaşlıklarımız gelişti ve yavaş yavaş çocuklarla birlikte vakit geçirmenin ötesine geçerek akşam yemekleri, sinemalar, partiler ve daha fazlasını içerecek şekilde genişledi. Birbirinin evine uğrayabilme rahatlığı bizi sürekli temas halinde tuttu.

Aynı zamanda üniversitedeki arkadaşlarımla iletişimde kalmaya ve bazı durumlarda yeniden bağlantı kurmaya çalışıyordum. Arkadaşlarım ve ben mezuniyet sonrasında çok farklı deneyimler yaşamış ve hayatın yeni safhalarına atılmış olsak da şehir burada da yardımcı oldu. Artık farklı mahallelerde yaşıyorduk ve yirmilerimiz ve otuzlarımız kesinlikle ne Abbi ve Ilana'nınki kadar tasasız ve enerjikti ne de *Sex and the City*'deki tutkulu kız arkadaşlarınkinin göz alıcılığının yanından geçiyordu. Yine de bir metroyla gidilebilecek kadar yakın olmak, her zaman bir araya gelmenin bir yolunu bulabileceğimizi, belki neticede o kadar da çok şeyin değişmemiş olduğunu hissettiriyordu.

Queer Kadınların Alanları

Bununla beraber takriben son on yılda, kadınların arkadaşlıkları açısından en önemli kentsel alanların bazıları –özellikle lezbiyen veya queer kadınlara hizmet verenler– kayboldu. Tarihsel olarak, gey mahalleleri genellikle genç gey erkeklerin ilgilerine ve hayat tarzlarına odaklanırken, lezbiyenler şehirlerde kendilerine alan bulmak için mücadele etmektedir. Barlar ve kitapçılar gibi lezbiyen dostu alanların kimi zaman bu gey mahallelerinde bulunduğu olur. Öte yandan, Vancouver'deki Commercial Drive ve Montréal'deki Boulevard St. Laurent gibi farklı sokaklar enformel olarak lezbiyen dostu bölgeler

olarak tanınmaya başlar.[119] Julie Podmore'un Montréal araştırmasının gösterdiği üzere, "kentsel boyutta lezbiyen bölgecilik biçimleri, toplulukları ticari yerlerden çok *sosyal ağlarla* oluşturulduğundan görece 'görünmez'dir."[120] Arkadaş bağlantıları queer kadınların kendilerini rahat hissettikleri sokaklar ve mahalleler bulmalarına yardımcı olan "lezbiyen fısıltı gazetesi" için çok önemlidir.

Tamar Rothenberg'in Park Slope, Brooklyn'deki lezbiyen topluluğu ele alan "'Ve iki arkadaşına söyledi:' Kentsel sosyal alan yaratan lezbiyen" adlı araştırmasında, Park Slope'daki belirli yerler, lezbiyenlerin bilinirliği ve sosyalleşmesi açısından önemli alanlar olarak görülmüştür. Bunlar arasında kadınların "Cumartesi veya Pazar günü Yedinci Cadde'de yürümek, pek çok lezbiyen görmek, tanıdıklarıyla karşılaşmak ve kendini rahat hissetmek" diye tarif ettikleri Yedinci Cadde ticari bölgesi de yer alıyordu.[121] Coğrafyacı Gill Valentine ayrıca, açılmaları akabinde aileleri ve diğer arkadaşları tarafından reddedilmiş olabilecek lezbiyenler arasında arkadaşlıkların çok önemli olduğunu yazar. Lezbiyen arkadaşlar ikame aile haline gelirler ve genellikle asıl ailenin yerine getirdiği bakım, destek, kutlama vb. rollerin çoğunu üstlenirler. Valentine'in çalışmasında, kadınlar açıkça lezbiyen bir mekâna ilk ziyaretlerini bir tür farklı bir dünyaya, cesaret ve metanet isteyen bir şekilde geçiş olarak tanımlamıştır.[122]

Gelgelelim, bu mahallelerin ve mekânların çoğu değişimin arifesindeydi. Daha 1970'lerin başında Park Slope mutenalaştırmanın etkilerini hissetmeye başlıyordu. Greenwich Village'de yükselen kiralar Park Slope'un eski ama çekici konut varlığını ve Manhattan'a görece yakınlığını cazip bir alternatif haline getirdi. Düzinelerce

119 Julie Podmore, "Lesbians in the Crowd: Gender, Sexuality and Visibility Along Montréal's Boul. St-Laurent", *Gender, Place & Culture*, 8, 4 (2001): 333–355.

120 Julie Podmore, "Gone 'Underground'? Lesbian Visibility and the Consolidation of Queer Space in Montréal", *Social & Cultural Geography*, 7,4 (2006): 595 (vurgu bana ait).

121 Tamar Rothenberg, "'And She Told Two Friends': Lesbians Creating Urban Social Space", *Mapping Desire: Geographies of Sexualities* içinde, ed. David J. Bell ve Gill Valentine (New York: Routledge, 1995): 157.

122 Gill Valentine, "Desperately Seeking Susan: A Geography of Lesbian Friendships", *Area*, 25, 2 (1993): 109–116.

farklı şehirdeki mutenalaştırma gözlemcisine tanıdık bir kalıpla, alternatif toplulukların varlığı –öğrenciler, sanatçılar, queer bireyler– görünüşe göre mahallelerin metruktan makbul olmaya geçişini tetiklemektedir. İronik bir şekilde, mahalleyi ilk başta "havalı" hale getirenlerin genellikle kalmaya gücü yetmemektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ücret uçurumu ve kadim ayrımcılık sayesinde görece düşük hane gelirleriyle lezbiyenler özellikle yerinden edilme karşısında kolayca yaralanabilir.

Bu gidişat aynı zamanda barlar, kafeler ve kitapçılar gibi ticari alanları da etkilemektedir. Toronto'nun queer haber dergisi, *Xtra* için yakın zamanda çektiği bir videoda film yapımcısı ve DJ Lulu Wei, Toronto'da queer kadınlara ayrılmış alanların tamamen yok olmasını araştırmaya koyuldu. Kanada'nın en büyük gey köyüne ve bir milyon ziyaretçi çeken, dünyaca ünlü, bir ay boyunca süren Onur Haftası kutlamalarına sahip bir şehirde bu nasıl mümkün olabilir? Wei birkaç eski bar sahibiyle, organizatör ve DJ ile görüşür ve hepsi de mutenalaştırmaya, gelir uçurumlarına ve gey köyünde queer kadınları iyi karşılayan mekânların olmamasına işaret eder. DJ Cozmic Cat "iki kadının birlikte daha az gelirinin olacağı, bir kulübe uğramak ve onu açık tutmak için daha az harcanabilir geliri olacağı bir gerçek. Üstelik bu bahsettiğimiz beyaz kadınlar, beyaz olmayanlardan söz etmiyoruz bile" diyor.[123] Köydeki yüksek kiralar nedeniyle Batı'ya doğru itilirken, mutenalaştırma da enselerindeydi. Kondolar, butikler ve anaakım barlar, artık "geleceği parlak" bu semtlerde boy gösterirken, *Less Bar* ve *The Henhouse* gibi queer kadınların mekânları kepenklerini indirdi.

Wei'nin görüştüğü birçok kişi, topluluğun bu kilit alanlarının kaybının yasını tutuyordu. Ancak, lezbiyen mekânlarının ve mahallelerinin hiçbir zaman o kadar da bol olmadığı koşullarda –1990'ların sonunda bile, en sevdiğimiz lezbiyen barı *Slack Alice* (daha sonra adı sadece *Slack's* oldu) köydeki *tek* kadın barıydı– qu-

123 Lulu Wei, "Where Have All the Spaces for Queer Women in Toronto Gone?", *Xtra*, 7 Kasım 2018, https://www.dailyxtra.com/where-have-all-the-spaces-for-queer-women-in-toronto-gone-127717.

eer kadınlar her zaman alan sahiplenmenin yollarını bulmak zorunda.[124] DJ ve organizatör Mavis, anaakım mekânları "queerlerin ele geçirmesi" çağrısında bulunuyor. *The Henhouse*'un eski sahibi Bobby Valen umut olduğunu söylüyor: "Hepimiz daha fazlasını, birlikte olmayı istiyoruz... Bazen bu yer tutmak ve bunun için izin almamak anlamına gelir."[125] Her ne kadar mevcut yerlerin doğası derinlemesine değiştirilmiş olsa da, lezbiyenler ve diğer queer kadınlar, trans ve ikili cinsiyet sistemine uymayan bireyler, kentte hayatta kalma kitlerinin parçası olarak hayat kurtaran arkadaşlıklar edinmenin ve yeni türden yaratıcı ve kapsayıcı alanlar yaratmanın yollarını bulmaya devam ediyorlar.

Sonuna Kadar Arkadaş

Queer olsun olmasın kadınların kentsel yaşamları değişiyor. Kadınlar daha geç evleniyorlar ve aile evinden ayrılmakla uzun vadeli hayat arkadaşlıkları kurmak arasında daha uzun süre bağımsızlıklarını yaşıyorlar. Hiç evlenmeyen kadınların sayısı artıyor. *All the Single Ladies: Unmarried Women and the Rise of an Independent Nation* adlı etkili kitabında Rebecca Traister, kadınların arkadaşlıklarının besleyici rolünü ve artan önemini över: "Kadınların yaşamının büyük ölçüde kabul edilmemiş hakikatlerinden biri, onların başlıca, temel, biçimlendirici ilişkilerinin birbirleriyle olmasının, çocukluğumuzdan beri bize, bizi tamamlayan kişiler olması gerektiği söylenen erkeklerle yaşanması kadar muhtemel olmasıdır."[126]

Traister, kimliklerimiz, rüyalarımız ve hedeflerimizin geleneksel evlilik ve aile ilişkilerinden çok arkadaşlarımızın yanında inşa edildiğini belirtir. Benzer şekilde Schaefer de kadınlarla arkadaşlıklarının "platonik olmaları hariç romantik ilişkilerin tüm emarelerini

124 Erica Lenti, "Slack's Closes Just Before Toronto Pride", *Xtra*, 27 Haziran 2013, https://www.dailyxtra.com/slacks-closes-just-before-toronto-pride-50243.

125 Wei, "Where Have All the Spaces."

126 Rebecca Traister, *All the Single Ladies: Unmarried Women and the Rise of an Independent Nation* (New York: Simon & Schuster, 2016): 97.

taşıdığını" kabul eder. "Ama bunlar aşk hikâyeleridir... diğer kişinin gitmesine izin vermiyoruz."[127] En iyi arkadaşı ve "iş eşi" Phoebe Robinson'un *You Can't Touch My Hair* adlı kitabı için kaleme aldığı önsözde komedyen Jessica Williams şunları söyler:

> Nasıl bir gün geçirdiğimize bağlı olarak hâlâ benden ya Oprah'sı veya Gayle'i olarak bahsediyor. Barlarda bizimle boktan sohbetler yapmakta ısrar eden korkunç heriflere hâlâ *Lütfen toz olun* diyor. (...) Birlikte ilk şovumuz harika bir ilk buluşma gibiydi. O gece sahnede Phoebe'nin benim için çok önemli olan şeyleri dile getirebildiğini fark ettim. Siyah bir kadın *ve* feminist olmanın tam zamanlı bir iş olduğunu. Her ne kadar ikimiz de genellikle D vitamini eksik görünen ve muhtemelen güneşte çok kolay yanan beyaz adamlarla çıksak da #fuckthepatriarchy [#ataerkilliğisiktiret] gibi. Siyahların hayatlarının gerçekten önemli olması gibi.[128]

Kadınların arkadaşlıklarının, (özellikle erkeklerle) sevgili olmanın, müşterek deneyimler ve hatta güçlü bir feminist temel gibi, karşılayamayabileceği şeyleri karşıladığı fark edilmeye başlanıyor. Dahası, şehirler kadınların bu bağlantıları kurup belki de bir ömür boyu sürdürebileceği ortamlar sağlıyor.

Her ne kadar arkadaşlarımla benim için, bitmeyen samimi sohbetler ettiğimiz uzun geceler nadiren yaşansa da, birlikte bir gelecek düşlemeyi bırakmadık. Belki de çoğumuzun hayatımızdaki tüm erkeklerden daha uzun yaşayacağımızı veya hayat boyu eşliğin muhtemel olmadığını ve z kuşağı çocuklarımızın bize bakacağına güvenmenin muhtemelen sağlam bir plan olmadığını sezerek, sık sık yakında aynı huzurevinde yer ayırtmak hakkında şakalar yaparız. Belki eşlerimiz orada, ayrı bir bölümde olacaklar. Hayallerimde, tıpkı Kate ve Jill ile üniversitedeki yurt hayatına dönmek gibi, sadece daha zevkli ve çok daha rahatlatıcı ihtimaller var.

127 Schaefer, *Text Me When You Get Home.*

128 Jessica Williams, "Foreword", *You Can't Touch My Hair: And Other Things I Still Have to Explain* içinde, yazar: Phoebe Robinson (New York: Plume/Penguin Random House, 2016), Kindle.

Bu tahayyülümüzde yalnız değiliz. Sosyal medya hesaplarımdaki mesajlar, #hedefler [*#goals*] gibi etiketlerle *Altın Kızlar*'a aşklarını ilan eden genç kadınlarla (ve erkeklerle) dolu. Her ne kadar bu kişilerin çoğu muhtemelen bu harika *sitcomu* ilk yayınlandığında izlemiş olamayacak kadar genç olsalar da Dorothy, Blanche, Rose ve Sophia'nın yaşamlarına dair şeyler, üzücü bir teselli ödülü gibi görünmekten –ikinci baharınızı bir emekli topluluğu arasında arkadaşlarınızla ve annenizle geçirmek– #hedeflere dönüştü. *Sex and the City*'deki arkadaşları bile *Altın Kızlar* hayatının New York versiyonunu birlikte yaşarken hayal edebiliyorum: Charlotte ve Miranda'nın çocukları evden ayrılır; Mr. Big limuzininin arka koltuğunda ciddi bir kalp krizi geçirip ölür; kadınlar Miranda'nın Brooklyn'deki taş evinde, giderek daha uzun sürecek kahvaltılar için toplanmaya başlar; ta ki nihayetinde Steve bodrum katına taşınana, arkadaşlarsa evden bir daha hiç gitmeyene kadar. Gerçek hayatta, Traister'ın araştırmasının açıkça gösterdiği üzere, bir eşle ömür boyu birlikte yaşayıp birlikte yaşlanma hayali gerçek dışı, pek istenmeyen veyahut feci sıkıcı bir şey gibi görünür. Bunun yerine pek çok insan, özellikle de kadınlar arkadaşlarla ve arkadaşlıkların sunduğu tüm ilgi, destek, eğlence ve macera ile çevrili bir yaşlılık hayal ediyorlar.

Bu plan bir gün gerçekleşecek mi bilmiyorum ama kadınların arkadaşlıklarına odaklanan bir gelecek düşlemek bir nevi dünya yaratmak demek. Schaefer'in dediği gibi, kız arkadaşlarımız hayatlarımızın "temeli" ve onlardan vazgeçmiyoruz. Bunun yerine "kamusal destek sistemlerimizin nasıl görünmesi gerektiği ve ne olabilecekleri fikrini yeniden şekillendiriyoruz."[129] Ama huzurevi fantezisi daha çok, bunun mümkün olduğu, kişisel tercihlere ve ödeme gücüne dayanan özelleştirilmiş bir alan tahayyülü. İlle de toplumsal yapılarda veya inşa edilmiş çevrede büyük değişiklikler gerektirmiyor. O halde asıl soru, hayatımız boyunca bizi destekleyeceğini düşündüğümüz türden ilişkiler sürdürmek ve yaşamak için daha geniş bir olasılıklar menzili açan şekillerde, özellikle kent-

129 Schaefer, *Text Me When You Get Home.*

sel alanlarda, nasıl alanlar yaratabileceğimiz veya başka bir amaca uygun hale getirebileceğimiz?

Bu, cevabının önünde bir sürü engelin bulunduğu zorlu bir soru. Çocukluk ve gençlikte bu kadar merkezi bir meşguliyet olan arkadaşlık, yetişkinlikte o kadar da ciddiye alınmıyor ve elbette enformel ile yapılanmamış koşullarda vücut buluyor. Evliliğin aksine, devlet tarafından tanınmıyor ve arkadaşlığın resmi veya hukuki bağları bulunmuyor. Muhtemelen olması gereken bu ama "arkadaşlık lisansı" olmaksızın bile yetişkin arkadaşlıkları, kentsel mekânları hayal etmek açısından önemli olan ilişkiler ve değerler arasında sayılabilir. Ama arkadaşlık her zaman evlilik, kan veya cinsel ilişkiyle sağlamlaşan "meşru" bağlantılarla karşılaştırılıp bunlara göre önemsizleştirildiğinde bu bilhassa zor.

Ayrıca çekirdek aile modeline veya –bekârlık, evlenme, çocuk yapma ve sonunda çocuklar evden ayrıldıktan sonra yalnız kalma çizgiselliğinde seyreden– "tipik" hayat akışına uymayan hanelerin, planlamada ve şehir politikasında nadiren dikkate alındığı da sır değildir. Planlama eleştirmeni feminist Carolyn Whitzman'ın belirttiği üzere, planlama uzun zamandır beyaz, erkek egemen bir meslektir.[130] Toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ailelerle ilgili sorular genellikle planlama pratiğine atfedilen rasyonel, teknik çerçevenin dışında görülür. Planlamacı Deland Chan, "aşağıdan planlama ve 'yumuşak', topluluğa sosyal yardım gibi insan odaklı işlere", şehrin "sert" altyapısını tasarlama işi kadar "değer atfedilmediğini" belirtiyor.[131] Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma yaklaşımları, kadınlarla ve kadınsılıkla ilişkilendirildiklerinden tesadüfi olmayan bir şekilde "yumuşak" olarak gettolaştırılan meselelere daha fazla değer verilmesine veya en azından dikkat çekilmesine yardımcı olabilir. Feminist şehir plancıları, süslü algoritmalar ve büyük veriler içermedikçe

130 Carolyn Whitzman, "What Do You Want to Do? Pave Parks? Urban Planning and the Prevention of Violence", *Change of Plans: Towards a Non-Sexist Sustainable City* içinde, ed. Margrit Eichler (Toronto: Garamond Press, 1995): 89–109.

131 Deland Chan, "What Counts as 'Real' City Planning?", 26 Mart 2018, *Citylab*, https://www.citylab.com/equity/2018/03/what-counts-as-real-city-planning/556082/?utm_source=SFFB.

"yenilerini test etmekle veya keşfetmekle ilgilenmeyen, eski paradigmalara bağlı yerleşik tutucular" bulunduğunu iddia ediyor.[132] Feminist coğrafya içinde dahi, arkadaşlık "bir yaşam biçimi" veya şehri şekillendiren veya şehir tarafından şekillendirilen bir dizi ilişki ve deneyim olarak çok az ilgi görüyor.

Şayet geleneksel hetero-ataerkil hane biçimleri çoğu insanın hayatında ve kesinlikle hayatlarının büyük bölümünde norm olarak hızla azalıyorsa, kentsel geleceklerimizi şekillendirmenin zemini olarak birbirimizle ilişkide olmanın başka yollarını aramamızın vakti gelmemiş midir? Kadınların sadece arkadaşlıkla duygusal destek değil, ortaklaşa çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ulaşım, konut, sağlık hizmeti ve diğer pek çok son derece gerekli şeyle tam da fiziksel destek sağlamak üzere birbirlerine bel bağlama biçimlerinin hepsi göz önüne alındığında, şehirlerin bu türden düzenlemeleri destekleyecek altyapılarının olması mantıklı olmaz mı? Kadınların arkadaşlıkları etrafında ekonomik bir argüman kesinlikle geliştirebilirdik. Traister'ın ileri sürdüğü üzere, restoranlar, barlar, mağazalar ve kafeler sabahtan akşama kadar birlikte sosyalleşen kadınlarla dolup taşıyor. New York'a taşınışını ve kadınların birlikte yer kaplayışını izlediğini hatırlıyor: "Onlar –aslında *biz*– bu şehrin kaldırımlarından her bir enerji nebzesini emiyordu, sokaklarını ve sinemalarını ve ofis binalarını ve apartmanlarını dolduruyordu, bu şehre karakterini, ritmini ve güzelliğini, hızını veriyordu."[133]

Toronto'daki kondo patlamasına dair kendi araştırmamda, müteahhitlerin binalarını, bu türden 7/24 eğlence ve arkadaşlık şehri ideali imgeleriyle pazarladıklarını saptadım.[134] Ne var ki bu, buna harcayabilecekleri gelirleri olan ve şehri yaşam tarzlarını iyileştirmek için kullanabilecek, çoğunlukla çocuksuz genç kadın profesyonellerden oluşan çok ayrıcalıklı ve oldukça dar bir demografiye hitap ediyor. Kadınların arkadaşlık ağlarını gündelik yaşamın ayrıl-

132 Katrina Johnston-Zimmerman, "Urban Planning Has a Sexism Problem", *Next City*, 19 Aralık 2017, https://nextcity.org/features/view/urban-planning-sexism-problem.
133 Traister, *All the Single Ladies*, 73.
134 Kern, *Sex and the Revitalized City*.

maz ve son derece gerekli bir parçası olarak beslemek, geliştirmek ve hatta bel bağlamak üzere tasarlanmış bir şehirden halen çok uzak.

Yüz yıldan daha uzun zaman önce, Chicago'daki Jane Addams Hull House gibi bekâr kadınlar için oluşturulan ortak alanlar, görünüşe göre hasmane bir kentsel ortamda genç kadınları beladan uzak ve güvende tutmak için inşa edilmişti. Arkadaşlık bu evlerin açıkça temeli olmasa da, kadınların desteği, eşlik etmesi, ortak emek, eğitim ve fazlası için bireysel olarak erkekler yerine birbirlerine güvenmeleri mefhumu hakim görüştü. Bugün, bu türden çok az yer bulunuyor ve aslında müşterek alan oluşturmanın önündeki engeller çok. Bir arkadaşla birlikte ortak mülkiyet edinmek alışıldık değil ve çoğunlukla sakıncalıdır; imar uygulamaları müşterek bir alanda oturabilecek "ailelerin" sayısını sınırlayabilir ve kondolarla diğer çok birimli meskenler farklı türden aile biçimlerinin ve boyutlarının ihtiyaçları hesaba katılarak tasarlanmadığından çoğunlukla insanların kısa süreliğine yaşadığı yerlerdir. Bu da orada gelişebilecek her türden ağı engeller. Bu kısıtlamalar, yüksek konut maliyetleri ile birleştiğinde, bir eşle veya bir sevgiliyle paylaştıkları evden taşınmaya güçleri yetmediğinde kadınları savunulamaz veya hatta istismarcı ilişkilerde kapana kısılmış halde tutabilir. Sosyal konut projelerini çeşitli gelir gruplarından, karma sosyal ve piyasa konutu semtlerine dönüştürme girişimi, aynı zamanda düşük gelirli kadınların birbirlerine ayakta kalmakta yardım etmek için geliştirdikleri destekleyici sosyal ağları da bozar.

Sonuçta, geleneksel olmayan ilişkilerin gelişmesine imkân veren türden alanları sürdürmesi veya oluşturması için kentsel politika ve planlamaya güvenebileceğimizi sanmıyorum. Belirli türden mülk sahipliğini kayıran planlama paradigmalarının ve mülkiyet rejimlerinin değişim süreci yavaş ilerleyecektir. Dahası, çoğu şehirde özel emlak piyasası hangi türden alanların inşa edildiğini, hangi türden işlerin ayakta kalacağını ve hatta hangi hizmetlerin sağlanacağını belirlemektedir. Queer kadınlara yönelik mekânların yok olması örneğinin gösterdiği üzere, ticari alanların yüksek maliyetleri mutenalaştrmayla beraber, kadınların sosyal ağlarını ve arkadaşlıkla-

rını kolaylaştıran ve besleyen türden yerlere sahip olma ve sürdürme olasılıklarını şekillendirmek açısından kilit faktörlerdir. Dahası, her ne kadar bizi hastalıkta, iş kaybında vs. besleyebilecek emniyet ağları olarak pek çok farklı türden sosyal ilişkilerin olacağı şekilde toplumun tasarlanmasında büyük bir hikmet ve basiret olduğunu düşünsem de, özellikle kadınların evlilik ve hatta heteroseksüel monogomi gibi kurumlardan vazgeçmenin yollarını bulmalarında radikal ve bu nedenle korkutucu bir şey var.

"Kadın arkadaşlar şehri" hayal etme şeklinde bir dünya yaratma girişimi biraz sinsice, hatta biraz cüretkâr. Neticede, evlilik veya uzun süreli adanmışlık, mülk sahipliği, çocuk yetiştirme vs. de dahil heteronormatifliğin (veya hatta homonormatifliğin) pek çok ilkesiyle uyumlu bir hayat seçtiyseniz, hayatınızda merkezdeki ilişkiler ve sorumluluklar "çekirdeğinin" geri plana düştüğü bir an hakkında fantezi kurmak ne anlama gelir? Veya daha da radikal bir şekilde, bu şeylerin hiçbiri olmayan bir hayat seçebileceğinizin ve yine de tüm hayatınız boyunca yakın, destekleyici ve son derece adanmış ilişkilere sahip olabileceğinizin farkına varmak? Kültürel, hukuki ve mekânsal olarak çekirdek ailenin merkeziliğine karşı çıkmanın gücünü –ve tehlikesini– asla küçümsememeliyiz.

Wunker arkadaşlığa odaklanmanın devrimci bir potansiyele sahip olduğunda ısrar eder. Arkadaşlık ataerkil zihniyete kafa tutar: "Hiçbir üreme veya başka üretici emek zorunluluğu olmaksızın diğer bedenlerle beraber –gülen, ağlayan, yemek pişiren, dans eden, sarılan– bedenler vardır. Kapitalist ideolojiye karşı arkadaşlık. Kendi ekonomisine sahip arkadaşlık."[135] Dakota'dan akademisyen Kim TallBear'ın ileri sürdüğü üzere, bu yerleşimci zihniyetini de altüst edebilir. TallBear heteronormatiflikten hatta homonormatiflikten, "yerleşimci cinselliği" –zorunlu monogami, özel mülkiyet ve devletle belirli türden ilişkilere değer atfeden, yerli halklara dayatılan ve devam eden yerlilerin mülksüzleştirilmesi sürecinin parçası olan

135 Wunker, *Notes*, 139.

ilişki kurma biçimleri– yapısının parçası olarak bahseder.[136] Dolayısıyla yerleşimci cinselliği, sömürgeci devlete istikrar kazandıran ve normalleştiren çerçevenin bir parçasıdır. Aynı zamanda arkadaşlıklar, monogami olmayan, toprakla ilişkiler ve insan olmayanlarla ilişkiler de dahil "ilişkide" olmanın pek çok diğer yolunu değersizleştirir. TallBear ilişkide olmanın bu diğer yollarının, sömürgeci iktidar yapılarını büyük oranda iktidarsızlaştırdığını iddia eder.

Belki de arkadaşlığa odaklı bir şehir hayal etmek sırf bu yüzden imkânsız görünür: Eğer kadınlar sevgilerinin, emeklerinin ve duygusal desteklerinin birazcık daha fazlasını arkadaş ağlarına adarlarsa –erkeklerin bildiği tek– sistem yıkılır. Bu üzerinde durulması gereken, hem aileyi hem de devleti ciddi olarak merkezden çıkaran radikal bir olasılıktır. TallBear ısrarcıdır:

> Şiddet içeren hiyerarşilere ve mülkiyet kavramlarına dayanan yerleşimci ilişkilerinin mümkün olan yegâne ilişki biçimi olmaması gerektiğine dair radikal bir umudum var. (...) İlişkiler olarak devleti kurtarmaya değil, birbirini önemsemeye yol açan bir anlatı için radikal bir umut besleyebiliriz. Burada birlikte nasıl iyi bir şekilde yaşarız? Devlet bunu yapmamıza yardım etmekte başarısız oldu ve olmaya devam edecek.[137]

Eğer kadınlar, yerli halklar, beyaz olmayanlar, queer ve trans bireyler, sistematik olarak baltalanan ilişkilere değer atfetmekte ve onları merkeze almakta ısrar ederse, statüko kaçınılmaz olarak korkutucu ve fantastik şekillerde bükülür. Bu feminist şehre; kadınların ilişkilerine değer veren, çekirdek aileyi merkezden kaldıran ve kadınlarla kızların yer kaplamasına ve kendi tercihlerine göre ilişki kurmasına imkân veren bir şehre doğru atılmış devasa bir adımdır.

136 Kim TallBear, "Yes, Your Pleasure! Yes, SelfLove! And Don't Forget: Settler Sex is a Structure", *Critical Polyamorist*, 22 Nisan 2018, http://www.criticalpolyamorist.com/homeblog/yes-your-pleasure-yes-self-love-and-dont-forget-settler-sex-is-a-structure.

137 TallBear.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEKLER ŞEHRİ

Gün geçmiyor ki mobil dijital teknolojilere bağımlılığımızı kınayan bir başka yazı, makale veya viral *mim* ortaya çıkmasın. Daha önce ev tipi televizyonların veya video oyunlarının yarattığı teknoloji paniklerinde olduğu gibi, kişisel teknolojimize verdiğimiz tüm dikkatin anti-sosyal çocuklar yarattığı, yakın ilişkileri çökme noktasına getirdiği, bizi daha yüzeysel ve bireyci kıldığı ve insan toplumlarını bir arada tutan nezaket ve sosyallik bağlarını kopardığı konusunda sürekli uyarılıyoruz. Kent düşünürleri de bu panik trenine atlamış durumda: Kimilerine göre akıllı telefon, dijital müzik çalar ve diğer takılabilir teknoloji kullanımımız, insanların toplumsal hayata katılmadıkları daha atomize, hasmane bir kent ortamının gelişmesine katkıda bulunuyor.

Bu tahayyüllerdeki sosyal kentli öznelerin kimler oldukları veya ne tür bedenlere sahip oldukları asla açık değildir. Bu eleştiriler hem şehir sokaklarının açık ve samimi olduğu hayali bir geçmişi romantikleştiriyor hem de o kulaklıkları çıkarmamızın, kendiliğinden sosyal etkileşimlerin kentsel rönesans yaratacağı, agoranın modern versiyonlarını oluşturacağı bir bugün tahayyül ediyor. Kentlilerin katılımcı olduğu sokaklarımızdan cinsiyetçilik, ırkçılık, yoksulluk veya homofobiyi hangi sihirli sözcüklerin kovacağı bize asla söylenmiyor. Bu zengin fanteziler kimileri için telefonların ve kulaklıkların kentte hayatta kalma kitinin bir parçası olduğunu kesinlikle hesaba katmıyor.

Kişisel Alan

Virginia Woolf Londra'da "sokaklarda gezinmenin en büyük hazlardan" biri olduğunu yazmıştı.[138] Şehirde rahat ve sessiz bir şekilde

138 Woolf, "Street Haunting."

hareket etmek, büyüleyici yabancılar arasında sürüklenip gitmek değerli bir uğraştı. Kadınlar içinse flanöz olmak kaygı vericidir. Yalnız olmanın tadını çıkarmak, kişisel alana saygı gösterilmesini gerektirir; buysa kadınların nadiren sahip olduğu bir imtiyazdır. İdealde flanör kent kalabalığına dikkat çekmeden girip çıkar, hem şehirle bir olur ama aynı zamanda anonim ve özerktir.[139] Bugün flanör şehir sokaklarında dolaşırken kulaklıklarıyla en sevdiği şarkıları bangır bangır dinliyor, kişisel kent macerası müziğinin tadını çıkarıyor olabilir.

Şehirde kulaklıklarımla müzik eşliğinde dolaşmayı ben de seviyorum ama benim için ve diğer pek çok kadın için bu bir eğlence olmaktan çok daha fazlası. Küçük olabilirler ama erkeklerin devamlı ve neredeyse her zaman istenmeyen ihlallerine karşı sosyal bir bariyer oluşturuyor. Kimbilir kulaklıklarım sayesinde kaç nahoş sohbetten ve sokak tacizi olayından kaçındım veya farkına bile varmadım. Ama küçük beyaz kulaklıklarımın beni aşağılayıcı ve son derece cinsiyetçi karşılaşmalardan kurtarmış olabileceği zamanları düşünebiliyorum.

Bir öğleden sonra –Londra'nın kuzeyinde bulunan– çalıştığım barın gündüz vardiyasından çıkıp eve yürüdüğümü hatırlıyorum. Park etmiş bir arabada oturan bir adam bana el salladı. Garip bir yerde durduğundan (ve yardımsever bir Kanadalı olduğumdan) yol tarifi sormak istediğini sandım. Ama aslında bana oral seks yapmak istiyordu. Onun kullandığı kelimeler bu kadar kibar değildi. Ona ne cevap verdiğimi veya verip vermediğimi hatırlamıyorum ama eve kadar titreyerek ve arkama bakıp durarak, beni boş evime kadar kolaylıkla takip edebileceğinden korkarak yürüdüm.

Sadece iyi bir kentli vatandaş olmaya çalışıyordum. Sarhoş erkeklerle mecburen saatlerce çene çalmayı içeren barmenlik işimden sonra eve hoş bir yürüyüş huzurlu balonundan bir yabancıya yardım etmek için çıkmıştım. Bunun gibi karşılaşmalar ancak, sokaklarda dostane sosyallikle dolu hayali geçmişi özlemle ananlara duyduğum sempatiyi azaltabilir. Pek çokları için bu, hiçbir zaman kentsel dene-

139 Baudelaire, *The Painter of Modern Life.*

yimin parçası olmamıştır. Bizim için yalnız kalma becerisi, başarılı bir şehrin eşit derecede önemli işaretidir. Bana göre şehirde kadınların kişisel alanına elle, sözle veya diğer ihlallerle tecavüz edilmesinin ne kadar hoş karşılandığı ve hatta teşvik edildiği, dostane –ve feminist– spontane karşılaşmalar şehrinden gerçekte ne kadar uzak olduğumuzun en az diğerleri kadar iyi bir ölçütüdür.

Yakın zamanda *How to Talk to a Woman Wearing Headphones* [Kulaklık Takan Bir Kadınla Nasıl Konuşulur] başlıklı bir yazı sosyal medyada tepki topladığında bu mesafenin ne kadar açık olduğu kafama dank etti.[140] Görünüşe göre tavlama ustası olarak tanımlanan bir adam tarafından yazılmış bu yazı Ağustos 2016'da dolaşıma girdi ve feminist ağırlıklı Twitter akışımın tepesini attırdı. Yazar "manyak feministlerin bile bir adam kendine güvenle yürüyüp merhaba dediğinde neredeyse ânında eriyeceğinde ve kibar davranacağında", dolayısıyla erkeklerin bir kadına kulaklıklarını çıkarmasını *tekrar tekrar* sormaktan çekinmemesi gerektiğinde ısrar ederek söze başlıyor. Kadınlar hangi sinyalleri veriyor olursa olsun içten içe her zaman erkeklerin yaptıkları şeyi bölmelerini istediklerine dair erkek okurlarını temin ediyor. Aslında yazıda, kadınlar alenen ilgilenmediklerini gösteren işaretler verdiğinde bile erkeklerin üstelemesi gerektiği ileri sürülüyor.

Bu tavsiye yazısına karşılık olarak anında gönderilen sosyal medya tepkileri genellikle nükteliydi, Amy Elizabeth Hill'in şu tweeti gibi: "Ben sadece kulaklık takan, konuşmak istemediğim bir oğlanın karşısında durup ondan yolumdan defolup gitmesini isteyen bir kızım" (@amyandelizabeth, 30 Ağustos 2016). Başkaları, bu tavsiyenin her şekilde tecavüz kültürünü sürdürdüğüne dair keskin analizler yapmak için daha geleneksel medya organlarını kullandı. Örneğin, Martha Mills *The Guardian*'da, kadınların tekrar tekrar yaklaşıldığında, işaretlerimiz yok sayıldığında veya yanlış yorumlandığında ve sınırlarımız ihlal edildiğinde hissettiği korkunun arttığından bahse-

140 Dan Bacon, "How to Talk to a Woman Wearing Headphones", *The Modern Man*, tarihsiz, erişim tarihi: 1 Şubat 2019, https://www.themodernman.com/dating/how-to-talk-to-a-woman-who-is-wearing-headphones.html.

derek cevap verdi. "Beynim ya dövüşüyor ya kaçıyor, kaçış yollarını kontrol ediyor, tamamen benim dışımda gelişen bir durumdan kendimi çıkarmak için geliştireceğim bir sonraki hamleye karşı tarafın ne kadar saldırganca tepki vereceğini bulmaya çalışıyor" diye açıkladı. Tecavüz kültürüyle bağlantı kuran Mills, "buradaki tavsiye açıkça 'Hayır, hayır demek değildir, istediğini alana kadar zorlamaya devam et demektir, çığlık eninde sonunda kesilecektir.' Çünkü görünen o ki kadınların istediği bu" diyerek sözlerini sürdürdü.[141]

How to Talk to a Woman Wearing Headphones (kimi) erkeklerin, kadınların kamusal alanda kendi başlarına, kendileri için var olma arzuları veya hakları olduğunu kabul edemediklerini gösteriyor. Yazar ve destekçileri için kadınların gizlice de olsa sürekli erkeklerin ilgisini çekmeye can atmamaları anlaşılmaz bir şey. Bu türden her bir karşılaşmanın devasa tecavüz kültürü yükü ve hayat boyu çelişkili toplumsal cinsiyet temelli sosyalleşme tınısına sahip olduğunu anlayamıyorlar: Yabancılara dikkat et ama aynı zamanda yabancı erkeklere karşı her zaman nazik ol.

Bu paradoksu Mollie Tibbetts'in Temmuz 2018'de yürekleri dağlayan bir şekilde katledilmesi gösterdi. Brooklyn, Iowa'daki evinin yakınlarında tek başına koşan Tibbetts, anlatılana göre bir adamın kendisiyle konuşma çabalarını görmezden gelmeye çalıştıktan sonra öldürüldü. Şüpheli, görünüşe göre girişimlerini reddeden kadınları tekrar tekrar taciz etme siciline sahipti. Medyanın büyük bölümü suçlanan kişinin göçmen statüsüne odaklanırken feministler kadınların karşı karşıya kaldıkları saldırılardan bahsetti. CNN *Runner's World*[142] "koşarken tacize uğradıklarını söyleyen kadınların sayısı şaşırtıcı"[143] iddiasında bulunan başlığıyla bir taciz anketine atıfta

141 Martha Mills, "How to Actually Talk to a Woman Wearing Headphones", *The Guardian*, 30 Ağustos 2016, https://www.theguardian.com/science/brain-flapping/2016/aug/30/how-to-actually-talk-to-a-woman-wearing-headphones.

142 Michelle Hamilton, "Running While Female", *Runner's World*, 8 Ağustos 2017, https://www.runnersworld.com/training/a18848270/running-while-female/.

143 David Williams, "A Startling Number of Women Say They Have Been Harassed While Running", *CNN*, 23 Ağustos 2018, https://www.cnn.com/2018/08/23/us/women-runners-tibbetts-harassment-trnd/index.html.

bulunduktan sonra, kadınlar sosyal medyadan şüpheyle tepki gösterdi: Aktris June Diane Raphael "Kime göre şaşırtıcı?" diye tweet attı (@MsJuneDiane, 23 Ağustos 2018). Kadın bisikletçiler de, yolda yer kaplamaya cüret eden bisikletçiler olarak aldıkları tehditlere ek olarak (veya üzerine eklenerek) cinsel tacize de uğradıklarını bildiriyorlar.[144] Bu türden tacizler sadece rutin olmakla kalmıyor, aynı zamanda tehlikeli de oluyor. Kadınlara bu uygunsuz davranışı görmezden gelmeleri söyleniyor ama bunu yaptığımızda ani ve hatta orantısız bir şiddet tehlikesiyle karşı karşıya kalıyoruz.

Bu kültürel ortamda, yalnız olmak kadınlar için bir lüks ve nadiren uzun süre tadını çıkarabildiğimiz bir şey. Her daim bir yabancının sonraki hamlesini bekliyoruz ve bu yaklaşmanın iyi huylu mu, yoksa tehditkâr mı olacağını bilmemize imkân yok. Kulaklık takmak kadınların kişisel alanlarına sahip çıkma girişiminde bulunabilmelerinin bir yolu ama bu küçük bağımsızlık sembolü bile kolaylıkla görmezden geliniyor. Kadınlar için anonimlik ve görünmezlik her zaman geçicidir ve titizlikle müdafaa edilmelidir. Ben de dostane, kendiliğinden sosyal karşılaşmalar yaşanan bir şehirde yaşamak isterdim ama erkeklerin özerkliğime ve emniyetime saygı göstereceklerinden emin olana kadar anti-sosyallik kulaklıklarımı taktığım için özür dilemeyeceğim.

Tek Kişilik Masa

Şehrin kamusal ve özel alanlarında kadın olarak yalnız dolaşmak muazzam bir zihinsel enerji gerektiriyor. *Sex and the City*'nin bir bölümünde, normalde kendine güvenen Samantha kendisini şık bir restoranda ekilmiş bulur. Yalnız başına oturmak zorunda kaldığı için diğer müşterilerin acıyan bakışlarından utanarak kendisini aşağılanmış ve küçük düşmüş hisseder. Samantha'nın ekildiği için duyduğu öfke, kamusal bakışın mikroskobu altında yaşadığı

144 Blane Bachelor, "Road Biking While Female", *Outside*, 23 Mayıs 2018, https://www.outsideonline.com/2311221/metoo-issues-facing-women-cyclists.

utançtan sonra gelir. Yalnız başına yemek yiyen bir erkeğin iş seyahatinde olduğu veya sadece kendine güvenen bir insan olduğu düşünülebilir. Taciz edilmesi veya acınması pek de mümkün değildir. Yalnız başına yemek yiyen bir kadınsa kendini uygunsuz, teşhir halinde ve biraz üzgün hisseder. Dizide yazar Carrie neden durumun böyle olmak zorunda olduğunu merak eder. Kendini yanında bir gazete veya kitap olmaksızın (dizinin yayınlandığı dönemde akıllı telefonlar yoktur) tek başına yemeğe gitmeye zorlar. Çarpıcı bir şey yaşanmaz ama Carrie'nin ürpertisi, basitçe bir yemeğe yalnız gitme seçiminin bile ne kadar büyük bir endişe yaratabileceğini gösterir.

Dışarıya yalnız çıkarken yapılan sürekli hesaplamalar ve son "hissi kontroller" yaşadığınız şehirde yeterince zordur ama seyahat ederken daha da zorlayıcıdır. 2015'te Chicago ile Atlanta'da araştırma yapıyordum ve zamanımın çoğunu çok az arkadaşımın olduğu ve araştırma toplantılarının günümün tamamını kaplamadığı o şehirlerde yalnız geçirmek zorundaydım. En azından günde bir kere ve genellikle daha sıklıkla yemek yemek için bir bara veya restorana yalnız girme macerasına atılmak zorunda kalıyordum. Bazen Google'dan resimlere ve değerlendirmelere bakarak nereye gideceğimi önceden planlardım. Menüyü ve fiyatları merak ediyordum elbette ama daha çok normal bir değerlendirmede yer almayan (ama belki de yer alması mı gerekiyor acaba?) bir kategori hakkında ipucu arıyordum: Bir kadının tek başına oturması için rahat bir yer mi?

Sanal araştırmadan sonra sırada mekânın önünden geçip bakmak vardı. Zaten dışarıdayken sokakta gezinirken daha "rastgele" bulduğum yerler için de bu, yine rutinimin bir parçasıydı. Bazen önünden geçip bakmalarım üç veya dört seferi bulur, karanlık pencerelerin veya perdelerin arasında içeriyi görmeye çalışırdım. İçeride çok fazla insan var mıydı? Başka yalnız oturan kimse var mıydı? Barmenler dostane görünüyor muydu? İçeri girme ânı en streslisidir. Kendimi tuhaf hissedersem arkamı dönüp çıkacak cesaretim var mı? Ayrıca gidip bara oturacak kadar cesur muyum? Bazen içeri girecek cesareti bile bulamaz, onun yerine *fast food* ve Netflix'e razı

olurdum. Ama kent araştırmacısı olarak (ve düzgün bir yemek yemeyi seven biri olarak) araştırma yapmaya her gittiğimde veya her konferans seyahatimde otel odamda saklanamam. Kendimi rahat hissettiğim bir mahalle barı bulduğumda oraya tekrar tekrar gittiğimi itiraf ediyorum. Her yemek için yeni bir yer arayıp bulmak açıkça çok fazla çaba ve strese yol açıyor. Kent macerasında görünüşe göre yine başarısız oluyorum.

Günün sonunda "Nerede bir vejeteryan burger yesem" gibi görünüşte basit seçimler söz konusu olduğunda kaygı duyan ve kendini sorgulayan tek kişi olmadığıma eminim. Kaygı ille de erkeklerden veya fiziksel zarar görmekten korkmakla da ilgili değil. Daha çok, belirli bir zamanda kişisel sınırlarıma saygı gösterilmesinin ne kadar muhtemel olduğunu bulmak için yapılan bir hesaplama. Kadın olarak kendi işime bakabilme imtiyazım nadiren var. Aynı zamanda iyi huylu bir iletişimin ne zaman bir tehdide dönüşeceğini tahmin edemeyeceğim de doğru, bu da gardımı almam gerektiği anlamına geliyor. Bu günlük gerçeklik kentte yaşamanın kasvetli bir resmini çiziyor, pek çok "iyi" kent hayatı tahayyülüne zarar veriyor.

Çok sevgili ve etkili planlama eleştirmeni Jane Jacobs, şehrin mahallerinde 7/24 hareketliliğin ve katılımcı bir topluluğun, insanların sokakları kullanmakta rahat hissedecekleri anlamına geleceğini yazmıştı.[145] Milyonlarca yabancı arasında yalnızken güvende hissedebilmenin, bir şehrin yaşanabilirliğinin nihai göstergesi olduğuna inanıyordu. Jacobs'ın bu katılımın ve sürekli karma kullanımın ifadesi olarak "sokağın gözleri" hakkında yazdıkları ünlüdür. Ancak kastettiği devlet gözetimi, MOBESE kameraları, denetim veya tacizin gözleri değildi. Toplumsal cinsiyet ifadesi, cinsellik veya ırk ayrımcılığına maruz kalan azınlıkların ve gençlerin davranışı gibi şeyleri denetleyen türden "gözleri" de kastetmiyordu. Ama çok sıklıkla "sokağın gözleri" fikri, yabancılar arasında güvende ve yalnız olmayı imkânsız kılan baskıcı izleme ve taciz biçimlerine yol açmıştır.

Siyahilere ve yerlilere, beyaz olmayan insanlara kamusal alanlarda rutin olarak şüpheyle bakılır ve bu insanlar sıklıkla orada ne-

145 Jacobs, *Death and Life.*

den bulundukları konusunda sorguya çekilirler veya daha da kötüsü olur. Nisan 2018'de iki siyah erkek, Philadelphia Starbucks müdürünün henüz bir şey satın almadıkları gerekçesiyle polisi çağırmasından sonra tutuklandılar. Sadece arkadaşlarının gelmesini bekliyorlardı. Arkadaşları birkaç dakika gecikmeyle geldiğindeyse onlar çoktan kelepçelenmişlerdi. Adamlar polis karakoluna götürüldü ve suçlamada bulunulmaksızın dokuz saat gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakıldılar.[146] Tutuklanmaları kaydedildi ve viral olan video halkın tepkisine ve Starbucks'ın özür dilemesine yol açtı. Ardından yazar Teju Cole, Facebook yoluyla bunun kamusal alandaki siyahlar için ne demek olduğunu dile getirdi:

> En sıradan yerde bile güvende değiliz. En müşterek koşullarda bile eşit değiliz. Hayatlarımızın tepetaklak olması an meselesi. (...) Bu yüzden sürekli olarak, siyahsanız flanör olamayacağınızı söylerim. Flanörlük beyazlar içindir. Beyaz arazideki siyahlar için tüm alanlar gergindir. Kafeler, restoranlar, müzeler ve dükkânlar. Kendi ön kapınız. Bu nedenle daha ziyade psikocoğrafya uygulamak zorundayız. Tetikte gezeriz ve bu ihtiyatlılık için ağır bir ruhsal bedel öderiz. Siyah rahatlayamaz (Teju Cole, Facebook, 18 Nisan 2018).

Bu olay siyahların kamusal alanda karşı karşıya kaldıkları mikro saldırganlıkların aşırı bir örneği, öyle ki yalnız olmak sürekli teyakkuz ve kendi kendini gözetleme durumunda olmayı gerektiriyor. Torontolu gazeteci Desmond Cole, polis tarafından "taranma"[147] deneyimlerine dair *Toronto Life*'ta yer alan bamteline dokunan denemesinde, siyahların düzenli olarak polis ve vatandaşlar tarafından izlenmesinin "ruhsal bedeli" hakkında yazar:

146 BBC News, "Starbucks: Philadelphia arrests of black men 'reprehensible'", *BBC News*, 16 Nisan 2018, https://www.bbc.com/news/world-us-canada-43791159.

147 "Tarama" [*carding*] ABD'deki "durdurup üzerini arama" gibi polislik uygulamalarıyla karşılaştırılabilir. Toronto'da "tarama" durdurmaları, polisin insanları sokakta veya arabalarında durdurup, kimlik sorduğu ve başka istihbarat formları (adres, arkadaşlarının isimleri, aile üyeleri vs.) topladığı "toplulukla meşguliyet raporları" olarak rapor ediliyor. Uygulamanın orantısız bir şekilde siyah, yerli ve diğer görünür azınlık mensubu kişileri hedef aldığı gösterilmiştir.

> Ne kadar akıldışı görünürse görünsün, kimi insanların bana korku veya şüpheyle yaklaşacağını kabullenmeye başladım. Yıllar süren gereksiz polis incelemesinden sonra davranışlarımı denetleme alışkanlığı edindim. Holt Renfrew veya Harry Rosen gibi lüks giysi mağazalarında artık etrafı inceleyerek gezinmiyorum çünkü genellikle peşime aşırı ilgili çalışanlar takılıyor. Bir restoranda nakit ödüyorsam parayı masada bırakmak yerine garsona veriyorum ki kimse beni hesabı ödemeden kaçmakla suçlamasın.[148]

Bu örnekler beyaz olma ayrıcalığının nasıl yalnızlığın tadını çıkarma imtiyazıyla bağlantılı olduğunu gözler önüne seriyor. Beyaz olmayan kişiler kendi şehirlerinde mütecaviz veya suçlu gibi hissettiriliyor, Starbucks'ta takılmak veya umumi bir tuvaleti kullanma ricasında bulunmak gibi basit eylemler için taciz, tutuklama ve hatta şiddete maruz kalıp öldürülme riskiyle karşı karşıya kalıyorlar. Teju Cole'un dediği gibi, siyah flanör olmak beyazların üstünlüğünde imkânsız bir şey.

Sakat insanlarsa yalnız kalma hakları konusunda başka türden bir müdahaleyle karşılaşırlar. Sıklıkla rızalarını almaksızın "yardım etmekte" ısrar eden (çoğunlukla) iyi niyetli ama cahil yabancılar yanlarına yanaşıyor. Bu yardım, tekerlekli sandalyeyi tutmak veya görme özürlü birine yol göstermek için kolunu tutmak gibi genellikle istenmeyen fiziksel temas içeriyor. Tekerlekli sandalye kullanan Bronwyn Berg, Nanaimo'da işlek bir sokakta bir yabancının tekerlekli sandalyesini arkadan tutup sokak boyunca ittiği, gelip geçenlerin yardım çağrılarını gözardı ettiği korkutucu deneyimini anlatıyor.[149] Görme özürlü eylemci Amy Kavanagh, beyaz bir baston kullanmaya başladıktan sonra insanların Londra'da işle ev arasında gidip gelirken onu tuttuğunu fark ettikten sonra #JustAskDontGrab [Bi' Sor Hemen Tutma] adlı bir kampanya başlattı. Bu sadece mü-

148 Desmond Cole, "The Skin I'm In: I've Been Interrogated by Police More Than 50 Times—All Because I'm Black", *Toronto Life*, 21 Nisan 2015, https://torontolife.com/city/life/skin-im-ive-interrogated-police-50-times-im-black/.

149 Gabrielle Peters, "A Wheelchair User's Guide to Consent", *CBC News*, 20 Ocak 2019, https://www.cbc.ca/news/canada/british-columbia/a-wheelchair -user-s-guide-to-consent- 1.4982862.

dahaleci ve kaba olmakla kalmıyor, yaralanmalara da yol açabiliyor. Dahası sıklıkla sabırsızlık veya açık bir düşmanlık ifadesi. Tekerlekli sandalye kullanan Gabrielle Peters, taksi şoförünün onu hızla arabaya doğru iterek arabasından kaldırıma düşmesine yol açtığını hatırlıyor. Berg gibi Kavanagh da, dokunmadan önce sakatlardan rıza alınmasını ve bedensel özerkliklerine saygı gösterilmesini istiyor. Berg, "Yardımcı aletlerimiz bedenimizin bir parçası. Oradan oraya taşınabilen mobilyalar değiliz" diyor.[150] Kent ortamının fiziksel engellerle dolu olması zaten yeterince kötü; Berg tekerlekli sandalyesinin tutulmasının ardından, dışarıdaki merdivenlerden dolayı bir dükkâna yardım istemek için giremediğini belirtir. Temel kişisel sınırlara saygı duyulmaması, sakatların kamusal alanda istedikleri veya ihtiyaç duydukları şekilde hareket etme haklarını kullanmalarını çok daha zorlu bir hale getiriyor.

Yalnız Kalma Hakkı

Şehirde arkadaşlarımla olmak bana bir ergen ve genç bir kadın olarak yer kaplama, kimlikleri deneyleme, farklı olma, kendimi ifade etme, kendim olma imkânı verdi. Arkadaşlar bu açıdan çok önemlidir; çünkü yalnızken kadınlar istenmeyen ilgiden ve bedenleriyle davranışlarının düşmanca izlenmesinden kaçınmak için her türden kendi kendini denetlemeye girişir. Kadınların yalnız başına gerçekten yer kaplaması halen son derece zor. Metrodaki bir kadınla, oturup bacaklarını ya tek bir oturaktan fazlasını kaplayacak ya da etrafındakileri büzüşmeye zorlayacak şekilde açan her yerde karşılaştığımız "yayılmacı erkeğin" beden dili ve duruşu arasındaki farkı düşünün. Kadınlar, özellikle bireyler olarak yer kaplamamak üzere sosyalleşir. En iyi ihtimalle umudumuz radara yakalanmamaktır.

Ne var ki, yalnız kalma arayışı tacizden kaçınmaktan çok daha fazlasıdır. Bir şehrin sokaklarında yürümek veya kalabalık bir kafede yalnız oturmak, kadınlar için özellikle keyifli bir yalnız başına

150 Peters.

zaman geçirme biçimidir. Anne olduğumda ve ara sıra tek başıma dışarıda olma fırsatı bulduğumda bunu gerçekten anladım. Dört bir yanım insanlarla doluydu ama hiçbiri duygusal emeğimi talep etme hakkına sahip değildi. Hatta bazıları benimle ilgileniyor, bana kahve getiriyor, masamı temizliyorlardı. İnsan içine çıkmak ve hiçbir şekilde bir çocuğun mızırdanmalarına veya aralıksız sorularına cevap vermek zorunda olmadığını fark etmek enfesti. Belki şehirde dışarıda yalnız olmak kadınlar için evde her zaman bize talep olduğundan böylesine kıymetlidir.

Ebeveynlik, ev içi emek, ev idaresi, ilişkiler, ev hayvanları ve dahası etrafındaki toplumsal cinsiyet temelli beklentiler, aile evinin nadiren kadınların yalnız vakit geçirebilecekleri yerler olduğu anlamına gelir. Diğer anneler gibi benim de tuvalette veya duşta sürekli rahatsız edilmekle ilgili bir sürü hikâyem var. Bu en mahrem yerlerde bile rahatsız edilmek beklenen bir durumdur. Uykusuz annelerin tüm hane halkı yattıktan sonra geç saatlere kadar ayakta kalması şaşırtıcı bir şekilde yaygındır. Blog yazarı ve üç küçük çocuğu olan bir baba, karısının kendine ayırabileceği yegâne zamanların, gece geç saatler olması dolayısıyla fazlasıyla yorgun hissettiğini fark ettiği bir idrak ânını paylaşmıştı. Hikâyedeki anne, eşine, çocukların sürekli dokunmaları, sesleri ve taleplerinden dolayı "duyusal aşırı yüklenme" yaşadığını söyler. Çocuklar yatmaya gittikten sonra kocasıyla zaman geçirir ama o da yatmaya gidene kadar kesinlikle yalnız kalacak vakti yoktur. Sadece kendi olabileceği birkaç saat için uykusundan fedakârlık eder.[151] Geceleyin "ben zamanı"na ek olarak çoğu anne, tek başına kalmayı garantilemenin tek yolunun evden çıkmak olduğunu keşfeder.

Bir kafede veya barda veya parktaki bir bankta otururken bir roman veya dergi çıkarıp okumak, özellikle de evin veya işin taleplerinden bir kaçış olduğunda son derece zevklidir. Kamusal alanda yalnız çalışmak bile bazen bir lütuftur. Dekorun ve arkaplandaki sesin değişmesi araştırmayı kaleme almak, düzeltmek ve planlamak açısından üretkenliği artırıcı unsurlar olabilir. Sınav okuyup değerlendir-

151 Clint Edwards, "Why Mothers Stay Up Late", *Scarymommy*, tarihsiz, erişim tarihi: 1 Şubat 2019, http://www.scarymommy.com/mothers-stay-up-late/.

mek bile daha az yıldırıcı olabilir. Eğer şehirde yaşıyor olsaydım bu kitabı kesinlikle sevdiğim muhtelif kahvecilerde yazıyor olurdum.

Ev içi taleplerden ve cinsiyet temelli ilişkisel emek ve bakım işinin genel olarak aşırı yükünden uzak zamanın azlığı, araya girmeleri çok daha sinir bozucu bir hale getiriyor. Sırf kamusal alanda oturup okuma eyleminin, ne okuduğumu merak eden bir erkeğin ilgisini eninde sonunda çekeceğini biliyorum. Elbette, bir erkekle beraber çalışmak veya yazmak üzere oturduğumda hiç rahatsız edilmiyorum. Açmaz şu ki, yalnız bir kadının her zaman diğer erkekler açısından müsait olduğu varsayılıyor. Bu, kadınların erkeklerin malı olarak görülmesiyle ilişkilidir. Şayet kamusal alanda bir kadın bir başka erkeğin varlığıyla veya alyans (elbette heteroseksüel olmayan birliktelikleri de simgeleyebilir) gibi aşikâr işaretlerle açıkça mülk olarak işaretlenmediyse, o zaman meşru hedeftir. Kadınlar içgüdüsel olarak bir erkeğin istenmeyen hamlelerini engellemenin en hızlı yolunun ona erkek arkadaşı veya kocası olduğunu söylemek olduğunu bilir. Erkekler bir başka erkeğin mülkiyet haklarına, bir kadının açıkça "hayır" demesinden daha kolayca saygı gösterecektir.

Şehrin "taşa yazılmış ataerkillik" olduğunu öne süren Jane Darke, kadınların, bilfiil erkeklerin alanında olduklarını ve "belirli şekillerde hareket etmezlerse" mütecaviz olarak görülebileceklerini bilerek, şehirde kendilerini en iyi ihtimalle "misafir" olarak hissettiklerini de söyler. Darke bıkkınlıkla, yalnız kadınlara sıklıkla "neşelen tatlım!" çağrısında bulunulduğunu da belirtir.[152] Şehirdeki işime gitmeye çalışırken sayısız erkek tarafından bana "gülümse!" denildi (yoksa buyruldu mu demeliyim?). Erkeklerin kaba davranışlarına yüksek sesle tepki gösterdiğimde daha "hanımefendi gibi" davranmam nasihat edildi. Eğer gülümsemiyorsam ve dolayısıyla nazik, itaatkâr, erkekleri memnun etmeye hevesli olduğumu göstermiyorsam o zaman ya kaltak ya kancık ya da seviciyimdir. Bazıları bir erkeğin bir kadına gülümsemesini söylemesinin cinsiyetçi olmadığını söyleyebilir ama bir erkeğin sokaktaki bir başka erkeğe gülümsemesini söylediğini düşünebiliyor musunuz?

152 Darke, "The Man-ShapedCity", 89.

Erin Wunker *Notes from a Feminist Killjoy*'a şu cümleyle başlar: "Mahkeme duvarı gibi suratım var."[153] Gülümsemesi söylendiğinde refleks gibi tetiklenen, kendiliğinden yüzünü ekşiterek gülümsemekten esef duyar. Ataerkillikle bilenmiş, tecavüz kültürüyle keskinleşmiş bir refleks. Çoğumuz için bu "gülümseme" refleksi, er geç hakiki bir oyunbozan tutumu olan "hareket çekme" refleksine dönüşür. Gülümsemeyen bir kadın, kendi düşüncelerine dalmıştır, kendi gündemi vardır, sadece erkekleri memnun etmek veya bakışlarının nesnesi olmak için orada değildir. Kadınsılığın belirli standartlarının peşinde olmayan bir kadın veya ikili cinsiyet sistemine uymayan veya akışkan cinsiyetli bir kişi, heteroseksüel erkekleri memnun etmek veya tatmin etmek için orada değildir. Bu nedenle tehdittirler. Ait değillerdir. Mülk gibi davranmamaktadırlar.

Kamusal Alanda Kadın

Kadınların mülk olduğu görüşü ve kentsel kamusal alanda kadınların yalnız olmasına yönelik kısıtlamaların tarihi çok eskiye dayanır. Elizabeth Wilson, Viktoryen dönem Londra'sında şehrin sokaklarında kadınların artan görünürlükleri etrafında gelişen ahlaki paniği irdeler. "Hayat kadını" ifadesi elbette seks işçisi için eski bir örtmecedir. Statü sahibi kadınların bir şekilde yoksul kadınlarla veya seks işçileriyle karıştırılabileceği fikri, sıkıntının çoğunun ve kadınlara kocaları, erkek kardeşleri, babaları veya daha yaşlı kadınların eşlik etmesi ihtiyacının yeniden öne sürülmesinin nedeniydi.[154]

Kadınların şehirde bağımsızlık arzusunun artması, 1870'lerde Paris'te kelimenin tam anlamıyla kadınlara uygun bir kamusal alan yaratmak üzere tasarlanan ortamlar olan büyük mağazalar dönemini başlattı. Sokağın çirkin unsurlarıyla temaslarını sınırlayacak ama aynı zamanda büyük hevesle aradıkları bir miktar özgürlüğe imkân verecekti. Émile Zola'nın 1883 tarihli *Kadınların Cenneti*

153 Wunker, *Notes*, 9.
154 Wilson, *The Sphinx in the City*.

romanı, Paris'teki ilk büyük mağazadaki hayali bir dükkânın perde arkasında yaşananlara göz gezdirir.[155] Kadın satış elemanlarının entrikaları, mağaza sahibinin aşk hayatı ve büyük bir işletmenin yerel dükkânlarla rekabet etme politikası arasında Zola'nın kitabı, tüketim ortamlarının nasıl kadınların duyularına zevk vermek için tasarlandığını gösterir. Alışveriş alanları böylece kadınların (en azından Batı'da) kamusal alanda hak iddia etmelerine izin verilen ilk mekânlar arasındaydı.

Feminist coğrafyacılar Liz Bondi ile Mona Domosh, şehrin orta sınıf ziyaretçisi Sophie Hall'un günlüğünden yararlanarak, on dokuzuncu yüzyıl ortasında New York'taki alanların toplumsal cinsiyet temelli kalıpları hakkında yazarlar.[156] Her ne kadar gün içindeki faaliyetleri sırasında her zaman bir kadın arkadaşı ona eşlik etse de, Sophie'nin ziyaretinin ayrıntılı anlatımı, şehirdeki bölgelerin beyaz kadınlar için bazı ılımlı özgürlüklere izin verecek şekilde nasıl toplumsal cinsiyet temelli olduğunu gösterir. Örneğin Broadway ile Altıncı Cadde boyunca, Onuncu ve Yirmi Üçüncü Cadde arasında bulunan "Ladies' Mile", "şehrin görülmeye değer yeni tüketim noktasıydı", "uygun şekilde kadınsı" görülen kamusal bir alandı. Müzelerin ve sanat galerilerinin bulunduğu bölgeler de Sophie'nin güzergâhının parçasıydı. Yine bunlar "Viktoryen dönem standartlarınca tasdik edilen" faaliyetlerdi ve "kadınlar için güvenli ve uygun olacak şekilde tasarlanmış" ortamlardı.[157]

On dokuzuncu yüzyıl sonu sanayi düzeni sadece üretime ve sıkı çalışmaya bağlılığı gerektirmekle kalmıyor; aynı zamanda tüketim değerlerine bağlılığı da gerektiriyordu. "Ayrı alanlar"ın toplumsal cinsiyet temelli hale getirilmesi, üretimin erkekler dünyasıyla ve tüketimin kadınlar dünyasıyla eşleştirilebileceği anlamına geliyordu. Kadınların tüketim faaliyetlerine aktif katılımı ise onlara uygun

155 Émile Zola, *Au Bonheur des Dames*, çev. Brian Nelson (Charpentier, 1995) [Türkçesi: *Kadınların Cenneti*, çev. Aydın Karahasan, İstanbul: Telos, 2009].

156 Liz Bondi ve Mona Domosh, "On the Contours of Public Space: A Tale of Three Women", *Antipode*, 30, 3 (1998): 270–289.

157 Bondi ve Domosh, 279.

yerin evle sınırlı olduğu görüşüne ters düşüyordu ve tüketici olarak rollerini yerine getirmeleri için şehrin genellikle erkeksi alanlarına erişime ihtiyaç duymaları anlamına geliyordu. Viktoryen dönem normları açısından çok yıkıcı olmaması için bu değişim "on dokuzuncu yüzyılda şehir içinde 'kadınsılaştırılmış' tüketici alanları geliştirilmesiyle nötrleştirildi: Eğer kadınların erkeksi şehrin sokaklarında olmaları gerekiyorsa o zaman o sokaklar ve mağazalar 'kadınsı' olarak tasarlanmalıydı."[158] Bu durum, kadınların beyaz burjuva kimliklerinin bu uygun kadınsılık alanlarında görünürlükleriyle güvenle pekiştirilebileceğinin altını çiziyordu.

Söz konusu tüketim alanları kadınlara açıktı; çünkü pek çok açıdan kadınların evle ve ev içi alanla ilişkilendirilmesine ters düşmüyordu. Kıyafet, dekorasyon ürünleri ve sanat eserleri alışverişi yaparak kadınlar gönle hitap eden bakıcı olma rollerini yerine getiriyorlardı. Bugün bile, bu türden kamusal alanlardaki yalnız bir kadın uygun bir şekilde evine "bağlı" olarak görülür. Kendisi için alışveriş yapıyor olsa bile veya "kişisel bakım" demekten hoşlandığımız faaliyetlerin keyfini sürüyor olsa bile, yalnız olması normatif toplumsal cinsiyet düzenini sekteye uğratmaz. Beden, mahrem, kişisel bakım ve estetik normatif olarak kadınların alanıdır.

Uygun kadınsılık standartları Viktoryen dönemden beri bir şekilde gevşemiş olsa da, kadınların "uygunsuz" görünmeden rahatça yalnız olabilecekleri yerlerin çeşitliliği bugün o kadar da artmamıştır. Her ne kadar kadınlar günümüzde, kamusal alanda yemek yerken veya içki içerken görülmesine bile izin verilmeyen sevgili Sophie Hall kadar kısıtlanmış olmasa da, tüketim, kültür ve eğlence alanları halen kadınların kamusal yaşamları için en uygun yerler olarak görülmektedir. Toronto'da kondominyum gelişimini araştırırken yüzlerce kondo reklamını toplumsal cinsiyet temelli görünümleri açısından analiz ettim. Kadınların alışveriş yaparken, yerken, içerken ve sosyalleşirkenki görüntüleri, işe giden kadın görüntülerinden çok daha yaygındı. İlanların çoğunda güçlü bir *Sex and the City* hissi vardı: Kadınlar açısından şehir hayatının heyecanı, Toronto şehir

158 Bondi ve Domosh, 280.

merkezinin ve diğer "geleceği parlak" semtlerin 7/24 eğlence ve tüketim hayatına erişmek demekmiş gibi gösteriliyordu.[159]

Bondi ve Domosh 1879 New York gezisi sırasında Sophie Hall tarafından deneyimlenen özgürlükleri ve kısıtlamaları, Bondi'nin 1991'de mülakat yaptığı Edinburgh'dan boşanmış orta sınıf beyaz kadın Moira MacDonald'ın deneyimleriyle karşılaştırır. Moira para kazandığı bir işi, kendi evi varken ve makbul, mutenalaşan bir semtte tek başına yaşarken, şehrin kamusal alanlarına rahatça erişmesinin kısıtlandığını düşünür. İşte ve evde toplumsal cinsiyet eşitliğine güçlü bir şekilde inanmasına rağmen Moira, izlenmeyen şehir alanlarının (parklar gibi) "düşmanca bir erkeksilikle dolu olduğu" ve bu nedenle yalnız kalması için güvenli yerler olmadığı toplumsal cinsiyet temelli normunu sorgulamaz.[160] Moira ile Sophie'nin, davranışlarını, toplumsal cinsiyet temelli yaralanabilirlik algılarına uydurma ihtiyacı ortaktır.

Her ne kadar bugün kadınlar (elbette toplumsal sınıf ve ırka bağlı olarak) bu alanlarda erkeklerle aynı şekilde hareket etmekte çok daha özgür olsalar da kadınlar bu "tasdik edilmiş" alanlar dışında yalnız olmanın istenmeyen ilgi ve şiddet tehdidine açık kalmak olduğunun son derece farkında olmaya devam ediyorlar. Bondi ile Domosh'un belirttiği üzere, en az on dokuzuncu yüzyılın alışveriş alanları kadar, "yirminci yüzyıl sonu Batılı şehirlerin kamusal alanları da, orta sınıf, kadınsı kimliklerin gözetilip korunduğu ortamlar yaratmak üzere izlenen ticari tüketici faaliyetleri alanlarıdır."[161] Bu bağlamda, çağdaş şehir hayatının kadınlara sunduğu özgürlüğün halen, şehirde kadınlara uygun alanlar ve roller hakkındaki toplumsal cinsiyet temelli normlara bağlı olduğunu görebiliriz.

Kentsel alanın kadınsılaştırılması bugün halen devam etmektedir. Küresel kuzey şehirleri endüstriyel imalata dayanan ekonomilerden bilgi ve hizmet işine dayanan ekonomilere (sözde post-endüstriyel ekonomilere) dönüşürken, şehirlerin daha erkeksileş-

159 Kern, *Sex and the Revitalized City*.
160 Bondi ve Domosh, 283.
161 Bondi ve Domosh, 284.

tirilmiş özellikleri değişmektedir. Bir zamanlar kadınlara ya kapalı olan ya da toplumsal cinsiyete göre ayrılan barlar gibi çeşitli mekânlar, kadın müşterilere cazip gelmek için daha erkeksi pek çok özelliğini "yumuşatıyor." Donut dükkânları (Kanada'daki Tim Horton's gibi) ve McDonald's gibi *fast food* lokantaları bile estetik yönlerini, kamyon şoförlerinden çok ailelere uygun bir ev gibi, kafe özelliği kazanmak üzere değiştiriyor.[162] Renk tercihi, oturma düzeni, işletme isimleri, dekorasyon ve menülerdeki değişiklikler (daha fazla salata = daha fazla kadın!), kadınlar için daha rahat ve güvenli görünmelerini sağlamak üzere atmosferi değiştiriyor. Coğrafyacılar bu değişiklikleri mutenalaştırmayla ilişkilendiriyor, işçi sınıfı maç izlenen barların ve küçük lokantaların kapandığını ve yerini güçlü toplumsal cinsiyet çağrışımları iliştirilmemiş "daha havalı/modern" (ve daha beyaz) orta sınıf mekânların aldığını gözlemliyor.

Toronto'daki eski mahallelerimden birinde –Junction– önceden endüstriyel, işçi sınıfının yaşadığı bir bölgenin, bir zamanlar bölgeye egemen olan geleneksel anlamda erkeksi alanların, tam aksine kadınsılaştırılmış alanların yükselişiyle mutenelaştırıldığına ilk elden tanık oldum. Çoğunlukla erkek, işçi sınıfından müşteri kitlesine hizmet veren yağlı yemekleriyle küçük lokantalar, porno dükkânları, rehin dükkânları ve barların yerini yavaş yavaş yoga stüdyoları, manikür salonları, kafeler ve organik marketler aldı.[163]

2000 yılı başında Junction'a ilk taşındığımda, Dundas Sokağı'nda kahve veya başka bir şeyler içmek için yalnız girmeye cesaret edeceğim çok az yer bulunuyordu. Tehlikeli olduklarından değil ama genç bir kadın olarak açıkça bana hitap etmediklerinden. Tabii ki bunda sorun yok, mahallenin benim arzularıma uyması gerekmiyordu! Ama Junction, şehirlerin ve mahallelerin kadınların rahatlığını,

162 Alan Latham, "Urbanity, Lifestyle and Making Sense of the New Urban Cultural Economy: Notes from Auckland, New Zealand", *Urban Studies*, 40, 9 (2003): 1699–1724; Steve Penfold, *The Donut: A Canadian History* (Toronto: University of Toronto Press, 2008).

163 Leslie Kern, "From Toxic Wreck to Crunchy Chic: Environmental Gentrification Through the Body", *Environment and Planning D: Society and Space*, 33,1 (2015): 67–83.

hazzını ve güvenliğini, yeniden canlandırmanın başarılı olduğunun göstergeleri olarak nasıl kullandığının ilginç bir örneğidir. Hatta kadınların belli yerlerde rahat edememesi, orta sınıf beyaz kadınların rahatı için uğraşırken, ötekiler örneğin evsizler ve beyaz olmayanlar için tehlikeyi artıran bir sürü sorunlu müdahaleye gerekçe olarak kullanılabiliyor. Junction'da bu kadınsılaştırmanın ilk işareti, arkada çocuklar için küçük bir oyun alanı bulunan, The Nook adlı dar küçük bir kahvecinin açılmasıydı.

The Nook, kent sosyologlarının "üçüncü yer" dedikleri mekânın net bir örneğiydi.[164] Bunlar ne ev ne işyeri olan ama topluluklar için zaruri enformel toplanma alanları olan yerlerdir. Kanadalı kent sakinlerinin Starbucks ve Second Cup gibi hususi kahve dükkânı zincirlerini kentsel alanlar olarak kullanımlarını nasıl yorumladıklarına dair çalışmasında sosyolog Sonia Bookman, bazı müşterilerin bu kafeleri "evden uzak bir ev" olarak tanımladığını belirtir.[165] Çeşitli rahat mobilyalar, şömineler, kitaplıklar, samimi sohbetler için küçük masalar ve genel bir konukseverlik hissiyle bu kafeler pek çokları için yarı-kamusal ev gibi alanlardır. Belki de o halde bu tür kafelerin kadınların dışarıda yalnızken hoş karşılandıklarını, kendilerini rahat ve oldukça güvende hissettikleri yerler olması şaşırtıcı değildir. "Üçüncü yerler" olarak kafelerle özenle insanların birlikte yalnız kalabildikleri bir ortam (ve elbette bir marka) yaratılır. Kadınların kamusal alanda yalnız kalabilmesine yönelik uzun süredir devam eden kısıtlamalar göz önüne alındığında, kahve dükkânları kadınların nispeten emniyetli bir şekilde kentsel yaşamın ruhsal hazlarını deneyimleyebildikleri yerlerdir: Kalabalıkta anonim olmak, insanları izlemek, yer kaplamak, etrafınızda başkaları varken düşüncelerinizle başbaşa kalmak.

The Nook gibi "kadınsılaştırılmış" yarı-kamusal, eve benzeyen mekânların sayısındaki artış ve Junction'a Starbucks'ın er geç (kaçınılmaz mı demeliyim?) gelişi mutenelaştırmanın açık işaretleriydi.

164 Ray Oldenburg, *The Great Good Place* (New York: Marlowe and Company, 1989).
165 Sonia Bookman, "Brands and Urban Life: Specialty Coffee, Consumers, and the Co-creation of Urban Café Sociality", *Space and Culture*, 17, 1 (2014): 85–99.

Bir zamanlar gitmeyi tercih etmediğim yerler –park yeri arabalarında oturmuş sigara içen erkeklerle dolu donut dükkânı, kalitesiz küçük lokantalar, maç izlenen barlar– kepenk indirmeye başladı. Pahalı bebek arabalarıyla ebeveynler kirli kaldırımlarda salına salına yürüyorlardı ve kondo müteahhitlerinin uygun yeni bir piyasa bulmasıyla kısa sürede inşaat seslerinden geçilmez oldu. Bu dönüşümün benim gibi kadınların tercihlerine ve arzularına hitap ettiğini fark etmedim değil. Üstelik, şehir alanlarının sınıfsal dönüşümüyle onları kadınlar için emniyetli hale getirmek arasındaki bağlantı görünüşe göre müteahhitler, plancılar ve diğer "yeniden canlandırma" destekçileri için ortak akıl olarak kabul edilmiştir. Elbette, bu varsayımın merkezinde belirli türden bir kadın imgesi yer alıyor: Beyaz, sakat olmayan, orta sınıf, trans olmayan kadın.

Junction'da bu tahayyülün sınırlarını, Kurtuluş Ordusu'nun Evangeline Kadın Sığınma Evi'nde kısa veya orta vadeli dönemlerde kalan kadınların deneyimleri açıkça ortaya koydu. Bu kadınlar bölgenin yeniden canlandırılması sırasında bile ciddi, kronik yoksulluk yaşıyordu.[166] Mutenalaştırma ilerledikçe onların varlığı mahallenin kaldırımlarında yavaş yavaş çok daha uygunsuz bir hal aldı. Sığınma Evi kuralları gereğince tüm gün içeride kalamadıklarından sıklıkla kamusal alanda yalnız kalmaya mecbur edilen bu kadınlar, kalabalıkta yalnız kalmanın hazzını kolay kolay yaşayamıyorlardı. Sığınma evinde kalan kadınlar biraz olsun insanları izlemenin tadını çıkarmaktan çok kendilerini sürekli izlenirken buluyorlar. Fiziksel görünümleri, alışkanlıkları ve zaman zaman akıl hastalığı intibaları, sığınma evi uzun yıllardır var olmasına ve Junction uzun süredir çok çeşitli yoksul, işçi sınıfından, sakat veya başka türlü "farklı" kişilere yuva olmasına rağmen onları "öteki" olarak mimliyor.

Sığınma evinin yanındaki bir kafenin dışarıda duran bir bankı, müşteriler sığınma evinden kadınların orada oturup sigara içtikleri şikâyetinde bulunduğu için kaldırması, sadece kamusal alanda

166 Leslie Kern ve Heather McLean, "Undecidability and the Urban: Feminist Pathways Through Urban Political Economy", *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 16, 3 (2017): 405–426.

yalnız olma basit eyleminin bile sığınma evinin sakinleri için çok daha zor hale getirilmesinin bir örneğiydi. Her ne kadar kafe sahibi sığınma evindeki kadınları anlayışla karşılıyor ve bayramlarda yemek vermek gibi destek projelerinde yer alıyor olsa da kafeye sık sık gelen mutenalaştırıcıların alanı "temizlemesi" baskılarına maruz kaldı.[167] Bu kadınların güvenle insan içinde yalnız olabilecekleri bir noktayı ortadan kaldırmış oldu. Diğer olaylarda, kadınlar tarafından sergilenen travma veya akıl hastalığının dışarıdan belli olan işaretleri, sanal topluluk forumlarında mutenalaştırmanın mahalleye faydalarını tartışan diğer topluluk üyelerinin çirkin eleştirilerinin konusuydu. "Ucube şovu" gibi ifadeler kimilerinin her zaman normatif şekillerde davranmayan kadınlara yönelik düşmanlığını gösteriyordu. Bu örnekler, kimi kadınların kamusal alanda yalnız kalma özgürlüğü artsa da, buna mukabil diğerlerinin denetlenmesinin ve emniyetli alanların kaldırılmasının da eşzamanlı olarak arttığını hatırlatmaktadır.

Tuvalet Muhabbeti

Bulunabilirlik açısından hem son derece sınırlı olan hem de fazlasıyla denetlenen bu alanlardan biri de umumi veya umuma açık tuvaletlerdir. Kentsel kamusal alanı düşündüğümüzde tuvaletler pek de akla gelmez ve aslında bu tam da sorunun merkezinde yer almaktadır. Son derece sıkışık ve bazen acil durumda yalnız kalmak istediğimiz ve genellikle buna gereksinim duyduğumuz bir alan olarak tuvalet –veya tuvaletin olmaması– güvenlik, ulaşılabilirlik, toplumsal cinsiyet, cinsellik, sınıf, evsizlik, ırk ve daha fazlası hakkında her türden soruya yol açmaktadır.

Pek çok diğer mesele gibi tuvalete erişim de, yanımda bebeğim ve ardından tuvalet eğitiminde küçük bir çocuğum olduğunda kentsel bir mesele olarak benim açımdan görünür oldu. Büyük mağaza-

167 Leslie Kern, 2013, "All Aboard? Women Working the Spaces of Gentrification in Toronto's Junction", *Gender, Place and Culture*, 20, 4 (2013): 510–527.

ların acil bez değişimleri için en iyi şansımız; emzirme noktaları ve yeterince temiz ve tedarikli olduğunu hızla öğrendim. Kadınların rahatlığı düşünülerek inşa edilen alanlar olarak büyük mağazalar, her zaman açıkça annelere en iyi şekilde hizmet edecek şekilde tasarlanmasa da, tuvaletlerin muhtemelen ferah olduğu, pek çok kabinin bulunduğu, asansör veya yürüyen merdivenin olduğu, emzirmek için oturulabilecek sandalyelerin bulunduğu, bebek bezi değiştirme yerleri bulunan, bebek arabasını dışarıda bırakmanın güvenli olduğu emniyetli yerlerdi. Özellikle vahim durumlarda ayrıca kaka bulaşmış zıbının yerine hızla yeni kıyafetler alıp değiştirebileceğim yerlerdi. Aslında büyük mağazalar, yanımda bir çocuk olsun olmasın "tuvalete gitmek" için kurtarıcı yerlerim olmaya devam ediyor. Maalesef, kentteki büyük mağazalar ve onlarla beraber rahat ve erişilebilir tuvaletleri de yok oluyor.

"Kadınlar Cenneti"nin oldukça rahat dünyası dışında, şehirde tuvalete gidilecek iyi yerler arayışı cesaret kırıcı. *No Place to Go: How Public Toilets Fail Our Private Needs*'de [Tuvalete Gidecek Yer Yok: Umumi Tuvaleter Nasıl Özel İhtiyaçlarımızı Karşılayamıyor] gazeteci ve yazar Lezlie Lowe, "Neden umumi tuvaletler bu kadar boktan?" diye soruyor.[168] Kilitli, aşağı inen dik ve dar merdivenli, kirli, tehlikeli ve ana sokaklardan ve faaliyet merkezlerinden çok uzak "umumi" tuvaletlerle karşılaşma deneyimlerini hatırlayan Lowe, şehirlerin nasıl ve neden umumi tuvaletleri öncelik haline getirdiğinin veyahut getirmediğinin geçmişini araştırıyor. Lowe, Viktoryen dönemde büyüyen şehirlerde umumi tuvalet ihtiyacının fark edildiğini ama bunların kadınların, çocukların veya sakatların ihtiyaçlarına hiç de uygun olmadığını belirtir. Ama zamanla şehirler bu alanları sağlamak üzere giderek daha çok özel veya yarı özel işletmelere –büyük mağazalara, devlet kurumlarına, kafelere vs.– bel bağlar oldular. Fakat çoğumuzun bildiği gibi bu yerlerin nadiren erişim garantisi vardır ve hatta kimin girebileceğini ve nelerin yapılabileceğini sınırlamayı amaçlayan güvenlik görevlileri, ödeme ma-

168 Lezlie Lowe, *No Place to Go: How Public Toilets Fail Our Private Needs* (Toronto: Coach House Books, 2018).

kineleri ve şifreli kapılarla korunuyor olabiliyor. İki siyah müşterinin Starbucks'ta yaşadığı büyük sıkıntı görünüşe göre, herhangi biri bir şey sipariş etmeden birinin tuvalet şifresini istemesiyle başladı. En temel ve evrensel insan ihtiyaçlarından biri için bir alana erişim izni istemek zorunda olmak, adamlardan herhangi birinin yaralanmasıyla veya ölmesiyle sonuçlanabilecek bir duruma yol açtı.

Tuvalet ihtiyacı ve erişimi, aynı zamanda son derece toplumsal cinsiyet temelli meselelerdir. Bu meselelerin bazıları, bedenlerinde farklı kısımlar bulunan insanların tuvaleti kullanma biçimlerini belirleyen karmaşık biyolojik ve kültürel unsurlar birleşimiyle ilgilidir. Çoğu kadının rahatlaması uzun sürer, düzenli olarak menstrüasyon ihtiyaçlarının giderilmesini içerecektir ve kıyafetlerin çıkarılmasını veya büyük ölçüde yeniden çeki düzen verilmesini gerektirir. Daha fazla tuvalet kâğıdına, montları ve çantaları asacak yerlere, kapılı kabinlere ihtiyacımız var ve bebeklerin, çocukların, sakatların veya yaşlı aile üyelerinin tuvalet ihtiyaçlarına yardımcı olmaktan sorumlu olmamız daha muhtemel. Ama Lowe'un işaret ettiği üzere, çoğu umumi tuvalet bu ihtiyaçları fark edip karşılamakta berbat şekilde çuvallıyor.

Kısmen bu sorun, çoğu mimar ve plancının, kadınların umumi tuvalette ne isteyebileceğini veya neye ihtiyaç duyabileceğini gerçekten düşünmeye çok az zaman ayıran erkekler olmasından kaynaklanıyor. Ama aynı zamanda "tuvalet mevzularından" ve özellikle menstrüasyondan bahsetmek konusundaki tabularla da ilgili. Lowe "halka açık binalara ve kamusal alanlara tuvaletler tasarlayan ve yerleştiren (çoğunlukla) trans olmayan erkeklerin menstrüasyon hakkında neredeyse hiçbir fikri olmadığını" yazar.[169] Kimse kandan, hijyen ürünlerinden veya en basit menstrüasyon bakımını yapmak üzere temiz ve rahat yerlere ihtiyaç olduğundan bahsetmek istemez. Tuvalette geçirilen zamanın menstrüasyon döneminde arttığını, daha sık idrara çıkmaya sebep olduğunu, ani bağırsak hareketlerine neden olan ağrılar içerdiğini ve derhal ilgilenilmesi gereken "baskınlar" şeklinde

169 Lowe, 111.

gerçekleşebileceğini kabul etmek istemez. Bazı trans erkeklerin de menstrüasyonla başa çıkmak için ürünlere ve tesislere ihtiyacı olabileceğini kabul etmek istemez. Hem pedlerle tamponların maliyetini hem de şehirlerde serbestçe erişilebilir tuvalet alanlarının yokluğunu ele alarak evsiz kadınlara yardımcı olmak istemez (gerçi Kanada'da büyük bir eczane zinciri yakında ihtiyacı olan kadınlar için bedava menstrüal ürünlerin bulunduğu kutular sunacak).

Tüm dünyada kadınlar tuvaletlere adil ve uygun erişim haklarını talep etmek için harekete geçmektedir. Birleşik Krallık'ta Clara Greed ve Susan Cunningham ile Kanada'da Joan Kuyek gibi kadınlar, tuvalet erişimini hükümetlerin, plancıların, inşaat ustalarının ve mimarların programlarına sokmak üzere baskı yaptıklarından "tuvaletçi kadınlar" olarak biliniyorlar. Yeni Delhi yerleşimlerinde, kadın topluluklarının liderleri sağlık koşullarının yerel öncelik olmasını savunurken kadınların mevcut tek tesisi –umumi tuvaletleri– kullanmak için her kuyruğa girdiklerinde yirmi dakikadan fazla sırada beklediklerini belirtiyor. Daha genel olarak Hindistan'da tuvalet erişimi, kadınların cinsel saldırıya karşı eylemciliği açısından merkezde yer alıyor. 2014'te geceleyin tuvaletini yapmak için bir araziye giden iki kızın dehşet verici bir şekilde tecavüze uğrayıp öldürülmesi, ülke çapında protestolara neden oldu ve uzun süredir devam eden bir soruna, kadınlar ve kızlar için güvenli tesislerin bulunmamasının onları çok daha fazla şiddet riskine maruz bıraktığına dünyanın dikkatini çekti. Sharmila Murthy konuyla ilgili olarak şunları söylüyor:

> Dünyada tahminen 2,5 milyar insan uygun sağlık koşullarına erişemiyor ve bunun en büyük bölümü Hindistan'da yaşıyor. (...) Kırsal alanda köylerde veya kentlerde varoşlarda yaşayan pek çok yoksul kadın gece olana kadar bekliyor, tuvalete çıkma ihtiyacını asgariye indirmek için yediklerini ve içtiklerini kısıyor. Kızlar sıklıkla özel tuvalet yoksa okula gitmiyorlar ve bu özellikle menstrüasyon başladıktan sonra geçerli. Her gün yaklaşık 2.200 çocuk, kötü sağlık ve hijyen koşullarına bağlı ishalli hastalıklardan dolayı ölüyor ve

> bu kadınları hem anne hem de bakıcı olarak etkiliyor. Son olarak, idrar yapmak veya dışkılamak için gece olana kadar beklemek sadece insanlık dışı olmakla kalmıyor kadınları cinsel saldırıya da açık hale getiriyor.[170]

Birleşmiş Milletler sağlık koşullarını hem bir kadın hakları meselesi hem de insan hakları meselesi olarak kabul ediyor ama belirlenen bu kalkınma hedefinde çok az ilerleme sağlanmış durumda.

Trans bireyler işte, okulda ve halka açık binalarda uygun tesisi kullanmaya çalışırken sıklıkla karşı karşıya kaldıkları dışlanma, tehlike ve şiddetle tuvalet eylemciliğinin ön saflarına itiliyor.[171] Lowe şunları yazıyor: "Eğer umumi tuvaletlerde şu anda herhangi bir devrim oluyorsa, buna trans topluluk öncülük ediyor."[172] Sakat hakları savunucuları tuvaletlerin fiziksel biçiminde değişiklik yapılmasında başarılı olmuşken, tuvalet kabinleri, lavabolar ve kapıların erişilebilirliği tüm yeni binaların zorunlu özellikleriyken, trans bireyler tuvalet erişiminde muhtemelen bir sonraki büyük değişimin ön saflarında yer alıyor: tuvaletlerin bazılarının toplumsal cinsiyete göre ayrılmaması ve tek kullanıcı, tüm toplumsal cinsiyetler için/toplumsal cinsiyetsiz tuvaletlerin artması.

Üniversitedeki yurdumda 1990'larda karma, çok bölmeli tuvalet ve banyo alanları vardı. Lavaboya donla giden veya duş bölmesinden çıkan adamları görmeye alışmak bir veya iki gün sürdü. Yaşadığımız birkaç sorun toplumsal cinsiyet farklılıklarına atfedilemezdi. Uzun bir haftasonu boyunca bir tuvaletin *hemen yanına* yere kakasını yapan kişinin cinsiyeti hiç bilinemedi örneğin. Ancak bu türden tamamen ayrılmamış düzenlemeler son derece nadir olmaya devam ediyor. İkili toplumsal cinsiyete göre ayrılmış tuvaletler normdur ve her bir alana kimin girdiğinin formel ve enformel denetimi, trans

170 Sharmila Murthy, "In India, Dying to Go: Why Access to Toilets is a Women's Rights Issue", *WBUR: Cognoscenti*, 25 Haziran 2014, https://www.wbur.org/cognoscenti/2014/06/25/human-rights-gang-rape-sharmila-l-murthy.

171 Rocco Kayiatos, "Interview with Dean Spade", *Original Plumbing: Trans Male Culture, The Bathroom Issue*, 18 (2016): 23–27.

172 Lowe, *No Place to Go*, 27.

bireylerin yanı sıra katı toplumsal cinsiyet normlarına uymayan diğer herkesin bu temel günlük ihtiyaca stres, korku ve ufukta beliren taciz ve şiddet tehlikesiyle yaklaşması anlamına geliyor. Kadınları gözetlemek veya saldırmak üzere kadınlar tuvaletine girmek için kadın gibi giyinen trans olmayan erkek öcü figürü, toplumsal cinsiyete göre bölümlere ayrılmış tuvaleti kullanan herhangi birinin jenitallerini saptamaya çalışmanın sapıkça gerekçesi olarak kullanılıyor. Eğer trans olmayan erkekler gerçekten kadınlara cinsel saldırıda bulunmak için kadınmış gibi girebilmek üzere kadın kıyafeti giymiş erkek olmak için yeterince zaman harcamak zorunda olsaydı sanırım çok daha az cinsel saldırı olurdu. Buradaki gerçek şiddeti küçümsemiyorum. Daha çok, "sahte" trans kadın korkusunun tamamen transfobiden kaynaklandığını, kadınların –trans olsun olmasın– sürekli olarak yaşadıkları gerçek şiddette yönelik hakiki bir endişeden kaynaklanmadığını düşünüyorum.

Üniversite kampüsleri ve halka açık tuvaletleri bulunan işletmeler gibi bazı kamu kurumları, toplumsal cinsiyetsiz tek kabinli tuvaletler koymaya başladı; bu kesinlikle mantıklı bir hamle ve yeni işaretler, belki sıhhi temizlik malzemesi çöpü dışında çok az kaynak gerektiriyor. Ancak tüm tuvaletleri tek kişilik alanlara dönüştürmek maliyetli ve alan kullanımı açısından verimsizdir. Muhtemelen uzun kuyruklara neden olacaktır ve tesislere daha ivedi erişime ihtiyacı olan sakat insanlar açısından dezavantajlı olabilir. Tüm çok kabinli tuvaletleri toplumsal cinsiyetsiz alanlara dönüştürmek dini kısıtlamaları olan insanlar için de sorunlu olabilir. Kısacası, tamamen mevcut inşa edilme biçimlerinde değişiklik yapmakla sağlanabilecek tek bir çözüm yok. Şehirlerdeki ve başka yerlerdeki diğer pek çok mesele gibi, toplumsal değişikliklere de gerek var. Tekli kabinler transfobiyi ortadan kaldırmayacak veya toplumsal cinsiyet temelli şiddeti bitirmeyecek. Ama bu arada toplumsal cinsiyeti, fiziksel sağlamlığı ve sınıfı ne olursa olsun tüm bedenler için mümkün olan en geniş tuvalet erişimini temin etmek, feminist bir şehir yaratmak açısından gerekli bir adımdır.

Kadınların Yer Kaplaması

Ya hiç yaşanmamış ya da sadece imtiyazlı bir azınlıkla sınırlı olan kentteki sokak yaşamı konusunda nostaljikleşmememin bir diğer sebebi de, şehirde tuvalet ihtiyacını giderip gideremeyeceğinizi bilememenizin yanı sıra diğer sınırlamalardır. Kulaklıkların, akıllı telefonların ve akıllı saatlerin olmadığı bir dönemi romantikleştirmek yerine bir kadının rahatsız edilme korkusu olmadan kulaklık takabileceği veya aynı sonuçla hiç kulaklık takmamayı tercih edebileceği bir şehir hayal etmeyi tercih ederim. Bazı durumlarda taşınabilir teknolojiler kadınların kentsel alanda varlıklarını öne sürmelerine imkân veren yenilikçi araçlardır. Feminist coğrafyacı Ayona Datta, Delhi'nin dışındaki varoş yeniden yerleşim kolonilerinde araştırmaya katılan kadınların "hevesli *selfie*ciler" olduklarını fark etti. Datta şu teoriyi ortaya atar:

> *Selfie*ler şehirde olmanın, evin ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kısıtlamaları dışında yeni elde edilmiş bir özgürlüğü temsil ettiğinden kadınlar için özgürleştirici olduğunu gösteriyor. Bunlar aracılığıyla kadınlar bağımsız bir şekilde hareket ederek şehrin küratörlüğünü yapıyor, pek çok farklı kamusal mekâna gelişlerini sahnelerken kendilerini resmin merkezine koyuyorlar.[173]

Taşınabilir teknolojiler olsun veya olmasın, herkesin etrafta küçük bir balonun içinde yürüdüğü, *selfie*ler çektiği, diğer insanlarla, insan olmayanlarla ve doğayla çok az etkileşimde olduğu bir şehir hayal etmiyorum. Daha çok bunu rahatça, güvenle ve özerk bir şekilde yapma özgürlüğünün, insanların birbirleriyle sosyalleşmek ve doğayla tam anlamıyla etkileşim halinde olmak *isteyecekleri* türden bir şehir açısından temel önemde olduğunu ileri sürüyorum. Kadınlar için bu özgürlüğü hayal etmek, aynı zamanda bizi, kamusal alanda

173 Ayona Datta, "Indian Women from the Outskirts of Delhi are Taking Selfies to Claim their Right to the City", *The Conversation*, 1 Şubat 2019, https://theconversation.com/indian-women-from-the-outskirts-of-delhi-are-taking-selfies-to-claim-their-right-to-the-city-110376.

yalnızca var olma hakları bile sürekli ihlal edilen ve saldırgan bir şekilde denetlenen diğer gruplara kulak vermeye de mecbur eder.

Yer kaplama hakkı, yalnız kalma hazzının daha geniş toplumsal cinsiyet ve iktidar politikasıyla kesiştiği yerdir. Fark edilmemek üzere sosyalleşmek kadınların, siyasi bir makama aday olmak, profesör olmak veya internette lafını sakınmamak yoluyla olsun, kamusal roller üstlenme ve fikirlerini dile getirme eğilimlerini (veya bu nedenle bu eğilimin olmamasını) etkiler. Bu sosyalleşme o halde, birey olarak ayağa kalkmaya cüret eden kadınların karşılaştığı mizojinik söylemle agresif bir şekilde pekiştirilir. Örneğin, Alberta'nın eski Başkanı Rachel Notley, politikalarından ziyade toplumsal cinsiyetinden dolayı tacizlerin sürekli olarak hedefi oluyor (veya daha çok bunlar birleşiyor: "Kötü" politikaları toplumsal cinsiyetinin sonucu olarak görülüyor). Hillary Clinton'ın başkanlık kampanyasının büyük bölümünde mizojini basında olumsuz anlamda yer almasında ve pek çok kişiden destek alamamasında açıkça rol oynadı. Bu kadınlar böyle saldırılar için meşru hedef olarak görülüyor; çünkü fark edilmeye cüret ettiler. (Feminist) düşüncelerini sosyal medyada ortaya koyan Anita Sarkeesian ve Lindy West gibi kadınlara, şiddetli hakaretleri, tecavüz tehditlerini ve hatta şahsi tacizleri, düşüncelerini dile getirip sanal yer kaplamalarına "doğal" tepkiler olarak değerlendirmeleri ve sadece kabul etmeleri gerektiği söyleniyor.[174] Bu kamusal alanda yer kaplamakta ısrar eden sıradan kadınların da taciz ve hatta şiddet için meşru hedef olarak görüldüğü yerel, kentsel boyutla yakından bağlantılı. Bu şekilde kamusal alanda kadınlara yönelik –kendi kendine uygulanan veya diğer– kısıtlamaların kapsamlı sonuçları ve toplumsal cinsiyete dayanan baskı ve eşitsizliğin diğer biçimleriyle bağlantısı bulunuyor.

Bu bölümde daha önce, Starbucks'ta arkadaşlarını beklerken tutuklanan iki Philadelphialı adamdan bahsetmiştim. O paragrafı ve

174 Anita Sarkeesian *Feminist Frequency* adlı internet sitesinin kurucusudur; video oyunlarındaki cinsiyetçilik eleştirileri, yıllardır ölüm tehditleri almasına yol açıyor. Yazar Lindy West çevrimiçi taciz deneyimlerini *Shrill: Notes from a Loud Woman* içinde anlatıyor (New York: Hachette Books, 2016).

bu sonucu yazdığımdan beri geçen iki veya üç haftada, bir kampüs turunda "çok sessiz" olduklarından iki yerli Amerikalı erkek için polis çağıran bir ebeveynle; Yale'de çalışma odasında uyuyakalan siyah bir kadın öğrenci için polis çağıran beyaz bir kadınla ve komşuların hırsızlık yaptıklarını düşündükleri için Airbnb'den çıkış yapan siyah kadınlar için polis çağırdıklarıyla ilgili haberler çıktı. Listeyi daha da uzatabilirim, üstelik hepsi son iki veya üç haftanın haberi. Beyaz olmayanların şehirde mütemadiyen mütecaviz kişilermiş gibi görüldükleri gün gibi ortada. Tıpkı ataerkilliğin kentsel ortamda teminat altına alınması gibi, beyazların üstünlüğü de üzerinde her gün yürüdüğümüz bir zemin.

Kentsel alanda herhangi birinin sırf ne ölçüde "var olabildiği", kimin güçlü olduğu, kimlerin şehirdeki haklarını doğal bir hak olarak gördüğü ve kimin her zaman yersiz görüleceği hakkında bize çok şey söylüyor. Toplumda var olan ayrımcılık yapılarını yansıtıyor ve bu nedenle farklı gruplar arasında var olmaya devam eden uçurumlarım iyi bir göstergesi. Trans olmayan beyaz bir kadın olarak, kamusal bir alanı terk etmemin istenmesi, benim için polis çağrılması veya büyük bir mağazada peşime takılınması zayıf ihtimal. Ancak aynı zamanda eril tacizden ve istenmeyen ilgiden kaçınmak için kendi giyimimi, duruşumu, yüz ifadelerimi ve diğer işaretlerimi denetliyorum. Tecavüz kültürü bize kamusal alanda yalnız olmanın kendini cinsel şiddet tehdidine maruz bırakmak olduğunu öğretiyor ve dolayısıyla tetikte olmak çoğu kadın için şehirde yalnız olma deneyiminin bir parçası. Peki ama başka türlü olabilir miydi? Dahası, bunun gerçekleşmesi için nasıl savaşmalıyız?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
PROTESTO ŞEHRİ

Katıldığım ilk protesto gösterilerinden birinde tutuklandım. Eylemden nasıl haberdar olduğumu hatırlayamıyorum ama muhtemelen Toronto Üniversitesi Kadın Merkezi aracılığıylaydı. Üniversitede ikinci yılımdaydım, kadın çalışmalarından aldığım ilk derslerime gömülmüştüm ve feminist örgütlerle kampüs eylemciliğine yeni yeni alışıyordum. Yakın zamanda seçilmiş muhafazakâr eyalet yönetimi, hane içi şiddet ve cinsel saldırı mağdurlarını etkileyecek hizmetlerde ciddi kesintiler yapıyordu. Toronto Tecavüz Kriz Merkezi gibi şiddetle mücadele örgütlerinden kadınlar, Ontario Yasama Meclisi'nin bulunduğu Queen's Park dışındaki bir kavşağı kapatmak istiyorlardı. Şehri altüst edecek eylemlerde doğrudan yer almaya hazırdım. Kız kardeşlerimle beraber tutuklanmaya hazırdım.

1990'ların ortalarından sonlarına kadar Ontario'da güçlü bir protesto ruhu vardı, sendikalar 1995 sonunda başlayan "Eylem Günleri" olarak bilinen toplu tek günlük genel grevleri başarılı bir şekilde örgütlüyordu. İlk büyük çaplı protesto deneyimim olduğunu düşündüğüm olayda, 25 Ekim 1996'da Toronto Eylem Günü'ne gittim. Tahminen 250 bin kişi –Ontario'da şimdiye kadarki en büyük protesto– göl kıyısından meclis binasına kadar beş kilometre yürüdü.[175] Yürüyüşün sonundakilerle başındakilerin Queen's Park'ta buluşmaları tüm gün sürdü. Heyecan vericiydi. Kendimi hiç bu kadar büyük, bu kadar kolektif olarak güçlendirici bir şeyin parçası hissetmemiştim. Şehrimi bu şekilde hiç deneyimlememiştim: sokaklara çıkıp yabancılarla kolkola girmek, öfke, neşe ve dayanışma göstermek. Hiç bitmesin istedim.

175 Dan La Botz, "Ontario's 'Days of Action' - A City wide Political Strike Offers a Potential Example for Madison", *LaborNotes*, 9 Mart 2011, http://www.labornotes.org/2011/03/ontarios-days-action-citywide-political-strike-offers-potential-example-madison.

Dolayısıyla feminist eylemcilerin, hükümetin kadınlara yönelik hizmetlerdeki kesintilerine karşı doğrudan bir protesto eylemi örgütlediklerini duyduğumuzda, arkadaşım ve feminist akıl hocam Theresa ve ben daha fazla bilgi edinmeye can atıyorduk. Ne zaman düşünsem tepeden tırnağa tüylerim diken diken olur. Feminist politikamı sınıftan sokağa çıkarmak, tesadüfen doğduğum yerden sadece bir blok öteye taşımak için sabırsızlanıyordum. Doğru şeyi yaptığımı hissediyordum.

Toronto Üniversitesi Kadın Merkezi'nde hazırlık yapmak üzere bir gece buluştuk. Eylemi örgütleyenler bunun resmi olarak izin verilmiş bir protesto gösterisi olmadığının tam olarak anlaşılmasını istiyordu. İznimiz, polis korumamız olmayacaktı. Hatta polis geldiğinde tutuklanmamız olasılık dahilindeydi. Toplantının amacı esasen bize polis tarafından sokaktan nasıl güvenli bir şekilde ve tutuklanmaya direnme suçlamasında bulunulması riskine girmeden sürükleneceğimizi öğretmekti.

Geriye dönüp bakınca, en fazla otuz kişiyle hafta içi, gün ortasında büyük bir kavşağı kapatmayı planlamanın gerçekten ne kadar gözüpeklik olduğunu anlamamı engelleyen ancak gençliğim, naifliğim ve imtiyazım olabilirdi diye düşünüyorum. Korktuğumu, tereddüt yaşadığımı veya eylemi örgütleyenlerin taktiklerini sorguladığımı hatırlamıyorum. İnandıkları uğruna kendilerini tehlikeye atmaya hazır olan bu olağanüstü eylemciler grubuna katılacağım için heyecanlıydım. Protesto günü yaşanacaklara bizi gerçekten iyi hazırladılar. Hatta her şey tam da tahmin ettikleri gibi gitti.

Protestoya dair zihnimde kalan en canlı görüntü, siyah feminist akademisyen ve aktivist Audre Lorde'un ünlü "Sessizliğiniz sizi korumayacak" sözleri yazan devasa beyaz bir pankart taşıdığımız.[176] Hep beraber kavşağa ilerledik ve büyük bir halka şeklinde oturduk. Şarkı söyledik ama hangisiydi hatırlamıyorum. Polisin gelmesi ne kadar sürdü emin değilim. Polis memurları yanımıza gelip her birimize kalkmamızı yoksa tutuklanacağımızı söylemeye başladı.

176 Audre Lorde, *Sister Outsider: Essays and Speeches* (New York: Crossing Press, 1984).

Kimse kalkmadı. Eylemi örgütleyenler bizi polisin kaba davranabileceği, sataşabileceği konusunda uyarmıştı. Ama hiçbiri öyle yapmadı. Sakindiler ve neticede biz de öyleydik, teker teker iki polis tarafından koltuk altlarımızdan tutularak yerden kaldırıldık. Her şey son derece heyecansızdı. Polis minibüsüne bindirildik, fotoğrafımız çekildi, resmen tutuklandık, arandık ve içeri atıldık. Kelepçelenmedik. Kısa sürede yaklaşık iki düzine protestocu minibüslere bindirilmişti ve göz açıp kapayıncaya kadar yakındaki 52. Bölge Karakolu'na götürülerek nezarethanede bir öğleden sonra geçirdik. Protesto sona ermişti.

Şehirde Hak İddia Etmek

Şehirler son iki yüzyılın önde gelen toplumsal ve siyasi hareketlerinin çoğu için başlıca eylem mekânları olmuştur. Büyük bir insan kitlesini iktidar odaklarına (hükümetler, şirketler, Wall Street, uluslararası örgütler vs.) doğrudan bir mesaj iletme becerisiyle, iletişim ve medyaya erişimle buluşturan şehirler, protestonun görünür ve etkili olmasını sağlamak için doğru kaynak birleşimini sunar. Her ne kadar sosyal medyanın, örneğin #BlackLivesMatter [#SiyahlarınHayatıÖnemlidir] gibi etiketlerle ivme yaratmaktaki rolü gidererek artsa da, çoğu hareket halen kritik anlarda "sokaklara dökülür." Bir protestoya hiç katılmamış olsanız bile, herhangi bir büyüklükteki bir şehirde yaşıyorsanız, bir tür siyasi eylem biçimine tanıklık etmiş olmanız kuvvetle muhtemeldir.

Eylemcilik ve bilhassa protesto gösterisi, beni şehirlere ve feminist politikama çok önemli bağlarla bağlamaktadır. Solcu kentsel kavram "şehir hakkı"nı öğrenmeden çok önce bile, protestolara katılmak şehre ait olduğum hissini canlandırıyor ve sadece benim hayatımı değil, milyonlarca başka insanın hayatını da etkileyen yaygın haksızlıklara yönelik haklı öfkemi onaylıyordu. Protesto hadiseleri her zaman o öfkeyi ve değişime bağlılığımı bir akademisyen ve hoca olarak bana güç vererek körüklemektedir. Dayanışma ve müttefiklik

gibi kavramlar hakkında, feminizmin diğer toplumsal hareketlerle ilişkisi hakkında, kesişimsellik ve başarılarıyla başarısızlıkları hakkında bana çok şey öğretmeye devam ediyorlar. Feminist bir şehrin nasıl olabileceği ve olması gerektiği hakkında düşündüğüm her şeye can veriyorlar.

Öfkeli kadınların şehirlerinde sokaklara dökülme görüntüleri bir çırpıda gözümün önünde canlanıyor: Hyde Park'ta yürüyüş düzenleyen süfrajetler; New York Stonewall'da beyaz olmayan trans kadınlar ve drag queenler polise karşı ön saflarda; *Black Lives Matter* Toronto'nun queer kadın liderleri 2016 Onur Yürüyüşü'nü durduruyor; Kerala'dan yaklaşık beş milyon kadın, tapınaklarına eşit erişim mücadelesi vermek için insan zinciri oluşturuyor. Tarih boyunca kadınlar şehri, Fransız Marksist filozof Henri Lefebvre'in deyimiyle, hem mücadele yeri hem de mücadele konusu olarak kullanmıştır.[177] Bir başka deyişle, şehir sesini duyurma yeridir; aynı zamanda uğruna mücadele ettiğimiz yerdir. Ait olmak, güvende olmak, hayatını kazanmak, topluluklarımızı temsil etmek ve çok daha fazlası için savaş verdiğimiz yerdir.[178]

Feminist şehir vizyonu tasarlamaya yönelik her çaba, eylemciliğin rolünü dikkate almalıdır. Marjinalleştirilmiş gruplara veriliyorsa bile mücadele etmeden pek de bir şey –özgürlük, haklar, kabul, kaynaklar– "verilmez." Oy kullanma hakkı olsun, otobüse binmek olsun veya iktidar alanlarına girmek olsun, insanlar her zaman değişim talep etmek zorunda kalmıştır. Bazen bu talep, protesto gösterisi biçimini alır ve şehirle ilgili feminist talepler de farklı değildir. Sahip olduğum özgürlüklerin, halen eksik olsa da, şehre ve beraberinde getirdiği her şeye –iş, eğitim, kültür, siyaset vb.– bir nebze erişim hakkı iddiasında bulunmak için akıllarıyla, yürekleriyle ve bedenleriyle savaşan, Maggie Nelson'ın deyimiyle "çoklu toplumsal cinsiyetli anne-

177 Henri Lefebvre, *Writings on Cities*, çev. ve ed. Eleonore Kofman ve Elizabeth Lebas (Oxford: Blackwell Publishing, 1996).

178 Gerda R. Wekerle, "Women's Rights to the City: Gendered Spaces of a Pluralistic Citizenship", *Democracy, Citizenship, and the Global City* içinde, ed. Engin Işın (Londra: Routledge, 2000): 203–217.

nin" cesur hamleleriyle yaratıldığını biliyorum. Bu tarihi hatırlamak ve içinde kendi yerimi bulmak, bugünün ve geleceğin feminist şehirlerini düşünme biçiminin merkezinde yer alıyor. Sahip olduğumuz hiçbir şey mücadele etmeden kazanılmadı; gelecekte elde edeceğimiz hiçbir şey de mücadele etmeden verilmeyecek.

Kadınların kentsel eylemciliği pek çok biçim alır. On dokuzuncu yüzyıl sonunda Chicago'da Jane Addams ve Ida B. Wells gibi kadınlar, başta göçmen ve siyah kadınlar olmak üzere, sadece kadınları savunmakla kalmadı, aynı zamanda Hull House gibi yeni konut ve eğitim modellerine ve kadınların kentsel yaşamlarını araştırmanın ve anlamanın yeni biçimlerine öncülük ettiler. Yirminci yüzyılın sonunda kadın plancılar, örneğin "Toronto'yu Kadınlar Planlıyor" gibi grupların çalışmalarıyla toplumsal cinsiyet meselelerini kentsel gündeme sokmak için belediye eylemciliğine girişti.[179] Bir önceki bölümde bahsettiğimiz "tuvaletçi kadınlar" da, bu uzun ve etkileyici eylemcilik tarihinin parçasıdır. Bilhassa kolektif protesto biçimini alan, kadınların ve diğer marjinalleştirilmiş insanların hayatlarını şekillendiren etkili güçlerle –hükümetler, şirketler, işverenler, polis, vs.– mücadele etmek için şehrin fiziksel alanını kullanan eylemcilik üzerine daha fazla düşünmek istiyorum. Protestolar hiçbir zaman iç çekişmelerden ve çelişkilerden azade değildir; tüm bunlar beni feminizmin ne olduğu ve feminist alanların nasıl göründüğünü yeniden ele almaya itiyor.[180]

İlk *Take Back the Night* [Geceyi Geri Al] (TBTN) yürüyüşüm, Queen's Park protestosundan kısa bir süre sonra gerçekleşti. Şiddetle mücadele protestosundan, Toronto Tecavüz Kriz Merkezi ve Toronto Üniversitesi Kadın Merkezi'nden kadınlar dahil pek çok tanıdık yüz gördüm. Mumlar, sıcak çikolata ve giderek daha da kısılan

179 Barbara Loevinger Rahder, "Women Plan Toronto: Incorporating Gender Issues in Urban Planning", *PN: Planners Network*, 6 Temmuz 1998, http://www.plannersnetwork.org/1998/07/women-plan-toronto-incorporating-gender-issues-in-urban-planning/.

180 Ebru Üstündağ ve Gökbörü S. Tanyıldız, "Urban Public Spaces, Virtual Spaces, and Protest", *Urbanization in a Global Context* içinde, ed. Alison L. Bain ve Linda Peake (Don Mills: Oxford University Press, 2017): 209–226.

seslerle, sadece kadınlara mahsus yürüyüş şehir merkezinden doğu yakasına kadar uzandı. Batı yakasındaki çoğu mahallenin daha önce mutenalaştırılmasıyla Yonge Caddesi'nin hemen doğusundaki Toronto, pek çok yoksul, işçi sınıfı ve evsiz insanın itildiği yerdi. Suç oranının yüksek olduğu bir bölge olarak damgalanan bu yer, sokakta yapılan seks işinin halen görülebilir olduğu bir yerdi. Diğer bir deyişle, şehir merkezinin doğu tarafı kamuoyunun zihninde, korkutucu, dejenere bir bölge olarak var olan bir yerdi. Kadınlar için ürkütücü ve tehlikeli addedilen bir yerdi.

TBTN yürüyüşleri Kuzey Amerika'da, Philadelphia, New York ve San Francisco gibi şehirlerdeki radikal feministlerin kadınlara yönelik şiddet hakkında farkındalık yaratmak adına protestolar düzenlediği 1970'lerin ortasına uzanır. TBTN sadece geceyi geri kazanmaya dair değil aynı zamanda alanla da ilgilidir: Kadınların şehrin tüm alanlarına, her an, güvenle ve rahatça erişim hakkı olduğunda ısrar eder. Kanada'da Vancouver, Vancouver Tecavüz Destek Örgütü öncülüğünde düzenli yürüyüşler düzenleyen ilk şehirdi. Tüm ülkedeki cinsel saldırı kriz merkezleri, ulusal çabaları koordine etmek amacıyla her yıl Eylül ayının üçüncü Cuması yürüyüşler planlamaya başladı.[181] Tüm dünyada küçük ve büyük pek çok şehir (minicik Sackville bile), düzenli olarak veya özellikle kamusal alanda kadınlara yönelik tedirgin edici şiddet eylemlerine cevaben TBTN organizasyonları düzenlediler.

Batı yakalı bir kız olarak şahsen Church Street'teki gey köyünün doğusundaki her şeye büyük ölçüde yabancıydım. Bu yürüyüşle doğuya gitme macerasına atılmak neşe vericiydi. Tek başıma orada hiç dolaşmamıştım. O dönemde bölgeye aşina olmadığımdan, tam olarak nereye gittiğimizi hatırlamıyorum. Toronto'nun ikonik striptiz kulüplerinden birinin önünde durduğumuzu hatırlıyorum. Muhtemelen Queen ve Broadview'deki (şimdi butik otel olan) Jilly's idi. O

181 "Take Back the Night", Newfoundland & Labrador Sexual Assault Crisis and Prevention Centre (Cinsel Saldırı Kriz ve Önleme Merkezi), http://nlsacpc.com/Take-Back-the-Night.htm.

zaman bunun seks işçilerini dışlayıp dışlamadığı veya seks işçilerinin geceyi onlar için "geri aldığımız" düşünülen kadın grubunun parçası olup olmadıklarını sorgulamak aklıma gelmedi. 1990'larda TBTN'yi şekillendiren daha geniş politikanın tam anlamıyla bilincinde olmak için biraz fazla toy ve biraz fazla arsızca heyecanlıydım. Feminizm içinde Andrea Dworkin ve Catherine MacKinnon gibi pornografi karşıtı/şiddet karşıtı eylemcilerle "seks yanlısı" üçüncü dalga feministler arasındaki sözde "seks savaşları" tam hız sürüyordu. Bazılarına göre TBTN, feminizmin seks karşıtı politikasının ve fuhuş, erotik dans ve pornografi de dahil seks işine dahil olan kadınların eylemliliğini dikkate alamamasının başlıca örneğiydi. Hatta 1980'lerdeki ünlü pornografi karşıtı bir metnin başlığı *Take Back the Night: Women and Pornography* [Geceyi Geri Al: Kadınlar ve Pornografi] idi.[182] Maalesef Jilly's'in önünde gürültü çıkarmak için durduğumuzda bu meselelerin hiçbirinin farkında değildim.

Ayrıca organizasyonun eylemin sadece kadınlara özel bir alan olması politikası üzerine de düşünmemiştim. Elbette, kadın çalışmaları derslerimde, "kadın"ı ve bu kategoriden tarihsel olarak dışlanan grupları tanımlamanın zorlukları ele alınmıştı ama dürüst olmak gerekirse trans kadınlar hakkında pek de konuşmadık ve toplumsal cinsiyet akışkanlığı ile ikili cinsiyet sistemi dışındaki kimlikler nadiren ele alındı. Trans olmayan bir kadın olarak (cis: trans olmayan ifadesi 1990'ların ortasında kesinlikle kullanımda olmayan bir kavramdı!) benim için TBTN'nin "kadınlara mahsus" niteliği, heyecanın ve güçlenme hissinin bir parçasıydı. Trans kadınların hoş karşılanıp karşılanmayacağı hakkında durup düşünmedim; tıpkı bağırarak işlerini muhtemelen aksattığımız seks işçileri ya da bu mahallelerde yaşayan kadınlar ve bu "geri alma" eylemi konusunda ne düşündükleri hakkında düşünmediğim gibi.

182 Laura Lederer, ed. *Take Back the Night: Women and Pornography* (New York: William Morrow and Co., 1980). Birleşik Krallık'ta bu politikanın tartışması için bkz. Phil Hubbard ve Rachela Colosi, "Taking Back the Night? Gender and the Contestation of Sexual Entertainment in England and Wales", *Urban Studies*, 52, 3 (2015): 589–605.

Bakış açısı kazandıkça ve yaş aldıkça, siyahlarla yerli halkların, beyaz olmayanların, sakatların ve trans bireylerin eleştirilerine daha fazla maruz kaldıkça, protesto alanlarının şiddet pratiklerinin yanı sıra imtiyaz ve baskı sistemlerini de nasıl yeniden üretebileceği ve ürettiğine dair kavrayışım gelişti. Artık "geri alma" eylemindeki örtülü sömürgeci tutumundan ve yürüyüşü şehir merkezinin doğu yakasına yönlendirmekteki ırk ve sınıf dinamikleri hakkında rahatsız olacak kadar bilgi sahibiyim. TBTN hareketinin radikal feminist kökenleri ve kendilerine radikal feminist diyen kimilerinin trans kadınlara yönelik düşmanlığı göz önüne alındığında, bu yürüyüşlerin trans kadınlar için güvenli ve iyi karşılandıkları alanlar olarak deneyimlendiklerini zannetmiyorum. Trans kadınlar orantısız bir şekilde toplumsal cinsiyet temelli şiddetin kurbanları olsalar da, bir yandan feminist organizasyonlara ve alanlara dahil edilmek için savaşırken kendi eylemcilik alanlarını yaratmak zorundalar.[183] Yakın zamanda "Trump Karşıtı Kadın Yürüyüşleri"nde pembe "kuku/pisi şapka" sembolünün kullanılmasına, sembolik olarak trans, interseks ve ikili cinsiyet sistemi dışındaki kişileri dışlayarak kadınlığa dair dar biyolojik anlayışların nasıl halen feminist örgütlenmeye dahil olabileceğinin örneği olarak işaret edildi.

Yürüyüşler ve protestolar ayrıca hareketi, herhangi bir alanı ele geçirebilmeyi ve fiziksel çatışma olasılığını vurgulamalarıyla dolaylı olarak sakat olmamayı normalleştirir. Her ne kadar sakatlar, yakın zamanda Sakat Amerikalılar Yasası'nda yapılacak değişiklikler konusunda ABD Senatosu ofislerini işgal etmeleri de dahil, onlarca yıldır sakatlık hakları konusunda son derece göze çarpan ve hatta çatışmacı protestolarda yer alıyor olsalar da, sakatlık odaklı olmayan çoğu protesto, erişilebilirlik konusunda korkunç bir şekilde başarısız olmaktadır. Erişilemez rotalardan buluşma yerlerine, hareket hızından farklı görme ve işitme ihtiyaçlarına göre düzenek kurulmamasına, slogan-

183 Örneğin, Vancouver Tecavüz Yardım ve Kadın Sığınma Evi, "kadın olarak doğmadığından" trans bir kadını kriz çalışanı olarak işe almama kararları nedeniyle 2007'de hukuki bir savaşa girdi. Bu kararları mahkemeler tarafından onaylandı ama Mart 2019'da Vancouver Belediyesi, trans kadınlara karşı ayrımcı politikalarını değiştirene kadar organizasyona fon sağlanmasına destek sağlamayacağını duyurdu.

larda ve pankartlarda sakatlara karşı ayrımcı bir dil kullanılmasına kadar, kentsel protestolar genellikle sakatları dışlamaktadır.

Eylemci örgütleri daha iyisini yapmaya teşvik etmek konusunda sakat kişilerle trans bireylerin çabasının kanıtı ortadadır. Toronto gibi şehirlerde TBTN amaçları ve örgütlenmesi açısından artık açıkça kesişimseldir. İnternet sitesinde TBTN şu şekilde tanımlanır:

> Cinsel şiddet, cinsel saldırı, çocuklukta cinsel şiddet, ev içi şiddet mağdurlarının ve polis vahşeti, ırkçılık, cinsiyetçi baskı ve diğer kurumsal şiddet biçimleri mağdurlarının deneyimlerine itibar eden bir halk hareketidir. (...) Tüm toplumsal cinsiyetler bu hareket tarafından hoş karşılanır ve transları da kapsar.[184]

Hareket ayrıca tekerlekli sandalye erişimini, ASL (Amerikan İşaret Dili) tercümesini, katılımcıların bakımını ve çocuk bakımını da temin eder.

Kendi Güvenliğini Sağlamak

1990'ların başında ise TBTN daha çok, pek çok kadının şehirlerinin sokaklarında yaşadıkları dehşet verici olaylara tepki göstermeye odaklanmıştı. Toronto'da "Scarborough tecavüzcüsü" Paul Bernardo tarafından düzenlenen korkunç saldırılar ve akabindeki kaçırmalar ve cinayetlerle geçen yıllar yeni yeni son buluyordu. 1980'lerin ortalarında Wellesley ile Sherbourne yakınında doğu yakasında zemin kat balkonları yoluyla dairelerine girdikten sonra beş kadına tecavüz eden "balkon tecavüzcüsü" Paul Callow'un yaptıkları henüz hafızalardan silinmemişti. Kimliği bilinmeyen beşinci kurbanı, Toronto polisine saldırılar hakkında kadınları uyarmamak konusundaki kasıtlı kararından dolayı dava açmıştı; polis tecavüzcüyü yakalamak için kadınları fiilen yem olarak kullanıyordu.[185] Bu kurban

184 "About Take Back the Night", Take Back the Night Toronto, https://takebackthenighttoronto.com/about/.

185 Jane Doe, *The Story of Jane Doe: A Book About Rape* (Toronto: Random House Canada, 2004).

davasını 1998'de kazandı ama devam eden hikâye çoğumuza, polisin kadınlara yönelik şiddeti sona erdirmekte güvenilir bir müttefik olmadığını hatırlatıyor. "Dizginleri elimize alma yaklaşımı" gerekli görülüyordu. Bu bağlamda TBTN yürüyüşleri, şehrin kadınların kamusal alanda şiddetle karşı karşıya kaldıkları ve polis korumasına güvenemeyecekleri yerlerine gidilmesini sağladı.

Kadınların şehirdeki şiddet karşıtı eylemleri, polisin en iyi ihtimalle kayıtsız kalıp seyrettiği bir dünyada gerçekleşiyor. Vancouver polisi ve RCMP [Kanada Kraliyet Atlı Polisi] uzun süre pek çok kadının –çoğu yerli ve/veya seks işçisiydi– Downtown Eastside'da (DTES) kaybolmasının bir seri katilin eylemlerinin sonucu olabileceğini kabul etmeyi reddederek tepki topladı. Polis gücünün eylemlerinin ve tutumlarının, bir adamın altı cinayet işlediğinin saptanması (gerçi neredeyse elli tane cinayet işlediğini itiraf ettiği söyleniyordu) ve neticede mahkûm edilmesi ışığında değerlendirilmesi, polis ve personelinin açıkça ırkçı ve cinsiyetçi olmasının yanı sıra seks işçilerini vahim bir şekilde insan yerine koymadıklarını da gözler önüne serdi. Downtown Eastside Kadın Merkezi tarafından hazırlanan *Red Women Rising* raporu, kadınların polise güvensizliklerinin devam ettiğinin altını çiziyor:

> DTES'de yoksulluğun suçlaştırılmasının, bilhassa yerli kadınların aşırı gözetlenmesi ve aşırı denetlenmesiyle örtüşmesi, mahkemeler ve cezaevleri yoluyla ceza yargılaması sistemiyle uzun sürecek münasebetlerin başlangıcına işaret ediyor. Temel olarak ceza yargılaması sistemi, toplumsal ve ekonomik meseleleri çözmek için uygunsuz ve baskıcı bir araçtır. Kanada hukuk sistemi, yerli halklara dayatılan yabancı ve sömürgeci bir sistemdir.

Rapordaki tavsiyeler arasında polisin hesap verme sorumluluğunun artırılması, sokak kontrollerine son verilmesi ve seks ticaretindeki kadınlara suçlu muamelesi yapan veya uğradıkları zararı artıran yasaların kaldırılması yer alıyor. Downtown Eastside'daki kadınlar 1992'den beri her yıl 14 Şubat'ta, kaybolmuş ve katledilmiş kadınla-

rın yaşamlarını ve bölgede hayatını kaybetmiş tüm kadınları onurlandırmak için bir anma yürüyüşü düzenliyor.[186]

2011'de başlayan *Slutwalks* [Sürtük Yürüyüşleri] protestoları, doğrudan polisin tutumunun tetiklediği eylemler arasında yer alıyor. York Üniversitesi Osgoode Hall Hukuk Fakültesi'nde kampüs güvenliği bilgi oturumunda, bir Toronto polis memuru katılımcılara, bir kadının saldırıya uğramak istemiyorsa "sürtük gibi giyinmemesi" gerektiğini söyledi.[187] Çileden çıkan kadınlar ve müttefikleri Kanada'daki şehirlerde ve neticede tüm dünyada *Slutwalks* adlı bir dizi yürüyüş düzenlediler. *Slutwalks* şehrin sokaklarında ve üniversite kampüslerinde düzenlendi. Katılımcılar "sürtük gibi" veya başka türlü olsun her türden aşırı kıyafetler giyerek cinsel saldırı kurbanlarının giyim tarzlarıyla "arandığı" fikrine inadına karşı çıktılar. Kamuoyuna tecavüz kültürünün yaygın olduğunu ve polisin genellikle tecavüz kültürüne karşı çıkmak yerine bu kültürü sürdürmek için daha fazla şey yaptığını hatırlattılar.[188]

Her ne kadar başka şehirlerdeki kadınlar bazen "SlutWalks" adını kaldırıp kadınları normal bir şekilde giyinmeye teşvik etseler de, taciz ve şiddetin normalleştirilmesine karşı çıkma gereksinimine dair mesaj aynı kalmaya devam etti. Kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanından akademisyen Durba Mitra, 2011'de Hindistan'da düzenlenen ve *Slutwalks*'tan ilham alan eylemleri irdeledi, "Pride Stride"* veya Hintçe *Besharmi Morcha* ("Utanmaz Yürüyüş") organizasyonlarının polisin yoğun muhalefetiyle karşı-

186 Carol Muree Martin ve Harsha Walia, *Red Women Rising: Indigenous Women Survivors in Vancouver's Downtown Eastside* (Vancouver: Downtown Eastside Women's Centre, 2019), 129.

187 Rituparna Borah ve Subhalakshmi Nandi, "Reclaiming the Feminist Politics of 'SlutWalk'", *International Feminist Journal of Politics*, 14, 3 (2012): 415–421.

188 Mervyn Horgan ve Leslie Kern, "Urban Public Spaces: Streets, Securitization, and Strangers", *Urban Canada* (üçüncü edisyon) içinde, ed. H.H. Hiller (Toronto: Oxford University Press, 2014): 112–132.

2011'de Toronto polisinin kadınların giyim tarzlarıyla tecavüz ve cinsel saldırıdan kaçınabileceklerini ima eden açıklamalarını protesto eden Kanadalı kadınlar tarafından başlatılan Sürtük Yürüyüşleri organizasyonunun Hindistan'daki muadilidir. Şehirdeki kadınlara yönelik şiddet olaylarını protesto etmek üzere düzenlenmiştir. Tepkilerden korkulduğu için diğer ülkelerdekine benzer kıyafetlerle düzenlenememiştir (ç.n.).

laştığını belirtti. Bhopal ve Delhi'deki gösteriler devam etse de, Bangalore'daki protesto iptal edildi. Mitra "'moda kıyafetlerle' erkekleri tahrik ettikleri için onları suçlayan" bir polis müdürünün sözlerini aktararak polisin kurbanları suçlayanlara bilfiil katıldığını gösteriyor.[189] Her ne kadar Hindistan'daki *Pride Stride* örgütlenmelerine, kısmen Batılı feministlerin "sürtük" gibi ifadeleri ve kavramları geri kazanma çabaları etkili olmadığından, Toronto gibi şehirlerdeki kadar çok sayıda insan katılmamış olsa da Mitra yine de kadınların toplumsal düzenlenmesi ve şiddetin normalleştirilmesi hakkındaki önemli tartışmalara katkıda bulunduklarını ileri sürüyor.

#MeToo [#Ben de] hareketi büyük ölçüde sanal bir varlıkla ve meşhur mağdurların hikâyelerini anlatmalarıyla ilişkilendiriliyor olsa da, tüm dünyadaki kadınlar bu anı tacize ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı seferberliklerini artırmak ve şiddetle mücadelede polisin, ceza yargılaması sistemlerinin ve diğer kurumların başarısızlıklarını protesto etmek için kullanmıştır. *#Cuéntalo* (#hikâyenianlat) etiketi, Haziran 2018'de Pamplona'da beş erkeğin tecavüz suçlamalarından aklanmasına cevaben ortaya çıktı, Latin Amerika'ya yayıldı ve kadınları yüksek orandaki kadın katliamına ve faillerin cezasız kalmasına tepki göstermeye sevk etti. Şili'de öğrenciler 2018 ilkbahar ve yazında "ülkedeki üniversitelerde cinsel taciz ve cinsel ayrımcılığa karşı bir grevler, işgaller ve protestolar dalgası başlattı." Davalarını bölgedeki daha geniş şiddet sorunu ve üreme hakları yokluğu gibi meselelerle birleştiren eylemci öğrenciler, yüksek eğitim sistemini kıpırdayamaz hale getirdi ve bunun toplumun diğer kesimlerine yayılacak daha geniş bir hareketin başlangıcı olduğunu taahhüt etti.[190]

189 Durba Mitra, "Critical Perspectives on Slut Walks in India", *FeministStudies*, 38, 1 (2012): 257.

190 Tom Phillips, "#Cuéntalo: Latin American Women Rally Around Sexual Violence Hashtag", *The Guardian*, 3 Mayıs 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/may/03/cuentalo-latin-american-women-rally-around-sexual-violence-hashtag; John Bartlett, "Chile's #MeToo Moment: Students Protest Against Sexual Harassment", *The Guardian*, 9 Temmuz 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/jul/09/chile-metoo-sexual-harassment-universities.

Tüm bu hareketler tecavüz kültürünün "doğallaştırılmış" coğrafyalarına; cinsel saldırının belli yerlerde (üniversite kampüsleri, "kötü" mahallelerde) neredeyse kaçınılmaz olduğu ve kadınlar gibi "savunmasız" kişilerin ya bu tür yerlerden uzak durması ya da muhafazakâr giyinmek gibi önlemler alması gerektiği fikrine karşı çıkar. 1990'larda yetişkinliğe adım attığımda, TBTN gibi örgütlenmeler hissettiğim şeyin –milyonlarca çifte standarda karşı haklı bir öfke yumağının– makul olduğunu doğrulamama yardımcı oldu. Sadece benim halen gelişmekte olan ergen beynimin dünyaya öfke duyması değildi. Sisteme karşı meşru bir tepkiydi. Şehirde genç bir kadın olarak benim için farklı kurallar koyan bir sistem. Bu kurallara uymazsam beni cinsel şiddetle cezalandırmakla tehdit eden bir sistem. Yürüyüşler ve protesto gösterileri bana geri püskürtmekte sorun olmadığını, bunun iyi ve gerekli olduğunu öğretti. Şehre yönelik ilk feminist hak iddialarımı söyleyecek ve ifade edecek bir yol gösterdiler. Aynı zamanda beni, imtiyazlarımın nasıl belli türden eylemleri, duyguları ve hatta "sürtük" gibi hakaretleri sahiplenme hakkını bana tanıdığı ama diğerlerine pek de tanımadığı konusunda düşünmeye sevk ettiler. Bir başka deyişle, şehirde feminist politikanın çapraşık iktidar ilişkileriyle yüklü olduğunu öğreniyordum.

Toplumsal Cinsiyet Temelli Emek Eylemciliği

Bu ilk deneyimler beni, diğer hareketlere egemen olan iktidar dinamiklerini ve hiyerarşileri fark etmeye iyi hazırlamış olmalıydı. Fakat diğer alanlarda, özellikle emek eylemciliği alanlarında tanık olduğum cinsiyetçilik, ırkçılık, sakat ayrımcılığı ve transfobinin beni hazırlıksız yakaladığını kabul ediyorum. Greve gitmek bu çatlakları son derece aşikâr kıldı. 2008'de, York Üniversitesi'ndeki doktoramı yeni bitirmiştim ama halen sendikalı yarı zamanlı bir okutmandım. Sendikamız Kasım başında greve gitti ve Ocak sonuna kadar grevdeydik. Üç ay boyunca kampüsü çevreleyen kilit kavşaklarda soğukta ayakta dikilmek, trafiği yavaşlatmak ve üni-

versitenin çoğu işleyişini durdurmak. İnsanların araba kullanma haklarının gerçekten Anayasa'da güvence altına alındığını düşündükleri bir şehirde trafiği engellemek stresli ve tehlikeli bir işti. Çok geçmeden eylemcilik, bakım ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü hakkındaki yerleşik heteronormatif varsayımlar kendini grev hattında göstermeye başladı.

Birdenbire kitap kurdu, tatlı dilli erkek meslektaşlarım, ateş yakılan variller için ağaç kesen ve ateş yakma becerileriyle hava atan "orman adamlarından" oluşan bir hizip oluşturdu. Erkekler her çapraşık meseleye öfkeyle yaklaştığından araçlarla ve şoförlerle tartışmalar hızla tırmanıyordu. Bu arada kadınlar ve queer bireyler sessiz sedasız duygusal ve hane içi emeği üstlenmişti. Öfkeli sürücüleri sakinleştirmekle, siniri bozulmuş veya yaralanmış grevcileri rahatlatmakla, daha fazla sıcak çikolata yapmakla, müzikle ve dansla moralleri yüksek tutmakla ilgileniyorduk. Bu dinamikleri fark edene kadar herkes çoktan "grev rolleri"ni benimsemişti ve yerleşik kalıplara karşı çıkmak zordu. Kentin bir kavşağında geleneksel, heteroataerkil bir aile ortaya çıkmıştı.

Toplumsal hareketlerin sıklıkla bu şekilde toplumsal cinsiyet temelli hale geldiğini fikren biliyordum. Erkekler karizmatik, vizyoner, halk liderleri oluyor. Hareketin gidişatını planlıyor ve tüm katılımcılar için önemli kararları veriyor. Kadın liderler genellikle resmi anlatılardan çıkarılıyor veya medya tarafından gözardı ediliyor. 1969'da Alcatraz Adası'nın Amerikalı Yerli Hareketi üyeleri tarafından on dokuz ay boyunca işgal edilmesini hatırlarken LaNada War Jack, erkekler "Alcatraz'ı almakla" bilinirken kadınların liderliğinin rolünün hakkının verilmediğini belirtir.[191] Kadınlar genellikle pratik, fiziksel, duygusal ve hane içi işleri yaparken görülür. Kadınlar farkındalık yaratmak için kapı kapı gezer, broşürleri basar, sandviçleri yapar, izinleri alır, basın açıklamalarını yazarlar. Alcatraz'da kadınlar işgalin uzun sürmesini sağlayan, Sahil Güvenlik tarafından

191 Delilah Friedler, "Activist LaNada War Jack of the Bannock Nation Details Her Time Occupying Alcatraz", *TeenVogue*, 21 Mart 2019, https://www.teenvogue.com/story/activist-lanada-war-jack-details-occupying-alcatraz.

kaynakların çoğu kesildikten sonra hayati olan mutfağı, okulu ve tıbbi tesisleri kurarlar. Kadınlar diğerlerinin duygularıyla ilgilenir ve hareketin üyeleri arasındaki ilişkileri sürdürür.[192] Edmonton'ı İşgal Et eylemcisi Chelsea Taylor, 2011 işgal kampında erkeklerin alışkanlıklarını "narsisistik tutum, dinlememe, hizmet görevlerinden tiksinme" şeklinde tarif etti.[193] Daha da cesaret kırıcı olan şu ki, kadınlar genellikle eylemci yoldaşlardan gelen tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadır. Cinsel taciz ve istismar, pek çok harekette herkesçe bilinen bir sırdır ama kadınlar genellikle dava için sessiz kalmaya teşvik edilir.[194]

York'ta bu dinamikler, grev görevlerini ana ofisten yürüten sakat, kronik hastalığı veya çocuk bakımı sorunları bulunan grevciler, dışarıdaki sekiz grev hattında bulunanlar tarafından katkılarının fark edilmediğine veya değer verilmediğine işaret ettiğinde doruk noktasına ulaştı. Her ne kadar idari ve örgütsel işler kesinlikle temel olsa da, grev hattındaki asıl, tehlikeli, soğuk işle bir değildi. Hane içi, sıcak ve güvenliydi; bir başka deyişle kadınsılaştırılmıştı. Kendilerini "Dokuzuncu Hat" olarak adlandıran idari grevciler, sendikanın geri kalanını emeklerine değer vermeye ve grev eylemlerinin ayrımcı değerlendirilmesinin arkasındaki cinsiyetçi ve sakat ayrımcılığı barındıran kalıpları kabul etmeye zorladı.

Protestocuların ve grevcilerin kim olduğu hakkındaki fikirlerin arkasındaki sözsüz varsayımlar aynı zamanda, eylemcilikle ebeveynliği dengelemeye çalıştığımda da netlik kazanıyordu. Maddy'nin ilk büyük yürüyüş deneyimlerinin bazıları Onur yürüyüşleriydi; bunlar 2000'lerin başında protesto alanları olmaktan çok

192 Bu, her türden hareketlerde fark edilen bir eğilimdir. Çevresel adalet örgütlenmesinde bunun nasıl olduğuna dair muhtelif tartışmalar için bkz. Rachel Stein, ed., *New Perspectives on Environmental Justice: Gender, Sexuality and Activism* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2004).

193 Andrea Loewen, "The Gendered Labour of Social Movements: Letter from the Editor", *Briarpatch Magazine*, 30 Haziran 2015, https://briarpatchmagazine.com/articles/view/the-gendered-labour-of-social-movements.

194 Chaone Mallory, "Ecofeminism and Forest Defense in Cascadia: Gender, Theory and Radical Activism", *Capitalism Nature Socialism*, 17, 1 (2006): 32–49.

öncelikle şenlikli organizasyonlardı. Masterdan okul arkadaşlarım ve ben ayrıca, Uluslararası Kadın Günü'nde de her Mart'ta çocukları sıkı sıkı giydirir ve bebek arabalarıyla dışarıya çıkardık. Genellikle gün Toronto Üniversitesi kampüsünde toplanmayla başlar ve şehir merkezine belediyeye doğru bir yürüyüşle devam ederdi. Çocuklar harika süvarilerdi. Mart başı hâlâ soğuk olur ve dürüst olmak gerekirse miting iki ila altı yaş arasındaki çocuklar için pek de ilgi çekici değildi. Ama belki de soğuk havalardaki bu yürüyüşler Maddy'yi, York grevi sırasında benimle Queen's Park'taki mitinglere gelmeye hazırladı. Ocağın buz gibi ayazında bile buna bayılırdı. Sanırım her zaman anarşist bir ruhu vardı. Siyasi temsilcilere bağırıp polise dik dik bakarken daha ilkokuldaydı. Ama çoğu durumda, ebeveynlik sorumlulukları protestolarla ve eylemcilikle pek de iyi uyuşmaz.

Haziran 2010'da G20 toplantıları Toronto'da yapılıyorken, G8 toplantıları şehrin hemen kuzeyinde Huntsville'deydi. Şehir halihazırda haftalardır ultra güvenlikli bir durumdaydı, toplantı yerlerinin etrafında duvarlar yükseliyor ve tartışmalı olağanüstü hal yasaları polise bir dizi başka durumda yasa dışı olacak güçler veriyordu. Sackville'deki ilk yılımın ardından gelen yazdı ve New Brunswick'e tamamen taşınmaya hazırlanmadan önce birkaç aylığına eve dönmüştüm. G20 protestosu kaçıracağım bir olay değildi. Toronto zirvesinin 26-27 Haziran hafta sonunda yapılması planlanıyordu ama bir hafta öncesinde bir dizi giderek büyüyen yürüyüş kitlesel protestolara dönüştü. 25'i Cuma günü, Allan Gardens'taki parka gittim. "Kimse Yasadışı Değil" adlı göçmen hakları savunucusu bir grubun liderlik ettiği, Toronto polis merkezine doğru yürümeye hazırlanan binlerce kişiye katıldım. Parka girerken, polis tarafından yasadışı bir şekilde üzerim arandı ama yürüyüşe katılmak istiyordum o yüzden çantam didik didik aranırken kendimi tuttum. Gözyaşartıcı gaz maskesi olarak kullanmayı planladığım eşarbı güzel bir şekilde saçıma bağlamıştım o yüzden en azından ona el koyamazlardı.

Kalabalık sonunda sokağa çıktığında polis kalabalığın iki tarafında şerit oluşturmuş, motorlarını barikat olarak kullanmıştı. Her ne kadar halen normal yaz üniforması giyiyor olsalar da, gaz maskeleri gidonlarında asılıydı. Yürüyüş yavaşça başladı, batıya doğru ilerledi.

Polis merkezinin dışında durdurulduğumuzda ön tarafa yakındım. Birkaç blok geride bir şeyler oluyordu. Polis kimi protestocuların başına üşüşmüştü. Grupta artık bir boşluk oluşmuştu ve insanlar ne olduğunu görmek için geriye gitmeye çalışıyordu. M.I.A.'nın "Paper Planes" şarkısı portatif bir ses sisteminden bangır bangır çalıyordu. Gaz maskelerini ve diğer donanımlarını takmaları işareti verildiğini fark ettiğinde kadın polis memurunun aniden büyüyen gözlerini unutamam. Polis daha saldırgan bir tutum takınırken maskeyi gidonundan alıp takmak için endişe içinde beceriksiz bir hamle yaptı. Ortam ısınıyordu.

Cumartesi ve Pazar günü yaşanacak tepki toplayan polis kordonuyla çevirme olayının ve kitlesel tutuklamaların bir gün öncesiydi. 27 Haziran'da polis, polis kordonu ile çevirme olarak bilinen bir taktikle, Queen Street ve Spadina Avenue'da (kimileri protestocu kimileriyse sadece oradan geçen) üç yüzden fazla kişiyi dört saat boyunca sağanak yağmur altında kuşattı ve zaptetti. Yüzlerce kişi tutuklandı, hafta sonu boyunca tutuklananların sayısı şaşırtıcı bir şekilde bün yüz kişiye çıktı.[195] Protestocular çok az yiyecekle, tıbbi bakım ve iletişim olmaksızın tamamen yetersiz tesislerde alıkoyuldu. Sonradan bu gözaltının, kadınlara ve ikili cinsiyet sistemine dahil olmayan bireylere yönelik cinsel taciz ve saldırı da dahil olmak üzere çok daha çirkin yönleri ortaya döküldü.[196] Cuma günkü yürüyüşte, polisle protestocuların arasının ne kadar kötüleşeceğine dair hiçbir fikrimiz yoktu. O gün işler "normal" görünüyordu. Polis bazı kişileri tutukladı ama sonra yaşananlara oranla bunlar cüziydi. Daha önce tutuklanmıştım ve tekrarlanmasından korkmuyordum. Ama bir şey farklıydı. On yaşındaki kızım etütteydi ve onu almamı bekliyordu.

Yürüyüş batıya doğru ilerlerken, şehir merkezine yönelmeden önce Queen's Park ve metro istasyonuna yaklaşırken, hızlı bir karar vermem gerekiyordu. İşlerin hiç şüphesiz daha riskli bir hal alacağı

195 Margaret E. Beare, Natlıalie Des Rosiers ve Abigail C. Deshman, *Putting the State on Trial: The Policing of Protest during the G20 Summit* (Vancouver: UBC Press, 2015).

196 Tom Malleson ve David Wachsmuth, ed., *Whose Streets? The G20 and the Challenges of Summit Protest* (Toronto: Between the Lines, 2011).

zirveye yakın yüksek güvenlikli bölgeye yaklaşırken yürümeye devam edecek ve protestonun merkezinde olacaktım ya da gruptan çıkıp metroya dalacak, tekrar batı yakasına dönüp etütün dağılmasına zamanında yetişebilecektim. Bunun kadınların tarih boyunca yapmak zorunda oldukları bir seçim –tüm riskleriyle politik olarak aktif olmak veya özel, apolitik ev alanında bakıcı olarak görevlerini yerine getirmek– olduğunu fark ettiğimde yüzümün öfkeden kızarıp yandığını hatırlıyorum. Bu sadece kadınların seslerinin devlet tarafından duyulmasını sağlama fırsatlarından dışlanmalarının sistematik bir yolu olmakla kalmıyor; aynı zamanda kadınların çocuk bakımı konusundaki orantısız sorumluluğu genellikle protesto gösterilerini düzenleyenler tarafından da görmezden geliniyor.

Yürüyüş köşeyi dönmek üzere ilerlemeye başladığında, partnerimle aramızda hızlı bir konuşma geçti: Kim gidecekti, kim kalacaktı? Sorumluluğun ağırlığını hissederek gidecek kişinin ben olmasına karar verdim. Öfkeme bir de gruptan ayrılıp hızla metro girişine ilerlemenin utancı eklendi. Kendimi önemli bir anda yoldaşlarımı terk ediyormuş gibi hissettim. Diğerlerinin korktuğum veya yeterince bağlı olmadığım için kaçtığıma inanabileceklerini düşünmek utanç vericiydi. Siyasi görüşlerimi bilmeyen veya umursamayan yabancılarla çevrili bir şekilde metroda otururken, radikal bir göstericiden sadece çocuğunu etütten almaya giden bir başka anneye dönüştüm. İki kimlik birlikte varolamaz gibi görünüyordu.

G20 protestolarından sonra, polis gücünün Toronto halkına karşı eylemlerinin tamamı gün yüzüne çıktığında, daha fazla gösteri düzenlendi. Kanada Günü'nde bu defa Maddy ile demokrasi yanlısı bir miting ve yürüyüşe katılmak üzere Queen's Park'a gittim. Etrafı arkadaşlarla çevrili ve gökkuşağı renklerindeki barış bayrağına sarılı olan Maddy, şehrinin sokaklarında kitlesel gösterinin gerçek tadını ilk kez aldı. Yürürken tekrar tekrar "Demokrasi dediğin böyle olur!" diye bağırdığımızı hatırlıyorum. Maddy ne olduğunu anlayacak kadar büyümüştü ama polisin neden o şekilde davranmış olduğunu anlayacak kadar tecrübeli değildi. "Uymaları gereken kurallar yok muydu?", "Evet, ama...", "İnsanların protesto etme hakkı

yok muydu?", "Evet, ama..." G20'yi takip eden günlerde, demokratik bir yönetimde yaşamanın haklarınızı etkin bir şekilde kullanmanız gerektiği anlamına geldiğini anlamaya başladı. Dahası, bazen bu iktidarda olanlara sorumluluklarını ve yükümlülüklerini hatırlatmak için sokaklara çıkmanız gerektiği anlamına gelir. Sekiz yıl sonra Maddy'nin McGill Üniversitesi'nde #MeToo mitinginin ön saflarında yer aldığı bir videosunu gördüğümde hiç şaşırmadım.

Kadınlar olarak mümkün olduğunda çocuklarımızı da eyleme getirerek annelikle siyasi eylemciliği dengeliyoruz ama bunu yaptığımız için kınanıyoruz ve her zaman çocuklarımızın emniyeti için endişeleniyoruz. İnsanlar "Çocuklarınızı tehlikeye atmıyor musunuz?", "Kendi kararlarını vermelerine izin vermek yerine onlara kendi inançlarınızı aşılamış olmuyor musunuz?" diye soracaklar. Politika ile annelik arasındaki katı çizgiler, eylemci çevrelerin çok daha ötesine geçmektedir. Kadınlar sırf görevdeyken hamile kaldıkları için 2018'de uluslararası manşetlere taşındı. Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern, görevdeyken hamile kalan çok az kadın devlet başkanından biri. Görevine normal bir şekilde devam edişini savunmak için meseleyi takıntı haline getirmiş basına şu açıklamada bulunmak zorunda kaldı: "Hamileyim, aciz değilim."[197] ABD Senatosu seçimler sırasında bebeklerin orada bulunmasına izin verilmesine yönelik kurallarını değiştirdikten bir gün sonra, Senatör Tammy Duckworth yanında yeni doğmuş bebeğiyle oy veren ilk kişi oldu.[198] Ardından Kanada'da, Karina Gould görevdeyken bebeği olan ilk federal kabine bakanı oldu.[199] Bu "ilklerin" yirmi birinci yüzyılın neredeyse ilk yirmi yılında ortaya çıkıyor olması akıllara durgunluk veriyor. Politi-

197 Eleanor Ainge Roy, "'I'm Pregnant, Not Incapacitated': PM Jacinda Ardern on Baby Mania", *The Guardian*, 26 Ocak 2018, https://www.theguardian.com/world/2018/jan/26/jacinda-ardern-pregnant-new-zealand-baby-mania.

198 Saba Hamedy and Daniella Diaz, "Sen. Duckworth Makes History, Casts Vote with Baby on Senate Floor", *CNN*, 20 Nisan 2018, https://www.cnn.com/2018/04/19/politics/tammy-duckworth-baby-senate-floor/index.html.

199 Laura Stone, "Karina Gould Hopes Becoming Canada's First Federal Cabinet Minister to Give Birth While in Office Will Set Precedent", *The Globe and Mail*, 7 Ocak 2018, https://www.theglobeandmail.com/news/politics/karina-gould-set-to-become-canadasfirst-cabinet-minister-to-give-birth -while-in-office/article37516244/.

kacılar için annelik ve özellikle alenen hamilelik, emzirme, bebekler ve çocuklarla görünmek, siyasi faaliyetlerle bağdaşmaz olarak görülüyor. Eylemcilik yolunu seçmiş olanlar içinse, halen kendimizi hem anne hem de eylemci olarak sorgulamamız gerekiyor: Her ikisine de gerektiği gibi bağlı mıyız? Bu mümkün mü?

Eylemci Turizmi

Annelik protestocu olmakla ilişkimi, olay yerinde nasıl davranabileceğim ve davranacağım konusunda kesinlikle değiştirdi ama genel itibarıyla sadece bağlılığımı güçlendirdi. Kızıma sokak eyleminin önemini öğretmek benim için önemliydi. Sackville'de dahi bu ruhu elimizden geldiği kadar sıklıkla canlı tuttuk. Bazı açılardan küçük kasaba organizasyonları, Onur yürüyüşleri ve TBTN gösterileri gibi örgütlenmeler sıklıkla küçük taşra toplulukları açısından görece yeni olduğundan çok daha önemlidir.

Yine de protesto gösterisine katılma fırsatı, şehirde yaşamanın özlediğim yönlerinden biri ama arada sırada da olsa seyahat ederken bir gösteriye denk geliyorum. Birkaç yıl önce, New York'dayken birkaç konferans oturumunu asmaya karar verdim. Bir arkadaşım East Village'deki (artık olmayan) St. Marks Kitabevi'ne bir bakmamı tavsiye etti. Kasada, tam da o gün düzenlenen Tompkins Meydanı Parkı'nda "Meydanı İşgal Et" eylemini duyuran küçük bir broşür gördüm. Şansa bak! Otuz yıl önce radikal mutenalaştırma karşıtı protestoların sahnesi olan Tompkins Meydanı'nı hep görmek istemiştim. Mutenalaştırma konusundaki klasik literatürde park hakkında bir sürü şey okumuştum ama gitme fırsatım hiç olmamıştı. Aldığım kitapların parasını ödedim ve East 7. ve parka doğru Avenue A boyunca yürümeye koyuldum.

Bu eylem, Wall Street'i İşgal Et protestosunun Eylül 2011'de başlamasından yaklaşık altı ay sonra Şubat 2012'deydi. Meydanı İşgal Et gösterileri her yerde ortaya çıkıyordu, alternatif geçici kamp alanları kuruluyor ve İşgal Et mesajını büyük şehirlerdeki mahallelerde yayıyordu. Tompkins Meydanı Parkı'nda, tek günlük eylem sanki

hep oradaymış gibi görünüyordu. Bir mutfak, kütüphane, örgü grubu, davulcular, uzun bacaklı yürüyüşçüler, sanatçılar, tişört yapımı ve tamamen sakin ve barışçıl toplanmayı izleyen, tetikte bekleyen orantısız sayıda polis memuru vardı. Evsiz kalmış, bağış karşılığında zekice hazırladığı kartondan tabelaları takas eden bir sanatçı olan David'le konuşmak için durdum. "Hayatım üşüdüm, artık gidip Starbucks'ı işgal edebilir miyiz?" yazan birini seçip aldım. Gruptan gruba dolaşırken, bazen oradakilerle sohbet ederken, bazen sadece bakınırken, sonunda kendimi İşgal Et hareketinin –çok küçük bir şekilde de olsa– parçası haline gelmiş hissettim.

Akşam olurken, göstericiler günü kapatmak üzere daha sesli bir protesto için toplanmaya başladı. Bir megafon ortaya çıktı ve yol üzerinde küçük bir kalabalık oluştu. Polis birden teyakkuza geçti. Birbirlerine ve göstericilere yaklaştılar. Atmosfer halen oldukça sakindi ve çatışma yaşanacağını düşünmedim. Toplanan göstericilere yakın bir yerde bekledim, ta ki kendi ülkemde olmadığımı fark edene kadar. Amerikan vatandaşı değilim. Pasaportum yoktu. Kanadalı saflığı ve beyaz bir kadın olma imtiyazımın yarattığı rahat balon, New York'ta bir protestodaki daha az sağlam bir konumda olduğumu gözardı etmeme neden olmuştu. Diğer pek çok kişinin, polis veya diğer devlet temsilcilerinin onları her an hedef alabileceğini unutma lüksü hiç yoktur. Çoğu durumda, daha az güvende olanlar adına gösterilere katılmak için bu imtiyazı kullanabilirim. Ama konferans kartım ve belki New Brunswick ehliyetim dışında üzerimde başka hiçbir kimlik yokken, bir İşgal Et protestosunda eğer polis bana yaklaşır veya hatta beni tutuklarsa ne olacağını öğrenmek istemiyordum. Üzgün bir şekilde gruptan uzaklaştım ve metroya yöneldim, şehir merkezinin ve kongre merkezinin sıkıcı emniyetine geri döndüm.

Geçmişte mutenalaştırma nedeniyle yerinden edilmekle karşı karşıya olan yoksul, işçi sınıfı ve göçmen toplulukların şehirde hak iddia etme mücadelesinin alanı olması nedeniyle Tompkins Meydanı Parkı'nı görmek istedim. Tompkins Meydanı'nın kısa süreliğine bile olsa hâlâ eylemcilerin toplandığı bir yer olduğunu öğrenmek

harikaydı. Mahallenin kendisi mutenalaştırılmış olsa da, meydanın kent eylemciliğinin tarihi mekânı olarak taşıdığı anlam dikkat çekici niteliğini koruyordu.

Direniş ruhu bazı yerlerin adeta içine işlemiştir; oradaki toplulukların demografisi değişmiş olsa bile protesto geçmişi topluluklara nüfuz etmiştir. Pilsen ve Little Village semtlerini çevresel adalet eylemciliği ve mutenalaştırmaya direniş konusunda araştırma yapmak üzere ziyaret ettiğimde Chicago'nun Lower West Side'ı tam da bana bu şekilde tarif edildi. Chicago'nun batı yakası Haymarket Ayaklanması, Halsted Sokağı Viyadüğü Savaşı, tekstil grevleri, kadın grevleri ve bunun gibi on dokuzuncu yüzyıl sonunda ve yirminci yüzyıl başında Chicago'yu sarsan eylemlerle ABD'de radikal emek eylemciliğinin doğduğu yerdi. Batı yakasındaki göçmen emekçiler – önce Doğu Avrupalılar ve sonra yirminci yüzyılın ortasında Meksikalılar– güvenli çalışma koşulları ve adil ücret hakları için mücadele verdiler.[200] Aynı zamanda büyük kentsel dönüşüm projeleri binlercesini yerinden ederken ve onları şimdi "Ortabatının Meksikası"nı oluşturan bölgelere doğru daha batıya iterken evleri ve mahalleleri için de savaşmak zorundaydılar.

Pilsen ve Little Village'i 2015'te tanımaya başladığımda, ağırlıklı olarak Latin kökenli topluluklar, çevresel ırkçılığa ve diğer bölgelerdeki yüksek emlak fiyatları genç beyazları daha düşük kira arayışıyla batıya iterken mutenalaştırmanın kademeli saldırısına karşı yeni savaşlar veriyorlardı. Pilsen ve Little Village, uzun süre boyunca çeşitli sanayilere, zehirli arazilere, su kanallarına ve kömürle çalışan elektrik santralleri gibi devam eden hava kirliliği kaynaklarına ev sahipliği yapmıştı. Little Village'daki çevresel adalet örgütçüleri ve Pilsen'deki topluluk örgütçüleri, bu mahallelerde Meksikalı ve diğer Latin kökenli göçmenlerin gelişinden çok öncesine uzanan köklü siyasi eylemcilik geçmişlerinden yararlanıyordu. Protestonun Lower West Side'ın iliklerine işlediğini söylüyorlardı. Yerinden edilme, ırkçılık ve yabancı düşmanı göçmen politikalarıyla savaşan Meksikalı

200 W. J. Adelman, *Pilsen and the West Side: A Tour Guide* (Chicago: Illinois Labor History Society, 1983); Lilia Fernández, *Brown in the Windy City: Mexicans and Puerto Ricans in Postwar Chicago* (Chicago: University of Chicago Press, 2012).

ve diğer Latin kökenli göçmenlerin özel deneyimleriyle birleştiğinde, burada güçlü bir direniş sembolü gelişti ve sürdü.[201]

Bunun işaretlerini tüm topluluklarda gördüm. Kültürel olarak önemli olayları ve yerel kahramanları tasvir eden büyük, coşkulu duvar resimlerinden alelacele yazılmış mutenalaştırma karşıtı sloganlara kadar ("Pilsen satılık değildir!" / *Pilsen ne se vende*!"), topluluklarını yerinden etmeye ve daha da marjinalleştirmeye çalışan güçlere karşı devam eden mücadeleye açık bir adanmışlık hissi vardı. Bu mücadeleleri veya mahalleleri romantikleştirmek istemiyorum ama direnişin sadece kanlarında değil, aynı zamanda topluluklarının tuğlalarında ve harcında olduğunu düşünen eylemcilere inanıyordum.

Aynı zamanda bu direniş tarihinin beyaz, orta sınıf kiracılar, ev sahipleri ve işletmeler akını tarafından, özellikle halihazırda uzun yıllardır mutenalaştırılan Pilsen'de zayıflatıldığının (hatta bazı durumlarda yanına çekildiğinin) ziyadesiyle farkındaydım. Sorunun bir parçası olduğumun da farkındaydım. Şişirilmiş fiyatlara Airbnb daireleri kiralayan beyaz bir araştırmacı olarak varlığım, uzun zamandır Latin kökenlilerden oluşan toplulukta beyaz hipsterların normalliğini teyit ediyordu. Evet, yerinden edilmeye direnmeyi amaçlayan topluluk eylemlerinin çabalarını araştırmak ve umarım desteklemek için oradaydım. Ama aynı zamanda bizatihi varlığımla mutenalaştırmaya katkıda bulunuyordum ve belki de daha fazla bilgi sahibi olmak istediğim hareketlere zarar veriyordum.

Protestodan Alınan Dersler

Öğrenci, eylemci, öğretmen ve araştırmacı olarak geçirdiğim uzun yıllar boyunca, feminist hareketin ve kent eylemciliğinin gerilimleri ve hatta çelişkileri konusunda pek çok şey öğrendim. Şiddet kar-

201 Leslie Kernand Caroline Kovesi, "Environmental Justice Meets the Right to Stay Put: Mobilising Against Environmental Racism, Gentrification, and Xenophobia in Chicago's Little Village", *Local Environment*, 23, 9 (2018): 952–966.

şıtı protestoda tutuklanmaya gönüllü olduğumda protesto eylemi hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Sadece "feminist olmanın" yeterli bir dayanışma gösterisi olduğunu düşünüyordum. Ancak tutuklanmam sonrasında hareketler içindeki bölünmelerin ne kadar derinleşebileceğini gerçekten anladım. Tutuklanmış ve bozgunculukla suçlanmış olan yirmi kişilik bir grup olarak bizler bir sonraki adımlarımızı tartışmak üzere buluşmak istedik. Theresa ve benim Toronto Üniversitesi yurdunun oturma odasında büyük bir alanımız vardı. Kokan halısı ve bel vermiş mobilyalarıyla bize göre, demode ve biraz pespaye bir odaydı. Ama daha deneyimli bazı eylemcilere göre, büyük şömineleriyle ve parke yer döşemeleriyle süslü taş bina buram buram imtiyaz kokuyordu. Haksız değillerdi. Daha önce bu açıdan bakmamıştım. Theresa ile birlikte, artık bize tam olarak güvenilmediğini birdenbire anlamıştık.

Bunlar ve yaş, sınıf ve ırk gibi diğer ayrılıklar toplantılarda gerginliğe neden oluyordu. Kimileri adalet sisteminin kendisi sınıfçı, ırkçı ve ataerkil olduğundan mümkün olan en geniş kapsamda sisteme dahil olmayı reddetmemiz gerektiğini ileri sürüyordu. Diğerlerinin yaşı tutmadığından halen ebeveynlerinin isteklerini dikkate almaları gerekiyordu. Başkaları bir sonraki girişime zaman ayırmak için suçlamalara mümkün olan en az enerjiyi harcamak istiyordu. Tüm bu tutumlar makuldu ama protestoyu planlarken ve gerçekleştirirken hissettiğimiz ortak gurur ve dayanışmada şaşırtıcı bir şekilde hızlı bir çöküntüye sebep oldu. İlk kez kadın çalışmaları öğrencisi olmamın, diğer feministlerin beni toplumsal değişime eşit derecede bağlı, açık bir müttefik olarak görmek yerine aslında bana güvenmemesine yol açabileceğini fark ettim. Eğitimimin feminist toplumsal hareketlere katkı sağlamaktan başka bir şey olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Sarsılmıştım ama kesişimsellik eğitimi görüyordum.

2016'da Siyahların Hayatı Önemlidir Toronto (BLM-TO) hareketi, kitlesel Onur Yürüyüşü'nü otuz dakikalığına yavaşlatarak durdurduğunda, Toronto şehrine kesişimsellik üzerine önemli bir uyarıda bulunulmuştu. BLM devam eden kesişimsel kent hareketi

örgütlenmesinin en ateşli örneklerinden biridir. Trayvon Martin'in öldürülmesinin ardından üç kadın tarafından başlatılan BLM, toplumsal cinsiyet temelli konut güvensizliği, mutenalaştırma, ev içi şiddet, yoksulluk, ırkçılık ve polis şiddeti gibi meseleler arasındaki derin bağlantıların farkındadır. BLM'nin ABD'nin yanı sıra Kanada'daki ayakları, şehirleri hem ayrımcı mirasları ile hesaplaşmaya hem de farklı kentsel gelecekler hayal etmeye sevk etmede ön saflarda yer alıyor. Toronto'da Temmuz ayının bunaltıcı bir Pazar gününde BLM-TO, Siyah queer akademisyen ve eylemci Rinaldo Walcott'un deyimiyle "Toronto'nun queer topluluğunu bir Queer İç Savaşına" sokan, "ahlaklı Toronto'nun"* Onur Yürüyüşü ile aşk ilişkisini sonraki yıllarda sarsacak bir talepler listesini *Pride Toronto*'ya sundu.[202]

Tam da o haftasonunda tesadüfen Toronto'daydım ve yürüyüşe katılmaya karar vermiştim. Başbakan Justin Trudeau'yu pembe gömleği vesairesiyle yürüyüş alanına doğru gitmek üzere siyah makam aracına binerken görmüştük. Geçit töreninin ilk arabaları Yonge Caddesi'ne dönerken güneş parlıyordu ve enerji yüksekti, dans müziği gümbürdüyor, göbekler dalgalanıyor, su tabancalarından sular fışkırıyordu. Yerli davulcular ve BLM-TO, yürüyüşün en başındaydı. Hemen arkadan Trudeau tezahüratlar arasında geliyordu. Partnerime üniformalı polislerin Onur Yürüyüşü'nün en sevmediğim kısmı olduğunu söylediğimi hatırlıyorum. Kalabalık bu silahlı polis memurlarına coşkulu bir destek gösterdiğinde bundan utanç duyuyordum. Ama bu yıl daha bu bile olamadan yürüyüş durdu. Hiçbir şey göremiyorduk ama büyük platform tam önümüzde durdu. Ancak daha sonra birkaç blok güneyde neler olduğunu anladık. Yerli davulcularla çevrili BLM-TO eylemcileri Yonge ile College'ın kesişiminde oturmuş, Pride'ın başkanı talep listelerini kabul edene kadar kıpırdamayı reddediyorlardı. Bu taleplerin daha sonra en tar-

* Toronto'nun on dokuzuncu yüzyıldaki katı ahlak yasalarına gönderme yapmak için başvurulan bir ifade. (ç.n.)

202 Rinaldo Walcott, "Black Lives Matter, Police and Pride: Toronto Activists Spark a Movement", *The Conversation*, 28 Haziran 2017, http://theconversation.com/black-lives-matter-police-and-pride-toronto-activists-spark-a-movement-79089/.

tışmalı hale gelecek olanı "üniformalı veya tam tekmil yürüyen ve yürüyüşte silah taşıyan polis kuvvetlerinin yasaklanması" idi.[203]

BLM-TO'ya önderlik eden siyah queer eylemcilere göre, polisin beyaz olmayan queerlere ve yerli gençlere, seks işçilerine, trans bireylere ve yoksulluk içinde yaşayan queer bireylere nasıl suçlu muamelesi yapıp onları hedef almaya devam ettiği görüşü, Pride'ın şehrin, şirketlerin ve polis ve ordu gibi kurumların anaakım desteği karşılığında topluluğun en yaralanabilir üyelerinin devam eden marjinalleştirilmesini gözardı eden kurumsal, beyaz badanalı bir alan olduğu iddiasının merkezinde yer alıyordu. Oturma eylemine katılan Walcott şunları belirtir:

> BLM-TO ile yerli topluluk arasındaki koordinasyon, güncel politikayla farklı bir ilişki kurulduğunun işareti. Siyah ve yerli eylemcilerin ve düşünürlerin birlikte çalışmanın yollarını aradıklarına işaret ediyordu. (...) Polisin gaddarlıklarından etkilenenlerin siyah queer ve yerli İki Ruhlu* insanlar olmadığına inanmak samimiyetsizlik olacaktır, çünkü etkileniyorlar.[204]

Üniformalı polislerin yasaklanması çağrısı, queer camiasındaki iletişim kopukluğunu vurguladı. Anaakım queer topluluğundaki pek çokları Onur Yürüyüşü'nü safi bir kutlama zamanı olarak görüyor ve polisin geçit töreninde yürümesinin ilerleme, kapsama ve kabul anlamına geldiğine inanıyor. BLM-TO ve destekçileri polislerin "onlar için net ve mevcut bir tehlike" temsil ettiğini ve bunu kabul etmemenin siyah ve yerli halkları, beyaz olmayanları, trans bireyleri, seks işçilerini ve yoksul kişileri Onur Yürüyüşü'ne dahil edememek olduğunu ileri sürüyor. Ayrıca New York'taki 1969 Stonewall ayaklanmaları ve Toronto'daki 1981'de hamam baskınlarına tepki ayaklanmalarından başlayarak, Pride'ın polis karşıtı ayaklanmalara

203 Walcott.

* İki ruh, Kanada Kızılderilileri ile ABD Kızılderililerinde kabul edilen ama birçok Batı kültüründe olmayan Kuzey Amerika topluluklarında görülen üçüncü cinsiyet modeline verilen addır. (ç.n.)

204 Walcott.

dayanan köklerinin yavaş yavaş silinmesinin de bir parçası. BLM-TO müdahalesi bir değişim dalgası başlattı. Her ne kadar yürüyüş komitesi 2019 geçit töreninde polisleri geri getirmeye çalıştıysa da, organizasyon üyeleri bu öneriyi reddederek çoğunun BLM-TO'nun mesajını aldığını ve hatta hoş karşıladığını gösterdi.

Tutuklandığım protestonun üzerinden yirmi yıldan uzun zaman geçti. Tüm eylemciler ve politik akademisyenler gibi, özellikle imtiyazlarınız bariz olduğunda, işinizde çözümden çok çelişkiyle karşılaşacağınızı ben de zor yoldan (ki asıl olan tek yoldur) öğrenmek zorunda kaldım. Öğrencilikten tam zamanlı akademisyenliğe geçtiğimde, feminist politika ile şehirde hak iddia etme hareketlerinin kesişimine bağlılığım için yeni ifade yolları bulmak zorundaydım. Bir sınıfın önüne çıkıp polis şiddeti, cinsel taciz, tecavüz kültürü, LGBTQ2S+ alanları, sakat ayrımcılığı, yerleşimci sömürgecilik ve diğer düzinelerce politik başlık hakkında tartışmalar başlatmam gerekiyor. Her fırsatta öğrenci eylemciliğini besleyip desteklemeye çalışıyorum. Sendika dayanışmasını savunuyorum. Ama bazen sadece sokaklarda tek beden olmanız gerektiğini söyleyen ilk kişi olacağım. Haklar sınıfta, sosyal medyada veya hatta seçim politikalarıyla kazanılıp savunulmuyor. Çabanın tam da olayların olup bittiği yerde ortaya konması gerekiyor.

Tarih, toplumsal değişimin bir portesto eylemi olmaksızın gerçekleşmediği konusunda net ve hatta şehirdeki kadınların hayatlarındaki iyileşmelerin çoğunun izi eylemci hareketlere kadar sürülebilir. Her kadın bir protesto eylemine katılmayacaktır; aslında çoğu asla katılmayacaktır. Ama hayatlarımızın tamamı onlar tarafından şekillendiriliyor. Kendi adıma eylemci alanlar en büyük öğretmenlerim oldu. Bu deneyimler olmaksızın feminist şehrin neyi amaçladığını ifade edemezdim. Nasıl protesto edileceği hakkında yıllar içinde çok şey öğrendim ama daha önemlisi, feminist şehrin uğruna savaşmak istemeniz gereken bir şey olduğunu öğrendim.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KORKU ŞEHRİ

1975 yılında doğdum, yabancı tehlikesi vesvesesinin musallat olduğu bir çocukluk geçirmek için mükemmel zamanlardı. Çocuk kaçıranlardan kaçınmak için son teknikleri gösteren polis memurları okulu her yıl ziyaret ederdi. Telefon eden birine asla evde yalnız olduğunuzu söylemeyin. Sadece sizin ve ebeveyninizin bildiği bir parola belirleyin. Hiç kimsenin kayıp köpek yavrusu aramasına yardım etmeyin. Şeker kabul etmeyin. Uluslararası çapta yirmi dört saat haber döngüsünün artmasıyla, denk geldiğimiz kayıp çocuk hikâyelerini pür dikkat izliyorduk ve bize her zamankinden çok daha dikkatli olmamızı hatırlatıyordu. 1985'te sekiz yaşındaki Nicole Morin'in Toronto'nun batı yakasında, yaşadığımız yerden çok da uzak olmayan bir yerde kaybolması korkutucu bir andı. Neredeyse on yaşındaydım. Nicole binalarındaki havuza giderken asansöre bindi ve ardında iz bırakmadan kayboldu. Fotoğrafları her yerdeydi: Benimki gibi mat kahverengi saçları olan normal görünümlü bir çocuktu. Üzerinden otuz yıldan uzun bir süre geçti, asla bulunamadı. Yalnız başınayken kaybolan kırmızı çizgili mayolu küçük bir kız çocuğu, akıldan çıkmayan bir görüntü.

Genel olarak yabancı tehlikesi tehdidi, kaçırıldığı tahmin edilen Nicole Morin'den muhtemelen bir süre sonra benim için özellikle toplumsal cinsiyet temelli bir şekil almaya başladı. Birini kaçıran kişi genellemesi, yavaş yavaş kız çocukları ve kadınları hedef alan bir avcı olma şeklindeki özgün özelliklerini kazandı. Sadece çocuk değil, kız çocuğu olduğum için de tehlikede olduğumun bilincine vardım. Bu mesajı veren tek bir an veya ders yoktu. Daha ziyade bir araya geldiğinde, tehlikenin nerede bulunduğu ve bundan nasıl kaçınacağım konusunda açık bir işaret veren ince, küçük ipuçlarının yavaş yavaş birikmesinin sonucuydu.

Çocukken şehrin işçi sınıfı ağırlıklı banliyö mahallesindeki bir evde yaşıyorduk. Etrafta birçok aile vardı ama en yakın komşularımız erkek kardeşim ve benden birkaç yaş büyük oğlanlardı. İlk birkaç yıl hiçbir endişemiz olmaksızın hep birlikte oynadık: Su kulelerinin orada beyzbol, garaj yolunda hokey, önden büyük tekerlekli bisikletlerimizi sokakta bir aşağı bir yukarı sürüyorduk. Yıllar geçtikçe, oğlanlar ergenliğe girerken erkek kardeşim ve ben çocuk kaldık. Garip bir şekilde, ebeveynim o oğlanlara karşı özellikle ben ve kız arkadaşlarım dışarıya oynamaya çıkmışsak temkinli davranmaya başladı. Belirgin bir şey yoktu. Sadece bir şeylerin değiştiğine ve "dikkatli" olmamız gerektiğine dair bir his. Bir öğleden sonra oğlanlar garajlarında hokey ağının arkasında bizi sıkıştırarak arkadaşımı ve beni kaçırmış gibi yaptılar, gitmemize izin vermeyeceklerini söylediler. Elbette bıraktılar ama bu şaka çocukluğumuzdaki oyunlardan farklı bir tekinsizlik hissi yarattı. Birdenbire belki de annem endişelenmekte haklı gibi geldi. Ne hakkında olduğu konusundaysa halen emin değildim.

Eğitimim yaz kampında gece geç saatteki ranza muhabbetleriyle sürdü. Ne zaman oğlanlar hakkında konuşsak, hikâyelerde hep bir tehlike hissi vardı. Yaz kampındaki klişe "külot baskınları", hakkında açıkça konuşabileceğimiz türden şeylerdi ama oğlanların tehlikeli olmasında iç çamaşırı hırsızlığından fazlası olduğunu biliyorduk. Kimse tecavüz veya sarkıntılık tehdidini dile getirmek istemiyordu. Yalnız olmanın ve gece dışarı çıkmanın bu tehditlerin gerçek olabileceği zamanlar olduğunu biliyorduk. Oğlanların etrafındayken hiçbir zaman tek başımıza olmamamız ve kendi emniyetimiz için her zaman bir planımız olması gerektiğini anlamaya başlıyorduk.

Büluğ çağının hakkını verebilmemin ve biz kızların, güvenliğimiz adına kendimizi kontrol etmemiz gerektiği hakkındaki daha büyük mesajı besleyen, bedenlerimiz, kıyafetlerimiz, saçımız, makyajımız, kilomuz, hijyenimiz ve davranışımız hakkında aldığımız tüm mesajları tarif edebilmemin imkânı yok. Bu kızların ve kadınların toplumsal cinsiyetimizden dolayı savunmasız oldukları ve cinsel gelişimin bu tehlikeyi gerçek kılacağı mesajının sesinin

iyice yükseldiği bir zaman. Uygun davranış konusundaki talimatlar (nasıl oturacağınız, konuşacağınız, yürüyeceğiniz, kendinizi tutacağınız vb.) bunların sadece sosyal nezaket davranışıyla ilgili olmadığını gösteren bir aciliyet hissi kazanır. Kimi kadınlar bir şeylerin farklı olduğunun farkına vardıkları zamanı kesin olarak belirtebilir. Belki annenin sana geceliğinin üzerine sabahlığını giyip önünü bağlamaya başlamanı söylediği gündü veya annenin makyaj malzemelerini ve topuklu ayakkabılarını oyun amaçlı kullanmanın şirinlikten uygunsuzluğa kaçtığı geceydi. Pek çoğumuz içinse, mesaj serum gibi gelir, sistemimizde o kadar yavaş birikir ki farkına vardığımızda çoktan tamamen kanımıza karışmıştır. Artık doğaldır, aklıselimdir, içkindir.

Kadınların Korkusu

Sosyalleşme o kadar etkili ve o kadar derindir ki, "kadınların korkusu"nun kız çocuklarla kadınların doğuştan gelen bir özelliği olduğu varsayılır. "Kadınların korkusu"nun yaygınlığı psikologları, kriminologları, sosyologları ve insan davranışını anlamak isteyen diğer herkesi büyülemektedir. Kentsel alanlarda ve banliyö alanlarında kadınların emniyet ve korku hisleri konulu yüksek lisans projem hakkında araştırma yapmaya başladığımda, kadınların korkusunu açıklamaya çalışan araştırmaların hacmi beni şaşkına çevirdi. Evrimsel biyolojiden antropolojiye, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına kadar, bu konuyu ele almayan çok az disiplin vardır.[205] Suç korkusu ve şiddet korkusu konusundaki araştırmalar, 1980'lerde ve 1990'larda kadınların nerede, ne zaman ve kimden korktuğu hakkında veri toplamak üzere sosyal bilimciler arasında popülerdi. Art arda gerçekleştirilen araştırmalar benzer kalıplar ortaya koydu:

205 Margaret T. Gordon ve Stephanie Riger, *The Female Fear* (New York: Free Press, 1989); Elizabeth A. Stanko, *Everyday Violence: How Women and Men Experience Sexual and Physical Danger* (New York: Harper Collins, 1996); Jalna Hanmer ve Mary Maynard, ed., *Women, Violence, and Social Control* (Hound-smills: Macmillan Press, 1987).

Kadınlar şehirleri, gece vaktini ve yabancıları başlıca tehdit kaynakları olarak belirledi. 1990'ların başında Kanada ve Amerika'da yapılan araştırmalara göre, kadınların korku oranı erkeklerin korku oranının neredeyse üç katıydı.[206]

Bu zamana kadar, sosyal bilimcilerin kadınların ev veya iş yerleri gibi özel alanlarda tanıdıkları kişilerden şiddet görmelerinin çok daha muhtemel olduğunu bilmeleri için ev içi şiddet ve genel olarak kadınlara yönelik suçlar konusunda yeterince veri toplanmıştı. Erkeklerin kamusal alanlarda saldırı veya gasp gibi (bildirilen) suçların kurbanları olmaları daha muhtemeldi. Fakat kadınlar mütemadiyen kamusal alanlarda yabancılardan korktuklarını anlatıyordu. Bu görünüşteki bağlantısızlık "kadınların korkusu paradoksu" olarak adlandırılıyor, bazı araştırmacılar kadınların hislerini "irrasyonel" ve kanıtlarca "açıklanmıyor" diye niteliyordu. Carolyn Whitzman'ın belirttiği üzere nakarat "Bu kadınların nesi var?" diyordu.[207] Elbette bu çalışmalar insanlara evlerinde kendilerini güvende hissedip hissetmediklerini sormuyordu. Suç korkusunun her zaman kamusal bir fenomen olduğu varsayılıyordu; bu en başından beri toplumsal cinsiyet temelli bir analizin yokluğunu akla getiren bir varsayımdır.

Feminist coğrafyacılar, sosyologlar ve psikologlar, kadınların irrasyonel oldukları sonucundan açık bir biçimde hiç de memnun değillerdi. Bu sadece bayağı bir klişeyi pekiştirmekle kalmıyordu; muhtemelen kusurlu bir bilimsel iddiaydı. Eğer en iyi açıklamanız çok büyük bir grup insanın hislerinin ve davranışının irrasyonel olduğu şeklindeyse, muhtemelen fenomenin yeterince derinine inmiyorsunuz demektir. Sosyalleşme, iktidar, hetero-ataerkillik ve travmaya dair daha geniş bir analiz, sözde kadınların korkusu paradoksunun, sadece toplumsal cinsiyet temelli iktidar ilişkilerini gözardı eden bir mercekten bakıldığında paradoksal olduğunu or-

206 Whitzman, "'What Do You Want to Do? Pave Parks?'"; Elizabeth A. Stanko, "The Case of Fearful Women: Gender, Personal Safety and Fear of Crime", *Women and Criminal Justice*, 4, 1 (1993): 117–135.

207 Whitzman, 91.

taya koydu.[208] Kadınların yaşanmışlıklarını ciddiye alan feminist bir perspektiften ne böyle bir paradoks vardı ne de kadınlar zerre kadar irrasyoneldi. Whitzman, kadınların korkusu konusunda kafası karışık olanların bazı zaruri –ve feministlere göre bir şekilde aşikâr olan– gerçekleri gözardı ettiklerinde ısrar eder. Listesinin başında şu gelir: "Kadınların en çok korktuğu suç tecavüzdür. Erkeklerin en çok korktuğu suç soygundur. Soygun başınıza gelebilecek kötü bir olaydır. Tecavüz daha da kötüsüdür."[209]

Cinsel şiddetin korkunun artmasına sebep olduğu açıktır ama bu unsur, suç korkusu araştırmalarının genelleyici doğası tarafından hasır altı ediliyordu. Feminist akademisyenler ayrıca cinsel saldırı bildirimlerinin vahim şekilde eksik olduğuna işaret ederek kadınlara yönelik şiddet oranlarının, bildirilen suçlara dayanan istatistikler kullanılarak ciddi şekilde küçümsendiğini ileri sürer. Bir önceki saldırı deneyiminin de ayrıca kadınların gelecekte saldırıya uğrama korkusunu yoğunlaştırması muhtemeldir. Tam da ıslıklama ve cinsel tacizin gündelik olarak yaşanması, kadınlar kamusal alanlarda sürekli olarak cinselleştirilirken, nesneleştirilirken ve kendilerini rahatsız hissetmeye zorlanırken korkuyu daha da pekiştirmeye yarar.[210] Coğrafyacı Hille Koskela "cinsel tacizin kadınlara her gün belli yerlerde olmamaları gerektiğini hatırlattığını" ileri sürer.[211]

Bu bağlamda çocukluktaki sosyalleşmenin uzun vadeli etkisi de dikkate alınmalıdır. Bize geceleri yabancılardan ve kamusal alanlardan korkmamız konusunda çok açık talimatlar verilir. Yayın organları da yabancıların kadınlara yönelik işlediği şiddet içeren suçları sansasyonel bir şekilde anlatırken, partner şiddetine pek değinmeyerek bunda rol oynar. Tüm polisiye diziler, kadınlara yönelik tiksindirici şiddet eylemlerinin tasviri etrafında döner, her sezonda ha-

208 Esther Madriz, *Nothing Bad Happens to Good Girls: Fear of Crime in Women's Lives* (Berkeley: University of California Press, 1997); Stanko, "Women, Crime, and Fear."

209 Whitzman, "'What Do You Want to Do? Pave Parks?'", 91.

210 Carol Brooks Gardner, *Passing By: Gender and Public Harassment* (Berkeley: University of California Press, 1995).

211 Hille Koskela, "Gendered Exclusions: Women's Fear of Violence and Changing Relations to Space", *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 81, 2 (1999): 11.

yal edilen suçlar ve canlı sahneleri daha da tırmandırılır (seni izliyorum, *Criminal Minds* ve *Law&Order: SVU*). Cinsel saldırı filmlerde, kitaplarda ve televizyonda da yaygın bir nakarattır ve genellikle yazarlar tarafından kadının kişilik gelişiminde önemli bir anı göstermek için kullanılır. Tüm bu tasvirler yabancı şiddetinin ve cinsel saldırının her zaman eli kulağında olduğunu ima eder. Komedyen Tig Notaro'nun programında bunun etkilerini mükemmel bir şekilde yakalayan bir bölüm vardır. Ne zaman bir erkek onun herkesin içinde kendisini rahatsız hissetmesine yol açsa "Bu da benim tecavüzüm mü?" diye merak eder. Rahatsız bir şekilde güleriz çünkü kulağa doğru gelir. Bir şekilde "tecavüzümüzün" halihazırda orada olduğuna, kaçınılmaz bir şekilde karanlıkta beklediğine inanırız.

Bunun aksine ev içi şiddet, tanıdık birinin cinsel saldırısı, ensest, çocuk istismarı ve diğer "özel" ama çok daha yaygın suçlar çok daha az ilgi görür. Feminist bir bakış açısından bu ilgi farklılığı, kadınların korkusunu dışarıya, ev ve aileden uzağa yönlendirmesine yarayarak çekirdek aile gibi ataerkil kurumları ve kadınların sözde güvenlik için heteroseksüel partnerliğe bel bağlamasını pekiştirir. Bir kısır döngü içinde bu evin "güvenli" alanında yaşanan şiddeti damgalar ve daha da gözden ırağa iter.

Tüm bu unsurlar dikkate alındığında –eksik bildirme, taciz, sosyalleşme, medya– kadınların korkusu paradoksu çözülmeye başlar. Hatta Whitzman "kadınların korkusunun son derece rasyonel olduğu" sonucuna varır.[212] Feministler, kadınların korkusu için bir iç neden veya açıklama saptamaya çalışmak yerine, bunu daha geniş yapılar, sistemler ve kurumlar içerisinde konumlandırmakla daha çok ilgilenir. Bu da, "Neden kadınların korkusu toplumsal ve kültürel olarak bu kadar derinlere gömülü?" sorusuna yol açar. Tek açıklaması da bir tür toplumsal işlevi olduğudur.

Bu durum kadın çalışmalarına giriş düzeyinde olsa da tekrarlamaya değer: Kadınların korkusunun sosyal işlevi, kadınları kontrol etmektir. Korku kadınların hayatlarını kısıtlar. Kamusal alanları

212 Whitzman, "'What Do You Want to Do? Pave Parks?'", 92.

kullanımımızı sınırlar, iş konusundaki tercihlerimizi ve diğer ekonomik fırsatlarımızı şekillendirir ve bizi belki de, koruyucu olarak erkeklere bağımlı kılarak *gerçek* bir paradoks içinde tutar. Tüm bunlar kadınların evin özel alanına bağlı tutulduğu ve çekirdek aile kurumu içinde ev içi emekten sorumlu olduğu hetero-ataerkil kapitalist sistemi desteklemeye yarıyor. Bu grup olarak erkeklere yarayan ve son derece etkili bir şekilde statükoyu sürdüren bir sistemdir.

Tehlikeyi Haritalandırmak

Tüm bunlar açısından mekân nerede duruyor? Bunun şehirle ne alakası var? Toplumsal denetim ve coğrafya birlikte nasıl çalışıyor? Bu sorular tam da kadın çalışmaları geçmişimin coğrafyayla buluştuğu ve bakış açımla akademik yaşamımı sonsuza kadar değiştirdiği noktayı temsil ediyor. Çünkü coğrafya, *nasıl* sorusunu yanıtlamamıza yardımcı oluyor. Toplumsal cinsiyet temelli sosyal denetim gerçekte nasıl işliyor? Sahada nasıl etkili oluyor ve nasıl uygulanıyor?

Suç korkusu araştırmalarında katılımcılara kimden korktukları sorulur ve kadınların cevabı her zaman erkeklerdir. Ama bir grup olarak erkeklerden bilfiil kaçınılamaz. Kadınların erkeklerden duyduğu korku, coğrafi bir mantık kazanır. Hangi insanlardan çok hangi *yerlerden* uzak duracağımızı buluruz. Feminist coğrafyacı Gill Valentine bunun sürekli korku durumuyla başa çıkmanın bir yolu olduğunu şöyle açıklıyor: "Kadınlar tüm erkeklerden sürekli korkamazlar, bu nedenle emniyetleri üzerinde kontrol sahibi oldukları yanılsamasını sürdürmek için, onlardan kaçınmak üzere 'tehlikeli erkeklerle' nerede ve ne zaman karşılaşabileceklerini bilmeleri gerekir."[213]

Elbette, "tehlikeli erkekler" fikri tamamen coğrafi değildir. Özellikle beyaz olmayan erkekler veya evsiz erkekler gibi grupları tehditkâr olarak konumlandıran klişeler ve korku tellallığı yoluyla toplumsal nitelikler etkili olur. Beyaz kadınlardan daha yüksek

213 Gill Valentine, "The Geography of Women's Fear", *Area* 21, 4 (1989): 171.

oranlarda taciz ve şiddet bildiren beyaz olmayan kadınlar için, beyaz erkekler ve polis memurları gibi eril otorite figürleri bilhassa endişe verici olabilir.[214] Ama çevremizdeki erkeklerin varlığı üzerinde çok az kontrolümüz olduğundan ve sürekli korku duyarak devam edemeyeceğimizden korkumuzun bir kısmını alanlara aktarırız: Şehir sokakları, arka sokaklar, metrolar, karanlık kaldırımlar.

Bu alanlar kişisel zihinsel emniyet ve korku haritalarımızı oluşturur. Mahallelerimiz ve seyahat rotalarımız üzerine katmanlanan görüntüler, kelimeler ve duygularla bu harita canlı bir kolajdır. Katmanlar kişisel tehlike ve taciz deneyimlerimizin yanı sıra her kültüre sinen medya, söylentiler, kentsel mitler ve eski güzel "ortak akıl"dan da ileri gelir. Harita günden geceye, hafta içinden hafta sonuna, mevsimden mevsime değişir. Coğrafyacı Rachel Pain'in araştırması bu korku coğrafyalarının hayatlarımız boyunca, özellikle de ebeveyn olunca ve yaşlanmaya başladıkça değiştiğini ortaya koyar.[215] Harita dinamiktir. Rahatsız edici veya korkutucu tek bir an onu sonsuza dek değiştirebilir.

Kadınların "tabiatı itibarıyla yaralanabilir" insanlar olarak çevrelerini tehdit ve emniyet açısından kodlamalarının "doğal" olduğu ortak akıl mefhumunu tartışmak zordur. Eminim birileri bunun bir tür evrimsel özellik olduğunu söyleyecektir. Ama ben bu tehlike haritalarına minnettar olmanın *etkilerini* sorgulamakla ve bunun kadınların hayatları açısından ne anlama geldiğiyle daha çok ilgileniyorum. Evrim buna bir süre kafa yorabilir: Bu haritalar kadınların en çok şiddetle karşılaştığı yerleri –ev ve diğer özel alanları– nadiren tehlikeli yerler olarak içerir. Bunun yerine tehditler kentsel alana, parklara ve dar sokaklara ve kapalı otoparklara aktarılarak dışsallaştırılır. Genellikle bu alanlar ırksal olarak kodlanmış veya sınıfsallaştırılmıştır. Yine, mesele kadınların irrasyonel olması veya kötü seçimler yapması değildir. Toplumun bize tatbik ettiği mesajları tam olarak yansıtıyoruz. Bunların uzun vadeli ve gündelik etkileri azımsanacak gibi değildir.

214 Madriz, *Nothing Bad Happens to Good Girls.*

215 Rachel Pain, "Gender, Race, Age, and Fear in the City", *Urban Studies*, 38, 5–6 (2001): 899–913.

Üniversitenin son yılının bitimine doğru Toronto'nun doğu yakasında geçici bir resepsiyonistlik işine çağrıldım. Bölgeye tamamen yabancıydım, hafif imalat fabrikaları ve depolarıyla dolu bir organize sanayi bölgesi olduğu ortaya çıktı. Kaldırım yoktu. Camlardan ve çivilerden kaçınmaya çalışarak bozuk yollarda ilerliyordum. Sevimli ofis ayakkabılarım bu kulvara uygun değildi. Başka hiç kimse yürümüyordu. Genç, güzel giyimli bir kadın olarak kendimi bu sokaklara ait hissetmiyordum. Birkaç gün sonra patronum ajansıma müsait olduğum sürece beni tutup tutamayacaklarını sordu. Yaz için pek çok geçici iş değişikliğinden kurtulmaktan mutlu olarak kabul ettim. Rahatsız olmama rağmen en azından günler uzundu ve karanlıkta yürümek zorunda değildim. Ama eğer bu iş bana sonbaharda önerilmiş olsaydı veya uzun vadeli sürdürmek isteseydim emniyeti, tercihime etmen olarak dahil etmem ve belki iyi bir iş fırsatını geri çevirmem gerekecekti.

Korkunun Bedeli

Bunlar korkunun gizli bedelleri; kadınları şehirde tam, özgür ve bağımsız hayatlar sürmekten alıkoyan şeyler. Toplumsal, psikolojik ve ekonomik sonuçları azımsanacak gibi değil. Kadınların zaten aşırı yüklü olan günlerine muazzam bir ek yük getiriyor: Ücretli ve ücretsiz "çifte mesai" işimiz, cinsiyetçiliğin üzerine ırkçılık, homofobi, sakat ayrımcılığıyla vs. başa çıkmamızı gerektiren üçüncü mesai ve sürekli olarak emniyetimizi idare etmeyi gerektiren dördüncü mesai.

Sonu gelmeyen önlem amaçlı tedbirler, değerli zamanımızı ve enerjimizi çalıyor. Her kadının takip edildiğinden endişelendiği için metrodan veya otobüsten uzak bir durakta indiği veya gerçekten yalnız olduğundan emin olmak için eve uzun ve dolambaçlı bir yoldan gittiği zamanlara dair hikâyeleri vardır. Ara sokaklardan ve parklardan geçen kestirmelerden kaçınırız. Yolculuk rotalarımızı çeşitlendirir ve anahtarlarımızı yumruğumuzun içinde taşırız. Telefonla konuşuyormuş gibi yaparız. Belli yerlerden tamamen kaçını-

rız. Tüm bunlar hem rutin hem de spontane bir dizi yorucu emniyet kararı almak ve güvenlik meselelerinin sürekli farkında olmak ve dikkat etmek gerektiği anlamına gelir.

Gündelik ortamda genellikle hafif olsa da sürekli bir rahatsızlık durumunun yarattığı stres sağlıksızdır ve uzun vadeli sonuçları olabilir. Son dönemde yapılan araştırmalar yüksek düzeyde stresin yaşam süresini etkilediğini ve hatta DNA'mızda hasar yaratabileceğini gösteriyor. Eve güvenli ve ekonomik bir dönüş yolu olmadığından organizasyonlara katılmayı reddetmek veya erken ayrılmak moral bozucu. Tercihlerimizi sorgulamak, eğer kötü bir şey olursa suçlanıp suçlanmayacağımızı merak etmek psikolojik olarak bezdirici.[216] Ne yazık ki, bu konuda endişelenmekte haklıyız. Kadınlara yönelik –ev içi ve dışındaki– şiddetin medyada yer alışına ilişkin çalışmalara göre, özellikle de kurban Siyah, Yerli veya başka bir şekilde marjinalleştirilmişse, medya örtülü olarak kurbanın eylemlerini, akıl sağlığını, geçmişini ve alışkanlıklarını sorguluyor.[217]

Ekonomik açıdan bu korkuların gerçek maddi sonuçları var. Tehlikeli görünen bir bölgedeki daha iyi ücretli bir gece vardiyası veya işinin geri çevrilmesi gerekebiliyor. Eğitimi artırıp daha yüksek ücretli işlere girmeyi sağlayacak gece kurslarından kaçınılması gerekebiliyor. Güvenli olmayan bir bölgedeyse ekonomik konut erişilemez olabiliyor. Bu maliyetler "pembe vergi" gibi şeyler tartışılırken bile nadiren dikkate alınıyor. Belki daha da aşikârı, her ne kadar halen olması gerekenden eksik sayılsa da, kadınların tacizden kaçınmak için daha ucuz, bisiklete binme veya yürüme seçeneklerinden sakındığında doğan maliyetler. Araştırmalara göre çoğu ülkede kadınlar her gün erkeklerden önemli ölçüde daha az yürüyorlar. Bu tembellikten kaynaklanmıyor. Jakarta, Semarang, Bristol

216 Madriz, *Nothing Bad Happens to Good Girls*; Stanko, *Everyday Violence*.

217 Kristen Gilchrist, "'Newsworthy' Victims?", *Feminist Media Studies*, 10, 4 (2010): 373–390; Yasmin Jiwani ve Marylynn Young, "Missing and Murdered Women: Reproducing Marginality in News Discourse", *Canadian Journal of Communication*, 31 (2006): 895–917; Marian Meyers, *News Coverage of Violence Against Women: Engendering Blame* (Newbury Park: Sage, 1997).

ve Washington gibi şehirlerde kadınlarla anket yapan gazeteci Talia Shadwell, kadınların okula veya işe yürürken sıklıkla taciz tehlikesini göze almak zorunda kaldığını, bunun onları kısa mesafeler için bile taksilere, araba paylaşmaya ve otobüslere para harcamaya sevk ettiğini saptadı.[218] Bir araba, cep telefonu veya güvenlikli bina için para ödemek de ilave mali yükler. Erkeklere bunlar hoş artılar gibi gelebilir; çoğu kadın içinse gerekliliktir. Dahası, elbette bu gerekliliklere erişim gelir, ırk, engelilik ve vatandaşlık statüsüne göre çeşitli farklılıklar göstermektedir.

Sonuçta bu sınırlamalar, maliyetler ve stresler dolaylı ama son derece etkili bir toplumsal kontrol programı anlamına geliyor. Toplumsal olarak pekiştirilen korkularımız bizi şehrin tam anlamıyla sakinleri olmaktan ve günlük olarak hayatımızın tadını çıkarmaktan alıkoyuyor.

Tüm bunlar kimin yararına? Toplumun kadınları bu kadar sınırlaması, aşırı ve hatta mantıksız görünmüyor mu? Neticede, kayıplar tamamen bireylerin üzerine yüklenmiyor. Korku temelli tercihler nedeniyle kadınların kaybedilen ekonomik verimliliği hesaplanabilir ve bunun topluma daha geniş etkisi görülebilir. Ama toplum tamamen ekonomi mantığıyla veya en azından herkes için eşit bir oyun sahası varsayan veya arzu eden bir mantığa göre işlemiyor. Cinsiyetçi, ırkçı, trans- ve homofobik, sakat ayrımcısı bir toplumun ekonomi mantığı, ekonomik ve diğer iktidar biçimlerinin öncelikle beyaz, hetero, trans ve sakat olmayan erkekler için maksimize edilmesi gerektiği zımni varsayımına göre işliyor.

Şayet bu biraz soyut geldiyse, Trump'a oy veren beyaz işçi sınıfı erkeğe musallat olan "ekonomik kaygı"ya dair medyada yer alan mükerrer profilleri düşünün. Bu grubun öfkesi –ve sürekli onları yatıştırmak veya özlemlerini tatmin etmek için bir tür hayali geçmişi yeniden tesis etme hamleleri– beyazlıklarının ve eril imtiyazlarının onları her zaman kadınlardan ve beyaz olmayanlardan en

218 Talia Shadwell, "'Paying to Stay Safe': Why Women Don't Walk as Much as Men", *The Guardian*, 11 Ekim 2017, https://www.theguardian.com/inequality/2017/oct/11/paying-to-stay-safe-why-women-dont-walk-as-much-as-men.

azından bir veya iki sosyo-ekonomik basamak yukarıda tutacağı fikrine dayanıyor. Bu hiyerarşinin yıkıldığına inanmaları, sıklıkla diğer gruplara karşı şiddet içeren tepki şeklinde kendini gösteriyor ve bu da pek çoklarının hayatlarına bir korku katmanı daha ekliyor.

Geri Püskürtmek

Hem kadınların karşı karşıya kaldığı fiili şiddetin hem de korkunun toplumsal cinsiyet temelli sosyal etkilerinin farkına varılması feministleri çok çeşitli şekillerde geri püskürtmeye sevk ediyor. *Take Back the Night*, Hindistan'daki "Pride Strides", *Slutwalks* ve #Cuéntelo protestoları gibi hareketler, kadınların ve diğer marjinalleştirilmiş grupların kentsel alandaki hak iddialarında ısrar eden doğrudan eylem kampanyalarının örnekleridir. Kentsel mimari özelliklerde basit değişiklikler yapılması için bastırmaktan kentsel planlamanın tüm sahasının gözden geçirilip düzeltilmesini savunmaya kadar feminist coğrafyacılar, plancılar, şiddet karşıtı çalışanlar ve diğerleri daha güvenli, daha az korkutucu şehirler yaratılmasına yönelik –bugün de devam eden– önemli bir ilerleme kaydetmiştir.

Kentsel tasarımda değişiklik örnekleri arasında ışıklandırmayı iyileştirmek, görüşü önleyen engelleri kaldırmak ve konut ile belediye gelişimiyle trafiği iyileştirilmiş rotalar oluşturmak gibi değişiklikler yer alır. Kapalı otoparklara, parklara ve üniversite kampüslerine acil durum telefon kabinlerinin ve çağrı düğmelerinin yerleştirilmesi, güvenlik hissinin artmasını sağlayabilir. Bazı şehirlerde, yaygın MOBESE kullanımı, suçu azaltmayı amaçlayan bir önlem olarak benimsenmiştir ama korkuyu azaltma becerisi kuşkuludur.[219]

İnşa edilmiş çevreyi değiştirmek zorlu olabilir. Barselona gibi eski şehirlerde dar sokaklar, karanlık köşeler, taş duvarlar, yetersiz görüş hatları ve çok büyümüş bitkiler saklanma yerleri ve artan bir

219 Mike Raco, "Remaking Place and Securitising Space: Urban Regeneration and the Strategies, Tactics and Practices of Policing in the UK", *Urban Studies*, 40, 9 (2003): 1869–1887.

korku hissi yaratıyor. Feminist mimarlar, sosyologlar ve plancılar kooperatifi, kadınların alan kullanımını ve keyif almasını artırmak üzere kamusal alanlarda görünürlüğü artırmaya ve engelleri kaldırmaya çalışmaktadır. Kigali Ruanda'da sokak satıcısı olarak çalışan kadınların, içinde emzirme alanı da bulunan güvenli, sürekli mini pazarlar inşa edilmesiyle güvenlikleri ve ekonomik koşulları iyileşmektedir.[220]

Tüm dünyada toplu taşıma sistemleri, kadınlara yönelik bir taciz ve saldırı yuvasıdır. *Plan International* adlı STK, Lima, Madrid, Kampala, Delhi ve Sydney'de kız çocukları ve genç kadınlarla yaptığı ankette, toplu taşımanın kadınların elle taciz, taciz ve takip edildiklerini bildirdikleri kritik "sorun noktası" olduğunu saptadı.[221] Her ne kadar pek çok sistemde alarm düğmeleri ve metro platformlarında çağrı düğmeleri, parlak aydınlatma ve kamera bulunan "belirlenmiş bekleme bölgeleri" olsa da, toplu taşımanın kalabalık ve anonim doğası sorun yaratmaya devam ediyor. Bazı belediyeler kadınlara özel vagonlar tahsis edecek kadar ileriye gitmiştir. Örneğin, Tokyo ve Osaka'da belirli zamanlarda kadınlar, sakatlar, çocuklar ve bakım görevlilerine ayrılan vagonları olan tren hatları bulunuyor. Mexico City, Kahire ve Tahran'da da benzer hizmetler bulunuyor. Elbette, bu uygulamaları eleştirenler yalnızca kadınları ayrıştırmanın, erkeklerin davranışlarını veya tutumlarını değiştirmelerini gerektirmediğine işaret ediyorlar.

Teknoloji aynı zamanda toplu taşımada tacizi bildirmeyi kolaylaştıran uygulamalar şeklinde kullanılmaktadır. Örneğin Vancouver'in "Proje Küresel Muhafız" uygulaması, yolcuların doğrudan polise ve toplu taşıma görevlilerine mesaj atmalarına imkân vermektedir. Melbourne'de ise toplu taşımayı kullanan kız çocukları ve kadınlarla görüşülerek bir güvenlik uygulaması geliştirilmektedir. Stockholm ve Cenevre gibi şehirler, olumsuz klişelerin zararını

220 Amy Fleming, "What Would a City that is Safe for Women Look Like?", *The Guardian*, 13 Aralık 2018, https://www.theguardian.com/cities/2018/dec/13/what-would-a-city-that-is-safe-for-women-look-like.

221 Plan International, *Unsafe in the City*.

ve tacize meyilli ortamlar yaratmaktaki rollerini kabul ederek toplu taşıma sistemlerinde cinsiyetçi reklamları ve kadınları nesneleştiren görüntülerin kullanılmasını yasakladı.

Bu değişiklikler kendiliğinden gerçekleşmedi. Kadınlar şehirleri, toplumsal cinsiyet temelli endişeleri, özellikle güvenliği ciddiye almaya zorladı. Ama belediyelerin ve bilhassa kent plancılarının, kadınların ve diğer incinebilir vatandaşların deneyimlerini dinlemelerini sağlamak zorlu bir mücadele. Planlama kendisini nesnel, rasyonel ve bilimsel bir çalışma ve uygulama alanı olarak görüyor. Büyümeyi ve kalkınmayı yönetmeye veya teşvik etmeye ve suretsiz hayali bir "vatandaşa" hizmet vermeye odaklanıyor. "Kadınlar Toronto'yu Planlıyor" gibi feminist plancılar ve gruplar, toplumsal cinsiyet temelli meseleleri 1980'lerde ve 1990'larda planlama masasına getirdiklerinde toplumsal cinsiyet, ırk ve cinsellik gibi sosyal farklılıkların dikkate alınabileceği ve alınması gerektiği fikriyle kelimenin tam anlamıyla dalga geçilmişti.[222] Sıklıkla şehirleri harekete geçirmek için kadınlara karşı kamusal alanda sansasyonel bir şiddet eylemi gerçekleşmesi gerekiyor.

2012'de Delhi'de Jyoti Singh adlı öğrencinin bir otobüste cinsel saldırıya uğrayıp öldürüldüğü korkunç olay, uluslararası manşetlere yansıdı ve kadınların güvenliklerine önem verilmesi talepleriyle protesto amaçlı sokaklara dökülmesine yol açtı. Kadın örgütleri ancak 1980'lerde kamusal alanda kadınlara yönelik birkaç şiddetli saldırı şehrin dikkatini çektikten sonra Toronto Belediyesi'nin alanında biraz yer edinmekte başarılı oldu, gerçi belediye meclisi üyesi Kristyn Wong-Tam daha güvenli şehir rehberlerinin 1990'ların sonundan beri güncellenmediğini belirtiyor.[223] Çoğu durumda kadın örgütleri halen değişim yaratmak için meselenin dizginlerini kendi ellerine almak zorunda kalıyorlar. Delhi'de Kalpana Viswanath, kadınlardan güvenlikle ilgili verileri toplayan ve aynı zamanda güvenilir bir arkadaşlarının yolculuklarını izlemesine imkân veren *Safe-*

222 Barbara Loevinger Rahder, "Women Plan Toronto."
223 Moore, "The 'Baked-In Biases'."

tiPin uygulamasını yarattı. Uygulama pek çok başka şehre de yayıldı ve Hanoi ve Bogotá gibi yerlerde şehir otoriteleriyle koordinasyon halinde kullanılıyor.[224]

SafetiPin, Toronto'nun Metro Toronto Kadına ve Çocuklara Yönelik Şiddet Konusunda Eylem Komitesi (METRAC) tarafından, plancıların ve bürokratların kadınların deneyimlerini dinlemelerini sağlamanın yeni yollarını bulma çabasıyla yaratılan güvenlik denetimi aracının yüksek teknoloji versiyonu gibi. Güvenlik denetimi önemli bir şekilde, güvenlik ve tehlike konusunda, bu alanlarda yaşayan, çalışan, okuyan ve oynayan insanların uzman olduğunda ısrar ediyor. Topluluk üyeleri "gezintilere" çıkar, ışıklandırma ve görüş hattı gibi unsurlar hakkında bilgi toplarlar. Aynı zamanda tehlike hislerinin nasıl, nerede ve neden artabileceği de dahil deneyime dayanan unsurları da kaydederler. Güvenlik denetimleri artık tüm dünyada şehirlerde, topluluk üyelerini değişiklikler yapılması için belirli tavsiyeler geliştirmek üzere güçlendirmek amacıyla kullanılmaktadır.[225]

İnşa edilmiş çevrede yapılan bu değişiklikler ve yeni teknolojik girişimler, bizi ne kadar ileri götürebilir? "Çevresel tasarım yoluyla suç önleme" veya CPTED düşünce ekolü, çoğu suç doğası itibarıyla fırsatçı olduğundan, fırsatları azaltmanın çok önemli olduğunu ileri sürer. Oscar Newman'ın CPTED yaklaşımı, bina mimarisi ve yer tanzimi gibi fiziksel özelliklerin, kontrol ve bölgecilik hissi vererek sakinlerinin suç önlemede aktif olmasını sağlayacağı fikri olan, "savunabilir alan" kavramıyla ünlüdür.[226] Bu türden yaklaşımlar fiziksel çevre ile insan davranışı arasında sıkı bir bağ ve suçlu davranışında tasarımdaki değişikliklerle azaltılabilecek belli bir tahmin edilebilirlik olduğunu varsayar. Ama eğer tasarım çözüm olsaydı, kuşkusuz şimdiye kadar suçu ortadan kaldırmış olmaz mıydık?

224 Fleming, "What Would a City that is Safe for Women Look Like?".

225 Gerda R. Wekerle ve Safe City Committee of the City of Toronto/Toronto Belediyesi Güvenli Şehir Komitesi, *A Working Guide for Planning and Designing Safer Urban Environments* (Toronto: Department of Planning and Development, 1992).

226 Oscar Newman, *Defensible Space: Crime Prevention Through Environmental Design* (Londra: MacMillan Publishing, 1973).

Maalesef CPTED, alan ve korkuya dair daha çok mekanik bir anlayışa dayanır, korkunun rasyonel bir yörünge izleyeceğini ve güvenlik iyileştirilmeleri yapıldığında azalacağını varsayar. Ancak korku çok daha karmaşıktır ve insanların duyguları genel olarak kolaylıkla tahmin edilebilir şekillerde karşılık vermez. Belki de en önemlisi, bu yaklaşımın feminist eleştirmenleri, "hem fiziksel çevreyi hem de dahil olan bireylerin günlük yaşamlarını yapılandıran toplumsal ve siyasi ilişkileri dikkate almaksızın belirli çevrelerde suç tehdidine yönelik tepkilerden bahsetmenin imkânsız olduğu" gerçeğini vurgularlar.[227] Diğer bir deyişle, sosyal dünyayı inşa edilmiş çevreden ayıramayız.

Görünüşe göre bu karmaşıklık kent tasarımcılarına zorluk çıkarmaktadır. Kadınların şehirlerdeki korkusuna dair feminist nitel bir çalışma, çelişkili ve aşılmaz gibi görünen iddiaları şöyle ortaya koyar: Kadınlar kapalı ve açık alanlardan; kalabalık yerlerden ve tenha yerlerden; toplu taşımadayken ve yürürken; parlak bir ışık altında tecrit edilmişken veya karanlıkta görünmezken korkarlar.[228] Kriminolog veya kent plancısı ne yapsın?

Whitzman, kadınların kentlerdeki yeşil alanlarda korkmasıyla ilgili araştırmasını sunduğunda şehir plancılarının kendisini nasıl terslediğini hatırlar: "Ne yapmak istiyorsunuz? Parklara beton dökmek mi?"[229] Dahası, feminist coğrafyacılar Hille Koskela ve Rachel Pain'in araştırması, plancıların kaldırımları genişletip ışıklandırmayı iyileştirme girişimleri güvenlik hissini önemli ölçüde artırmadığında ne yapacağını bilemez halde kaldığını ortaya koydu: "Başka denenecek ne kaldı ki?"[230]

Bunları öğretirken genellikle coğrafya öğrencilerimin gerçekten cesaretlerinin kırıldığı veya gerçekten sinirlerinin bozulduğu nokta bu oluyor. Çevresel çözümler ve tasarım çözümleri düşünmek ko-

227 Hille Koskela ve Rachel Pain, "Revisiting Fear and Place: Women's Fear of Attack and the Built Environment", *Geoforum*, 31, (2000): 269.
228 Koskela ve Pain, "Revisiting Fear and Place."
229 Whitzman, "'What Do You Want to Do? Pave Parks?'"
230 Koskela ve Pain, "Revisiting Fear and Place", 269.

nusunda o kadar umutluydular ki. Sonra bir anda ışıklandırmanın ne kadar çok olursa olsun ataerkilliği ortadan kaldırmayacağını fark ederler. Okuduğumuz yazarların da sıklıkla araştırma bulgularından bir o kadar cesaretlerinin kırılmasından hüsrana uğrayarak "O zaman çözüm ne?" diye surat asarlar. Doğru, basit çözümler yok. Kentte emniyeti iyileştirmeye yönelik her çaba, inşa edilmiş çevrenin formunun yanı sıra toplumsal, kültürel ve ekonomik unsurlarla da boğuşmak zorunda.

Farklı türden müdahaleler hayal edememek, tipik suç korkusu araştırmalarının ortaya koyduğuyla kadınların gündelik gerçeklikleri arasındaki kopukluğu da gösteriyor. Araştırmalar basitleştirilmiş ve dar bir "suç korkusu" kavramını ele alma eğiliminde veya açıkça ya da üstü kapalı olarak kamusal alanlarda vuku bulan suçları varsayıyor. Ama bildiğimiz üzere kadınların suç korkusu sokakta taciz, çocuklukta istismar, ev içi istismar, sosyalleşme, medya ve kendine has dehşetiyle cinsel suçların özel doğası dahil, çok daha geniş ve daha derin korkular ve deneyimler dizisinden ileri geliyor. Korku aynı zamanda yaş, ırk, sınıf, cinsellik, toplumsal cinsiyet kimliği ve sakat olmamaya göre değişen farklılıklarla da biçimleniyor. Dolayısıyla feministler kesinlikle inşa edilmiş çevrede değişiklikler yapılması için mücadele etseler de, kadınların emniyetsizliğinin, şehirde kadınların ve diğer daha az güçlü grupların toplumsal kontrolünü kolaylaştıran içiçe geçmiş bir tahakküm ağı içinde var olduğunu asla unutmuyorlar. Bu koşullar altında, korku asla basitçe "tasarımla yok edilemez."

Cesur Kadınlar

Her gün korkmanın etkisi ne kadar abartılsa yeridir. Korku fiilen mevcut olmadığında bile, bir dizi rutinleşmiş önlemin yükü her zaman oradadır, gerçi artık o kadar doğallaşmıştır ki bunları yaptığımızı nadiren fark ederiz. Hayret verici olan ve genellikle görmezden gelinense, kadınların sürekli korkularına meydan okuyup şehirlerde cesur, güçlü ve özgürleştirici biçimlerde hareket etmeleridir.

Kadınlar yine de Central Park'ta koşuyorlar. Kadınlar gece otobüse biniyorlar. Kadınlar bar kapandıktan sonra gece üçte eve yalnız yürüyerek dönüyorlar. Kadınlar sıcak yaz gecelerinde pencerelerini açıyorlar. Fakat kadınların korkusunun o kadar derinlerde yerleşik olduğu düşünülüyor ki (kimileri buna irrasyonel dese bile) cesaret, bilgelik ve sağduyu tartışmaları nadiren yapılıyor ve yanlış, dışarıya dönük cesaret gösterileri olarak kolaylıkla önemsenmiyor. Dahası kadınlar kendileri bile cesaretlerini ve net muhakemelerini kabul etmeyi son derece zor buluyorlar.

Hille Koskela "kadınların cesareti ve boyun eğmemesi" olarak nitelediği şey hakkında yazar ve "kadınların cesareti ve alanı sahiplenme becerileri analiz edilerek ne kazanılabilir?" diye sorar.[231] Koskela'nın Helsinki'deki kadınlarla ilgili araştırması, kadınların cesur, hatta korkusuzca davranabildiğini ama korkmayan kadınların bile, hiçbir tehlike veya tehdit işareti olmadığında dahi sıklıkla kafalarında "belki de burada korkuyor olmalısın" diyen bir ses olduğunu gösterdi.

Koskela çok ilginç bir başka fenomen daha aktarır: Kadınların cesurca davranma kararlarının sonuçları iyi olsa (yani bir zarar görmeseler) bile bu anları, deneyime, eldeki verilere ve kendi içgüdülerine dayanarak güvenilir ve rasyonel seçimler yaptıklarının işareti olarak yorumlamıyorlar. Daha çok "aptalca" bir şey yaptıkları ama "yanlarına kalan" bir durum olarak yeniden yorumluyorlar.

Vay, bu gözlemi beni can evimden mi vurdu ne! Yalın doğruluğu ve toplumun kadınların tercihlerini nasıl gördüğü ve kendi becerilerimizi, zekâmızı ve içgüdülerimizi nasıl anladığımız açısından sonuçları nefesimi kesti. Anlattığım her kent macerası hikâyesi –arkadaşımla şehirde sabahlamak, büyük 2004 karartması sırasında eve otostopla dönmek– "Bu çok aptalcaydı! Öldürülüp bir çukura atılmadığım için şanslıyım!" gibi bir şeyle bitiyor. Yüksek lisans tezim için kadınlarla mülakat yaparken bana ardı ardına kentsel alanı "sahiplenme" hikâyelerini anlatıyor ama becerilerini "şans" diye önemsemiyor, aldıkları risklere inanamayarak kafalarını sallıyorlardı.

231 Hille Koskela, "'Bold Walk and Breakings': Women's Spatial Confidence Versus Fear of Violence", *Gender, Place and Culture*, 4, 3 (1997): 301.

Peki, bu deneyimlere mevcut tüm bilgiyi doğru bir şekilde işlediğimiz ve akıllıca, iyi düşünülmüş bir seçim yaptığımız anlar olarak farklı bir açıdan baksak? Kadınlar aşırı hassas duygusal ve rasyonel işleme becerilerinin yanı sıra düşmanca, ataerkil bir iklimde yaşarken keskinleşen içgüdülerini nasıl kullanacaklarını da biliyorlar. Erkek egemen bir dünyada yaşamak zorunda olmak bu becerileri geliştiriyor. Bu şekilde düşünmek işleri tamamen değiştiriyor. Çoğunlukla kadınlar şanslı olduklarından etrafta dolaşmıyorlar. Etrafta zeki, cesur, deneyimli ve bilge bir şekilde dolaşıyoruz. Kadınların cesaret iddialarını reddeder veya önemsemezsek, kadınların eylemliliğini ve kendilerini tanıma becerilerini hızla inkâr etme riskine gireriz. Bu da meseleyi feminist bir şekilde ele almak pek olmaz.

Bu şiddet veya zarar gören herhangi birinin "kötü seçimler" yaptığı anlamına gelmez. Hem de hiç. Sebep oldukları zarardan sadece failleri sorumludur. Dahası, kadınlar pek çok durumda sezgilerini, yüreklerini ve akıllarını gözardı etmek üzere sosyalleşir. Bize nazik olmamız, çatışmaya sebep olmamamız öğretilir. Çoğunlukla da nazik davranmanın bizi tehditlerden koruyacağına inanırız; çünkü kadınlar "hayır" dediğinde, erkekleri görmezden geldiğinde veya rahatsız bir durumdan uzaklaşıp gittiğinde istismarın nasıl da tırmandığını görmüşüzdür. İçgüdülerimizle bilgimiz, toplumsal koşullanma, çok korkak (örneğin "paranoyak") olma korkusu ve geçmişte uğranan şiddete dair oldukça yaygın anılarımız arasında bir iç mücadeledir. Bu kadar çok çelişen mesaj arasında, iyi kararlar verdiğimizde bile kendimize güvenmek zordur.

Suç korkusunun çözümünün kadınların sezgilerine daha fazla kulak vermesi olduğunu da ileri sürmüyorum. Bu kadınların karşılaştığı en büyük tehdidi; evde, okulda ve işyerinde tanıdık erkeklerin uyguladığı şiddeti azaltmaya pek de yaramayacaktır. Hatta bu, kadınların güvenliğini iyileştirmek üzerine düşünen herkes için başlıca engel olmaya devam etmektedir. Kamusal girişimler ve tasarım girişimleri özel alandaki şiddeti nadiren ele almaktadır. Kamusalla özel arasında algılanan ayrılık da aynı zamanda bu sorunların bağımsız olarak, (son derece basitleştirilmiş toplumsal ve mekânsal

kategoriler olan) kamusalla özelin nasıl birbirini etkileyip ürettiği üzerine çok düşünmeden ele alınmaya meyilli olması anlamına gelir.[232] Feminist coğrafyacılar burada bazı önemli müdahalelerde bulunmuşlardır ama kadına yönelik şiddetin boyutu ve karmaşıklığı zorlayıcıdır. Ancak boyut ve karmaşıklık bir sorun karşısında pes etmenin bahanesi olamaz. Ürettiğimiz projelerin mekânsal ile toplumsal, kamusal ile özeli dikkate alması ve hepsinden önemlisi kesişimsel olması gerektiği açık bir gerçektir.

Kesişimsellik ve Şiddet

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet ortak payda olsa da, sosyal konumun diğer işaretleri de kadınların her zaman karşılaştığı belirli türden şiddet, taciz ve tehlikeyi şekillendirmektedir. Üstelik bunlar birbirinden ayrılamaz. Başörtüsü yırtılan bir kadından, bunun cinsiyetçi mi yoksa İslamofobik bir şiddet mi olduğunu seçmesi istenemez. Yerli kadınlara yönelik şiddetin büyük boyutu ve tarihsel olarak çok eskiye uzanması ırkçılık, sömürgecilik veya cinsiyetçilikten sadece birine indirgenemez. Yerli kadınların uzun süredir ileri sürdüğü üzere, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ülkede hem devlet hem de bireyler tarafından kullanılmaya devam eden yerleşimci sömürgeciliğin kilit aracıdır.[233]

Çocuk göçmenlerin alıkoyulduğu dehşet verici olay, 2018 sonunda ve 2019'da dikkatimizi celbetti ve devletin insanları özellikle de kadınları sığınma talebinde bulunmaktan caydırmak için resmi göçmen statüsü olmayanlara nasıl korku saldığını gösterdi. Sakat kadınlar her yerde en yüksek düzeyde fiziksel ve cinsel istismarla karşı karşıya kalanlar. Dahası, beyaz olmayan trans kadınların, özel-

232 Carolyn Whitzman, "Stuck at the Front Door:" Gender, Fear of Crime and the Challenge of Creating Safer Space", *Environment and Planning A*, 39, 11 (2007): 2715–2732.

233 Hunt, "Representing Colonial Violence;" Leanne Betasamosake Simpson, *As We Have Always Done: Indigenous Freedom Through Radical Resistance* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017); Smith, *Conquest*.

likle de seks işçiliğiyle alakası olanların öldürülme oranları dudak uçuklatıyor. Tüm bu örneklerde, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimliği bariz ama toplumsal cinsiyet temelli şiddet her durumda şiddetin diğer biçimleriyle içiçe geçmektedir.

Şehirde kamusal alanda şiddet ve suç korkusu genellikle tek bir mesele, örneğin "kadın sorunları" olarak ele alınır. Bu yaklaşım müdahale biçimlerini kısıtlar ve bunların bazıları başarısız olmaya mahkûmdur; çünkü kadınların muhtelif sosyal konumlarını dikkate almaz. Denetimi artırma, ışıklandırma ekleme ve MOBESE yerleştirme çabaları muhtemelen sokakları, sadece polis tarafından tutuklanıp şiddet görme riskiyle yüzleşmekle kalmayıp aynı zamanda çalışmak üzere daha az güvenli yerlere itilen seks işçileri için daha tehlikeli kılacaktır. Resmi göçmen statüsünde olmayan veya yerel dili çok iyi konuşamayan kadınlar, kadınları daha güvende kılmayı amaçlayan hizmetlere veya alanlara erişirken kendilerini rahat hissetmeyebilirler.[234] Duraklar arasında otobüsten inmeyi istemek bile büyük bir sorun olabilir. Sakat kişiler için fiziksel olarak erişilebilir alanların yaygınlaşmaması, sakat kadınların güvenlik konusunda yapabilecekleri seçim türleri açısından oldukça kısıtlanmış oldukları anlamına gelir. Bu nedenle güvenliği artırmayı amaçlayan her politika, uygulama ve tasarım değişikliği, toplumun farklı üyelerinin nasıl etkileneceğine dikkatlice bakmalıdır. Herkese uygun bir çözüm bulmak imkânsız olabilir ama yine de mümkün olduğunca kesişimsel bir yaklaşım benimsemeliyiz.

Kadınların arkasını kollaması için şehirlere güvenmenin pek iyi sonuçlanmadığı da doğru. Rahatsız edici şekilde yaygın olan, kadınlara yönelik suçların, özellikle cinsel saldırıların sümen altı edilmesini sağlamak için polis istatistiklerini değiştirme uygulaması geliyor aklıma. 1990'larda Philadelphia polis gücünün şehri –özellikle de hızla mutenalaşan şehir merkezini– olduğundan daha güvenli göstermek için suç verilerinde tahrifat yaptığı ortaya çıktı.

234 Barbara Rahder ve Heather McLean, "Other Ways of Knowing Your Place: Immigrant Women's Experience of Public Space in Toronto", *Canadian Journal of Urban Research*, 22, 1 (2013): 145–166.

Coğrafyacı Alec Brownlow'un bu davayla ilgili araştırması, onlarca yıldır polisin cinsel şiddet, özellikle tecavüz raporlarını, bu raporları ya "asılsız" ya da basitçe "kişinin soruşturulması" olarak sınıflandırarak kasten yanlış sunduğunu gösterdi.[235] Suçların neredeyse üçte biri yanlış kodlanmıştı. Mutenalaştırma ile toplumsal cinsiyet şiddetini ilişkilendiren Winifred Curran, tecavüzü görünmez kılarak Philadelphia'nın kendini kadınlar da dahil genç, yalnız profesyoneller için en iyi ve en güvenli şehirlerden biri olarak pazarlayabildiğini belirtiyor.[236]

2017'de Kanadalı muhabir Robyn Doolittle, ülke çapında polis güçleri tarafında "asılsız" yaftasının şaşırtıcı bir şekilde ne kadar yaygın kullanıldığını gözler önüne sererek bu uygulamanın tüm yetki alanlarında incelenmesini tetikledi. Yaklaşık otuz yedi bin dava yeniden açıldı (Doolittle 2017b).[237] Doolittle'ın çalışması travma, kurbanı suçlama ve tanıdık tecavüzünün dinamikleri hakkında çok az anlayışa sahip görünen dedektifler arasında tecavüz mitlerinin yaygınlığını ortaya koydu. Rapor edilmemesinin kadınlara yönelik şiddeti gizli tutmaya devam ederken, şiddeti rapor etmenin durumu değiştirmeye yardımcı olmak için çok az işe yarayabileceğini de gösterdi. Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin gerçek boyutu, kurumlarımız görünüşe göre bu suçları önemsizleştirmekte son derece kararlı olduğundan –kısmen de olsa– bilinmemeye devam ediyor.

Brownlow ve Doolittle'ın ortaya çıkardığı hikâyeleri ne zaman düşünsem kan beynime sıçrıyor. Bulgularını paylaşabilecek kadar sakinleşmem için yazı yazmayı bırakıp bir dolu çamaşır yıkamam gerekiyor. "Asılsız" soruşturmalar, şehirlerin kadınlar için gerçekten

235 Alec Brownlow, "Keeping Up Appearances: Profiting from Patriarchy in the Nation's 'Safest City'", *Urban Studies*, 46, 8 (2009): 1680–1701.

236 Curran, *Gender and Gentrification.*

237 Robyn Doolittle, "Unfounded: Why Police Dismiss 1 in 5 Sexual Assault Claims as Baseless", *The Globe and Mail*, 3 Şubat 2017, https://www.theglobeandmail.com/news/investigations/unfounded-sexual-assault-canada-main/article33891309/; Robyn Doolittle, "The Unfounded Effect", *The Globe and Mail*, 8 Aralık 2017, https://www.theglobeandmail.com/news/investigations/unfounded-37272-sexual-assault-cases-being-reviewed-402-unfounded-cases-reopened-so-far/article37245525/.

daha güvenli hale gelmesi konusunda pek de kararlı olunmadığını üzücü bir şekilde hatırlatıyor. Bunun yerine, güvenliymiş gibi göstermek nihai hedefin yerini alıyor.

Şehirleri kadınlar için güvenliymiş gibi *göstermek* aynı zamanda buraları diğer marjinalleştirilmiş gruplar için de daha az güvenli hale getiriyor. Şehir merkezindeki bölgeleri "temizleme", meskûn ve perakende bölgelerini "canlandırma" çabaları, genellikle estetik önlemler (güzelleştirme projeleri) ve karmaşa, tehlike, suç ve hastalık sembolleri olarak mimlenen insan gruplarının bilfiil ortadan kaldırılması birleşimiyle başarılır. Tarihsel olarak beyaz olmayan tüm insan toplulukları, özellikle siyahlar, Halifax'taki Africville ve Vancouver'deki Hogan's Alley de dahil kentsel dönüşüm adına tarumar edildi. Bugün daha az aleni uygulamalar arasında, suçlu gibi gösterilen evsizlerin ve seks işçilerinin hedef alınması yer almaktadır. Gençler, özellikle beyaz olmayan gençler, tarama [*carding*] uygulamalarıyla yoğun şekilde denetleniyor ve sebepsiz yere tutuklanıyor. Dezavantajlı ve yeni gelen göçmenlere hizmet eden alanlar, yoksul, işçi sınıfı ve ırk ayrımcılığına uğrayanları bu "ıslah edilmiş bölgelerden" sürmek için kapatılıyor, taşınıyor veya yetersiz kaynak sağlanıyor.

Beyaz kadınlar da dahil beyaz kişilerin beyaz olmayan kişiler için polis çağırmaya hazır olması, onları bu denetimin bilfiil faili kılıyor. Bundan kısmen "cezai feminizm" denilen şey sorumludur: Toplumsal cinsiyet temelli şiddet sorununu çözmek için ağır cezalandırmalar isteyen ve polisle ceza yargılaması sistemine bel bağlayan şiddet karşıtı bir çabadır.[238] *Arrested Justice: Black Women, Violence and America's Prison Nation*[239] adlı kitabında Afrikalı Amerikalı Çalışmaları'ndan akademisyen Beth Richie, bazı kadınların son birkaç on yılda güvenlikleri iyileşse de daha az güce sahip ka-

238 Mimi E. Kim, "From Carceral Feminism to Transformative Justice: Women-of-Color Feminism and Alternatives to Incarceration", *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 27, 3 (2018): 219–233.

239 Beth E. Richie, *Arrested Justice: Black Women, Violence, and America's Prison Nation* (New York: New York University Press, 2012): 4.

dınların "tam da Amerika'nın cezaevi ulusunun kuruluşu sırasında şiddet karşıtı hareketin ideolojik ve stratejik doğrultusu sebebiyle her zamanki kadar tehlikede olduğunu" belirtiyor. Ceza yargılaması sisteminin son derece ırkçı ve sınıfçı olduğu bir bağlamda, cezai yaklaşım sadece eşitsizlikleri derinleştirmeye ve siyah ve terli kişiler ve beyaz olmayan kişilerin hanelerinin sürekli olarak yeniden damgalanmasına ve aşırı hedef alınmasına yarar. Cezai feminizm istemeden polisin ve şehirlerin aslında kadınların güvenliğini iyileştirmek için çok az şey yaptıkları ama kadınların güvenliğini diğer yaralanabilir grupları hedef alan ve onları devlet ve sokak şiddetinden daha kolay etkilenir kılan politikalar ve uygulamalar için bir gerekçe olarak kullanabilen bir sisteme dahil olur.

Toronto'da toplumsal cinsiyet ve kondominyum gelişimi araştırmamda, el iziyle çalışan kilitler, MOBESE ve alarm sistemleri gibi teknik özelliklerin yanı sıra yirmi dört saat kapıcı ve güvenlik personelinin kondoları şehir merkezinde yaşayan kadınlar için en güvenli seçenek kıldığı fikriyle müteahhitlerin ve emlakçıların kondoları kadınlara coşkuyla pazarladıklarını saptadım.[240] Bu özellikler, kondolar daha önce damgalanmış veya terkedilmiş, sanayi bölgeleri olarak görülen "geleceği parlak" mahallelere gelmeye başladığında son derece popülerdi. O zaman kondoları kadınlar için "güvenli" kılarak müteahhitlerin, aksi halde riskli emlak yatırımları olabilecek semtlere yayılma yollarını yumuşattıklarını iddia ettim. Bu yayılma kesinlikle söz konusu mutenalaştırma biçimiyle yerlerinden edilecek kadınlar için hayatı daha güvenli kılmayacaktı. Ev içi şiddetle de hiçbir şekilde başa çıkmıyor. Dahası, kondo mülkiyeti ile kadınlardan güvenliklerini "satın almalarını" istemek, insanların kendi iyiliklerinden, suç karşısında güvenliklerinden bile sorumlu tutulduğu özelleştirme eğilimine katkıda bulunuyor. Güvenliği şehirde özel bir meta haline getirmek, kendilerini emniyete almak için ekonomik araçlara sahip olmayanlar açısından giderek

240 Kern, *Sex and the Revitalized City*.

daha az ulaşılabilir hale gelmesi anlamına geliyor. Bu yaklaşım, kadınlar için daha güvenli şehre yönelik kesişimsel feminist vizyondan kesinlikle fersah fersah uzaktır.

Güvenli bir şehrin nasıl göründüğünü tam olarak bilemeyebiliriz ama güvenlik önlemlerinin özelleştirilmesini içermeyeceğini biliyoruz. Suçları önlemek veya gerektiği gibi soruşturmak konusunda polise bel bağlamayacak. Seks işçilerini, beyaz olmayan kişileri, gençleri veya göçmenleri güvenlik görüntüsü yaratmak için günah keçisi ilan etmeyecektir. İmtiyazlı beyaz kadınların ihtiyaçlarına ve arzularına odaklanmayacak. Dahası, fiziksel değişikliklerin ataerkil tahakkümü ortadan kaldırmasını beklemeyecek.

Asgaride, en yaralanabilir olanların ihtiyaçlarından ve bakış açılarından başlayan kesişimsel bir yaklaşım gerekecektir. Kadınları dinlemek ve onlara inanmak standart bir uygulama olacak. Özel ile kamusal şiddetin bağlantılı olduğuna dair bir kavrayış artacak. Tecavüz mitleri ve tecavüz kültürü yok edilecek. Korku bir toplumsal kontrol taktiği olmayacak. Güvenli, feminist bir şehirde kadınların sırf kapıdan dışarı adım atmak için cesur olmaları gerekmeyecek. Enerjilerimiz milyonlarca güvenlik tedbiri almaya harcanmayacak. Bu şehirde kadınların dünyaya katkısının tam anlamıyla farkına varılabilecek.

Kondo mülkiyet: Devre mülk gibi

Kesişimsel feminizm [illegible] etnisite, din ve cinsel yönelim gibi [illegible] birden kimliklerinin, dahakkum ve ayrımcılığa [illegible] seks işlerini nasıl etkiledigini anlamak

OLASILIKLAR ŞEHRİ

Toronto, Londra ve New York gibi şehirlere dair ilk anılarım izlenimlerden ibaret ve seslere, kokulara, ortamlara ve bedensel duyulara dair anlık hatıralarla genellikle nostaljik bir tona sahip. Büyüdükçe bu hislerim beni Kanada'nın en büyük şehrinde üniversiteye gitmeye, Londra'ya taşınmaya ve şehirleri inceleyerek geçinmeye çekti. Bugün tekrar şehre geldiğimde, bedenimde bir şeyler değişiyor ve bir tür kentsel kas hafızası yönetimi devralıyor. Bir trenden iniyorum ve şehrin yoğun bir sokağına çıkıyorum ve duruşum değişiyor, yürüyüşüm değişiyor, yüzümdeki ifadeler çok farklı bir hal alıyor. Küçük bir kasabada on yıl yaşamak demek, muhtemelen yabacılarla eskiden kuracağımdan daha fazla göz teması kurduğum anlamına geliyor ama bedenim hâlâ şehirde nasıl hareket edeceğini biliyor.

Kadınların şehir hayatına dair şekillenmiş deneyimlerinin oluşturduğu soruları sorarak feminist şehir hakkında yazmaya başladım. "En yakın coğrafya", şehirlerde kanıksadığımız her şeyi sorgulamak üzere sağlam bir malzeme. Üstelik kadınların şehirler açısından sorun olarak addedildiği şeylerin pek çoğu bedenlerimiz etrafında döndüğünden –çok şişman, çok doğurgan, çok seksi, çok dağınık, çok yaralanabilir– alternatifler hayal etmemize yardımcı olması için bedene dönüp durmaya devam etmeliyiz. Feminist kent eylemcileri ve akademisyenler, bedenin toplumsal cinsiyet temelli, sınıf, ırk ve cinsel odaklı kentsel iktidar ilişkilerinin ve politikasının oynandığı bir yer olduğuna dair titiz bir anlayışla bedene dikkat ederler.[241] Şahsi somut deneyimlerimin evrensel olmasalar da yaygın olduklarını biliyorum; çünkü kadınlar, kent yaşamı zorlayıcı bir sosyal mesele haline geldiğinden beri bu meseleler hakkında konuşuyor, yazıyor ve bazen de seslerini yükseltiyor.

241 Brenda Parker, "Material Matters: Gender and the City", *Geography Compass*,5/6 (2011): 433–447; Robyn Longhurst, "The Geography Closest In—The Body... The Politics of Pregnability", *Australian Geographical Studies*, 32, 2 (1994): 214–223.

Kadınlar için şehir gerçek bir mayın tarlası olabilir ama Rebecca Traister'in yazdığı üzere aynı zamanda kadınlara geleneksel evliliğin sağlaması gereken tüm desteği üstüne üstlük çok daha fazla özgürlük temin ederek "gerçek aşk"a da dönüşebilir.[242] Şimdi kızıma baktığımda, şehre duyduğu güvenden ve aldığı keyiften çok mutlu oluyorum. On sekiz yaşında pek de bilmediği bir şehir olan Montréal'e taşındı. Telefonda yeni metro kartından neşeyle "Her yere gidebilmeye bayılıyorum!" diye bahsetti. Ziyaretine gittiğimde, doğma büyüme bir şehirli hızıyla ve şiddetiyle yürüyor, bana bile hızlı geliyor. Cesur ve atılgan olmasını istiyorum, burada yer kaplamasını istiyorum. Zihnimde her ebeveynin zaman zaman aklına gelen korkutucu senaryoların çok dolaşmasına izin vermiyorum. Üstelik, her ne kadar benim on sekiz yaşındayken anladığımdan çok daha iyi anladığı konular olan güvenlik, dışarıdan müdahaleler ve tecavüz kültürü hakkında açık açık pek çok defa konuşmuş olsak da kesinlikle korkularımı ona yüklemiyorum. Bana anlatmadıklarını merak ediyorum. Kendi deneyimlerime göre bu sorulmamış soruların cevaplarını zaten biliyorum. Ama bunların hiçbirinin kent yaşamını sevmesini engellemesini istemem.

Yine de şehirde yalnız bir kadın olmanın, çoğunlukla bilinçsiz bir şekilde bir dizi içselleştirilmiş alışkanlık edinmekle eşdeğer olduğunu öğreniyor. Zamanla ve tekrarla (veya Judith Butler'ın diyeceği üzere taklit ile[243]) bunlar bedeni katılaştırıyor ve şekillendiriyor. Postürünüz, yürüyüşünüz, yüz ifadeniz, hareketleriniz, jestleriniz, göz teması, duruş, kas gerilimi ve dahası kentsel ortamda –erkekler şehrinde– dolaşırken ve içinde dönen toplumsal ilişkilerle biçimleniyor. Bedeniniz korku, taciz, şiddet ve istenmeyen temas anlarının "çetelesini tutuyor."[244] Kasıtlı, davetsiz temasa eşlik eden o şok, irkilme, iğrenme ve öfke hissini tutuyor. Ya savaş ya kaç dürtülerinin

242 Traister, *All the Single Ladies*, 83.

243 Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York: Routledge, 1990) [Türkçesi: *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis, 2008].

244 Bessel A. van der Kolk, *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma* (New York: Penguin Books, 2014).

devreye girdiği anlar çarpıcı izler bırakıyor. Cinselleştirici, nesneleştirici yorumların yarattığı iç organlara kadar hissedilen rahatsızlık ve buna eşlik eden utanç ve çaresiz öfke, derinin hemen altında tutuluyor. Bazen yüzeye o kadar yakın oluyorlar ki, sövme ve kaba jestler gibi tepkiler reflekse dönüşüyor. Küçük bir kasabaya taşındığımda, korna veya sesleniş duyduğumda, sevgili masum iş arkadaşlarına ve komşulara hareket çekmemek için bu refleksle savaşmak zorunda kalmıştım. Ama onlarca yıl şehirde yaşamak bedenime kamusal alana güvenmemeyi öğretmişti.

Bu şekilde tepki verecek şekilde sosyalleşmiş olmamdan nefret ediyorum. Yabancıların serbestçe birbiriyle aşırı derecede fiziksel veya diğer şekillerde temas kurduğu bir şehir tahayyül ettiğimden değil. Ama bu güvensizlik, şehir hayatının başka yönlerine ve kentsel temasın daha az "hassas" biçimlerine de sızıyor. Etrafımda güvenli bir balon oluşturma, kişisel alanımda mümkün olduğunca çok kontrol sahibi olma dürtüsü, başka deneyim, ilişki ve karşılaşma türlerine daha az açık olduğum anlamına gelebilir. Bu kapanma hissi temizlik, hastalık, bulaşma hakkındaki sınıf, ırk ve cinsellik temelli fikirler ve kimin etkileşime değer olduğu hakkındaki sorularla şekilleniyor. Evsiz birine para veya yemek vermek için temas kuracak mıyım? İyi görünmeyen veya yaralanmış birine yardım teklifinde bulunacak mıyım? Seks işçileri veya HIV/AIDS organizasyonunda gönüllü olacak mıyım? Trans bireylerle ittifak kuracak mıyım? Çocuğumu ırksal açıdan çeşitlilik gösteren bir mahallede okula gönderecek miyim? Her bedenden ve her fiziksel durumdan insana açık yoga derslerine katılacak mıyım? Kızılderili törenine veya dansına katılacak mıyım?

Toplumsal cinsiyet temelli korkunun doğrudan her türden farklılıkla karşılaşma korkusuna yol açtığını veya her türden yobazlığı gerekçelendirdiğini ileri sürmüyorum; ama engelleri kaldırmaya da yardımcı olmuyor. Korku veya travma yaşadığınızda, yabancılar kişisel alanınızdan ve fiziksel olarak bedeninizden taleplerde bulunmaya çalıştığında, bir çekinirsiniz. Farklı türlerden temas aramak, yeni çevreler deneyimlemeye kendinizi açmak veya

kendinizden bir parçayı dünyaya sunmak için kendinizi o kadar da özgür hissetmezsiniz. Kendinizi gizlice veya pek de o kadar gizli olmayan bir şekilde temasa karşı kendinizi korumak için o arabayı isterken bulabilirsiniz.[245] Yirmi dört saat güvenlikli bir kondoda oturmak istemek doğal görünebilir. İnsanların sizin gibi göründüğü, konuştuğu ve davrandığı bir mahalle seçmek kendinizi daha rahat hissetmenizi sağlayabilir. Elbette kadınların bu dürtülere karşı koyması gerekiyor. Kadınların korkuyla sosyalleşmeleri yoluyla toplumsal kontrolünün, başka dışlama, ayrıştırma biçimleri ve farklılık korkusu tatbik etmeye çalışan bir sistemin parçası olduğunun farkına varmalıyız. Ama bu sistemleri yıkmak, kadınların taciz, nesneleştirme, sınırlamalar ve gerçek şiddet yaşadığı bir şehirde çok daha zor olacaktır.

Geçmişte kentsel kamusal alanların kadınlar, queer bireyler, siyahlar ve yerliler veya beyaz olmayanlar için her daim keyifli olduğuna dair bir yanılsamam olmamakla beraber, son dönemde farklı farklı kişilerin kendiliğinden, tehditkar olmayan karşılaşma olasılıkları açısından açık ama olumlu olmayan değişiklikler yaşandı. Bilimkurgu yazarı Samuel R. Delany, Times Meydanı'nın 1980'ler ve 1990'larda queerlerin "çapkın ve gürültülü" buluşma yerinden, orta sınıflar ve turistler için temiz ve güvenli hale getirilerek Disneyleştirilmiş bir tüketim alanına dönüşümü hakkında yazar.[246] Nostaljiden kaçınan Delany, yine de sokak hayatı, mahalledeki yosmalar, porno sinemaları ve Belediye Başkanı Rudy Giuliani'nin 1990'lardaki sıfır tolerans "temizlik" kampanyasıyla tam bir başkalaşım geçiren muhtemelen ilk bölge olan meydanın genel havasına dair anılarını kaydetmeye çalışır. Delany, Kırk İkinci Sokak boyunca gey erkeklerin cinsel ilişki alanlarını değil, aynı zamanda ırksal açıdan çeşitlilik gösteren topluluğu, canlı sokak hayatını ve ucuz yiyecek, içecek ve eğlence mekânlarını da hatırlar.

245 Don Mitchell, "The SUV Model of Citizenship: Floating Bubbles, Buffer Zones, and the Rise of the "Purely Atomic" Individual", *Political Geography*, 24, 1 (2005): 77–100.

246 Samuel R. Delany, *Times Square Red, Times Square Blue* (New York: New York University Press, 1999).

Feminist coğrafyacı ve film yapımcısı Brett Story, yerinde bir şekilde Delany'nin hatıralarını, "'aile değerlerinin' ve gösteri turizminin kenarlarında yabancılarla temas kurmak hakkında bir tez" olarak tasvir eder.[247] Story, kendi metninde şehirlerde "kenarlarda temasın" farklılar arası teması denetleyen kapitalizm güçlerine karşı bir itaatsizlik biçimi olduğunu ileri sürer. Bu temas şehirdeki toplumsal ilişkileri dönüştürebilir. Ama "sermaye şehrinde... kimseye ait olmayan şehirde"[248] yavan ve nötr alanların, sürekli tehlike hissinin ve aşırı gözetlemenin ve aşırı denetlemenin egemen olduğu şehirde, sıradan temas türleri giderek daha ihtimal dışı ve kaygı yüklü bir hal almaktadır.

Bu bağlamda, farklılığın vücut bulmuş işaretleri şehirlerin yeniden imar, mutenalaştırma ve aşırı denetimi teşvik etmesi için tehlike sinyali görevi görür. Değişen mahallelerde, bedenlerin o alanda ikamet etme ve hareket etme biçimleri kimin oraya ait olduğu hakkında bize çok şey söyler. Güç fark edilen duruş alışkanlıkları, göz teması kurmak (veya kurmamak), yürüyüş tarzı, ses tonu, yeme biçimi ve dahası ait olma ve dışlamanın kültürel ve toplumsal işaretlerini gösterir.[249] Örneğin yoga yapan bir anne veya sakallı hipsterın bedeni mutenalaştırmaya işaret eder olmuştur.[250] Yaş, hastalık, engelilik, ırksallaştırma, sınıf, cinsellik, bağımlılık vd. nedeniyle uymayan bedenler "uygunsuz" olarak mimlenir ve yerinden edilmede hedef alınır.

Bu dinamik, mutenalaştırma bölgelerinde son derece yaygındır ve yeni teknolojiler de bunu kolaylaştırır. "Nextdoor" [Yan komşu] gibi özel sosyal ağ uygulamaları, komşuların şüpheli görünenleri

247 Brett Story, "In/different Cities: A Case for Contact at the Margins", *Social and Cultural Geography*, 14, 7 (2013): 752–761.

248 Story, 758.

249 Caitlin Cahill, "Negotiating Grit and Glamour: Young Women of Color and the Gentrification of the Lower East Side", *City & Society*, 19, 2 (2007): 202– 231; David Wilson ve Dennis Grammenos, "Gentrification, Discourse, and the Body: Chicago's Humboldt Park", *Environment and Planning D: Society and Space*, 23, 2 (2005): 295–312.

250 Leslie Kern, "Connecting Embodiment, Emotion and Gentrification: An Exploration Through the Practice of Yoga in Toronto", *Emotion, Space and Society* 5, 1 (2012): 27–35.

rapor etmelerini ve yemek kokusundan çaldıkları müziğin türüne kadar her konuda kişileri ve işletmeleri hedef almalarını sağlıyor. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu yeni teknolojilerle beyaz olmayan komşularını ve uzun süreli yerleşikleri ve işletmeleri rapor eden, beyaz mutenalaştırıcılar. San Francisco'nun mutenalaştırılmakta olan Bernal Heights bölgesinde Alex Nieto'nun, köpeklerini gezdiren beyaz adamlar tarafından şüpheli olarak (işten önce parktaki bir bankta burrito yiyordu) bildirilmesinin ardından vurularak öldürülmesini soruşturan Rebecca Solnit, beyaz olmayan kişilerin "kendi mahallelerinde tehdit ve mütecaviz" olarak görülmeye başlanarak tahliye, polis şiddeti ve belki de ölümle karşı karşıya kaldıklarını yazıyor.[251]

Yerinden etme, tehlike ve ölüm politikasının şekillenişi bana, temas, dönüşüm ve farklı kentsel gelecekler sorularına feminist bir bakış açısı getirmeye çalışırken ilgilenilecek çok şey olduğunu hatırlatıyor. Öncelikle şehirlerde kadınların güvenliğini sağlamadan bunların hiçbirinin mümkün olmadığını söylemek cazip. Ne var ki, neoliberal şehircilik çağında bu amaç için tercih edilen daha güçlü devlet ve kurumsal gözetim, askerileşmiş denetim ve kamusal alanın özelleştirilmesi gibi araçlar, muhtemelen ötekilerin güvenliğini azaltacaktır. Bu tedbirler aynı şekilde kadınların güvenliğine yönelik en büyük tehdidi, yani özel alanlardaki şiddeti ele almak için ya çok az şey yapacak ya da hiçbir şey yapmayacaktır.

Çözüm olarak ekonomik eşitlik tedbirlerine yönelmek de yine çekicidir. Hiç kuşkusuz ekonomik konut, geçinmeye yetecek ücret, bedava çocuk bakımı ve ekonomik sağlık hizmeti ve eğitim çoğu feminist kent tahayyülü için çok önemli öğelerdir. Ama çok fazla Marksist ve "eleştirel" akademi ve eylemcilik, toplumsal cinsiyet, ırk, cinsellik ve sakatlığı, ekonomik boyut halledildikten sonra diğer her şeyin kendiliğinden hallolacağı hatalı varsayımıyla müca-

251 Rebecca Solnit, "Death by Gentrification: The Killing That Shamed San Francisco", *The Guardian*, 21 Mart 2016, https://www.theguardian.com/us-news/2016/mar/21/death-by-gentrification-the-killing-that-shamed-san-francisco.

delenin kenarına itiyor.[252] Ama toplumsal cinsiyet temelli şiddet şöyle dursun, bakım işi ve toplumsal yeniden üretim hakkında gerçekten düşünememek, ekonomik çözümlere çok fazla bel bağlamanın umduğumuz kadar dönüştürücü olmasının mümkün olmadığı anlamına geliyor.

Bu ekonomik tahayyüller şehirdeki yerleşimci sömürgecilik veya dekolonizasyon olasılıklarıyla pek de ilgilenmez. Kanada, ABD veya Avustralya gibi yerleşimci sömürgeci ülkelerde, alanla ilgili tüm kentsel planlama kararlarının yerli halkları kapsamasının zamanı gelmiş geçmiştir bile. Büyük çaplı dekolonizasyon çok uzak olsa da, kentsel arazi aktarımları ve tahsisler, sömürgeleştirilmiş şehir alanlarının kontrolünün yeniden yerlilerin eline geçebileceği yöntemlerdir.[253] Daha gündelik düzeyde, yerli kadınların şehirde karşılaştığı şiddeti, mizojini ve yapısal yerleşimci şiddetinin çekirdeğine dair derin bir anlayışla ele almak, kentsel uzlaşmaya yönelik her girişimi ilerletmek açısından elzemdir.

Geçmişe bakmak da sınırlı bir seçenektir. Her ne kadar bazı şehirciler, sokak hayatının daha insancıl olduğu ve Delany tarafından tasvir edilen tesadüfî karşılaşmaların daha muhtemel olduğu, akıllı telefonlar öncesi zamana nostaljiyle bakıyor görünseler de, gerçek şu ki bu Jane Jacobs-vari sahne ırk, sınıf, sakatlık ve cinsellik açısından çok çeşitli dışlamaları saklıyordu. James Baldwin, Jacobs ile aynı mahalleler hakkında yazdı ve queer siyah bir erkek olarak polis tarafından sürekli olarak taciz edildiğini ve Jacobs'ın kendi Greenwich Village versiyonunun keyifli çeşitliliğinin parçası olmaktan çok tehlikeli bir yabancı olarak görüldüğünü anlattı.[254] Mahallelerin mutenalaştırma veya kentsel dönüşüm öncesi hallerine bakmanın bize bazı değerli dersler verebileceğini düşünsem de, pembe gözlük-

252 Brenda Parker, "The Feminist Geographer as Killjoy: Excavating Gendered Urban Power Relations", *The Professional Geographer* 69, 2 (2017): 321–328.

253 Julie Tomiak, "Contesting the Settler City: Indigenous Self-Determination, New Urban Reserves, and the Neoliberalization of Colonialism", *Antipode*, 49, 4 (2017): 928–945.

254 James Baldwin, *The Fire Next Time* (New York: Vintage Books,1962).

lerimizi çıkarıp idealleştirilmiş şehir hayatı resminde kimlerin yer almadığını fark etmemiz gerekiyor.

Nereden başlasak? Birincisi kentsel planlama, politika ve mimarlığın yüzlerinin değişmesi gerekiyor. Daha geniş yelpazede yaşanmış deneyimlerin, insanların gündelik hayatlarında devasa etkileri olan kararları alanlar arasında temsil edilmesi gerekiyor. Kesişimsel bir analiz büyük veya küçük tüm kararlara ortak bir yaklaşım olmalı: yeni bir ilkokulun nereye yapılacağı, otobüs duraklarının arasında ne kadar mesafe olacağı, küçük ticari işlerin evlerden yapılıp yapılamayacağı vs. küresel güneydeki şehirlerde, yabancı STK'larla yerel otoritelerin, hayatlarını hangi değişikliklerin iyileştireceğini en iyi bilen kadınların seslerini yükseltmeleri gerekiyor. Yerli halkların çıkarlarının temsil edilmesi gerekiyor. Kadınların güvenliğini iyileştirmeyi amaçlayan planlama, yoksul kişileri ve beyaz olmayanları hedefine alan cezai modelleri yeniden üretemez.

Şehre dair feminist tasavvurların en başından beri hep var olduğunda ısrar etmek istiyorum. Bazıları asla tam olarak gerçekleştirilemedi ve bazıları geçmişte kaldı ama hemen şu anda, burnumuzun dibinde yaşanmakta olan hem pratikler hem de idealler var. Küçük bir direniş noktası veya basitçe bakımı, işi, yiyeceği ve dahasını örgütlemenin alternatif yolları olarak var olabilecek şeyler, daha geniş, dönüştürücü bir tasavvurun olasılık alanlarıdır. Göçmen kadınların satmak üzere yiyecekler hazırladıkları, sanat yoluyla hikâyelerini paylaştıkları ve toplulukla bağ kurdukları Kopenhag'ın *Verdenskulturcentret*'deki (Dünya Kültürleri Merkezi) *Send Flere Krydderier* (Daha Fazla Baharat Gönderin) kafesi gibi yerler. Arkadaşım ve meslektaşım Heather McLean, son dönemde gelen göçmenlerle işçi sınıfından komşuları arasındaki dayanışmanın topluluk yemekleriyle, tamir kafeleriyle ve canlı performanslarla sonuçlandığı işçi sınıfı, ırksallaştırılmış bir mahalledeki topluluk örgütlenmesi olan Glasgow'un Kinning Park Kompleksi hakkında yazıyor.[255] Toronto'daki eski mahallem Junction'da akademisyen-sanatçı-eylemci

255 Kern ve McLean, "Undecidability and the Urban."

Kim Jackson ve Nancy Viva Davis Halifax, Evangeline Kadın Sığınma Evi'nde "Pazartesi Gecesi Sanat Grubu"nun (MAG) kurulmasına yardımcı oldu. Yazın birkaç haftalığına grubu ziyaret ederek, Kim, Nancy ve katılımcı diğer tüm kadınların, kolektifin deyişiyle, sığınma evi deneyimini şekillendiren "yoksulluğun neoliberal koşullarından" nasıl farklı bir şey yarattıklarına tanık oldum:

> MAG kadınların kendi projeleri üzerinde çalıştıkları, beceriler geliştirdikleri, hediyeler veya pratik eşyalar yaptıkları, bilgi paylaştıkları ve ürettikleri ve birbirleriyle zaman geçirdikleri bir alan, bir başka deyişle MAG tesirli, bilgi, enformasyon, destekleyici, kaynak ve hediye alışverişlerinde bulunulan enformel bir ekonomi alanı. MAG aynı zamanda komşuluğun, sosyal sanatların, diyalog ve direnişin sınırlarını zorladığımız performatif bir alan.[256]

Daha geniş bir sahnede kadınlar, zamanımızın şehirlerin ve kentsel yaşamın geleceği hakkında yapabileceğimiz türden sohbetleri değiştiren türden en dönüştürücü toplumsal hareketlerinden bazılarına liderlik ediyorlar. Siyahların Hayatı Önemlidir, denetim, emniyet, suç ve tehlike hakkında inandığımızı düşündüğümüz her şeyi ve bunların sosyal konut, mutenalaştırma, yerel yönetim vb. gibi son derece toplumsal cinsiyet temelli meselelerle bağlantılarını sarsıyor. Yerli kadınların öncülük ettiği bir çevre hareketi olan *Idle No More* [Artık Boş Değil], başarılı bir şekilde yerli ve yerli olmayan müttefikleri, Kanada'daki şehirlerdeki protestolarda ve bir çember oluşturup dans etme etkinliklerinde bir araya getirdi; çevresel meselelerin nasıl yaygın dayanışma için bir alan olması gerektiğine dair daha geniş anlayışlar için yeni kanallar açtı.

Tüm dünyadaki şehirlerde az paraya çalıştırılan işçilerin geçinmeye yetecek kadar ücret almalarına çalışan, kadınların öncülüğünde bir hareket olan "15$ Mücadelesi" kampanyası, 2012'de New York'ta işçilerin işlerini bırakmasıyla başladı. Kendilerini "*fast food*

256 Red Wagon Collective, "MAG Art Exhibit at York University", 11 Eylül 2015, erişim tarihi: 4 Şubat 2019, https://gatheringspace.wordpress.com/2015/09/11/mag-art-exhibit-at-york-university/.

işçileri, evde sağlık hizmetlileri, çocuk bakımı öğretmenleri, havaalanı çalışanları, yardımcı profesörler, perakende çalışanları –ve her yerde az paraya çalıştırılan işçiler" olarak tanımlayan bu hareket, düşük ücretleri, uzun saatleri ve (yaygın cinsel taciz de dahil) riskli çalışma koşulları her yerde kadınların ve ailelerinin hayatlarını derinden etkileyen büyük ölçüde kadınlardan oluşan ve ırksallaştırılmış işgücünü destekliyor.[257] Birleşik Krallık'ta, "Focus E15 Kampanyası"ndaki kadınlar veya bilindikleri adla "E15 anneleri", yerel Londra konseyi, sosyal konutlarını yıkmaya karar verdiğinde boşaltmayı reddettiler. Onlara başka şehirlerdeki sosyal konutlara dağılmaları gerekeceği söylendi. "Düşük gelirlilerin yükselen kiralar, sosyal yardım kesintileri ve sosyal konut yokluğuyla Londra'nın kenarlarına ve ötesine gitmeye zorlandığı, şehir çapında bir sosyal temizlik sürecini" protesto eden kampanyaları, 2013'ten beri geniş ölçüde yayıldı.[258] Sosyal konut sakinlerinin çoğunun kadın olduğu koşullarda, Birleşik Krallık'ta ve başka yerlerde, bu grup sosyal konutların büyük ölçüde mutenalaştırılmış piyasa konutları olarak yeniden imarının kadınları nasıl etkilediği konusunda farkındalık yaratmaya çalışıyor.

Bu hareketler ve daha niceleri halihazırda feminist şehir tahayyülleri ortaya koymaktadır. Bu tahayyüller bizden ücretli iş, bakım işi ve toplumsal yeniden üretimi örgütlemenin yeni yolları hakkında düşünmemizi talep ediyor. Bu ilişkileri düzenlemek üzere varsayılan temelin heteroseksüel çekirdek aileye dayanmaması oldukça önemli. Her ne kadar insanların kendi hısımlık yapılarını yaratmalarına ve geliştirmelerine imkân vermenin önemini kabul etseler de, kadınlar için ekonomik ve fiziksel koruma kaynakları olarak aileye veya erkeklere dayanmıyor. Kadınların özerkliğini ama aynı zamanda arkadaşlarımıza, topluluklarımıza ve hareketlerimize bağlılığımızı kabul ediyor. Evlerinde, sokaklarda, tuvalette, işte ve okulda kendini güvende hissetmek isteyen herkesi dayanışmaya davet

257 Fight for $15, "About Us", erişim tarihi: 4 Şubat 2019, https://fightfor15.org/about-us/.
258 Focus E15 Campaign, "About Us", erişim tarihi: 4 Şubat 2019, https://focuse15.org/about/.

ediyor. Toplumsal cinsiyet temelli endişelerin diğer pek çok imtiyaz ve baskı sistemiyle içiçe geçmiş olduklarını kabul ederken, imtiyazlı beyaz kadınların statüsünü yükseltmenin başarı işareti olduğu bir feminizmi reddediyor.

Feminist şehri gerçek kılmak için bir şablona ihtiyaç yok. Her şeyi yıkıp yeniden yapması için feminist bir süper planlamacı istemiyorum. Ama şehrin nasıl toplumu –toplumsal cinsiyet, ırk, cinsellik ve daha birçok açıdan– örgütlemenin belirli bir biçimini sürdürmek için düzenlendiğini görmeye başladığımızda, yeni olasılıklar aramaya başlayabiliriz. Sahip olduğumuz kentsel alanları kullanmanın farklı yolları var. Alternatif alanlar yaratmak için seçenekler sınırsız. Eğer fark etmeyi ve geliştirmeyi öğrenebilirsek, her yerdeki mahallelerde türeyen küçük feminist şehirler var. Feminist şehir istek uyandıran bir projedir; tek bir "ana" planı [*master plan*] yoktur, zira efendiliğin [*mastery*] cazibesine direnir. Feminist şehir, kentsel dünyada farklı yaşamaya, daha iyi yaşamaya ve daha adil yaşamaya dair süregiden bir deneydir.

Leslie Kern, şehir planlamalarının ve kentsel alan tasarımlarının erkeklere odaklandığı, kadınlara "ayrılan" alanlarınsa heteronormatifliğin kalıplarını yeniden üretmekten başka bir işe yaramadığı gerçeğinden yola çıkıyor ve bir kadın olarak şehri deneyimlemenin anlamını erkeklerce tasarlanan ilk "coğrafya" olarak bedeninden başlayarak çözümlüyor.

Hamileyken ya da bebeği kucağındayken şehirde hareket etmenin güçlüğünden kentsel alanların kadın arkadaşlığına ket vuracak şekilde tasarlanmasına, "eve varınca mesaj atmak" ve takside birisiyle konuşuyormuş numarası yapmaktan queer, lezbiyen ve sakat kadınların görünmez kılınmasına, yalnız kalma hakkının çiğnenmesinden kaldırımların ışıklandırılmasına kadar, kentsel alanda kadınların önüne çıkarılan güçlükleri ve bunlara direnme biçimlerini müthiş bir berraklıkla ortaya koyuyor.

Kadınlar için şehrin sürekli bir tehlike coğrafyası olarak kurulduğuna dikkati çeken Kern, gerçek tehditlerin yanı sıra tehlike mitlerinin de kadınların zihinsel coğrafyalarını şekillendirdiğini; yaratılan korkunun kadınların kentsel deneyimlerine ket vurduğunu ileri sürüyor. Özgürleşme alanı olarak şehir ile tehlike alanı olarak şehir arasındaki gerilimi ustalıkla ele alan yazar, şehrin sokaklarının kadınlara kapatılmasının yarattığı öfkeyle sarılıyor kaleme: "Tehlikelerin canı cehenneme..."

ISBN 978-605-772-837-1

9 786057 728371

28 TL (KDV'den muaftır.)

selyayincilik selyayin selyayincilik

www.selyayincilik.com